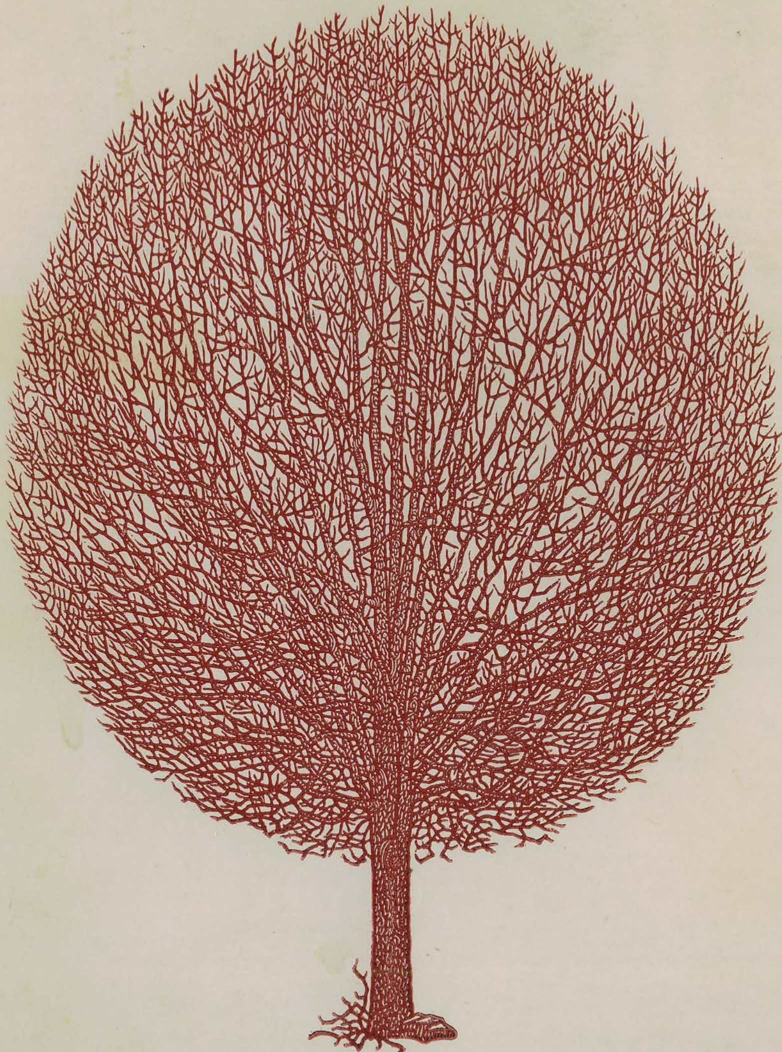

АНТОНИЧ

В. Ласовський: Портрет Б. І. Антонича, 1936 (олія).

БОГДАН ІГОР АНТОНИЧ

BOHDAN IHOR ANTONYCH

1909—1937

COLLECTED WORKS

Edited by

Sviatoslav Hordynsky

and

Bohdan Rubchak

S l o v o

Association of Ukrainian Writers in Exile

New York — 1 9 6 7 — Winnipeg

Published by the

Organization for Defense of Lemkivshchyna in America

БОГДАН ІГОР АНТОНИЧ

1909—1937

ЗІБРАНІ ТВОРИ

Зредаґували

Святослав Гординський

і

Богдан Рубчак

С л о в о

Об'єднання Українських Письменників в Екзилі

Нью-Йорк — 1 9 6 7 — Вінніпеґ

Видано заходами

Організації Оборони Лемківщини в Америці

Обкладинка роботи
Якова Гніздовського

Printed by Trident Press Ltd., Winnipeg, Manitoba, Canada.

П А М'Я Т І

Б о г д а н а І г о р я

А Н Т О Н И Ч А,

поета, що своїми творами прославив свою вужгу Батьківщину — Лемківську Землю, і що, незважаюги на своє недовгогасне життя, силою і яскравістю свого таланту добув собі тривале місце в історії української поезії,

присвягує це видання

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБОРОНИ ЛЕМКІВЩИНИ

БОГДАН ІГОР АНТОНИЧ

Його життя і творчість

Спочатку 30-их рр. у Галичині почали появлятися поезії молодих поетів, що були багато девчому відмінні від творів ґенерації попередньої. Для поетів старших — тих, що були визнані ще до І-ої Світової війни, і тих, що були активні в 20-х рр., характерний був сильний зв'язок з народною пісенністю та переріст ліричности в напрямі сантименталізму, який був притаманний навіть поетам т. зв. Стрілецької групи. Культ думки, згущеного вантажу ідей — риси такі характерні для поезії Івана Франка — наче забулися, його конструктивні елементи культивували далі тільки одиниці (Карманський, Бобинський). Формально, галицька поезія (називаємо її такою зумисне) була небагата, незважаючи на деякі модерністичні впливи, що прийшли з другої руки — від Тичини і Загула, бракувало тій поезії духу шукань, експериментальної зухвалости нововідкрить, які були такою свіжою й оновною рисою поезії України Східної. Наче поза увагою галицької поезії 20-х рр. була поезія модерного Заходу, що тоді кипіла всією різноманітністю напрямків, стилів, шукань і боротьби.

Цієї живучости було куди більше на фронті мистецтва пластичного. Тут Павло Ковжун (або, як його називали, Пабльо), футурист із часів ще до І-ої Світової війни, намагався навіть у галицьких обмежених обставинах іти в ногу з мистецькими течіями Заходу. І якщо принципи футуризму, кубізму, конструктивізму, пуризму, надреалізму, експресіонізму тощо і не завжди знаходили свою реалізацію в мистецьких творах, то вже під кінець 20-их рр. вони були справами, навколо яких велися живі дискусії і суперечки. Очевидно, однією з точок спорів була й справа мистецької традиції і відношення сучасного мистця до неї. Ті дискусії творили певний фермент, точніше сказати — духовий, мистецький клімат, в якому народжувалися ідеї і поставало бажання творити. Ці образотворчі справи пригадуємо тому, що молодий Антонич цікавився ними і був, між іншим, членом Асоціяції Незалежних Українських Мистців

(АНУМ). У своїй статті про національне мистецтво, яку він назвав „спробою ідеалістичної системи мистецтва" (Альманах „Карби", Львів, 1933), він висловив думки, які можна однаковою мірою прикласти до мистецтва пластичного і словесного. Він писав:

„...Треба сказати різко: отже ні! Мистецтво не відтворює дійсности, ані її не перетворює, як хочуть інші, а лише створює окрему дійсність...

„В кожному випадку, мистецька дійсність є суцільна, в собі замкнена, окрема, із своїми своєрідними законами. Мистецькі закони не є тотожні з законами реальної дійсности...

„Метою мистецтва не є краса..., метою мистецтва є викликувати в нашій психіці такі переживання, яких не дає нам реальна дійсність"...

Антоничева поезія розвивалася й виростала в цьому пляні — шукання надреального в реальнім. Він шукав того таємного зв'язку, який єднає поетову (і взагалі людську) істоту із світом, що її оточує, з живими й мертвими речами навколо нас, що поєднані з нами невидними нитками самим фактом свого існування. Його поезія стала своєрідною життєвою філософією і водночас складним апаратом для обсервації мікро й макрокосму, відбитого в душі й біосі людини. Словом, його поезія почала заглиблятися і досліджувати недовідомі глибини людського і всякого іншого існіння, стала збаганням таємниці життя в його духовій і матеріяльній сутності — центральна проблема всієї поезії всіх часів. Про те, як він туди йшов і доходив, якими шляхами і в яких умовах, показує його поетична біографія, що є невідлучною частиною його творчости.

* * *

Богдан Ігор Антонич народився 5 жовтня 1909 р. в селі Новиці Горлицького повіту на Лемківщині. Його батько був священиком з селянського роду і справжнє його родинне прізвище було „Кіт", пізніше змінене на „Антонич". Спочатку І-ої Світової війни малий Богдан разом з батьками опинився у Відні, перебував деякий час на Пряшівщині, пізніше, по війні, вчився в польській гімназії в Сяноці, де своїми здібностями відразу звернув на себе увагу вчителів, між якими був і відомий наш мистець Лев Ґец. І лемківське походження, і польське оточення були причиною того, що майбутній поет засвоїв собі різні діялектичні й нелітературні наголоси, які навіть пізніше пробивалися в його розговірній мові. Це й було причиною того, що його університетські колеґи не раз собі з нього жартували, називаючи його „Антонич" (з наголосом на А). Проте в його писаннях ці діялектичні особливості мало помітні, його мова наскрізь літературна і він належить до тієї ґенерації письменників, які літературу галицьку перетворили на західно-українську, влившн її в одно всеукраїнське річище.

Гімназію Антонич закінчив у 1928 р. Він багато читав і призбирав чималу бібліотеку. Одночасно ще в гімназії цікавила його музика і він сам незле грав на скрипці, яку, як „музичне дерево", він пізніше прославив у своїй поезії. Він виступав із скрипковим сольо на Шевченківському концерті і скомпонував кілька речей, між іншим, марш, який співала ціла гімназія. Закінчивши гімназію, Антонич перейшов на Львівський університет студіювати українську і польську мови. Тут він швидко звернув на себе увагу і став улюбленим учнем професора полоністичного семінару Г. Ґертнера, який пізніше навіть плянував вислати Антонича на урядовий кошт на закордонні славістичні студії до Болгарії. Свої університетські студії Антонич закінчив у 1933 р. з дипломом маґістра філософії. Важливим фактом було те, що на львівському університеті майбутній поет попав в українське середовище і нав'язав контакт з Гуртком студентів-українїстів, що був секцією „Студентської громади". Члени того гуртка відбували сходини з доповідями, дискусіями, рецитаціями і читанням творів, важливе було теж товариське оточення. Володимир Барагура, один з товаришів Антонича, згадує в своїх спогадах („Свобода", ч. 104, 1953) таких студентів україністики: поет Роман Завадович, пізніші літературознавці Ярослав Рудницький, Б. Романенчук і Теоктист Пачовський, редактори Мирослав Семчишин і Іван Дурбак. З цим гуртком україністів зв'язана й перша любов Антонича. З природи несміливий у відношенні до жінок, він їх радше оминав. В. Барагура в цитованій статті згадує, що перше кохання Антонича тривало коротко, весела і пустотлива Ліда Л. не брала його почувань надто серйозно, хоч їй імпонувало те, що в ній був закоханий поет. Тут, у гуртку україністів, Антонич читав перші свої вірші. Друкуватися почав він у молодечому журналі „Вогні" і в 1931 р. появилася перша його збірка „Привітання життя", як 2-ий випуск бібліотеки редаґованого Євгеном Ю. Пеленським журнала „Дажбог".

Як цілість, ця збірка була ще досить учнівська, молодий поет ще раз-у-раз мусів змагатися з упертістю слова, яке не

завжди вміщалося в потрібні рамки рядка („і дощ, що жне руді хмар руна в млі"). Невиробленість поетичного ремесла слідна ще на кожному кроці, але водночас збірка застановляла уважного читача поезії своїм широким тематичним засягом, взяти до уваги хоч би самі заголовки деяких віршів: „Ідеал", „Стратосфера", „Метеор", „Альхемія", „Підсвідомість", „Романтизм", „Лунатизм", „Чортівський бридж", „Людина" тощо. Видне було теж уперте змагання виробляти цікаву риму (Вертер-смерте, перемок-пісок, пуга-пугач, жердь-жертв, напросто-паросток) та шукати небуденної інструментації („Лиснiє липовий липневий липець"); водночас уже в цій збірці можна спостерегти зразки майстерної образности, тих поетичних порівнянь, що пізніше стали найхарактернішою рисою Антоничевої поезії („В осені день кучерявий дощем тут приїхав із гір я"). Якщо шукати впливів, то насамперед кидається в очі схожість Антоничевого циклу віршів на спортивні теми з подібним циклем польського поета Казімєжа Вєжинського п. н. „Ляур Олімпійскі", що був написаний з нагоди Олімпіяди 1928 р. Проте цілість збірки залишала корисне враження і показувала потенціяльні спромоги молодого автора, що й відмітила тогочасна критика (Г. Костельник, Є. Маланюк).

Одночасно молодий поет почав друкувати свої вірші в журналі „Дзвони", що його редагував католицький критик Микола Гнатишак. Це були переважно вірші на релігійні теми і вони пізніше мали появитися окремою збіркою п. н. „Велика гармонія". З різних причин до видання цієї збірки не дійшло і вона друкується вперше в цьому виданні на основі рукописного зошита віршів Антонича, збереженого автором цієї статті. Вірші ці, на тлі нашої релігійної поезії, яка надто часто орієнтувалася на популярність і тим знижувала свій мистецький рівень, були замітною появою, і це тим краще ми можемо оцінити сьогодні, з перспективи багатьох років, — ті поезії витримали пробу часу. В українську поезію ті вірші вносили нові філософічно-релігійні мотиви, подані новою і цікавою формою, найважливіше, вони подавали теми не загальниками, а через призму власного поетового серця. А проте, з виданням цієї збірки сам Антонич не поспішав і до кінця його життя вона так і залишилася невиданою. Причиною цього був найбільше власний поетовий критицизм, він бо сам уважав свій релігійний цикл недовершеним, а деякі вірші надто стилізованими, більш під впливом начитання, як переживання.

А все ж, дальший ріст поета в цьому релігійному циклі був слідний на кожному кроці. Є в ньому ще деяка кількість речей, так би сказати, наївних, дитячих, приналежних до доби першої збірки, але водночас почувається зріст вагомости ідейно-духових проблем, спеціяльно варт відмітити цікаву сполуку релігії і поезії, при чому поезія являється продуктом одуховленого слова. Побіч мотивів змодернізованої народної поезії (колядки), вроді: „У жолобі мойого серця сьогодні народився Бог", в тім циклі є низка небуденних поетичних образів, зовсім власних, антоничівських: „Це янгол вигнаний на кришталевій катаринці солодку пісню грає під вікном душі моєї", або „Натхнення вітер гне душі моєї пальму". Від тих образів іде проекція на проблеми буття і творчости: „Хай ліком на смерти жах будуть ці вірші" і заключне: „Господи, помилуй від безсилля слова!". Так народжувався поет.

В 1934 р. Антонич випустив друком заходами Богдана Кравцева у в-ві „Студентський шлях" свою другу збірку „Три перстені". Ця збірка викликала загальне признання і автор за неї отримав літературну нагороду Товариства Українських Письменників і Журналістів ім. Івана Франка у Львові. „Три перстені" — це вже дозріла, хоч ще дуже молода своїм характером збірка поезій, глибоко національних своєю тематикою, ідеями і формами, і її одної було б досить, щоб утривалити ім'я Антонича в історії української поезії, так як М. Драй-Хмарі вистачила єдина збірка „Проростень", щоб посісти в ній тривале місце. Також у порівнянні з іншими пізнішими, ця збірка Антонича позначена найбільше безпосереднім ліризмом; Антонич ніколи не переставав бути передусім ліриком, проте в наступних його збірках слідний переріст метафори та конструкцій не раз циклопічних образних будов, безперечно, нових в українській поезії, та що, проте, ставили питання чи надто велике філософське поглиблення думки не окупляв він деколи суто ліричними вартостями.

Дуже характерною рисою „Трьох перстенів" є її лемківські мотиви, можна сказати, що Антонич уперше ввів їх в українську поезію. До того часу ми знали Лемківщину переважно з її багатих і майстерних народних пісень, в яких збереглося чимало соковитих архаїзмів. Антонич використав не тільки пісенні мотиви, але й створив нові прегарні поетичні образи природи і давніх вірувань, як теж музичних мелодій. „Елегія про співучі двері" була наче відкриттям нового казкового світу Антоничевої молодости в лемківських горах, і він до цього світу повертався

ще не раз, незважаючи на все нові зацікавлення іншими темами; вірші з лемківською тематикою маємо і в дальших його збірках, за вийнятком останньої — циклу урбаністичних поезій „Ротації". Не можна тут не відзначити глибокої оригінальности і майстерности тих лемківських поезій, а зокрема їх народности. Такі речі, як „Різдво" (Народився Бог на санях в лемківськім містечку Дуклі...) своїм стилем і кольоритністю так і нагадують типові лемківські малюнки на склі. А проте, було б помилкою обмежувати Антонича до ролі тільки лемківського співця, — його поезія є явищем всеукраїнським і самим цим фактом Лемківщина, його вужча батьківщина, стала об'єктом загально-українського зацікавлення.

Від 1934 р. до самої своєї передчасної смерти 6 липня 1937 р. Антонич був незвичайно активним автором. Він включився в крутіж тогочасного літературно-мистецького життя Західної України, крім уже згаданих „Дзвонів", писав ще в таких журналах, як „Дажбог" (де деякий час був редактором), „Вістник" Дмитра Донцова (до квітня 1934 р.), варшавська „Наша культура" за редакцією проф. Івана Огієнка, квартальник „МИ" і, передусім, львівська „Назустріч". У цій літературно-мистецькій газеті, що появлялася за редакцією Осипа Боднаровича, проф. Василя Сімовича, Михайла Рудницького і автора цієї статті, Антонич помістив найбільше своїх поезій, не раз число за числом приносило їх цілі цикли. Причалення Антонича до „Назустрічі" можна б пояснити тим, що всі інші журнали були партійні або ідеологічні, тоді як „Назустріч" була літературно-мистецькою газетою, яка нікому не накидала своїх поглядів. Противники її закидали їй безпринципність і лібералізм, навіть переклади віршів Бодлера розглядалися деякими критиками як якась мало не комуністична вилазка. Проте ця газета відіграла свою ролю в формуванні молодих творчих сил Західної України в різних ділянках українського національного мистецтва. Антонича притягав до „Назустрічі" й експериментаторський дух того журнала. Людина безперечно викляруваного національного світогляду, він усе ж був, сказати б, висублімований від політичности й злободенности партійних суперечок і, як і чимало інших діячів мистецтва того часу, волів безпосередньо сам творити мистецькі вартості, ніж сперечатися за те, які шляхи до того мистецтва правильні і потрібні, а які ні.

Не слід також забувати того, що в редакції „Назустрічі" були дві дуже потрібні молодим поетам особи. Першою був професор Василь Сімович, авторитет у всіх мовних справах, що

завжди вимагав від поетів висловлятися просто і зрозуміло, із збереженням усіх норм української літературної мови. Він радо читав ще недруковані поезії і давав до них свої фахові коментарі. Другою особою був Михайло Рудницький, сам майстер модерної поетичної форми, хоч часто також злободенних і фривольних поезій. Абстрагуючи від його різних нефортунних політичних виступів, треба сказати, що він був прихильником „мистецтва для мистецтва" і з цього погляду підходив і до поезії, ненавидячи в ній будь-яку тенденційність. Він теж радо читав перед друком поезії молодих і давав свої цінні поради.

Серед поетів „Назустрічі" Антонича зацікавлював особливо Володимир Гаврилюк. Після навчання в Мистецькій Школі О. Новаківського, він студіював деякий час у Краківській Академії Мистецтв і згодом повернувся до Львова, де з 1936 р. почали появлятися перші його поезії. Вони були під деяким впливом Антонича, але одночасно творили й власний поетичний світ. Заходами В. Ласовського була видана єдина його збірка поезій „Сольо в тиші". Його вірші на межі імпресіонізму і надреалізму дуже інтригували Антонича і він, за свідченням Ласовського, не раз давав Гаврилюкові читати свої недруковані речі, устійнював з ним останню редакцію деяких з них і навіть підпадав під вплив Гаврилюкового візіонерства. Можна сказати, що Гаврилюк був типом „поета для поетів", він нагромаджував різноманітні поетичні образи не раз без ніякого зв'язку, поєднуючи їх тільки настроєм. Зовсім безпристрасна, та поезія не мала, фактично, ніякої мети, у протилежності до поезії Антонича, заангажованої в життєвих проблемах і „послушної законам пристрасти". Це наче зайвий доказ того, що першою мірою вартости поезії є життя. А все ж Гаврилюк у відношенні до Антонича відіграв ролю своєрідного каталізатора, що, як відомо, є поняттям з ділянки хемії і означає побудника певних хемічних процесів, які без того побудника не могли б відбутися.

Наприкінці 1936 р. Антонич видав свою найбільшу збірку поезій „Книга Лева", за яку отримав літературну нагороду „Українського Католицького Союзу". Була це остання видана за його життя книжка. В цій книжці відразу звертає увагу масивніша і монументальніша, ніж у „Трьох перстенях", форма віршів. На місце коротких, розіспіваних розмірів, типових для ліричних віршів, прийшли більш рефлексійно-філософічні конструкції поетичних образів, які своєю не раз мамутовою масивністю не вміщалися вже в дзвінкі метри. Тут поет витворив свій, своєрідний антоничівський, розмір 6, 7 і 8 і навіть 10 стопового ямбу,

що подекуди звучить як урочиста розповідна проза. Так побудований вірш, навіть без звичної при 6 стоповому ямбі цезури, давав широке поле для розгортання складних метафор і метонімій. Важкість цього вірша була цілком свідомим поетичним засобом і він вносить досить оригінальний зразок у тодішню українську поезію. Коли б ми хотіли шукати аналогій, то їх швидше можна б найти в поезії польській, бо розмір більш як 7 стіп для української поезії мало притаманний.

Критика сигналізувала деякі поетичні небезпеки в цій збірці, яка, проте, була дальшим значним кроком на шляху Антоничевої поезії. Такі шедеври, як „Пісня про незнищенність матерії", „Океанія", „Полярія", „Арктика", справді монументальне „Слово про чорний полк" та чимало інших на біблійні теми показували вперту працю поета над стилем, збагачення тематики новими мотивами і ту впевненість поетичної руки, що є вислідом змужніння. Коли при „Трьох перстенях" можна було ще побоюватися, що вони тільки недовгочасний поетичний спалах, „Книга Лева" впевняла в тому, що перед нами поет у всій своїй поважній і ваговитій статурі.

Заплянвані на 1938 р. дві нові збірки, „Зелена євангелія" і „Ротації", були видані вже посмертно. Обі ці збірки були опрацьовані на основі авторових рукописів Славою і Володимиром Ласовськими і Ольгою Олійник, Антоничевою нареченою, дівчиною немалої культури, яка захоплювалася його творчістю і, посередньо, мала на неї чималий вплив. Загальна редакція обох збірок була в руках Є. Ю. Пеленського. „Зелена євангелія" була позначена вже більшим вирівнянням між лірикою й монументальною образністю, проте її найхарактерніша риса був біологізм і вона являла собою наче другу сторону обличчя „Великої гармонії". Тільки ж мотиви чисто релігійні уступили тут місця більш пантеїстичним, або, краще сказати, були поширені мотивами світу матеріяльного і біологічного (світу мертвого і світу життя). Деякою недомогою „Великої гармонії" був якийсь декоративний стиль, що випливав з надміру готових тем і понять, та бо поезія подавала нам у віршовій формі певне коло загально признаних і відомих істин; у всьому мистецтві, отже і в поезії, ми звикли називати такий підхід стилізаторством. В „Зеленій євангелії", як і в невеличкій, одноаркушевій збірці урбаністичних віршів „Ротації", Антонич спробував дійти до трансцендентних глибин життя і всього, що нас оточує, і досягав цього магією словесного мистецтва, яке об'являло ту трансцендентну суть всеісніння. Стильово — ці збірки перекликувалися з надреалістичною поезією Заходу тієї доби.

Маючи в руках зшитки поезій Антонича з багатьма варіянтами, мусимо сказати, що обі видані збірки не є остаточною редакцією самого Антонича. Ми просто не знаємо, як він був би остаточно оформив свої поезії. Те, що ми маємо в друкованих збірках „Зеленої євангелії" і „Ротацій", це компромісова редакція трьох редакторів, виконана, до речі, зовсім добре. А проте, це не останнє слово Антонича. Це застереження ми змушені зробити на основі рукописів, хоч це торкається тільки деталів, окремих слів, щодо яких вагався сам автор перед остаточним оформленням, якого йому не судилося зробити.

До поетичного дорібку Антонича належить і його лібретто до опери „Довбуш", музику до якої склав композитор Антін Рудницький. Лібретто було почате в 1935 р. і було опрацьоване упродовж наступного року. Одначе Антонич у цій новій для нього ділянці, створення поетичого лібретта, ще не мав потрібного досвіду, тож перша редакція лібретта вийшла заширока і нагадувала радше віршовану п'єсу. Обізнаний з тодішніми нашими сценічними й вокальними спромогами композитор, порадив Антоничеві увесь матеріял скоротити і більш висунути на перший плян деякі вокальні партії. У висліді цього вийшла друга, вже коротша редакція „Довбуша", до якої й була створена музика Рудницького. Одначе Антонич не встиг закінчити своєї роботи над перерібкою лібретта, написавши тільки дві перші дії, третю дію доповнив за вказівками композитора автор цієї статті незабаром після смерти поета. Вперше фрагмент лібретта був надрукований у львівському „Ділі" з 8 липня 1937 р., зараз після смерти поета (баляда про Довбуша, І дія, 1 відслона і арія Довбуша та хор з II дії). Другий більший фрагмент лібретта появився в частинно присвяченій пам'яті Антонича 3-ій книжці журнала „МИ" за 1939 р. Цілістю лібретто 1-ої редакції було надруковане у львівському журналі „Жовтень", ч. 9, 1965.

Антонич рано зійшов зі світу на 28 році життя, жертва різних скомплікованих недуг, на які тодішня медицина не мала ліку. Помер він у лікарні 6 липня 1937 р. по операції апендициту, після якої наступило запалення олегочної. Сонячного липневого дня сумний похід відвів його львівськими вулицями на Янівське кладовище, у могилу серед крислатих дерев і густої трави. І було щось символічне у поверненні автора „Зеленої євангелії" у цей вибуялий рослинний світ зелені, „спяніння,

зросту і буяння соків", яким він дав такий майстерний вислів у своїй поезії.

* * *

Всі, хто знав Антонича, не міг не звернути уваги на те, що в реальному житті він, який бачив себе „юнаком з сонцем на плечах", був досить таки великим контрастом до цього поетичного образу. З великою головою, в окулярах, він виглядав як справжній інтелектуаліст, а й у буденному житті він долюбляв радше спокій і вигоду, які йому були потрібні для його постійної контемпляції. Поетовий приятель, маляр Володимир Ласовський, навіть висунув свою теорію „двох облич" Антонича. У своїй статті в згаданому випуску „МИ" з 1939 р., він дав образ Антоничевих буднів, його боязливість, ніяковість і незручність, які були великим контрастом до патетичности і самопевненої бравурности Антонича-поета. Ласовський звернув увагу й на те, що Антонич опрацьовував свої поезії здебільшого вранці, і були вони результатом, так би сказати, снотворного процесу. Ці спостереження особи, яка добре знала Антонича, мають свою вартість для пізнання Антонича-людини і метод його поетичної праці, хоч, звичайно, можна сперечатися над тим, чи це цікавитиме більш літературного критика, чи психолога.

Антонич, коли його було спитати про процес поставання його поезії, сам говорив про те, що вона є випливом його підсвідомости. Те, що він уранці намагався записати (і то не завжди з успіхом), було відтворюванням нічної контемпляції та того близького до сну стану, що в ньому людська уява створює найнесподіваніші образи-уроєння — результат певних трансцендентних процесів душі і мізку. Про цей процес інстинктовних збудників поезії списано вже томи. Один з філософів сучасности, Жак Марітен, який займався проблемою первісних джерел, з яких випливає поезія (маємо тут на увазі цикл його доповідей у Національній Ґалерії Мистецтва у Вашінґтоні навесні 1952 р., що були видані окремою книжкою п. н. „Творча інтуїція в мистецтві і поезії") поклав розмежування між духовою несвідомістю чи передсвідомістю і фройдівською (або автоматичною) несвідомістю. Властне, в цій духовій (спіритуальній) прозорій ночі знаходиться первісне джерело поезії і поетичного натхнення. Марітен нав'язував тут до поглядів св. Томи Аквінського щодо структури інтелекту і передсвідомої інтелектуальної активности, від якої залежить народження ідей. За Платоном, Марітен називає ту першу передсвідомість (духову) — м у з и ч н о ю, другу ж, передсвідомість крови й тіла, інстинктів, травматичних спогадів — г л у х о ю. Проте обі несвідомості заодно з собою кооперують, одна без другої немислима, хоч вони й зовсім відмінні своєю природою.

В цьому пляні поезія мусить бути зовсім інтеґральна, вона не повинна бути ані плодом самого інтелекту, ані самої уяви, вона виходить з тотальної єдности людини — чуття, інтелекту, любови, бажань, інстинкту, крови і духа. Завдання поета — вернутися до того скритого місця біля самої душі, де ця тотальність існує в стані творчого джерела.

Хоч ці спостереження Марітена можуть бути прикладені до кожного доброго поета, вони стають особливо актуальними при поезії Антонича, наче розкриваючи механіку його творення. Спочатку — сновидний процес, нащупування „в прозорій темряві" трансцендентного зв'язку поетового Я з речами, потому усвідомлення того Я і речей у поетичному образі, що дає відкриття нової істини. В тому складному процесі беруть участь усі поетові інстинкти і постає твір — образ тотальної єдности людини. Цей процес поставання поетичного твору став сам поетичною темою, навколо якої обертаються чотири ранні елеґії Антонича — про співучі двері, про ключі від кохання, про перстень пісні і про перстень молодости, що разом творять одне з найвищих його поетичних досягнень. Поет у тих елеґіях заглиблюється в природу рідного села, в дрібні речі і космічні явища, спогади і реальну, включно до соціяльної, дійсність, шукає місця свого буття серед тих явищ і в ліричних, вагітних багатозначущістю поетичних образах розкриває нові істини. Все це робить він просто і природно, без зайвого навантаження слів і образів, і в цій безпосередній простоті неповторний, тільки його, антоничівський, чар поезії.

В цих елеґіях та інших віршах „Трьох перстенів" наче прорвалося з-під землі ціле творче джерело поезії. Вона розіспівана, музична, безпосередня, Антонич тут ще не „філософ" і дослідник космосу та біосу, яким він став пізніше. У „Трьох перстенях" ліризм вибухнув справжніми струмами поезії у найчистішій його формі, ще не покладений на пізнішу майстерну, але й штудерну канву багаторозвинутих образів, метафор. Хоч Антонич ніколи не переставав бути ліриком, у поезіях, що прийшли за цією збіркою, вичувається вже іншу структуру вірша. Вірш набрав подекуди зумисної тяжкости, що випливала з самого згущеного (щоб не сказати „здушеного") матеріялу поетичних образів. Тут, безперечно, відбилася сама Антоничева

вдача контемплятора, а одночасно він розсмакував у багатих і складних поетичних образах. Він почав вишукувати найнеймовірніші, найвигадливіші зустрічі слів, які творили сутопоетичні і водночас нез'ясувальні поняття. Як не як, а Антонич був майстром у будуванні поетичних образів. вони в нього можуть бути прості або скомпліковані, але всі вони позначені спонтанністю нововідкриття. Наприклад, варта уваги низка Антоничевих епітетів, побудованих на антитезах, вроді „холодне полум'я", „зелене полум'я", „мужня зневіра", „янгольськість людини". То знову він брав образ полум'я і починав його розгортати:

— полум'я — це дуб
— кущ полум'я шумить (образ оптичний замінений звуковим)
— кущ — зелена ватра
— пень дуба — спалений від об'явління грому.

Звертає увагу, так сказати б, малярськість цих поетичних образів, і недаром у ті часи наші мистці цікавилися справами надреалізму в малярстві. (М. Андрієнко, П. Ковжун, В. Ласовський). Ці ще досить прості поетичні образи почали в поета виростати в щораз складніші метафорні конструкції:

— пустиня — мумія землі
— обличчя неба — в ластовинні зір
— міста — людські звіринці
— місяць — вічний сирота
— і обрій, мов пила, розкраяв сонця пень
— на шибениці ночі висить мертве сонце
— п'ять крил зорі і змислів п'ять у людськім тілі,
і ліжко — човен мрій, трагедій, сподівання...
— в ковертах жолудів листи закоханих зозуль.

Інколи поетичні образи переходили в майже метафізичну нематеріяльність:

— це не троянди — це вже суть сама — трояндність.

Що, можна спитати, розумово означає „трояндність"? Стан, у якому троянда є трояндою, і якою: реальною чи поетичною? Поет відповідає, що суть троянди, її трояндність — радше надреальна. Тут він сягнув до самого ядра (прасубстанції, як казав сам Антонич) поняття-слова з усією його несхопною багатозначністю, переніс нашу свідомість в іншу сферу, де реальне ставало нереальним, і навпаки.

Збережені в автора цієї статті два грубі рукописні зшити Антоничевих поезій, куди, крім „Великої гармонії" і „Трьох перстенів", входять вірші з „Книги Лева" і „Зеленої євангелії", є добрим показником того, як Антонич працював над своїми поезіями, вони дають своєрідний вгляд у його поетичну лябораторію. В майбутньому вони повинні бути видані факсіміле, вони бо важливі не тільки для дослідів творчости самого поета, а й для студій поетичної школи і літературних впливів західноукраїнської поезії половини 30-их рр. Антонич підходив до своїх поезій дуже сумлінно. Написавши якийсь рядок, він брав його пізніше на мовно-поетичний верстат, вишукуючи не раз кілька варіянтів слів, передусім епітетів, на те, щоб знайти найвлучніший. Це був творчий пошук нового, напр.: сите сонце, ощадне щастя, квола барва, ялова зоря, зелене весілля, блюзнірська башта. В „Молитві до зір" у рядку „Не дотепів грайливих сіль" Антонич зазначує кільканадцять варіянтів: спершу було написано „крилатих, розкішних", а далі інші можливості: пікантних, фривольних, мінливих, куслива, пекуча, злослива, леслива, гаряча, червона, майливих, колючих, химерна, палюча, болюча, гризлива, вогненна... Подібно творить він поетичні образи. „І виє ніч, мов чорний лев, плеядам півдня" має такі варіянти: плеядам небуття, забуття, півночі, що не гаснуть, що не в'януть, смерти...

Це недовіра до слова, шукання, випробовування його видів, можливостей, форм, була характерною рисою тодішньої молодої західно-української поезії. Зшитки Антонича показують також, що молоду поезію формували не тільки критики, а й мовознавці, в тих зшитках повно виписків із словників Грінченка, Голоскевича, Ізюмова та інших і, як згадано, для тієї молодої поезії чимало зробили своєю безпосередньою критикою й консультацією такі визначні мовознавці, як професори В. Сімович і І. Огієнко, в контакті з якими був Антонич.

Проте ці зшитки цікаві ще з іншого погляду. В них позаписувані рядки, не раз тільки один-два, що були зав'язками пізніших поезій або були включені до них принагідно. Деякі з них незвичайної поетичної краси і вони в одному або двох рядках є не раз цілою поемою, яку часом зайво далі розвивати. Ось кілька зразків з тих зшитків:

Я не людина, я рослина,
а часом я мале лися.

*

Співало дванадцять дівчаток: ой стелися хрещатий барвінку,

і сонце в ріці веретеном зеленим крутилось...

*

Написана єдина істина: рости!

*

Хвала усьому, що росте, хвала усьому, що існує!

*

Живу, терплю й умру, як всі звірята.

*

У черепі моїм пошлюбне ложе двох гадюк.

*

Невже ж? Невже ж, кохана, нам не вічно жити?

*

І де межа життя проходить в попіл смерти?

*

Лежить на марах ночі день минулий...

*

І риби з моря моляться до риб із зодіяків.

*

Молитва ранку до останніх зір...

*

Коріння тиші, вfroслі в глину ночі...

*

І вечір молитовно склав долоні зір...

*

Із квіту, мов слимак із мушлі, виповзає запах...

*

Киплять сади під снігом квіття.

*

Коса дороги в куряві розплетена лежить.

*

І ніч підкови зір в долинах казки губить.

*

О смутку молодий, о радосте струнка!

*

Сестра Антонича — лисиця...

*

І крейдою зорі накреслить білий знак на карті долі.

*

Земля — ковчег живих і мертвих...

*

І соловейко — брат зорі — про смерть сестри співає.

*

І квітів не питай за метрику...

*

Пісок — вода суха і жовта...

*

І бочка ночі котиться в долини...

*

Збудоване з блакитних цегол небо.

*

Два янголи виймають із грудей серця
і їх кладуть на терези сузір.

В Антоничевих зшитках цікаві також виписки з різних українських і польських поетів, а, зокрема, нотатки із записами вигадливих рим. Одночасно він виписував з чужомовних словників різні рідковживані слова, вроді: ігуана, канупер, дендроліт, бігаміт, біосфера, ахтеоптерикс, аммоніт тощо. Ця робота була ведена систематично, поет безнастанно збагачував свій мовний матеріял, у чому великою мірою допомагав йому той факт, що він одночасно студіював і мовознавство.

Вигадливість Антоничевих поетичних образів, вроді „музичне клоччя", „казани оман", „рослинні бурі", „сім миль кохання, а остання смутку", метафор, на які відразу накинулися молоді поети, давала не раз поле для попису пародистам. Одначе межа того, коли і як незвичайні сполуки різних слів стають поезією, а коли ні, дуже химерна і невловна, це, між іншим, доказали й наслідувачі поетичних метод Антонича. Подібно буває в малярстві, де два-три кольори в одного мистця гармонізують і переконують, а в другого не викликують ніякого враження. Тут чималу ролю відіграє інтуїція мистця чи поета, цілий його життєвий і духовий комплекс, який каже йому, коли даний поетичний чи малярський образ є правильний, а коли ні. Це вміння робити вибір, рішати, й відрізняє мистця слова чи пензля від звичайного споживача мистецтва, який уміє відчувати і сприймати мистецтво, але сам неспроможний його ство-

рювати. Для нас важливе ствердження, що Антонич знав таємницю несподіваних сполук слова, що, наче хемічні речовини, починали кипіти, ферментувати, вибухати полум'ям у своєму процесі ставання поезією і були для нашого чуття каталізаторами, за допомогою яких ставало вичутним несхопне, трансцендентне.

Як кожного поета, Антонича незвичайно цікавив сам процес творення поезії, той процес, що його Валері уважає найважливішою темою самої поезії. Все багатство Антоничевих поетичних образів, зовсім нових в українській поезії і таких вигадливих та багатоповерхових, було б мертвим балястом, що завантажує поетичний бриґ не одного поета і не дає йому виплисти на широкі води поетичного океану, коли б усі ті образи не були в Антонича пройняті чуттям і не стали частиною його власного існіння. Його поетичні образи є образами не „самими для себе", а образами станів його душі, образами його почувань. Поетичні образи ставали близькі і зрозумілі тому, що вони передавали вроджені кожній людині настрої, показували їй її саму в призмі поезії. З цього погляду незвичайно цікавий Антоничевий вірш „Арс поетіка":

Мініятюра сонця — яблуко натхненне
на дереві життя, на дереві мистецтва,
і творчість, наче присуд, творчість невмоленна,
і муз скупих із світом золоте купецтво.

За кожен кусень щастя кара. Тільки обрій
узором кола вчить про досконалість міри.
Прилюдно сповідаюсь urbi et orbi
із розпачу, із смутку, з гордощів, з безвіри.

І прийдуть із єлеєм, прийдуть з терезами
краси помильні судді і відважать смуток,
діяпазон п'яніння, світло, слова гами,
а ти, як завжди, будеш сам, щоб все забути.

* * *

Чи і наскільки поезія Антонича була реакцією на так звану заанґажовану українську поезію його доби — це проблема, що вимагає окремого розгляду. Політичній поезії підсовєтської України була протиставлена також політична поезія української еміґрації. Можна б пробувати пояснити це тим, що поети еміґрації, проживаючи десь у Празі чи Варшаві, гостріше відчували відірваність від України, тоді як поети західно-українські все таки жили на своїй землі, вони також мали на деякі справи інший погляд, включно до метод ведення підпільної боротьби.

Антонича ніяк не можна називати поетом, замкнутим у своєму власному нереальному світі, він бо живо відгукувався на різні актуальні події, починаючи від ще ранньої „Пісні про ізгоя", написаної зприводу смерти Вячеслава Липинського, аж до „Слова про чорний полк", що є його, поетовою, реакцією на тодішні події в Абессінії, та зокрема поеми „Альказар" на тему відомого епізоду еспанської війни. До всіх тих справ підійшов Антонич по-своєму, даючи не звичайний опис чи більш чи менш політичні міркування, а загальний образ, показаний у призмі того, що вічне, що згідне з моральними законами, виробленими людством упродовж багатьох віків. І тут Антонич був завжди поетом і не ставав у чужу йому позу дидакта чи пропаґатора. Мабуть не буде помилкою сказати, що Антоничеве змагання до поезії т. зв. чистої, звільненої від злободенности, було реакцією чутливого творця слова на переріст тієї злободенности в тодішній українській радянській поезії, де навіть чільні майстри поетичного слова мусіли відпускати свої музи услугувати при столах сильних світу цього. Багато з тієї тиранохвальної поезії сьогодні навіть не згадується, а на поезію Антонича сьогодні накидається радянська молодь, шукаючи в ній вищих, духових переживань, яких їм не дала скалічена українська поезія тієї доби.

При всій своїй новизні, появи поета-Антонича в українській поезії не слід розглядати як якесь несподіване явище. Його поява була зумовлена всією закономірністю загального розвитку української поезії, східної і західної. Проблеми мови, поетики, стилю — все те було вже розроблене попередниками, і поет мав змогу зосередитися на творенні поетичних ідей, висловлених поетичними образами. Навіть його вірші, писані на замовлення для різних молодечих і популярних видань, кілька зразків яких подано в цій збірці, не є звичайною собі віршованою прозою, а опоетичнені в його власний, антоничівський спосіб. Якщо б вони навіть не були підписані, з них можна зараз пізнати їх автора. Те нове, що він дав українській поезії, це було передусім поширення поетичної образности, а з тим і поширення меж поезії до нових тем, що їх досі українські поети не помічали або торкали тільки побіжно. Були там теми і мотиви відомі поетам Заходу, проте питання, чи і як вони могли вплинути на творчість Антонича, залишається відкритим. Факт, що в 30 рр. українське мистецтво і література були сильно зацікавлені творчими процесами, що відбувалися тоді на Заході. Проблема була в тому, що, наприклад, твори Піскассо чи Северіні

показані в тих часах на українських виставках у Львові, були своєю міжнародною мовою образотворчого мистецтва культурному глядачеві зрозумілі, зате поезія Заходу була відома тільки одиницям, що знали чужоземні мови. Правда, тодішний молодий поет міг пізнати твори клясичні в гімназії, де вони були обов'язковою лектурою. Також знання німецької мови відкривало доступ до поезії німецької, особливо Рільке. Проте в 30 рр. помітнішим став зв'язок з літературою французькою, твори Бодлера, Рембо і Верґарна були наче нововідкриті українськими поетами, в ті часи відкрито також Війона, Льотреамона, Аполінера. Що не доходило прямо, доходило через поезію польську, яка здавна тримала руку на живчику західної літератури і мистецтва.

Річ зрозуміла, що, перебуваючи в межах тодішньої Польщі, українські поети були добре обзнайомлені з тогочасною поезією польською. Тут були не тільки поети польського „Скамандра", модерністи свого часу, тобто 20 рр., але й найновіші формалісти, як Пшибось і Важик. В тодішніх політичних умовах українсько-польського напруження до будь-яких безпосередніх зустрічів поезії української з польською довго не доходило. Причини, а втім, були не лише політичні, — можна б сказати, що, до виступу молодих поетів спочатком 30 рр., українська поезія тих часів небагато чим могла заімпонувати поезії польській, настільки вона оберталася в колі відомих ідей і форм. Самі молоді польські поети звернули увагу на своїх українських сучасників і польські поети почали відкривати не тільки поезію українського Львова, а й, почерез них, також поезію еміґрації і Східної України. В різних польських журналах появилися чисменні переклади поезій, у тому й Антоничевих.

Український загал дивився на всю цю діяльність з чималим підозрінням і недовірям, бо ті польські автори писали здебільшого в журналах лівої орієнтації, таких, як варшавські „Вядомосьці літерацке" і львівські „Сиґнали". Проте нашим обов'язком згадати факт, що в ті часи польський культурний загал був обзнайомлений з українською поезією. Антонич знав особисто різних польських поетів, а з нової польської поезії цінив особливо М. Яструня, поетичний світ якого девчому споріднений з Антоничевим. В кожному разі, майбутній дослідник Антоничевої поезії, досліджуючи її українські джерела, не повинен поминути й тогочасної поезії польської. Мова тут не про будь-які впливи, а про той спільний поетичний світ, у якому мешкають поети.

Антонич відкрив нам нові, незвідані досі українськими поетами сфери поезії, приніс нашій поезії мотиви, де реальне перепліталося з казкою і мрією, дав образи майже дитяче наївного обожнювання природи, сягаючи часом в український фольклор, то знову малював циклопічні образи космосу. Він дав нам маєстатичну поезію релігійну і відгукався на події сучасности. У нього був незвичайно широкий діяпазон зацікавлень і захоплень, але, як це вже відмічено вище, найбільш цікавила його відвічна тема кожного поета: що є життя? Ця проблема людського буття, народження, життя і смерти, і зв'язане з ними відношення людини до Бога, космосу і всіх речей, була центральною проблемою його поезії, до неї він підходив по-філософськи глибоко, хоч його відповіді, якщо їх такими можна назвати, були зовсім інші, ніж ті, що їх міг би дати філософ чи теолог. Ствердивши, що „закони біосу однакові для всіх" — людини, звірів і рослин, — Антонич прославляв матерію за її незнищальність: він писав, що колись його серце стане шматком вугілля і в нього вдарять джаґани в копальні. Можна б це прийняти за визнання матеріялістичне, коли б не одночасна здематеріялізована суть його поезії, що досягала дна слова („праслова"). Дехто з надто ортодоксальних критиків, і давніших галицьких, і теперішніх радянських, рад був пришити Антоничеві якийсь матеріялістичний світогляд, не взявши до уваги того факту, що він тільки стверджував загально відомі біофізичні істини людського існування. Над цією проблемою ми тут не спиняємося, зваживши, що саме поняття матерії філософічно досі ще не з'ясоване. Наше завдання ствердити, що Антонич у своїй поезії цю проблему порушив, як одне із своїх філософічних вглиблень у саму проблему існування. Пишемо про це не на те, щоб заздалегідь давати вдячну тему майбутнім докторантам літератури, а тому, що, як це вже згадано, ця тема була найосновнішою проблемою Антоничевої поезії.

Світ цієї поезії був незвичайно складний і багатий тонкощами підходу до різних проблем. Ці проблеми були характеру загальнолюдського (хоч і з різними українськими своєрідностями), а це чинить його поезію зрозумілою і близькою кожній культурній людині. Та поезія ще жде свого відкриття добрими перекладами і літературознавчими статтями на інші мови, хоч і тут уже давніше зроблено певні кроки. У світовій поезії небагато поетів, та ще й таких молодих як Антонич, з таким ориґінальним, власним світом уяви і майстерним умінням творити багатозначні поетичні образи, тобто переробляти поетичну руду

на золото чистої поезії. Власне, ця збірка творів Антонича має за мету допомогти всебічно пізнати Антонича і його поетичний світ. А, передусім, ця збірка призначена для широких кіл нашого читацтва, яке завжди буде зачаровуватися поезією Антонича, із серцем, яке

перетремтіло, продрижало,
зажевріло і відлунало
і спалахнуло і зів'яло,
в болючу пісню перейшло.

С. Гординський

ПОЕЗІЇ

ПРИВІТАННЯ ЖИТТЯ
1931

ПІСНЯ ПРО ВІЧНУ МОЛОДІСТЬ

Запрягти до саней чотири чалі коні
і в чвал, і в чвал!
Заіржуть баскі бігуни на ремінні припоні,
аж луна відіб'ється
від скал, від скал.

Тріснути батогом на вітер буйний
і в даль, і в даль!
Наші очі далеччю гартуймо,
а серце куймо
на сталь, на сталь.

Ударять у срібну рунь золоті копита,
мов грім, мов грім.
Повними грудима будемо вітер пити,
під дахом синього неба
наш дім, наш дім.

Снігів завмерлу тишу вигуком розпороти:
нема турбот!
І сонцю ми поженемо навпроти
бадьорі, радісні
в галоп, в галоп.

Запрягти до саней чотири чалі коні
і в чвал, і в чвал!
Навпростець переїдемо всі перепони,
здобудемо
життя фінал.

Розпускають коні сиві гриви,
пара з уст, мов дим.
З рвучим вітром буйногривим!
бути вічно юним,
вічно молодим!

ЗРИВИ Й КРИЛА

1. ПРЕЛЮДІЯ

Такі бувають часом дивні хвилі,
що сам не знаєш звідкіля, чому.
Приходять в ніч від померків німу,
чи в день, як сонце стане в повній силі.

Далеко бачиш — в незчисленні милі,
віддихаєш, дереш на шмаття тьму,
і чуєш давню радість, ту саму,
яку в щоденщини згубив ти пилі.

Горбами та низами йдуть дороги,
схвильована морських поверхня грив —
це крізь життя змагання шлях пологий.

Хоча б чоло батіг невдач порив,
не жаль, бо ступенем до перемоги
стає нам кожний, хоч невдалий зрив.

2. РАКЕТА

Так тихо. Місяць лиш з-за хмар погляне,
порине в чорних тіней знов тенета,
гряде грязька, густа імла з бескета,
повітря є гниле, липке, погане.

Нараз крайнебо від луни багряне,
вогнем угору вистрілить ракета
і задрижить, немов тремка трепета,
мільйоном іскор в неба синь розтане.

О! Серце мріє вирватись із лона
тяжкої дійсности, із буднів ґрунту
в безкрає небо, в соколів околи.

Тут розсипатися в червоні грона,
в криваві розірватись букви бунту,
на землю не вернутись вже ніколи.

3. СТАРЕ ВИНО

В холоднім сутінку сухого льоху
по стінах тиша кане зерном граду.
І п'яний, м'ятний запах винограду
й ряди пляшок, що в сповитку із моху.

В цю кучугуру, мов у землю соху,
вбиває час плісні кошмату шпаду.
Пляшки набрякнуть у тісноті спаду
і тріскають, немов струки гороху.

Вино в пісок усякне, червінь рож
увійде в зелень мохового прута.
І ми, буває, нашої також

бажаєм дійсности розбити стіни,
дарма, що може, кинувши їх пута,
ми б розіллялись на незнані ріні.

4. ПОЖАР

Блакитну плахту неба передер
нараз, мов тишу грім, червоний серп;
мов з ран, булькоче кров огню зі щерб.
В повітрі пах припалений чабер.

Даремно воду ллють з криниць й озер.
Вогонь над голови пузаті верб
підносить косу полум'я, свій герб,
як віяло з рудочервоних пер.

Стрункою шиєю верх стін і брам
хитає в сторону праву та ліву
з жагою дикою; його жарким устам

кривавим віддиху безмежжя треба.
Та іскрами жбурляє в хмари з гніву,
що сам не може підпалити неба.

5. ДОЩ

В морях з шафіру плюхкають краплини,
хлюпочуть срібні краплі в сріблі рік,
і гребінь вітру чеше їх відвік
і сонце п'ють, мов овочі калини.

В цілунках тих ростуть дрібні цятини
у білопері хмари, літа лік;
підносять вгору свій вовнистий бік,
геть утікають від землі долини.

Та вітер вдарить в їх легкі вітрила
та млу зморозить білогриву в воду,
на землю їх ваги вертає сила.

Нам годі побороть свою природу,
бунт вічно палить, вічно ломим крила,
і знов спадаєм на землі колоду.

6. ОРЕЛ І ЛІТАК

Орел, король просторів, в даль летів,
над полову мідь піль, синь моря лав,
над опар хмар шлях крил його дрижав.
Враз чути літака на небі спів.

На ворога вид — в серці лють і гнів;
Шалені перегони з ним почав,
ставав чорнішим ліс і меншим став,
аж сил нема, до літака присів.

І ми пливем, крізь місяці та дні,
самітні в хвилях моря кораблі,
у промахів і сумнівів борні.

І над низи зриваємося злі,
не знаючи, що можна від землі
втекти лиш іноді — та тут на ній.

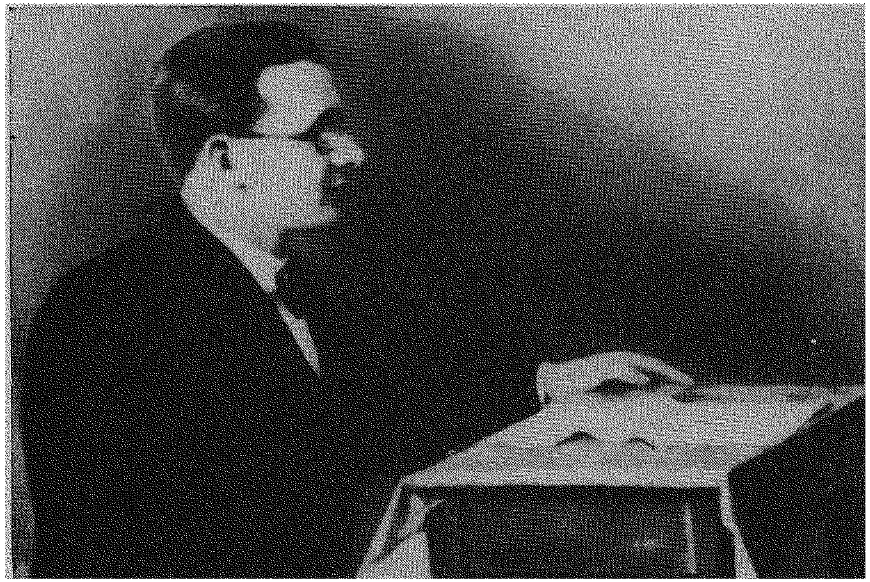

Антонич у часі видання „Трьох перстенів" (фото).

В. Ласовський: Портрет Б. І. Антонича
(З посмертної збірки „Зелена євангелія").

Гурток студентів-україністів у Львові, червень 1931 р.
(див. пояснення на стор. 398).

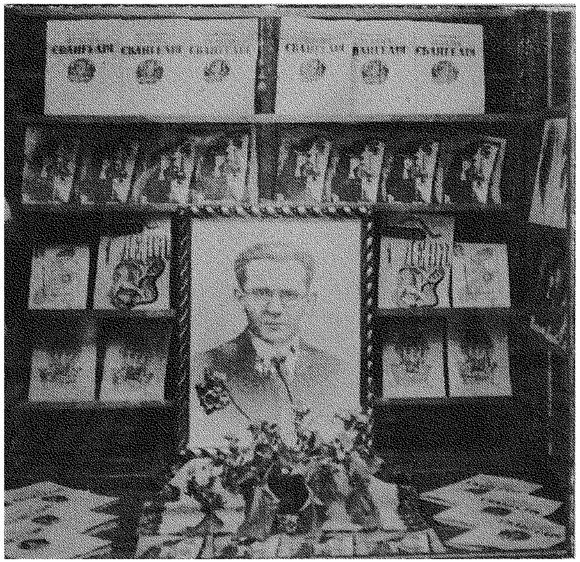

Посмертна виставка Антонича у вітрині Книгарні
Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові,
липень 1937 р.

7. ОЖЕРЕДИ

І шепотом по полі рознеслося:
на обрій, мов на терези ваги,
хтось в огрядні, пузаті клав стоги
набрякле борошном, товсте колосся.

І зашуміли враз: „Ще зірвемося".
Так загуділи колоски тугі,
бо вітер за чуби гнуздав луги
і торгав горді скирти за колосся.

Бо ж краще їм, як нидіти в млині,
як гинути від жорен тяготи,
щоб вихор їх розмів по далині,

щоби метіль розвіяла осіння.
О, хто не знає ще бажань втекти
з-під млинового сірих днів каміння.

8. ЛЕЛЕКИ

Летіли понад морем раз лелеки
до вирію, до південних країв.
Гаїв, де кипариси, чувся спів
і усміхались землі їм далекі.

Та задрижали в мить від небезпеки,
бо крила їх охляли. Жах глядів.
Та ліс удалі виріс парусів;
всі з щастя криком на вітрил смереки.

Завчасна радість, заміри невдалі,
бо судна в сторону противну мчали,
де півночі грізні дрімали скали.

Так зриви доля нам на інший шлях
зверта нераз; з розпукою в очах,
що хід їх, бачимо, в чужих руках.

9. СВІЧКА

В малій кімнаті стіни, наче руки,
тримають полохливу тишу в жмені.
Сіріють тіні просиво-зелені,
самітна свічка блимає зо скуки.

Шушукають якісь далекі звуки.
А гнотик, в восковім їздець стремені,
свої маріння топить дивні, безіменні,
мов стеарин, блідим вогнем ошуки.

І тухне й знов палахкотить ясніше,
хоч все заснуло, хоч у сні все дише,
хоч палить власне тіло білосрібне,

хоч нищить ніч його все нижче й нижче
й ним темряву мов ґудзиком, застібне.
До свічки наше серце є подібне.

10. БОЖЕВІЛЬНА РИБА

Дзюрить, дзичить, дзюрчить, дзирчить вода,
мелодії грає на каміння флейті,
а в білих пін хвилястогривім рейді
риб щічки розцвітають з глибу дна.

Над плесо вискочила з них одна
та сонця колесом побита в леті
упала вниз. Відтоді є в хвиль меті[1])
самітна та німа, хоч молода.

Поете! Чорний шлях твій, чорна скиба,
не заспокоїть сірини багонце,
чужа ржа біржі, гниль коржава гриба.

І мрій снуєш срібнясте волоконце,
і вверх глядиш, мов навіжена риба,
яка побачила хоч раз вже сонце.

---

[1]) Від мето — гамір, шум. *(Примітка автора).*

11. БАКЛАЖАНИ

З-за шиб проміння жмут, мов блиск омани,
осіннім усміхом з далеких лук
бренькливі мухи манить на рундук.
Мандрують хмарою дрібні прочани

й глядять очима повними пошани,
як сиве павутиння в'є павук
й в вікні від дотиків охлялі рук
блідочервоні спіють баклажани.

На грядці їх застала осінь рання,
як ще були зелені, молоді;
тепер крізь скло читають хмар письмо.

Так наші мрії, заміри, бажання
перейдуть часто в дійсність аж тоді,
коли від себе їх відірвемо.

12. СТРАТОСФЕРА

Є світ над нами високо такий:
без бур, без туч, без хуґ, без гроз, без граду,
що в літній день житам приносить зраду,
що в очі б'є квіток, неначе кий.

І не пече полудня жар палкий,
лиш тиша має там безмежну владу
й не дасть шаліти хижому торнаду
й мовчанням шепотить німі казки.

Однак не можна жити там нікому,
бо лютий холод палить гірш від грому
і найсильніші крила вмить поломить.

Безбарвна сивина колотить розум.
Так і життя без бур, борні, утоми
нас тишею здавило б і морозом.

13. МЕТЕОР

„Де батьківщина, де твоя, скажи.
Якої син планети чи комети,
які твій лет міжсвітний має мети,
де перед мандрами давніш ти жив?

Міжзірний волокито та бродяго,
в безкраю безвість пущений в крутіж,
сліпучий, ярий спижу, що гориш
на вежі світу полум'яним стягом.

Незбагнений в рахунку астрономів,
уроджений в височині німій,
навіщо в низині шукаєш дому,

на власнім гробі кам'яна статуя?"
— „Поете, не журись. Упадок мій
жар мого серця від зими врятує".

14. СОНЯШНИК

Солом'яні, руді, мутні краски
вже осінь пензлем сонця по городі
розкидує й старій, гнилій колоді
подібні барвою стають листки.

На старість жовкнуть гарбузи тяжкі,
горох журливо хилиться, та й годі.
Босоніж буйний вітер біг по броді,
ногами топче мокрими стручки.

І опустіє лан, що цвів у літі.
Зістанеш ти самітний та німий,
в блиск дивлячись, що вічно той самий.

Хай дощ, хай буря, хай зів'януть квіти,
осліпнеш, почорнієш, та глядіти
не перестанеш ти ні... ми.

15. КОДА

Шумить життя журливе жовте жито,
подій хитає повні колоски.
Додому вітер гне плоди важкі,
як спіє зерно людських мрій налите.

І провіває синє неба сито
пшеницю діл крізь зір дрібні зірки.
Змагання, мов повою колоски,
оплотом обплели землі корито.

Дорогу нам не стелять тільки рожі,
навпроти віє вітер сніговий,
на скелі пнемось гострі, непригожі;

Благословенний шляху грозовий!
Як намагатися й впадати можеш,
щасливий, друже, ти, бо ще живий.

БРОНЗОВІ М'ЯЗИ

1. ПІСНЯ ЗМАГУНІВ

Сонце любимо та спорт,
наша пісня складена в мажорній гамі,
перегонів любимо бурхливий гамір,
просто й без хитання в порт
човен наш пливе.

Гімнастичний крок
гуркотить на грищі, наче тарабан;
це вистукуємо наш залізний ямб.
Прискає пісок.

Любимо: змагання труд,
шлях під гору, далеч, розмір, погляд просто,
усміх, промінь сонячний і вільний простір
й хвиль рвучких сміливий скрут.
Нас утома не поборе.

Від
праці серце нам не хворе.
Сонця жар справляє, що тіла блищать,
мов бронза.
О який рекорд ще можемо здобути, бозна:
може перемінимо
світ.

Ратище в руках нам свище
й пестить ляском диск
понад гуркотливе грище
кулі срібний блиск
й має м'яко м'яч.

Ми не знаємо невдач,
лиш:
розкіш небезпеки,
радість перемоги.
Нас не болять ноги,
як маршуємо,
сильні, мов дейнеки,
смілі, мов ушкали,
на найвищі скали.

Прибрані
в вічної весни зелений буз
махом руки, маршем ноги
вітаємо сонця брус
ми — бадьорі, бронзові боги.

2. БІГ 1000 МЕТРІВ

Віддих свище в легенів брилах,
наче буревій.
Пливу легенько на ніг крилах
в синій обрій мрій.

Я не вихаю руками, я не вихаю ногами;
закам'янілий тан.
Я тільки орю по морю персами, я тільки
порю повітря тами,
наче залізний танк.

Я не підношу ніг, я не підношу рук;
закостенілий рух.
Я вистрілений зі стрільна рушниці стріл,
я випнутий лук,
розвійний вітру дух.

Попід мною в противну сторону біла в піску
каскада десь в даль жене.
Дубовим тараном мені на груди пада
та наче градом, в очі мене
зернами тне.

О біла смуго піску! Я тебе зімну;
не загородиш мет!
О райдуго піскова! Я тебе зігну;
ще ти спиниш свій лет!

Кудою гляну, кудою гляну —
тисяча очей в імлі,
поглядів банить п'ястук,
батоги вигуків тнуть,
гарпуни люті, злі.

О, не треба оплесків, не треба, ні!
Дарма не складайте рук.
Вашого ентузіязму павук
греблею не буде мені.

Я ніколи не стану, я ніколи не стану;
як
бindочку мети прорву,
в синій обрій розтану.

3. СКОК ЖЕРДКОЮ

Набрав повітря в груди,
аж засвистали звуком флейт.
Підніс жердину вгору;
так птах підносить дзьоб,
як починає лет.

Немов стовпи у землю,
вбив ноги у сажневий крок.
Пробитий наскрізь вітер.
Ніг видно лиш галоп.
Угору стрілив скок.

Штовхнув себе й ворину
відкинула назад рука.
Залопотали в вітрі
і ноги й руки враз,
мов крила вітряка.

Хоч тіло олив'яне,
здається, що легкий мов лист.
Сумний, що не зістане,
мов парус понад криком
мас,
поволі впав униз.

4. ДІВЧИНА З ДИСКОМ

Гляджу захоплений по оболоні
і слова вигукнути з уст не можу,
гляджу на тебе горду, гарну, гожу,
і як стоїш застигла у розгоні,
струнка Діяно з місяцем в долоні.

Рука пташиним вкрала легкість перцям,
твій рух гнучкий розбурхує до краю.
Не бачу вже нічого більш, лиш знаю:
юрбу схвилюєш ти шаленим герцем,
моїм, неначе диском, кинеш серцем.

5. СИТКІВКА

Квадратова площа. Нитяний місток.
Білі молодці й дівчата білі
сновигають поміж стінами сіток
по піску, що мов підлога в віллі.

Мірні, рівні, певні, круглі рухи,
білі плями на міністім полі,
аж здається, що безжурні духи
грають жеребом своєї долі.

6. ЗМАГАННЯ АТЛЕТІВ

Пухке лице судді, неначе в бонза,
та свиставки пронизливий сиґнал,
захоплення в очах довкола пал
і плескіт рук і мого тіла бронза.

Дають побіди келих у долоні,
беру його в мовчанці сам німий,
а на землі лежить противник мій,
повалений в подвійному нельсоні.

Я — грецький бог з античної статуї
виходжу з жестом гордої поваги,
дарма, що оплесків гудуть ще струї.

Несу здобуту чарку в свій притин,
я хочу пити, я горю від спраги,
до уст бокал підношу — в нім полин.

БАЛЯДА ПРО ТІНЬ КАПІТАНА

ПРОЛОГ

Вітер оре
синє море.
Корабель гуляє.

Чорна галка
кличе палко.
Близько вже земля є.

ПІСНЯ І

Як граєш у карти чи з чарки вино п'єш, о друже мій,
в гарячці з туманом тяжким замороки одружений,

бач, щоб за хвилину цю не заплатив ти задорого,
коли тебе тінь твій покине й твоїм стане ворогом.

Послухай: в одному містечку на морському березі
уже похилився над пристанню літеплий березень.

Тут порт закосичений, наче квітками, фрегатами.
Дах неба над ним є сивастими хмарами латаний.

Завішений в порті двигар — величезне коромисло
над містом, над садом розквітлим торговлею
й промислом.
На кожному боті піднесена щогла, мов палиця,
а прапор на щоглі завішений барвами палиться.

Обсмалені вітром обличчя моряцькі на палубі;
у тиші спокійних ночей без хвиль шуму не спали би.

У школі вітрів та тайфунів боротися вивчені
не знають, що ляк, переможуть у кожній притичині.

Лиш бовдурів шум розлягається піснею лункою.
Стрункий капітан на поруччі опертий із люлькою.

Канати потяли долоні у тисячні борозни,
волосся вже сиві, наче прикрашене в борошні.

ПОЯСНЕННЯ

На дворі буревій,
у корчмі портовій
на столі джину збан.

З чортом грає в карти
(це не жарти, це не жарти)
молодий капітан.

ПІСНЯ II

Покинули міста базар і засмічене торжище.
Гей вітре, гей вітре, ще грай нам і прапором
торгай ще!
Стоїть на сторожі, мов чапля, керманич при демені.
Напружені м'язи моряцькі, мов линви та ремені.

По хвилях вітри сновигають заблукані поповзом
і ніч виїжджає з-за обрію темряви повозом.

Блідим по воді молоком розіллється блиск місяця;
мов прапор, хмаринки на щоглах повісяться.

Сердито тайфун лопотав корогвами, мов косами;
чардак колихався обсипаний густо матросами.

Ночами та днями пливуть кучугурам хвиль напросто,
давно не вітав їх зелений на дереві паросток.

Гей дні на широких морях перебуті чи вузинах!
Все скоро минає, скоріше від лоскоту пужална.

Темп часу не став, у бігу все шалене прискорення.
Із серця біль рвав, видирав до каміського кореня.

Та де б не поїхав, гонило за ним завжди чучело;
у серці гонило щось дивне його та все мучило.

Минають південні моря із містами, де пагоди.
Ніде вже не можна знайти цьому серцеві злагоди.

ПОЯСНЕННЯ

На дворі буревій,
у корчмі портовій
на столі в чарці джин.

Нещасний, нещасний,
хто бісові програв тінь власний.
Дівчина та джин — єдиний лік на сплін.

Гей джину вщерть,
гей джину вщерть!
Море, дівчина та джин — єдиний лік на смерть.

ПІСНЯ III

Вертають із бур, із дощів, завірюх перемочені,
голодні, невиспані, втомлені та знеохочені.

Причалив, приплив корабель до далекої пристані.
Під шум морських грив проминали вмить дні дикі,
пристрасні.
Моряцькі пісні поплили по тавернах у гавані,
неначе вино для сердець, що від туги поламані.

І тисяча лямп заблистіла в розбавленім городі.
Обнажене тіло дівоче й скуйовджені бороди.

За хвилею хвиля лягає під вітром в зневоленні.
Регочуть матроські обличчя шорсткі, неоголені.

Хрипкий саксофон тут хихикає басом за скрипкою,
танок тупотить під ритм мелодією дикою.

Танечниць перегнуті постаті п'яно без сорому.
Що ж може однак помогти капітанові хворому?

Востаннє уста цілував, мав знов їхати в подорож,
за щастя пив. — Тінь його встала зі стін, пішла
ходором.

З рук вилетів келих із гуком. Кругом усе в померках.
В обіймах її верещав капітан в диких обертах.

Дарма, капітане, даремно взиваєш ти помочі.
Втекли всі. Самітні замовкли вмить вигуки поночі.

ПОЯСНЕННЯ

На дворі буревій,
у корчмі портовій
на столі джину збан.

Та не йде вже пиття.
Під столом без життя
молодий капітан.

ЕПІЛОГ

На синьому небі почали вже зорі виблискувати,
у сяєві білому хвилі тихенько полискувати.

ПІСНЯ МАНДРІВНИКА

Шумить у серці вітер, кров огонь бурлить.
Ох допекла вже бруків, мурів, цегли гидь!
На берег моря туга, в край землі жене,
де океан манить піснями хвиль мене.

Покину стукіт вулиць та піду, де пристань,
де линв протяжна пісня й щоглів має триста,
де кораблі, човни по хвилях бурних линуть.
Не стану, аж на них очима відпочину.

Почую вітру рев і мев почую крик,
хвиль булькіт і води об стіни човна сик
та відгук, що стерна справляє оборот.
Тоді скажу: це мій до моря поворот.

О допекла вже бруків, мурів, цегли проза!
Тужу за морем, батьківщиною матроса.
Шумить у серці вітер, жар вперед жене.
На море! Гей, на море!! — Сум тут вб'є мене.

Джон Мейсфілд, вільний переспів з англійської мови.

РОМАНТИЗМ

Над морем в хмарах марить чорна галич,
ліричний місяць потопає в тінь.
І дикі скелі й синя далечінь.
Пливуть похмурі Байрона ушкали.

В городі в темну ніч самітний Вертер
на зір вазі сам важить світ і серце
своє й сумує, що живе, не вмер ще.
О, ти покрово хворих серць, о смерте!

Є два світи: один круг нас, а другий —
це ми; між ними вічна боротьба
лягає на життя клейном напруги.

Чи ж не сильніші в грудях буревії,
як порожнечі дійсности клятьба? —
— Не знали, що гарніший світ від мрії.

МОЛОДИЙ ПОЕТ

Над лугом буря свище, наче пуга,
і вітряна кряжами кряче пря,
мов не ліси хвилюють, а моря
та в серце туга стукає, мов пугач.

Тоді виходжу в чорну ніч на ґанок,
деру очима тінь, гляджу зорі.
Крізь вихор чалий кінь зарже над раном,
роздзвінно гупне копитом в поріг.

І сам не знаю, як скачу в стремена,
хватаю репане реміння нузд,
а завірюха на дворі шалена
рамена отвирає й мутить глузд.

Лиш в грудях голос дзенькає, мов мідь,
шепоче: „Молодий, не їдь, не їдь!"

ПРОЧИТАН

Уздовж причілля тінь лягає вогко,
а коло брам розколений колодязь
у землю встромлений, немов колода,
зеленим, молодим сміється мохом.

Патлатий, кучерявий прочитан
руками обіймає червінь цегли
та головою похитує легко
над проминанням людських правд й оман.

В труні віків лягли дні юні замку,
минувшини обвило листя клямку,
та й може сотий сніг на полі тане,

новими бурями співа вкраїна.
О пісне, як же ж часто прочитаном
цвітеш ти буйним на життя руїнах.

ЛЮБОВ

У правилі математичнім світа
за дужки викинена невідома,
незнаний косинус днів наших літа.

В далекій подорожі, навіть вдома
дарма шукати слів її німих.
Коли здається: пустку переміг,
приходить тиха, наче ніч, утома.

Усміхнені, штудерні тріолети,
мов лід холодні, кажуть нам даремно,
вмовляють, що любов це річ неземна.
О де ти є незнана, о де є ти?

Чи кинув хто на тебе анатему?
А може винайшли тебе поети,
щоб до згучних сонетів мати тему.

ІДЕАЛ

На синьому безмежжі океану,
де не догляне навіть людське око,
високо, аж до хмар, в імлах глибоко
самітний острів серед хвиль пеану.

На острові, так каже казка,
теменні скарби десь лежать закляті.
Горять моряцькі очі у завзятті,
жага бушує в душах буйно й баско.

І вітер дме, і буря тне у парус,
а човен щоглами дере мли пару,
солоною водою перемок.

Нараз вдаряють у підводні скелі,
щасливі, бо в незнання гинуть хмелі:
на острові пустелі лиш — пісок.

АЛЬХЕМІЯ

В маленькій келії душно, запах сірки.
Засушений, мов сірка, жовтий маг
в реторту п'ялить очі повні спраг.
Червоний біс регочеться із дірки.

Мов кльоша, золота над всім омана
та опар в куреві кімнату губить.
Дрижать в гарячці в'ялі, трухлі губи;
блідий: „Апаґе" буркотить „сатанас".

Та раптом скрикнув маг: ні, він не п'яний,
очам не вірить: золото в реторті.
Під стелю бризнув струмом регіт чортів.

І жах пішов до манастирських лав,
ченці шепочуть: уночі над раном
о. Патрикій божевільним став.

БДЖОЛА

Лиснїє липовий, липневий липець,
липучий і лискучий в білім збанку.
В нім розтопились зорі на світанку
і пахощі левад, квітчастих китиць.

Над озером пахучим, золотавим
дзеленькає маленькая бджола.
На брезклі брижі жовтого чола
лягає тінь її пружком імлавим.

Мов квітка, розхиляє п'яна цукром
крил пелюстки, а рідина густа
маленькі ніженьки хватає цупко.

І крильцями пішла розпуки трясця,
над ними мед замкнувся, мов уста.
Ось так вбиває часом власне щастя.

„І"

І вітер, що жене по руннім полі,
і дощ, що жне руді хмар руна в млі,
і злотий усміх зір на синім тлі,
і долі спів пшеничної в стодолі.

І виноград і водоспад удолі,
і сад і дзвінкодзвонні солов'ї,
і їх пісні, немов фонема: і,
і гай, і водограй, і край на волі.

І сон на сіні й сонні ліса тіні,
і смерк в руїні, і казки в країні,
і чалі коні, й чвал баский по степі.

І ґрунь і рунь і ватра у вертепі,
і гарний світ удень і серед ночі,
і найгарніший, як лиш зімкнеш очі.

ПОДОРОЖ ЛІТАКОМ

Літак, немов змагун, бере розгін,
костричить кострубатий, гострий лоб,
як віл, вдаряє до повітря стін,
іде в повільний гін, пізніш в галоп.

Шалений вітер дме від дужих крил.
Нараз підстрибує, дере муслін
імли та пнеться стрімко в неба схил.

Відштовхуємо землю, наче м'яч.
Рев, гуркіт обіймає нас в кліщі.
Залізний круче, перестань, не кряч,
не вий! Ох, Боже, як тріщить, тріщить.

Колеса в хмарах, наче ноги в стрем'ю.
І вихилюся поза край над мряч,
аж серце випаде із рук на землю.

ПІДСВІДОМІСТЬ

Понад похмуре, чорномуре бедро
підносив замок кам'яний свій жест.
В нім сивий мешкав цар, мав срібний жезл;
в льохах тримав рабів своїх він твердо.

Навколо замку виросли крокоси,
повій з-під листя вій глядів на жердь.
Щораз то більш впадало в погріб жертв,
неначе б хто косив тяжкі покоси.

Враз лютий бунт затряс тюрми кублом.
Геть! З льоху творять інший світ в надії.
Побачив цар ці тереми нові
та став тоді своїх рабів рабом.

Цей цар — це я, палац — душа моя,
бунт — сон, раби — мої померлі мрії.

ГІПНОТИЗЕР

В молочнім світлі матових кінкетів
цвітуть на чорнім шовку ордері.
Вогонь в очах холодних загорів,
в судоргах пальці, наче б грав на флейті.

Круг нас паде зелено-жовта мряка,
різнув у вухо свист слизький, мов різки.
Тоді виймав із наших чіл він мізки
й в кишені їх вкладав свойого фрака.

На наші очі, мов рясні каскади,
лились струмками бомбаї й багдади.

І наче б виросли нам крила з пліч,
і забажали ми летіти пріч.

Та в кріслах нас держав шалений гніт,
розпуки нас облив морозний піт.

МУРАШНИК

Предивні, зачаровані міста
з рудого порохна й рябої мерви.
І пасма вулиць сплетені, мов нерви,
і клуня в сірих теремах містка.

І наче плюш з роздертого листа,
життя засушене, немов консерви.
Одначе праця йде все без перерви,
листок зшиває вічно до листка.

Здобичники у сутінках тюрми
ссуть мошечок, рабинь своїх живіт.
Рядами над рядами тут доми

піснями труду дневі шлють привіт.
Подумай мимохіть, як чобітьми
є легко розчавити цілий світ.

ШУМ

Шумить і шамотить шумка шума,
шум прибирає, як весною повінь
і кожен лист на дубі шуму повен.
Здіймає шлик із голови чумак.

Шпарка шурнула шурубура шуру,
мов малахай, маха майном у май
і розвіває все кругом украй,
що людям аж мороз іде за шкуру.

Тріщить, лящить, мов щелепа, корчма
й ліщина галуззю стає сторчма.
Це бродить вітер, шуму перший родич,

і пальцем стукає до неба віллі.
Це шум — натхненна музика природи
на смерти та життя гучнім весіллі.

ВІТРАЖІ Й ПЕЙЗАЖІ

1. ОСІНЬ

Дозрівають довгі дні, як ярі яблука,
    лине листя з лип,
    плине воза скрип,
коло лісу колом ллється вигук зяблика.

Палиться під захід сонця неба палуба,
    от отара в отаві,
    сизі мряки сиваві,
в яслах яру ясний ястер ятрить яструба.

П'яне піяно на піяніні трав
вітер заграв.
Спіють дні все менші, нерівні,
піють по півночі півні
і

ості, осокори,
рій ос
і ось
вже осінь
і

о
осінь
інь
нь.

2. ПЕРШИЙ СНІГ

Осінь переїхала по полі возом золотим.
Понад кучугури кучерява мряка — срібний дим.

Сонце з батогом проміння вогняний погонич.
Навпростець по небі білі хмари в перегони.

На куделі верховіття сиве павутиння.
Підпирається гори рукою далеч синя.

Вітер жовтий лист з дерев змітає помелом,
в гущині сухе гілля гуркоче мідяний псалом.

Білі квіти впали — заповідь майбутніх січнів;
перший раз тоді поцілувала землю вічність.

3. КОПАННЯ КАРТОПЕЛЬ

Поволі, поволі
по сивім полі
дими кружляють
на вільній волі.

Короткими днями
цвітуть вогнями
на краю плаю,
немов квітками.

Багато багаття,
червоне шмаття,
а часом жовте,
немов лахмаття.

Обличчя веселі,
імли куделі,
а подув з броду
п'яніє в хмелі.

Вже літа є досить.
Угору осінь
хустини білі
хмарин підносить —
....
— знаки німі,
що піддається
зимі.

4. КОЛОМИЙКА ПРО ПРОВЕСНУ

Віє вітер, віє буйний, віє за горою,
Мороз ходить, мороз бродить під руки з весною.

В річці риби, в полі скиби дощу з неба просять,
роси росять, хмари хмарять небо в барву проса.

Помазала шляхи злива розкислим болотом,
плуги риють плай, мужицьким пахне поле потом.

Сірий ранок ніч розколе, згасне сон на квіті.
Сірий труд виходить в поле й грає на трембіті.

5. ПІД ДАХОМ ЛІСУ

Ой, піду я до бору, до бору,
подивлюся на сонце крізь тінь.
Піднесуться дерева угору, угору
і на землю впаде далечінь.

Ой, піду я до бору, до бору,
подивлюся на сонце крізь сон.
Попливуть мої думи угору, угору,
ліс і сон зашумлять в унісон.

Ой, піду я до бору, до бору,
подивлюся на смереки крізь смерк.
Піднесеться вже вечір зі звору, зі звору,
щоб лиш день наче пень, геть померк.

Ой, піду я до бору, до бору,
подивлюся на вітер крізь віти,
як пливе він у ліса комору, комору.
Буде в лісі сон, в сні ліс шуміти.

6. НАД ВОДОЮ

На березі білі берези напнуті, мов струни.
День вітром по них потягає, неначе смичком,
і шепотом падає в хвилі, як зерно по клуні.
Ріка обіймає цей шум, мов раменами, дном.

На плесі являються піни білясті бруньки,
розхлюпані бризкають, спір між собою завівши.
На березі там я берези пень гладжу липкий
і кидаю сам до води свої мрії та вірші.

7. ТОВАРИСТВО

Під тихий вечір,
як вітер хмари пожене на сон,
немов табун овець до водопою,
й луна над лісом стане золота,
і зашумлять дерева в унісон,
у гай піду та сяду під вербою,
а коло мене
моя самота.

Тоді всі речі
покриє сірина. Дерева бгачко
спинають небо й землю, наче спряжка.

Над ними віком ночі ліс накритий
й зі собою заведемо балачку
про те, як тяжко в світі є, як тяжко
без друга жити.

8. ІДИЛІЯ

На побережжі ріки отара овець білосніжних,
вітер торсає хмарами, білою гривою неба,
поки сивої мряки туманів, мов жито, не вижне;
облий облак на образ гори присідає, мов лебідь.

Плоский горбок, злотолускі рибоньки плюскають
в рові.
Де є дійсности грань, де уяви є світ **non est certum:**
в Тускулюм добрий Горацій на рундуку мармуровім
пише поему до грацій і слухає... радіоконцерту.

9. ОЖИДАННЯ

У далеч встромляю розгойдані очі, неначе гарпун:
на обрії сивім, де небо з землею зішите нитками
дерев,
таємний, рухливий підноситься пункт,
напів горизонту мотузку тонку роздере.

Уже наближається, скоро підходить.
Момент ще один, ще хвилина остання.
Не знаю: це віз чи туман, пішоходи;
у серце вбиваються гострі, залізні гаки — знаки
питання.

10. СОБАКА Й МІСЯЦЬ

Втомлений лоб покладеш на пахучому сіні.
Досить вже, досить на долю собачу ти вив.
Чорна обкутає ніч соломою тіней,
тихо забудеш своїх незбагнених кривд.

Пахощі чуєш світанку; година вже третя.
Очі, як вугілля, в темряві блиском горять.
Довго й даремно на шиї шарпаєш кетяг.
Вистрілить оклик півня, мов ранішній ряст.

Вітер торгає листя, мов струни на лютні.
Жовч накипає у серці, аж випаде з меж.
Ні, так далі не може вже бути; із люті
місяць зубами, немов маслака, розгризеш.

ГІМН ЖИТТЯ

Іди вночі, мій друже, іди вночі на ґрунь
і серце, що в утомі, ти приложи до фої,
по місяця чолі рукою пересунь,
а може тиша тугу поволі в тобі вкоїть.

Усі твої маріння, усі думки замовкнуть,
вже буряном для тебе не є рудий храбуст,
уже глядиш інакше на рунь гірську, пожовклу,
і заспіваєш гімн життю — мовчанням уст.

ПІСНЯ БАДЬОРИХ БРОДЯГ

1.

В дорогу! Щоб лиш сонце нам світило,
щоб ясен круг горів нам угорі.
О ти шляхів безкраїх дивна сило,
що маниш нас в своїй мінливій грі.
Як вдарить запах піль в вікна вітрило,
хто видержить в душних кімнат жарі.
Упитись далі подихом так мило,
геть суми, думи кинути старі!
Вітрами поле душі нам обмило,
а пісню підказали комарі.
Складаєм дні в яскравих айстрів клюмби,
нових америк щастя ми колюмби.

2.

Чи в очі дощ січе, немов горох,
чи в літній день пітніти буде тіло,
хоч рахувати ти б не вмів до трьох,
хоч від журби твоє би серце мліло,
м'який безмежжя обмотає мох,
поглянеш в тихий, вільний безкрай сміло,
покинеш хвиль минулих темний льох,
і зацвіте у серці юна сила,
і буде в тобі грати птичий тьох,
поймеш заплутане природи діло.
Без меж і стін, що тиснуть, станеш тут,
бродяга, волокита, шалапут.

ОКТОСТИХ

День повіки розплющає й отвирає сонне сонця око.
Руки кладемо на вітер запашний й віддихаємо
глибоко.

Наші поринуть долоні в зимну, чисту, кришталеву
воду.
Надлетить із поля легіт легко й звіє мряку з-понад
броду.

Мов пташня, розгублені хмарки лопочуть крилами
над лісом.
Прядемо серцями просту, тиху радість з сонячних
повісом.

Віддамо без болю давню тугу й сум воді, лісам
і полю,
і понесемо в роздалля над собою неба парасолю.

ЛУНАТИЗМ

Не дивись, не дивись так на мене ти вперто й завзято,
перестань, перестань, о молюсь, перестань!
О чому, о чому, і мене, і тебе, о чому нас проклято,
щоб ішли, я і ти, вдвоє ми, на землі й неба грань?

О замкни, о замкни хоч на хвильку одну це страшне,
срібне око!
О засунь ти його, я благаю, повіками хмар!
Не свердли, не верти, аж наскрізь, аж до дна,
не вбивайсь так глибоко!
Відійми твій сліпуче-лискучий, отруйний чар!

Не чаруй, не чаклуй, бо коли вже мене, лиховісний,
пристрінеш,
на найвищий з усіх разом вийдемо шпиль, понад
всесвіту твань,
а тоді на все горло я вигукну, низу побачивши ріні,
й звідціля впадемо назадгузь шкереберть, наче
яблука два.

ЧОРТІВСЬКИЙ БРИДЖ

В маленькій, біленькій хатині сон мрії колише
в колисці дитині.
По усточках сонних, мов тіні по сіні, блукається
усмішки брижа.
Лиш сутінків рожі в кімнаті закляті кладуться
на „завтра" й на „нині".
Навколо колиски чортів чотирьох посідало та грають
у бриджа.

І мрійно, спокійно, і тихо. Лиш день похилився над
лихом у вікнах.
На шибах задзенькали мухи й без руху присіли,
побачивши гай.
Ні миша не скрипне. І тиша кладе свої пальці на очі
привітна.
Біси грали в карти невпинно. Дитині приснився тоді
вперше — рай.

ЛЮДИНА

1.

Ніч темна, олив'яна, зимна, люта, чорна,
лиш вітер обертає хмар важенні жорна.

Лиш срібна смерть іде в садиби на жнива
й кугикає кугач, лулукає сова.

Мов кінь в розгоні, вихор перед прямом брами
стає й скрегочуть ланцюги й дубові трами.

Та рвучий подув торсає похмуру тінь,
що сволоком втекти не хоче в далечінь.

Як сяйво місяця з-за хмари піднеслось,
бач: перед брамою стоїть самітний хтось.

2.

„Незнаний приятелю мій, навіщо ждеш,
задивлений в покрівлю хмурих, сивих веж?

Навіщо неспокійний зір підносиш зчаста?"
„Я жду, бо замкнене за брамою є щастя."

„Як довго, гей як довго, сірий друже, ждеш?
Чи день, чи два, чи три, чи може тиждень теж?"

„Не тямлю вже, як довго; від безвічних літ,
вже відколи колишеться на осі світ."

„Скажи своє імення, брате мій, що ждеш
так довго, довго, довго, цілий вік без меж,

що навіть згорбилась тобі з утоми спина,
скажи твоє ім'я!" — „Моє ім'я — людина."

МОЛИТВА

Заходить день за днину,
мов сонце за параван далеких гір.

Вже від ждання нас болить зір,
вже сивини на головах є труш.

........шалом наших душ
ми молимося за нову людину.

ПРОШАК ПІД ЦЕРКВОЮ

Мохнатий, мохнавий, патлатий
курлапий та клишавий та чеверногий
вилукуваті підігнув під себе ноги
й більмом споглядає на сонячну лату.

Брудний, космогрудий, від бруду руді підняв
груди.
Беззуба щока, спорохнявіле ясно.
О сонце всім світить так ясно,
всі рівні є люди.

ВЕЛИКА ПОДОРОЖ

Вибираюся в далеку подорож і рож не дасть мені
ніхто
й не бажаю ні від кого я нічого й вже ніщо мене
не лякає, хоч у очі зазирає заздрісно ліхтарень сто,
що в вокзалі білім сторожко глядять крізь жовтих
шиб пенсне.

Над станційним гамором, мов абажур, наложений
склепіння лук.
Навкруги байдужі очі й обоятні постаті незнані
й кожна з них свій клунок має і кожна з них несе
життя свойого в'юк.
Зі собою тугу заберу свою та радість в чемодані.

Та не знаю, де поїду разом з сірою юрбою тих людей,
де нас потяг завезе гойдаючи, немов малих дітей
в колисці.
Срібні рейки-шпаги, вбиті в обрій; поїзд-кінь в ярмі
залізних шлей.
Синя далеч хилиться над нами й сонце нам подасть
на неба мисці.

А кондуктор, наче ніч, суворий прийде із повагою
в купе
й каже нам оправдати до існування право та наш лет.
На банальних лицях пасажирів чудування навкруги
тупе,
я подам тоді йому своє без ляку серце, як білет.

Кожний день до ланцюга мандрівки раз-у-раз нам
додає по ланці,
та дарма, дарма стараюся пізнати, де кінець йому,
і коли, коли наш поїзд стане, до останньої доїде
станції,
я спокійно скриню неба з перемучених плечей здійму.

ПРОЩАННЯ ШКОЛИ

На вулиці підніс угору вітер
на привітання дня пилюки бовдур,
немов би капелюх із голови.

В очах танок шалений чорних літер.
Гляджу на гір далеких темну ґовду
та на пісок подвір'я половий.

Зі школи ідучи поворітьма,
несу листок на почту до рідні.
Дорога завтра вибігне пряма
і вітер в шприхах загуде пісні.

Думок у голові кружляє сто.
Небавом сяду одинцем в гаю,
а нині разом вкидаю з листом
в поштову скриньку молодість мою.

ЗЕЛЕНА ЕЛЕГІЯ

Стільки минуло вже днів, полотном забуття їх
накрито.
Нині вже інший є світ, може зісталось клейно.
Іноді вийму старий, запорошений з віршами зшиток,
замкнений в шафі від літ. Так, це було вже давно.

Наша гімназія стояла на схилі малого узгір'я,
жовта дорога вела просто до річки униз.
В осені день кучерявий дощем тут приїхав із гір я;
всюди лежала імла, в вухах тріщало, мов хмиз.

В сивій задумі присіли кицьком почорнілі доми та
тяжко схилили руді, ґонтові, темні чуби.
Вуличка сміттям обросла, мов мохом, літами немита,
скривлений з віку й біди — комин, мов бляха труби.

Річка в долині віддихала холодом. Запах води плив,
гори нагадував й ліс. В літеплий день весняний
хвиль каламутних із-під льодового покривала виплив
разом із кригами ніс перші дітвацькі ще сни.

Неба півколо та жовтий шкільного городу ромбоїд,
пліт із широких делин, кілька зелених смерек,
сіюксів ватага малих у завзятім розігріта бої,
тінь уподовж деревин від баркана впоперек.

Промінь заблуканий нишпорив похапцем по коридорі,
сонця усмішка рясна рідко впадала углиб.
Тиха весна заглядала в віконця мутні, непрозорі,
в серці співала весна, краща від цеї з-за шиб.

Під абажуром з бібулки зеленої полумінь маяв
в нафтовій лямпі малій, буцім хотів би втекти.
Хлопець похилений в захваті, німо над книжкою Мая
мріяв про безкрай землі, про невідкриті світи.

Пташка співала мальована на паперовій тапеті.
Тихо проходив тут день кроками сірих годин.
Мухи дрімали в задумі в кутку на старім табуреті,
а на підлогу зі жмень вилетів сон неодин.

Понад дахами — хмарин розіп'ята муслінова верша,
провесна, таловина, шуми далекі сосон.
Наче весни усміх перший є вірш і дівчина перша;
спомин — роса весняна, щастя забутого сон.

Вечором місяць — на стелі неба завішена лямпа.
Срібний на хмарі пожар, срібний на місті муслін.
Гомін пісень у завулку об стіни, мов краплями, ляпав
жалісний бренькіт гітар, кривчастий спів мандолін.

І кучерявилась просива, курява над половими
міддю стрічками доріг, що відлітали до гір.
Спомин тих днів, мов джерельна вода, не раз душу вже вимив
вчора, тепер і торік, був, як потіха й докір.

Час проминув молодечих пригод і змагаңнів і бесід.
Вже протікає до дна, вже щораз глибше полин.
Знаю тепер вже, що кожного серце окремий є всесвіт,
кожного правда одна, правда зелених хвилин.

ДО МУЗИ

1.

Навіщо ти прийшла до мене
й застукала в вікно?
Навіщо серце б'є шалене,
а думка з ним водно?

Навіщо ти прийшла до мене,
веселкою заблиснула в вікні?
Навіщо серце ти шалене
в ці безпросвітні будиш дні?

2.

Тисяча питаннів падає на наші уста,
тисяча шляхів навхрест лягає нам під ноги,
тисяча зірок свої вказує нам дороги,
тисяча вогнів палає й далі темінь пуста.

І не знаємо, як привітати дні, що грядуть,
моряки сліпі на корабельній світу вежі.
Музо вигнана за дійсности вузької межі,
чи загубиш у шляхів мільйоні ранішню путь?

3.

Я не потраплю, я не зможу, я не зможу
для тебе
вирізьблювати, мов діяманти, вірші,
як дні кругом все гірші,
все гірші.

Але я знаю: в цю хвилину непригожу
небавом, може навіть нині
нараз тебе побачу в простої людини
чині.

4.

Навіщо ти прийшла до мене
й застукала в вікно?
Навіщо серце б'є шалене,
а думка з ним водно?

Навіщо ти прийшла до мене
й застукала в вікно?
Навіщо серце б'є шалене?
А може чує щось воно.

ВІРШ ПРО ВІРШІ

Чоло в долоні похили,
чоло в долоні похили.
В вазах строф цвітуть слова пахучі, мов квіти.
Крізь шибу туги будеш в очі місяця глядіти,
туман обійме ночі злий,
туман, що в кольорі золи.

Півкола на воді
розвівши,
поволі місяць сів.
На галузі задуми листя виросте блакитних слів,
заслони очі тишею, немов руками, а тоді
почуєш спів,
почуєш вірші.
Не ті в книжечках, що парфумів мають пах,
а інші,
лиш черенками думок
друковані на серця сторінках.

ПРО СТРОФУ

Чотири рівнобіжники на мапі серця,
чотирокутник радости та болю,
чотири припрямки до боку, що не зветься,
що входить клином — між чуття та волю.

Дарма, дарма, що гостре вістря душу ятрить,
серп і серпанок нам на ніч коротку.
Хоч знаю, що лушпиння слів закриє ядра,
вкладаю тихість уст — в строфи коробку.

ОБ'ЯВЛІННЯ

Я ждав так довго, я ждав на хвилю ту,
як врешті зрозумію життя таємний глузд,
зів'ялий лист незнання, мов буря, розмету
і роздеру безвісність, мов плахту, нагамуз.

Обкладинки роботи В. Ласовського до Антоничевих збірок „Привітання життя" і „Ротації".

Обкладинки роботи С. Гординського до Антоничевих збірок „Книга Лева" і „Зелена євангелія".

Землі закриту книжку в обгортці синій неба
з дрижанням від напруги руками розгорну.
Під бачення серпами падуть ниць мряки стебла
і світла сніп розвиднить кімнату днів курну.

Я ждав на цю хвилину, що тишею велична,
яка проб'є прозрінням усе нове й старе,
яка мовчущим криком німих очей закличе
і обрій в безкрай неба двигне гір двигарем.

Вночі пішов на зустріч, де поле й ліс суміжні,
і в свисті бур побачив десь вогняні стовпи.
У блискавок пурпурі стояв на роздоріжжі
заслуханий, задивлений поет — сліпий.

НІЧ

Не хочу більш писати віршів, складати ямби
та трохеї.
Чи вирізьблені в слів мосяжі потрібні ще кому
сонети
тепер, коли шпилі найвищі й найкращі падають ідеї,
як правду не мудрці й поети диктують нам, а лиш
багнети.

Однак буває ніч погідна, як місяць срібло ллє на сад,
і тишею тебе впиває, пахучим, пінявим вином.
У кого, молодий, у кого тоді шукатимеш порад
заслуханий в дерев говірку, які шепочуть тихим сном.

А ніч, мов мати, над тобою долоню на чоло кладе.
Тоді, щасливий, навіть кривди забудеш і простиш
найгірші
тоді думки квітками пахнуть і чуєш серце молоде,
тоді слова найзвичайніші складаються самі у вірші.

АВТОБІОГРАФІЯ

В горах, де ближче сонця, перший раз приглянувся
небу,
тоді щось дивне й незнане пробудилося у мені
і піднеслася голова й слова прийшли до уст зелені.
Тепер — де б я не був і колинебудь,
я все — п'яний дітвак із сонцем у кишені.

А як зійшов із гір до гамірливих міст,
у злиднях і невдачах не кляв ніколи долі та не ганив,
глядів спокійно на хвиль противних гураґани.
Мої пісні — над рікою часу калиновий міст,
я — закоханий в житті поганин.

ПРИВІТАННЯ ЖИТТЯ

І день і вік однаково минають. Не задержать
нам хвилі. Кожна мить знов родить другу мить,
і перша в другій спить, обі у третій та, як вежа,
час виростає й меж не має й нас німить.

Так на минулого й майбутнього раменах
повішено, мов плахту долю нашу.
Ми — ланцюга поодинокі звена,
ми — відтинок малий зі стрічки часу.

Це наших днів звичайна тут дорога;
не падає ніщо до безвісти води.
Віддати треба нам життю щомога,
і треба кожному, ще поки молодий.

Тепер ще квітка дійсности надією цвіте,
не кидає ще тіні дерево зневіри.
Хоч знає, що морози, серце вірує проте
і ліктями ужитку правди ще не мірить.

Для молодих плечей легкий є неба в'юк,
в одноманітності не явиться нам позіх.
О не словами уст, але словами рук
співати будем пісню на життя порозі.

Вітай життя! Що біль даєш, і щастя і красу
і сум і горе. В мені юний пал не вмер ще.
Вітай життя! І на привіт тобі я понесу
м'яке та в панцир крицевий закуте серце.

ТРИ ПЕРСТЕНІ
1934

АВТОПОРТРЕТ

„Я все — п'яний дітвак із сонцем у кишені".
— — — — — — — — —
„Я — закоханий в житті поганин".
З першої книжки „Привітання життя".

Червоні клени й клени срібні,
над кленами весна і вітер.
Дочасности красо незглибна,
невже ж тобою не п'яніти?

Я, сонцеві життя продавши
за сто червінців божевілля,
захоплений поганин завжди,
поет весняного похмілля.

ТРИ ПЕРСТЕНІ

Крилата скрипка на стіні,
червоний дзбан, квітчаста скриня.
У скрипці творчі сплять вогні,
роса музична срібна й синя.

В квітчастій скрині співний корінь,
п'янливе зілля, віск, насіння
та на самому дні три зорі,
трьох перстенів ясне каміння.

В червонім дзбані м'ятний трунок,
зелені краплі яворові.
Дзвони, окриленая струно,
весні шаленій і любові!

Підноситься угору дах,
кружляє дзбан, співає скриня.
І сонце, мов горючий птах,
і ранок, спертий на вориння.

ЕЛЕГІЯ ПРО СПІВУЧІ ДВЕРІ

Співучі двері, сивий явір,
старий, мальований поріг.
Так залишилися в уяві
місця дитячих днів моїх,
так доховала пам'ять хлопця
затьмарені вже образи,
такий обмежений став обсяг
тієї пісні, що дрижить,
яка зворушенням хвилює
та все ж без зайвої сльози
пейзажі споминів малює.
І хочу знову пережить
хлоп'ячі радощі та бурі.
Швидкіш струмує в жилах кров
і сяють щастям очі хмурі,
в долоні легшає перо.

На кичерах сивасті трави,
черлений камінь у ріці.
Смолиста ніч і день смуглявий,
немов циганка на лиці.
Розсміяні палкі потоки,
немов коханці до дівчат,
злітають до долин глибоких,
що в сивій мряці тихо сплять
і куриться із квітів запах,
немов з люльок барвистих дим.
Дрижать ялиці в вітру лапах,
голосять шепотом дрібним,
течуть униз краплини шуму,
немов з гарячих пнів смола.
Сповитий в зелень і задуму,
п'є олень воду з джерела.
Квітчасте сонце спить в криниці
на мохом стеленому дні.
Кущем горючим таємниці
виходить ранком з глибіні.
Співає пуща сном кудлатим,
прадавнім шумом загуло.
На шпилі гір, неначе лата,
пришите до лісів село.

Корчма, мов кущ, що родить зорі,
свічками палиться вночі.
З горілки б'ють дими прозорі,
скриплять іржавії ключі.
Смичком вогнистим тнуть цигани,
розкотисто співає бас.
Пече музика й голос тьмяний.
і струн сп'янілих лютий бряз.
Тремтить на флейті пальців десять,
музичне дерево горить.
Із бубна, мов із дзбану, ллється
роздзвонений, гарячий крик.
Палає скрипка, тихне, в'яне
і серце бубна співом п'яне.
І про опришків сотий раз
оповідає в пісні бас:
свячені кулі, литий пояс,
таємне зілля, дика борть,
заклята ніч, і смерть в напоях,
що їх коханцям варить чорт.
Шалений місяць — мрійний тенор
веде містичну пісню тьми.
Дівчина, наче веретено,
в танку спідницями шумить.

Ще пам'ятаю: на воді
дрижачі іскри ранок сіє.
Ще пам'ятаю: білий дім,
де стіни з дерева та мрії.
Ще пам'ятаю: в сонці міст
рудий хребет ліниво гріє,
неначе велетенський кіт,
що в сні ледачім очі щулить.
І дім і міст мабуть стоять,
але для мене вже минули
і тільки спомином горять.
Несситий крук над мостом крякав,
плило рікою сонце в світ.
Туди ходив ловити раки,
коли мені було п'ять літ.

Колола пальчики шипшина,
устами ссав солодку кров.
На зорі задививсь хлопчина,
але своєї не знайшов.

Тут сиве небо й сиві очі
у затурбованих людей.
Сльота дуднить і шиби мочить,
розмови стишені веде.
Під сивим небом розстелилась
земля вівса та ялівцю.
Скорбота мохом оповила
задуману країну цю.
Як символ злиднів виростає
голодне зілля — лобода.
Відвічне небо і безкрає,
відвічна лемківська нужда.

В таємних кручах давня Лада
ворожить хлопцям молодим.
В церквах горить Христовий ладан
і куриться молитви дим.
На небі тільки сині зорі
вислухують благальний спів
людей, що прості та безкрилі,
цілуючи в німій покорі
брудні обніжки вівтарів
устами чорними від пилу,
що їхні губи припорошить,
моління шлють Христу і Духу,
щоб допоміг здобути гроші
на хліб, на сіль і на сивуху.

Земля не родить, віє вітер,
на полі мох, мов теплий одяг,
а люди, як у всьому світі,
все родяться, терплять, вмирають.
Пожежі й повені проходять,
лишаючи лиш пустарі,
рокочуть війни і минають,
зміняються володарі,
літа пливуть, мов гірські води,
і про опришків дощ осінній

вже тільки спомини виводить.
Чимало бур так прогуло.
Лиш ти однакове й незмінне,
далеке лемківське село.

Туди, мов стріли, шлю слова,
туди крилата пісня лине.
З села такого вийшов я,
життя звеличник — верховинець.
З людей, що, щирі та звичайні,
приймали смирно долі пай
і поклонялись неба тайні
під знаком співного серпа.
І може був би тут остався,
як інші, покорився сам
і до землі німий припавши,
молився радісним вівсам,
та Той, що легкість дав сарні,
а бджолам цвіти золоті
і кігті сталені для рися,
слова співучі дав мені
і гострі зуби, щоб в житті
я твердо й просто боронився.

Широкий світ, від серця ширший
і ширший вітер на селі.
Не помістити в цьому вірші
ні зір, ні неба, ні землі.
Шляхи широкі у безкрає,
поїхав хлопцем я у світ.
Насправді, стриму час не має,
хоч важко це нам зрозуміть.
Турботи, радощі, омани,
кохання, зрада, ночі тьмяні
і сіроокеє дівча.
Одчаю шал і пал любовний
і хмільність щастя і печаль,
нестямний захват молитовний,
доглибна знеохоти їдь
і ласка творчости найвища
— це все дало мені життя.
Його звеличую тут я

і кличу дням: мене п'яніть,
п'яніть мене! Хай смерти ближче,
хай на минулому іржа,
хай снігова спливе пороша,
думки нестримано дрижать,
а кожна, мов кришталь, ясна.
О молодосте, ти одна
незаплямована й хороша.

Співуча сінь, крислатий явір
і тесаний, дзвінкий поріг.
Отак змальовує уява
місця хлопячих мрій та втіх.

ЕЛЕГІЯ ПРО КЛЮЧІ ВІД КОХАННЯ

I.

Зелений лист, крилатий ключ
і веретено і обруч
і знов сп'яняє, як сп'яняла,
похмільна юности кабала.
Палати знов і знову мерзти,
кохати знов і знов п'яніти!
На пальці елегійний перстень,
на серці елегійний квітень.

Містечко в сяйві ночі біле.
Невже ж тут друзів не згадать?
Росли ми разом і п'яніли,
кохаючи палких дівчат.
Таїлися від мрій бентежних,
вдавали гордих і твердих
і рвались в обшири безмежні,
що нам стелилися до ніг.
Дарунків повна юність світла,
мов скриня сповнена скарбів,
та мрія — ночі тьмяна квітка
вела, де обріїв межа
манила, мов любовний спів.
Щербились леза на ножах
і спалювались поривання.

Квітчались місяцем доми
і тремтячи кохали ми,
хоча соромились кохання.

Почалось так: жарким тюльпаном
горіло сонце юним снам.
Дзвонила в сто фортепіянах
омельодійнена весна.
Смички, мов луки вигинала
і веретена обертала,
ячала сотнею скрипок,
в криницях м'ятних напувалась,
рядном квітчастим розстелялась
і сипала пісні й пісок.

Пригадуєш: весна горіла,
немов закохане дівча.
Навпроти вийшов ти несміло
невловне щастя зустрічать.
Пригадуєш: циганський вітер
дівчатам поцілунки крав.
Кохання сім гарячих літер
на твому серці написав.

Пізнались ми. Весна дзичала,
немов стріла, що небо тне.
Кохала і з кохання в'яла
дівчина сп'янена вогнем.
Листар носив листи зелені,
листи шуміли. Ех, весна!
Плету пісні на веретені
про молодість, що промина.

II.

Ночами грала окарина,
співали басом ковалі.
Несмілий і палкий хлопчина
не вмів знайти кохання слів.
Співали ранком білі теслі,
крутився колом дім ткачів.
Кохання мапу хлопець креслив,
весни дванадцять обручів.

Так народилась пісня в серці,
все замінилося у спів.
На амбразурі місяць сперся
й по шибі, мов краплина, сплив.
Вдивляючись в уста, що кличуть,
в розсміяних очей вогні,
різьбив ти в пам'яті обличчя,
щоб перелить його в пісні.
Кохав і зраджував кохану,
та пісні ти не обманив.
Їй завжди вірний, в північ тьмяну
ходив шукати в лісі слів.

Отак сплелись життя і пісня,
переливаючись в одне.
Одчай натхнення й радість пізня.
Куди ж ведуть слова мене?
Кохання й розпач так пізнало
жалібне серце юнака.
Устам лакомим завжди мало
палючих поцілунків. Так
перетремтіло, продрижало,
зажевріло і відлунало
і спалахнуло і зів'яло,
в болючу пісню перейшло.

Мов строф гончар, що ліпить дзбани
з розспіваної глини слів,
промінюючи плач і сміх
в ліричне ремесло й купецтво,
невтишним серцем зрозумів,
що речі дві найкращі з всіх:
ясне кохання й
похмуре
мистецтво.

Співали ранком білі теслі,
на веретенах сміх ткачів.
Палючі строфи хлопець креслив,
весни дванадцять обручів.
Листар носив листи зелені,
листи шуміли. Ех, весна!
Плету пісні на веретені
про молодість, що промина.

Співають весняні ключі,
дзвенять черлені обручі
і знов палає, як палала,
п'янлива юности кабала.

ЕЛЕГІЯ ПРО ПЕРСТЕНЬ ПІСНІ

Я маю дім, при домі сад,
ліричні яблуні у ньому.
Мов свіже молоко, роса,
розваги мед мені палкому.
Мов капелюх, квітчастий дах
і дім мальований, мов скриня.
Злодії ходять по садах
крізь перелази та воринння.
Обгородити треба конче,
покласти мур з каміння й сну.
Росте в мойому саді сонце —
похмільна квітка тютюну.

Виходжу в сад і юне серце
незаспокоєне й невтишне
окрилюю зеленим скерцом
розспіваної тужно вишні.
Виходжу в сад, як сонце гасне
і вечір, мов струна, тремтить.
Життя звабливе і прекрасне
в одній хвилині пережить!
Виходжу в сад, слова зриваю,
дерев натхненних щедру дань.
Ой хлопче, хлопче, ти в одчаю
красі нестямній в очі глянь!

Спалився вечір елегійний,
зів'яв, мов пісня, спопелів.
Збирай у дзбан слова спокійні,
свій молитовно юний спів!
Як ватра, сонце догоріло,
пожаром очі обпекло.
В горючому вінку несміло
схиляю радісне чоло.

Обвечоріло. Обкурилось,
мов сто кадильниць, ніч димить.
Кружалом сонце покотилось
назустріч місяцеві й тьмі.
Цвітучий дим, синява муть,
ніч зорями на небі шиє.
Ти, хлопче, обережний будь,
весна росою очі виїсть.

Знов пахне подув конвалійний,
насичується медом кров.
Хоч крок відміряно спокійний,
невтишне серце б'ється знов.
Господар саду — юний лірик
повільно йду під ночі спів.
Несу в долоні обважнілій
кіш повний спілих місяців.

Шумлять дерева елегійно.
Про що шумлять?
— кохання й сон.
Так вечора душні обійми
вколишуть серце в свій полон.
Таємні тіні — квіти ночі
це душі білених дерев.
До місяця летіти хочуть,
та вітер їх не забере.

О, туго радісна й велика,
слова стрільчасті в небеса!
Це місяць — молодий музика
настроює, мов скрипку, сад.
Нестримна мріє і химерна!
Прослався в безвість ночі шлях.
Ні, небо слів тих не поверне
і не поверне їх земля.

Дерев послухай! Їхню сповідь
у книгу ночі запиши!
Мов явір, що тінь власну ловить,
схились до власної душі!
У книзі ночі срібні букви,
натхненні сторінки шумлять.

Її не візьмете до рук ви,
її до серця треба взять.
Мов зорі сплячі в глибині,
осяяні недійсним сном,
пробудяться слова на дні
душі окриленої і
відповідає співом дно,
відповідає співом явір,
відповідає співом ніч,
спиняється невтишний крок.
Натхненним циркулем уяви
накреслиш коло рівних строф.

Хай серце сп'янене в цю мить
окрилюється і горить,
нехай злітають догори,
нехай зриваються увиш
думки схвильовані й крилаті!
О, слово, що в устах тремтиш,
невже ж мені тебе спиняти?
Я чую, як проходиш чорна,
п'янлива та болюча пісне,
шукає змісту гостра форма,
єдина, що мій жах помістить
і мою радість світляну
і всю знемоги глибину
і словом просто в серце тну,
аж трисне кров, мов крик одчаю,
з нестями й щастя умираю.

На дверях дому знак зловісний,
на дверях дому перстень пісні.

ЕЛЕГІЯ ПРО ПЕРСТЕНЬ МОЛОДОСТИ

Розсунулись, мов карти, стіни,
угору стеля поплила
і вікна згасли в синій тіні,
найближчі речі вкрила мла.
Так ява стала сном.
Уже не стеля, лиш глибінь,

уже не стіни — далечінь
і наче іскри в тиші сплячій,
далекі, недосяжні в мряці,
дзвінкі, мінливі та дрижачі
засяли зорі над столом.

І я спокійний та невгнутий
під небом, що важке, мов камінь.
Мені сьогодні не заснути.
Пишу холодними руками
оці слова.

Ріка шумить, мов млин, що мрії меле.
Головокружним ночі хмелем
п'яніє голова.
Ось таємнішає природа
в безбожно первісній красі
(словами не розкрити тайн її).
Яка ж страшна оцього світу врода,
що отруїла дні мої.

От жив звичайно, як усі
мантачив безтурботно час,
аж забаглось мені нараз
чогось незнаного.
Сьогодні вже не так, не так:
складнішає життя
і наче чорний стяг,
шумить над серцем кожна ніч
і місяць — мідний птах,
таємна рожа неба, лямпа
поетів та сновид
веде мене в сріблистих снах
зиґзаґом мрії та безумства
понад безодню світу.
Мов ртуть, підноситься солодкий жах
до горла і до мізку,
аж струни - нерви задрижать.
Тоді вдаряє пісня стусаном ножа,
тоді лунає пісня різко.

Ну, сам скажи,
навіщо це усе,

навіщо мерзти
в краси холоднім сяйві.
Ось, краще бережи
твоєї молодости перстень.
Отих хвилин,
коли ще світ, мов серце був широкий,
коли не снився сон лихий мені,
коли ще хлопцем сивооким
сміявся щиро й дзвінко
та без журби мантачив дні.

Так час перегортає
мого життя нову сторінку.

І знаю тільки те,
що треба пісню наче тінь, нести з собою,
що треба йти, невпинно йти
назустріч мертвій тишині
за зовом вітру — за зовом ночі,
аж попіл сну засипле очі.
Спочине серце під крилатим кленом,
порине в море трав зелене
і тільки пісня вільна, спіла,
жива, нестримна, горда, сміла
ітиме далі вже без мене.

П'ятниця, 25 серпня 1933.

ВЕСІЛЛЯ

Почалось так: упився я
від перших власних строф похмілля.
Був тільки місяць дружбою
на тому з піснею весіллі.
Як сталось те, як задзвеніло,
сказать не вмів оцього вам би,
коли б так серце не горіло.
Так народились перші ямби.
Слова не тесані в гамарні,
слова осріблені в вогні.
Складають радісні пісні
в весни заквітчаній друкарні.

ДО МОЄЇ ПІСНІ

Крутиться світ весняний і зелений.
Ясень співає і серце співа.
Пісня натхненним кружля веретеном,
на веретені сріблятьея слова.

Ясень осяяний сонцем упився,
перстень натхнення на серці тремтить.
Гей же, п'яній і лети і крутися
пісне моїх двадцятьох і трьох літ!

Неділя, 21 травня 1933.

РАННІЙ ВІТЕР

Крилатий вітер, дужий вітер,
що зорі, листя й ластівки несе,
сп'яняє серце. Ех, летіти
в зелений квітень, в синь пісень!

Піднявся день, мов олень з кручі,
ніч відплила, мов корабель.
Крилатий вітер і пахучий,
мов дзеньків сріблених шабель.

НАЗУСТРІЧ

Росте хлоп'я, мов кущ малини,
підкови на шляхах дзвенять.
Ось ластівки в книжках пташиних
записують початок дня.

Запрягши сонце до теліги,
назустріч вийду весні.
Окриленим, хрещатим снігом
співають в квітні юні дні.

КОРЧМА

Про дівчат і про купців
оповідає давня повість.
Крилата чарка у руці,
жага і трунок гусне в крові.

Червінці дзвонять на столі
і місяць — найхмільніший келих.
Схилився вечір до землі
і срібним сяйвом ріки стелить.

НА ШЛЯХУ

Обплетений вітрами ранок
шугне, мов циганя з води,
і на піску кричить з нестями
обсмалений і молодий.

Ріка зміяста з дном співучим,
хвилясто хльостають вітри
і день ховає місяць в кручу,
мов у кишеню гріш старий.

Клюють ліщину співом коси,
дзвенить, мов мідь, широкий шлях.
Іде розсміяний і босий
хлопчина з сонцем на плечах.

НА ВІТЕР

Кинь пісню на вітер,
на вітер слова!
Десь шепотом віти,
десь шумом трава.

Не в воду глибоку,
а в сонце пливеш.
Подумай, нівроку:
ех, світ цей без меж!

Дме вітер у руна
життя молоде,
на яблуні струнах
долоні кладе.

Немає ще яблук...
Хтось кличе з яруг.
Послухай: це зяблик,
це сірий твій друг.

Ти сонно на яві,
ти п'яний від сну.
Десь шепотом явір
вітає весну.

Десь шепотом сливи...
Що ж більше тобі?
Сьогодні щасливий
ти птах, далебі!

Неділя, 8 січня 1933.

ПЕЙЗАЖ З ВІКНА

Дивись, шумує день погожий,
кипить зелена заметіль.
В товстому дзбані варить рожі,
аж піна бризкає звідтіль.

Дуднить по шибах дощ цинобри
і скло відблискує, мов сталь.
Парує курявою обрій,
хвилює в димі ранніх сальв.

Підвівши очі з-понад книжки,
побачиш світ барвистим сном
і думка, вирвавшися нишком,
мов нетля, б'ється у вікно.

ЧАРКИ

Зелений ясень, серп і коні.
Прилипнув хлопець до вікна.
В чарки сріблисті і червоні
поналивалася весна.

І хочеться хлопчині конче
від весняних воріт ключа.
З трави нежданно скочить сонце,
немов сполохане лоша.

СВІТАНОК

Сплигнула ніч з шумких дерев,
втікаючи понад дахами.
Замаяв голуб і дере
крильми хмарин іржаві плями.

Мов дзенькіт товчених склянок,
ясна музика підпливає.
Світанку куриться вино
і небо в синяві безкрає.

Аж юне серце затремтить
незаспокоєне й несите.
Устами спраглими в цю мить
всю хмільність світу хочу спити.

ВЕРЕТЕНО

Стрільчастий день, прозорий холод
і вся невпійманість краси.
Широко креслиш пісні коло.
Ех, пахне ранок. Срібло й синь.

Душа острунена й зелена.
Сміється сніг, сміюся я.
Червоним сонця веретеном
закрутить молоде хлоп'я.

КНЯЗЬ

Ще гори куряться від снігу,
сім стріл, неначе сім пісень
і юнака вітає день
окриленим найменням: Ігор.

Горять скрипки в весільній брамі,
на ній стобарвний прапор дня.
Іду в захопленні й нестямі
весни розспіваної князь.

ДОРОГИ

Розгорнулась земля, наче книжка
(дороги, дороги, дороги).
Зашуміла трава і принишкла,
постелилась нам юним під ноги.

Тільки небо і тільки пшениця
(над нами, за нами, під нами).
Тільки безкрай і далеч іскриться.
тільки безвість вітає вітрами.

Голубінь, золотавість і зелень
(яруги, галявини, кручі).
Розспівались таємно: дзінь-дзелень
цвіркуни в конюшині пахучій.

Залізиста вода із криниці
(дороги, дороги, дороги).
О, відкрий нам свої таємниці
дивний місяцю мідянорогий!

Бо в дорогах звабливая врода
(о, зелень! о, юність! о, мріє!).
Наша молодість, наче природа
колосистим ще літом доспіє.

Четвер 4 і п'ятниця 5 травня 1933.

КЛЕНИ

Схилились два самітні клени,
читаючи весни буквар
　　і знов молюсь землі зеленій
　　зелений сам, немов трава.

Оброслий мохом лис учений
поетику для кленів склав.
　　Співає день, співають клени,
　　лопоче сонячна стріла.

ДО ВЕСНИ

Весно — слов'янко синьоока,
тобі мої пісні складаю!
Вода шумить у сто потоках,
що з дна сріблистим мохом сяють.

Направо льон і льон наліво,
дібровою весілля їде.
Скрипки окрилюються співом
і дзвонять тарілки із міді.

Розкотисті музики грають,
свячене сонце в короваю.
Весна весільна і п'янлива,
червоний клен, мов стяг.

Це ти мене заворожила
на смерть і на життя.

ПІВЕНЬ

Зоря майнула, мов стріла,
неначе іскра, пісня згасла
і тільки з мокрого зела
роса краплинами сплила,
мов слово, чиста й ясна.

Вже обріїв зігнувся рівень
у круглу смугу обруча
і ніч почала вже кінчатись,
неначе ватра догоряти.
Ось ранок синім возом їде
і сонця сніп в село везе.
Крильми шумить червоний півень —
співучий з міді
серп.

СЕЛО

Корови моляться до сонця,
що полум'яним сходить маком.
Струнка тополя тонша й тонша,
мов дерево ставало б птахом.

Від воза місяць відпрягають.
Широке конопляне небо.
Обвіяна далінь безкрая
і в сивім димі лісу гребінь.

З гір яворове листя лине.
Кужіль і півень і колиска.
Вливається день до долини,
мов свіже молоко до миски.

РІЗДВО

Народився Бог на санях
в лемківськім містечку Дуклі.
Прийшли лемки у крисанях
і принесли місяць круглий.

Ніч у сніговій завії
крутиться довкола стріх.
У долоні, у Марії
місяць — золотий горіх.

КОЛЯДА

Тешуть теслі з срібла сани,
стелиться сніжиста путь.
На тих санях в синь незнану
Дитя Боже повезуть.

Тешуть теслі з срібла сани,
сняться весняніі сни.
На тих санях Ясна Пані,
очі, наче у сарни.

Ходить сонце у крисані,
спить слов'янськеє Дитя.
Їдуть сани, плаче Пані,
снігом стелиться життя.

ЗЕЛЬМАН

Закрутився світ безкраїй,
зелень на землі й на небі.
Ой, дівчатам заплітають
у волосся сонця гребінь.

День зелений, день хрещатий,
герці радісних лошат.
В пісні важко передати
те, чим крилиться душа.

Їде Зельман білим возом,
тропарями дзвонить ранок.
Ой, скажи, весільна лозо,
чому в серці хмільно й п'яно.

ЗЕЛЕНА ЄВАНГЕЛІЯ

Весна, неначе карусель,
на каруселі білі коні.
Гірське село в садах морель
і місяць, мов тюльпан, червоний.

Стіл ясеновий, на столі
слов'янський дзбан, у дзбані сонце.
Ти поклоняйся лиш землі,
землі стобарвній, наче сон цей!

ПРАЛІТО

І.

Впливаємо в соснове море,
в сосновий шум, сосновий спів.
Над нами небо неозоре,
над нами дах струнких верхів,
над нами віддихом глибоким
нарують оліясті пні.

І чуєш, як під твоїм кроком
зростають зела запашні.

Тут не бажаєм більш нічого —
обкутатися мохом сну,
в прапервісний природи морок,
в прадавню впасти глибину.

Хай в нашім тілі, наче в соснах,
густа живиця закипить.
Хай в наші жили зелень млосна
і полум'я спливе й блакить.

II.

Вростем у землю, наче сосни
(лопоче лісу коругов).
Наллється в наші жили млосний
рослинний сік — зелена кров.

Корінням вгрузнуть ноги в глину,
долоні листям обростуть.
А бджоли до очей прилинуть
і мед, мов з квітів, питимуть.

Уже не кров — важка олія
в затверділих ядрах набряка.
Немов малина, спіє мрія
солодка, пристрасна й п'янка.

Кущем черленим край дороги
ростеш у шумі тишини.
Лиш олень —
самець струнконогий
полохливої шука сарни.

ЗМІЯ

Змія рослинна й кущувата,
змія покручена й слизька,
мов мокра палиця картата,
співає хлопцеві в руках.

Змія, мов рожа, гребеняста
росте з-під каменя кущем.
Слова рослинні і хвилясті
злітають радісним дощем.

Мов папороть, перед очами
стає прапервісність твоя:
ти ще рослина, ти ще камінь,
тебе обкручує змія.

ЛІС

Навчися лісової мови
із книги лисів та сарнят!
Виходить місяць до діброви
писать елегії на пнях.

Струмки полощуть срібло тиші,
в росі купається трава.
Хай найпростіші з всіх слова
у книзі лісу ніч напише!

ЛИСТ

На клаптику паперу
рука напише слово
коротке:
прощай:

Хоч тьмяні очі знову, знову
обіцяють солодкий
одчай.

На клаптику паперу
рука напише тремтячи,
що тісно двом серцям
на світі
широкому.

Весна, 1934.

ДАВНІЙ МОТИВ

Там хата білена й освіжені каштани
і місяць, наче сторож, ходить коло хати.
Це не сторінка з давнього роману,
це спомин хлопця, що не вмів кохати.

Мов дві гілки ліщини, розійшлись дороги
і вечір сині тіні кидає на воду.
Окремо в бурях пристрасти й знемоги
п'ємо життя печальну насолоду.

ЕЛЕГІЯ ПРО ПЕРСТЕНЬ НОЧІ

П'яніючи отруйним чадом
ночей сріблистих та гірких,
дивлюся в місяця свічадо
крізь шибу повну світляних,
холодних, синіх і тремких
далеких відблисків світів,
що кинуті у тьму горять
самітні, горді, золоті,
немов знаків санскритських ряд,
які прадавнім сном дзвенять
і перешіптують із дна
загубленого в морок дня
слова старої ворожби
в ім'я землі, в ім'я вогню.
Так віддають у владу сну
і заколихують спочить
серця сп'янілі в життьовій
нестямній, лютій боротьбі.
І чують очі дотик вій
і бачать іскри голубі.
Співають на дахах сновиди,
осріблюються краєвиди,
шумлять, мов ліс, в кімнатах стіни
і місяць мертвий, місяць синій
відчиняє п'ять брам ночі
над містом чорним та іскристим.
Тьмяніють ліхтарів вогні
і в шиби стріли б'ють сріблисті —
це стріли зір на вишині.
Зриваються слова з скрипок
в краси одчаю скам'янілих
і знов з портрету, з срібла рам
мальований на полотні
до мене кличе мій двійник.

Як я, шалені пише вірші
і рецитує і співа
і замінившися в музику,
портрет співаючи майне.
Тоді червона пляма крику
уста, мов іскра, перетне.
До мізку, в серце, до думок
вливає ніч, немов бальзам,
солодку краплю божевілля.

Годинник б'є, дві рожі, свічка
і маска — смерти чи кохання?
і завжди ніч і ніч відвічна
і перша й тисячна й остання.

НАД КНИЖКОЮ ПОЕЗІЙ

Люблю нераз вертатись до старого табурету,
де кілька книжечок лежить завинених в газету.

Коли з-за неба виринає ніч назустріч дневі,
мов спомин, випливають із полиць слова вишневі.

Слова, що пахнуть житом, сіном, сонячними днями,
надихані землею та навіяні вітрами.

Слова, що вимріяні у безсонні довгі ночі,
коли стріла натхнення вбита в серце їддю точить.

Зникають речі, розвіваються довкола стіни.
Тремчу над книжкою у вічности холодній тіні.

Лютень, 1933.

НІЧ

Розкрита книжка, лямпа, блудні нетлі,
ляга на серце ржа думок.
На стінах тіні в'яжуть круглі петлі
в чудний і нерозплутаний клубок.

Мов чорний кіт, сів череватий чайник,
годинник, наче джміль, гуде.
Яка ж солодка ця примара тайни
та слово, що мов з каменю тверде!

Бляшане небо, олив'яний місяць
і ночі попелястий дим.
Невже ж нема на цьому світі місця
поривам нездійсненним та палким?

ПІЗНЯ ГОДИНА

Об вікно кажан крильми вдаряє,
все принишкло, стихло, охололо.
Безвість манить нездійсненним раєм,
наче ртуть, спливає в жили холод.

Ходиш, ходиш, дивні тіні водиш,
з болем родиться у серці пісня.
Поплили над світом чорні води
ночі.
Спати йди.
Година пізня.

Понеділок, 1 травня 1933.

РАНОК

Ранок блиснув. Сонце, мов червона цегла,
покотилось бляхою дахів.
Ранок тіні й мрії розгорнув і згасла
піснею возів прогомонів.

Знову перекреслить неба синь безмірну
зір падучих лінія крива.
Місто дивно біле, майже неймовірне
з мли, немов з уяви, виплива.

Тільки цей куток ще тінню обійнятий,
скрипка, струни обвільнивши, спить.
Сонна тиша, лиш перо дзвінке й крилате
по папері, мов стріла, дзичить.

Серпень, 1933.

СУВОРИЙ ВІРШ

Не втекти вже, дарма, від жорстоких цих днів,
не втекти вже ні в мрію, ні в пісню.
Мов фальшива струна, так дзвенить кожний спів
під суворих світань весну пізню.

Вже не вирватись більше з затислих обійм,
треба глянути дням просто в вічі,
хоч навпроти вдаряє скажений прибій,
невблаганним нас визовом кличе.

Не сховатись, дарма, в тиху тінь самоти,
не закрити долонями зору.
Гострий відблиск і відгомін хвиль долетить
крізь імлу, хоч найбільш непрозору.

Не сховатись, дарма, під наметом краси,
в чаді п'яному строф кришталевих.
Вітре днів, мої власні слова рознеси,
на шляхах їх розвій стомилевих!

О, поете, дарма, вже тобі не втекти,
треба визнати те, що найгірше:
чи самого себе не оббріхуєш ти
в цих п'янливих, розспіваних віршах?

Понеділок 19 та середа 21 грудня 1932.

СТРІЛА

Подай мені лютню з каміння
холодну, мов лід і блискучу, мов сталь!
О, не кантилена осіння,
зими променистий, іскристий кришталь.

Не зайві жалі легкозмінні,
не мелений мелос, не настрій шовковий.
Хай струни, як вістря кремінні,
деруть мої пальці і тнуть аж до крови.

О, визволь від слова безсили,
розчавлю притаєну зради змію.
Напружую струни і жили,
хай пісню, мов стрілу, у серце вам вб'ю.

Четвер 13 і вівторок 18 квітня 1933.

СПРОТИВ

Чи то струни, чи не струни,
чи то може вістря шпаг?
Вік минув зеленоруний,
що садами ніжно пах.

Навіть скрипки срібні жили
не заплачуть серед туч,
хоч на серце наложили
днів твердих тісний обруч.

Так стоятиме навпроти,
хоч до цього не привик,
наче скам'янілий спротив,
цей моєї пісні крик.

Середа, 18 січня 1933.

ГІРКЕ ВИНО

Мої дні жорстокі та холодні
полину навіяли в пісні,
потонули обрії в безодні
чорної весни.

Знов підказує мені до вуха
слів спокуслива, похмільна їдь,
що поглине серце завірюха,
хоч би мимохіть.

Так складатиму в дні анестезії
цю отруйну дань моїм часам,
бо дарма: гірке вино поезії
мушу пити сам.

Нерозумна мрія зрадно кличе,
знаю, що омана це й фантом:
хочу вирізьбити днів обличчя
вірша долотом.

Вівторок, 22 грудня 1932.

ГІРКА НІЧ

Заснули люди в чорнім місті,
під ковдрами леліють сни.
Твоєї мрії не помістить
цей світ безкраїй та тісний.

Замовкли голоси охриплі
і спокій крила розпина
і північ зерна маку сипле,
та не для тебе тишина.

І ось дрібний, чорнявий хлопець
підніс долоні до чола.
Ні, суті світу ти не схопиш,
не вирвеш віршем корінь зла.

Середа, 22 березня 1933.

ПОЕТОВА ВЕСНА

Ну що ж, поете безіменних мрій?
В твоїй чернетці пишних віршів рій
дзвінкими римами впиває, як вино.

Ти крізь вікно
у далечінь глядиш:
виприскують сріблясті стебла трав,
небавом бризнуть яблуні бруньками
і край дороги виросте спориш.
На березовій скрипці вітер грав
і наче шовком, витер кожний камінь.
Ти піснею розпалене чоло
в долоні похилив.
Ось ярою весною зацвіло
і ти ще раз щаслив.

Твоє перо думкам слухняне
нових пісень ладнає гармонійний стрій.
Тремтить захоплення струною голос твій
і з неба ждеш вечірньої роси,
і ловиш оком п'яним
на синім обрії хмаринки білольняні
у завороженому перстені краси.
Не знаєш сам, чи весело тобі, чи сумно
і б'є весна до голови.
— — — — — — — — —
А за вікном юнацтво горде та безумне
готується на зрив новий.

Середа, 29 березня 1933.

ДО НАС!

Каштани в ранок сивий, попелястий
шуміли над твоїм вікном.
Ти встав, щоб далі ткати, далі прясти
турбот, пісень та мрій фантом.

(Каштани, наче прапори хвилясті).

Хай час від цвілі береже
шляхетне срібло весняного співу.
Та лиш послухай: тут уже
нова лунає пісня — рожа гніву.

Ось краще ти до нас ходи,
де, наче сосни рівні та високі,
юнацтва смілого ряди
відмірюють дзвінкі, пруживі кроки.

Субота, 26 серпня 1933.

НІЧ НА ПЛОЩІ ЮРА

Північ чорна, наче вугіль,
ходить тінь по площі Юра,
в'ються обручами смуги
на блискучих, сірих мурах.

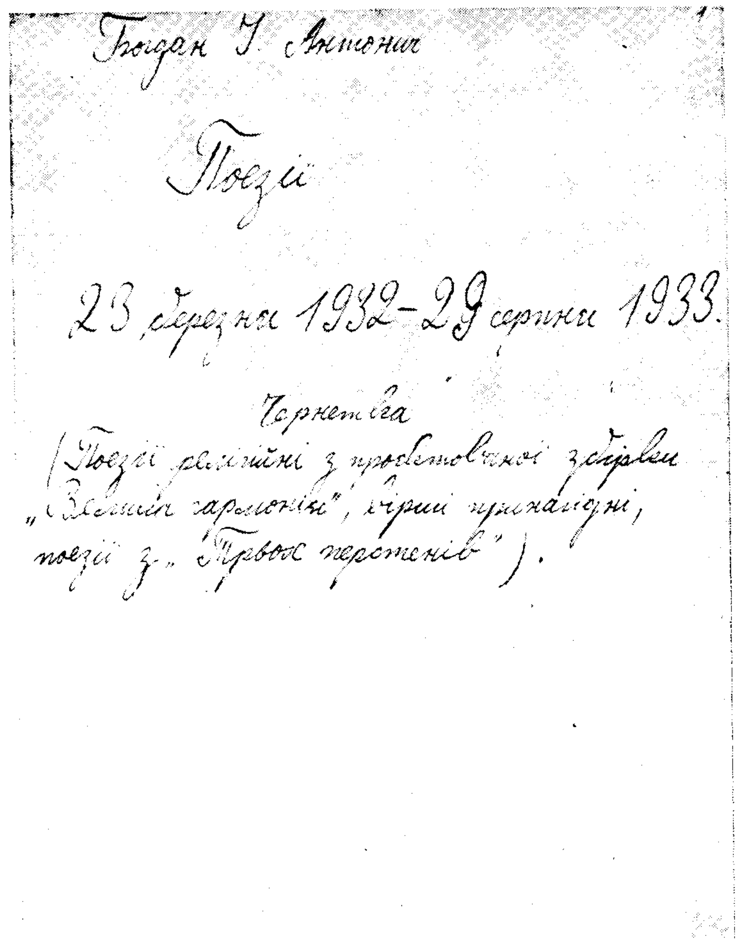

Титульна сторінка чернетки поезій (зошит I).

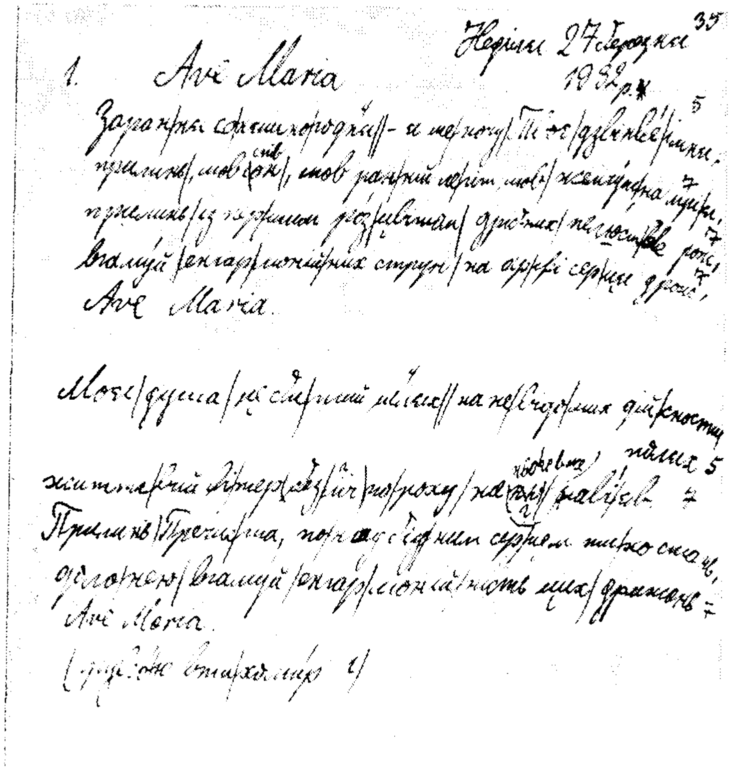

Із зошита ч. І. Чернетка вірша "Ave Maria".

Місяць — таємничий перстень
вправлений у ночі гебан.
Будеш в срібнім сяйві мерзти
під холодним дахом неба.
Відрізнити сам не можеш,
що тут привид, а що ява,
чи це марево, чи може
дійсність, наче сон, лукава.
Це із скла й музики вежі,
це вогонь, що вже не горіє,
це останні світу межі,
це архітектура мрії.
Північ, чорна, наче вугіль,
попіл сну на очі сипле,
різьбить сріблом в довгі смуги
небо до землі прилипле.

Дзвонить ніч на площі Юра.
Хрест, неначе ключ могутній.
І стає, мов тінь похмура,
нерозгадане майбутнє.

П'ятниця, 24 березня 1933.

КЛИЧУ

Ці слова схвильовані,
ці слова неспокійні, грізні.
Їдцю часу опльовані,
наче коні бичовані
батогами, злітають пісні.

Це тобі я складаю дань слів,
динаміко суворих днів!

Хоч в саду понад сливою
романтичної пташки нема,
мов добою щасливою,
своє серце виспівую,
бо мовчати не можу, дарма!

Моя пісня тобі і мій спів,
динаміко суворих днів!

Ось вітрами дебелими
вже надходить епоха світань.
Не словами веселими
з балядовими селами —
різко кличу в майбутнє: повстань!

Це для тебе любов моя й гнів,
динаміко суворих днів.

Середа, 18 серпня 1933

РАНОК ЮНАКІВ

Вилітають — лиш стопи дзвенять,
аж майдан задрижав, розспівався.
Наче курява, стукіт піднявся,
мов туман, коли вітер шугне,
буря кроків пливе в запашне,
промінливе повітря та гне
по дорозі усе, мов солому.
На піску, на камінню дзвінкому
в бігу ноги скресали вогня.
Ні, даремно було би спинять,
ваші обрії, ваша земля вся.

П'яний ранок —
кучеряве дівча
на життя та на смерть поцілує.
Наче іскри летять з обруча
в весняній, закосиченій кузні,
це так сонячні стріли дзичать,
коли б'ють вас у груди потужні,
коли обрії головокружні
приманливо розкриють глибінь
і запрошують тут, куди тінь,
наче яструб, над серцем колує.

Підорвавшись стрілою з землі,
вигук наш залунає навколо.
Попід небом, що в синій імлі
недосяжне, таємне, холодне
розгорнулось, мов книга безодні,

розстелилось в дрімучі лани,
хвилюванням тремкої струни
переливний роздзвониться голос.
Раннє сонце —
молоде оленя
прибігає з-за лісу до вас.
Пролітають — лиш стопи дзвенять,
лиш майдан під ногами співа.

КІНЧАЮЧИ

Кінчаючи цієї книги
співні, п'янливі сторінки,
не думай, друже, що у них я
горіти зможу крізь віки.

Із поривань, натхнень, одчаю
останеться лиш попіл мрій.
Бо ж пам'ятник крихкий лишаю
турботі й радості своїй.

ПРИСВЯТА

Друзям юности й творчости:
Богданові Кравцеву „Дороги",
Володимирові Ласовському „Село",
Володимирові Гаврилюкові „Ліс"
присвячує
а в т о р.

„Над книжкою поезій" з числа **„Дзвонів",** присвяченого **Богданові Лепкому.**

КНИГА ЛЕВА
1936

ЗНАК ЛЕВА

Умерлих квітів царство — спить пустиня
в піску сорочці золото-червоній.
Малюк осот — рослинне чортовиння,
екстаза сонця й блискавок погоні.

Живі свічки понад землі труною,
шорсткий бур'ян нараз кущем горючим.
Немов кущі розхилені рукою,
розхиляться бездонні віри кручі.

І бачиш вічність — небо опалеве
і шум червоних полум'я потоків.
З-за гір століть веде сузір'я Лева,
цей знак монархів, воїнів, пророків.

Тьмяніє сонце в хмарі птахів сизих,
його вінчають лаври бурі сині
і грім, мов підпис золотий у книзі,
триватиме на сторінках пустині.

Автограф грому в царській книзі левів
написаний вітрами з-під Синаю,
з узбіч гори, що шпиль пісків парчевий
вінками Божих блискавиць квітчає.

Синайський вітре, бий в відкриті карти!
Без тебе я порожній посуд форми.
Ввесь день над віщим джерелом на варті,
а ніч, мов біблія червона й чорна.

ДАНИЇЛ У ЯМІ ЛЕВІВ

Пропахчене, духотне чорне золото ночей пустині,
просвітлене пурпурою, розбарвлене у сіль мозаїк.
Це підшивка червона під кожухом ночі. Морок синій
на піч землі навбач погаслу, хоч іще жарку, сідає.

Готуються до льоту надми піскові, мов хмари
птаства,
що сіло на спочинок і ось-ось відлине в безмір
вільний.

Акорди на акордах,
тераси на терасах,
кола в колах,
сяють дальні царства,
іржуть сарданапалі до в розпусті терзаних
невільниць.

Палюча ніч пророків. Кануть литі з золота хвилини.
Долоні пальм покірних до плеяд звелись в журливій
просьбі,
щоб їх не мучив вічний вітру поспіх.
З заворіття кличе
на суд перед сумлінням зір монарший рев царя
пустині.

Самум музики дме в уста пустелі. Мряк палата біла.
Акорд в акорд,
удар в удар,
зоря об зорю,
світла хвилі
з пурпури хмар, порубана в сто тонів гама, вітру
крила.
З печери, з-поміж левів лине в безвість голос
Даниїла:

— „Прасвітлий, Праєдиний, що мене — рослину
я́лову
в саду життя величнім посадив і грієш сонцем ласки!
Поки черва і цвіль не сточать тіла миршавеньку
грудку,
у вічнім колі пристрастей, у вічній тіні пальми
смутку,
б'ючись за м'ясо, золото і владу, у хвилині кожній
за розкоші шматок віддати все готові, нужд
вельможі,
несем свої дешеві лаври і свій розум нестатечний.
Кудою поверну небачний крок, там небезпеки прірви,
лиш Ти один мене з зубів Нічого, з кігтів долі
вирвеш!
Коли при мені станеш Ти — у ямі левів я безпечний."

БАЛЯДА ПРО ПРОРОКА ЙОНУ

Апокриф

Мій прадід плив, бувало, на хребті кита,
три дні й три ночі проповідував глибинам.
Зелений велетень — вода тяжка й густа
пророка колихала, наче мати сина.

Біблійна, довга борода — з ебену стяг
являлась зорям сходу на букетах піни.
Долонь лілеї понад водами простяг,
благословляючи пливучих в даль дельфінів.

Три рази сонце й місяць. Добрий, вірний кит
з пророком плавав тихо, рівно, обережно.
На ложе дна прибої клались, як роки,
коли міняються, мов дня і ночі стежі.

Чи знаєш тьмяне царство — світ мільйона див,
зелено-чорну батьківщину восьминогів?
Бо навіть сон таких не дасть нам образів,
як ніч в правічному пожарі дна морського.

Хто викохав потворну постать цих істот?
Природи жарт жорстокий, марнотратний безум?
Б'ють глухо риби-молоти у штольні вод
і риби-пили крають водне сонце лезом.

Це друге сонце з дна — двійник того з-під хмар
і квола тінь його й повторення імлаве,
згубивши зміст червоний — життєтворний жар,
лежить в могилі водяній на хвилях-лавах.

Життя колиска перша тут, стихій кубло
(коли ще Дух Святий ширяв понад водою)
й могила повсякчасна; це туди зійшло
в щоденній самозгубі, самостраті сонце!

Ще може десь живе страшний іхтіосавр,
мерзотний рибогад, дракон сріблястолуский.
Медуз квітчають губки, мов холодний лавр,
фіялки моря — губки й м'якуни — молюски.

Колишеться достойно сонний лев морський,
морів монарх, в слизькій короні з зірковітнів,
що рясно розцвітають в пущі водяній
в океанічні весни і підводні квітні.

Плавучий острів м'яса — довга лава риб
знялась над звіроквітним, над губчастим гаєм.
Пророк, долонею спинивши літ вітрів,
в океанічній мові слово починає:

— „Це Той, що створює й винищує світи,
післав мене до вас, брати з дна вод, акули!"
Акули слухають, підводячи хребти,
мов луки випнуті в майбутнє і минуле.

— „Це Той, що гасить ночі й світить свічі днів,
моїми вас усіх благословить руками!"
З далеких Срібних Вод, мов хмара, окуні
пливуть, вдаряючи, як веслами, плавцями.

— „Це Той, що із долоні кидає вітри,
про вас теж пам'ятає, створи ден жахливих!"
І краб за крабом, мов червоний, дужий гриб,
з безодні виростає й морщиться із дива.

— „Це Той, що сонце звільнює від ночі криг,
із перших світу днів піклується аж досі!"
Ось в безкрай лави, лави, лави осятрів,
за ними по кордони дальніх вод лососі.

— „Ви — гін сліпий! Помильна кожна з ваших мір,
бо тільки Він один, щоб мірять непомильно!"
Упала ясність, наче блиск з відкритих зір,
що навіть сом на сома споглядає пильно.

Коли на грудях моря розстелялась мла,
хвиль сонних перемови повторяли птахи.
Як ніч, слимак із мушлі місяця, повзла,
затихлу ліру сонця ніс дельфін на захід.

Тоді пророк навчав поліпів і стоніг,
що, тіл соромлячись страшних, мерзких і чорних,
ненавиділи світ і мстилися за гріх
природи, що зродила їх таких потворних.

Дельфін відплив уже за сьомий берег дня,
кущі коралів згасли, як вечірні липи.
Тоді пророк молився і охороняв
блаженний сон утихомирених поліпів.

Кінчаю вже цю найдивнішу із баляд
про прадіда свого й океанічний вечір.
Земля в орбіті завертається назад
у молодість свою, в примарний сон праречі.

Щаблями пройденими повертаю дні
природи в мряковиння й первнів перші шуми:
мов Божий стовп, стоїть мільйоноліття ніч,
в прадавньому хаосі землі й води всуміш.

ПІСНЯ ПРО ДОЧАСНЕ СВІТЛО

Вже не блакить — це вже блакитняви фонтани
і небо неймовірне — в смуги звук потятий.
О квіте тіла, хто ж тут більш, як ти, коханий,
як ти, ненавиджений, плеканий і клятий!

Глуха стіна нічого, що між серце й серце
лягає, мов незнаного хвильна музика,
чи це полуди тільки миршавеньке скельце,
чи безмір вічного для серця завеликий?

Колиско пристрастей, о наші пута й крила,
окови найсолодші й хмелю найхмільніший!
Ти та, що лучить нас, і та, що ділить, сила,
два напрями стерна одного людських рішень.

Блакиті дзвін шорсткий з духоти омліває
і кров повітря — світло ллється із розщілин.
Що вічний сон оман сплітає з плям мозаїк,
те п'ю й, п'ючи, ще більше прагну серцем цілим.

Тераси світла — гами щораз вищих звуків
одна на одній вгору понад мряки мохом.
— Йде зливний дощ блакиті на зомлілі руки.
Це небо валиться, небесна катастрофа!

Молюсь землі в червоному окропі крови
і небо кличу тугою, що вічно ранить.
Із уст моїх поганських спів тече Христовий,
немов вино з води у Галилейській Кані.

САМАРИТЯНКА БІЛЯ КРИНИЦІ

Оперта об криничний мур — щербату ліру з пнів камінних
ширяє думкою, куди пішов Неземний Чужоземець.
Мов струни, струмені настроєні на ґаму звуків змінних
зажурно повторяють думу про нестаток цього світу.
Хто він — отой в Господню винницю трудящих слуг наємець?

Схиляється на цямрину й душа її блакитна й біла
здається чиста й тиха вся, мов найтихіший квіт над квітом.
Сопілка із сопілкою, сестра з сестрою, щось несміло
розповідають, і журливо, і подзвінно, і повчально.
Алеями акордів сонце йде у сад музики дальній.

Пливе овець отара в білім молоці своєї вовни,
минає місяць квітів — звіть його трояндень! — світла повний.

Блакить і білява. Сопілок перемови. Вітровіння.
Пора поразки йде на квіття, суне час гіркого сім'я.
Новину добру сповіщає вітер з лукоморя травам
і сірі грона попелу вже доспівають в пнях шершавих.
У захист муз — блаженний гай — ізходить сонце поміж птахів
і пильно правлять обряд меду запобігливі комахи.

Все ж ця краса, хоч нескладна й нехитра, серця не напоїть
водою, що по ній уже не прагнем більше. Зовсім інше!
Вода краси учить нас прагнуть вище, тонше і світліше.
Цей струмінь тільки пропливає нами, ми його не творим,
ми тільки посуд, ще й покірний посуд, що красу сприймає.

І наново жаждущі прагнемо краси, яку сотворим
в душі самі в нeяловім зусиллі вільного горіння
й води живої ласки, що одна — одна всезаспокійна.

Коли ось серцем линеш за Натхненноустим Чужоземцем,
схились, далека сестро, над дорогоцінний струмінь Слова
й води живої дай мені — твоєї спраги спадкоємцю!

ШІСТЬ СТРОФ МІСТИКИ

Скотилась ніч униз, мов плащ з плечей Христових,
з проколотого боку неба ллється світло.
Горою ятряться ще рани з зір тернових,
ізнизу мряка миє стопи дня розквітлі.

Земля, немов народжена ні з чого вперше,
виточується з-поза гір хаосу мрячних.
Хрищу новим найменням кожен квіт найменший
і кожен убиваю назвою небачно.

І кожен квіт відроджується удесяте,
і сяє знову безіменний під росою,
а сонце — діямант музики, світла свято,
очам, що хочуть все пізнати, світ подвоїть.

Подвоїть і потроїть і встократь помножить,
аж зрозумію: не мені речей схопити
у клітку слова. Ляжу на зеленім ложі
голоден яблука землі і світлом ситий.

Роса тече гисопом — золотава піна
і благородний струм вливає в тіла посуд.
З речей потока дно недвижне, твердь нетлінна
в екстази сріблі прозирає й звук проносить.

Бо тільки наглий захват зможе суть розкрити,
ввести в сполуку нас, в містичну єдність з світом.
Зітхає небо до хреста землі прибите
і стигма сонця на моїй долоні світить.

СКАРГА ТЕРНУ

Затихло. Птахи більше листя не колишуть
і порохно у темряві, мов погляд смерти,
свердлить холодним світлом мрячні нетрі лісу,
як око в дно життя задивлене уперто.

Краплина крови з рани ночі — це калини
маленька ягода між листям червоніє.
Мій брате оленю, обидва ми із глини,
та ти життя від мене краще розумієш!

Усе, що знаєм: більше зір, як маку зерен,
вузли життя, немов вузли пташиних льотів.
Щоночі скаржиться рослинним болем терен,
що мусів він колись чоло Христа колоти.

ТЕРЕН СПІВАЄ

— „Мій друже лавре, що вінчаєш осяги поетів,
солодкий после муз, із листям, що подібне лезам,
твоя міцна безсмертна зелень, о зеленолезий,
за гарні форми нагорода і за творчий безум.

О дубе, князю пущ, достойне дерево монарше,
в короні осени — в пурпурі листя, з пнем корявим,
коли, щоб відпочити в тіні, спиняться у марші,
схиляєшся до уст вождів шорстким причастям слави.

І ти, куще оливний, що не в'янеш і рясніеш
зеленим золотом, в триванні свому самоцільний,
учиш замирення з життям і зелені надії,
іНоям, що блукають, шлеш у далеч шум прихильний.

Проте не ви: цвітучі, славлені, рослин вельможі,
а я — покірний терен, покруч дерева приземний,
нелюблений, погорджуваний, сірий і буденний
зазнав найвищої із ласк — чоло вінчати Боже".

ПІСНЯ ПРО ЧОРНІ ЛАВРИ

Насущний хліб натхнення. О, мені не заздріть, друзі!
Воно щоденний ворог, ялова морока з словом
і нехіть до себе самого, й ночі у напрузі,
і неспроможність визволитись в купелю обнови,
вернутись до життя й черствий хліб дійсного
сприйняти.

Надгробок щастю став на юності своїй, багатій
на помилки! Надгробок сонцю на землі округлій!

Хоч нетямущий в найсолодшій муз науці, друг твій,
коли із серця кличе, то мистецтво в кожнім слові,
бо сірість слова не музикою, а кров'ю поїть,
а кров — музика в флейтах жил червона грає з туги.
Ти — ведений знаттям солодким і достотним, двоїш
і троїш слово й слово зраджує тебе удруге
й утрете; слово, наче квіт без змісту й барви сірий.
Чуже натхнення слову, як чуже усякій мірі.

Дивись: вдаряє струм речей найглибший в стіни пісні.
Безрукі пні, подовжені на тіні, сплять кремезні,
і місяць — цар червоний чорної країни півсну,
вдягнувши хмару, мов бобровий плащ, ширяє
в безмір.
Опалізує далеч попелястим світлом сходу,
земля в одній хвилині тьму, тьму-тьменну квіття
родить.
Глухої флейти темний звук здіймається угору,
на шпиль натхнення пнеться, мов повій на мур
червоний;
низька землі музика горне в себе кожен порух
етеру й вищає й стрункішає і світлом дзвонить
і дзвонить чорним дзвоном ночі, аж стає на грані
нічого й вічного. Вже квіти миються в єлеї.
Роси єлей, що святить поле. У пурпурі ранній
вогненні язики Святого Духа над землею!

Але який помістить посуд те, що в слові гине.
Ці строфи для натхнення лиш тісні й холодні маски.
Відкрий чоло під чорні лаври ночі, що єдині
вінчатимуть твої поразки!

ПЕРШЕ ЛІРИЧНЕ ІНТЕРМЕЦЦО

ШЛЮБ

За тло — блакить. В ній щиглі і клярнети.
Схилився явір над водою. Коні
і кругле сонце золотим браслетом
заплетене у кучері левконій.

І мох вогню, і вітру ясний галас,
і буря світла на води дзеркалах,
мов зламана веселка, що упала
на камінь і удвоє розламалась.

Левконій теплий шепіт. Дальній бубон
червоного майдану, де стрічаєм
ізнов на гривах куряв дні. О, люба,
браслетом сонця ранок нас вінчає.

ВЕСІННЯ НІЧ

Настурцій ніч і ніч конвалій.
Пливе музика радієва.
В саду тривожний жду — ніч палить —
тебе, далека зоре, Єво!

Карузо ночі — тенор місяць
у скриньці радієвій кличе.
Для наших душ замало місця,
кохання вічна таємнице!

І для сердець замало світла,
землі замало і п'яніння!
Вітри ранкові, наче мітли,
з стежок змітають ніч весінню.

ТРОЯНДИ

Пора троянд спізнилась, сестро,
так довго ждали, аж приходить.
На милі сонця, світла верстви
розміряно і землі й води.

Хоча це світло надто кволе,
хоч надто рано й сніг упертий,
ощадне сонце й зелень гола,
все ж день рясний на чар нестертий.

В крові з троянд умивши руки,
під горлиць воркування перше
ідем, далека, поміж буки,
зоря з зорею й серце з серцем.

ГВОЗДИКИ

Зелені сутінки. Гвоздики —
посли весни. П'яній докраю!
Який цей світ знов став великий!
Ізнов твої листи читаю.

Вгорі зелена яма світла,
ядро — гвоздика електрична.
Ні, ми до того ще не звикли,
що наша молодість не вічна.

Але колись до цього звикнем...
Та покищо свята омана —
ота дружба з життям не никне,
що нас, моя кохана,
помазує весни єлеєм.

ПІВОНІЇ

Червона молодість півоній.
Яка краса! Яке п'яніння!
Візьми моє чоло в долоні
й оборони, моя весіння!

Бо переслідує крізь морок,
ще крок, ще крок, мене поцілить
мій друг найкращий і мій ворог
найзавзятіший, Боже милий!

Натхнення темне, музо вічна!
Б'є ніч у тіней чорні дзвони.
На чорнім тлі, мов кров трагічна,
півоній молодість червона.

ТЮЛЬПАНИ

Червоне золото тюльпанів
на сірім сонці — таці з лика
і механічний сад мелодій,
де в чорних дисках спить музика.

Металю в'язень — людський голос
засуджений в кружок порожній
і світу в'язень — людське серце
цього збагнути неспроможне.

Крізь сірий шовк — безбарв'я сіре
червоне золото тюльпанів.
Цвісти, горіти й проминати,
лишати все, йдучи в незнане!

ФІЯЛКИ

Фіялки і телефонна трубка
заворожливим сяйвом кличе
і місяць, мов червона губка,
змиває попіл дня з обличчя.

Слимак з ебену, темна мушля
і вухо ночі — лійка чорна
і пахощі духмяні душать,
мов пальці на клярнеті горла.

З очей фіялок смутком кришиш
і пригортаєш, сестро рання!

Простягнуті долоні тиші
над нашим вічним проминанням.

ЧОМУ?

У ванні короп золотистий
плюскоче, наче з піни панна,
і в куряві рожевих іскор
кружляє веретеном ванна.

Мідниця ранку повна піни
із мила сонця. Миють хмари.
На сім ключів замкнулись сіни,
де ти в блакитному пожарі.

У ванні короп плеще з дива,
побачивши тебе — сон ясний.

Але чому ти нещаслива,
чому очей фіялки гаснуть?

СУТІНЬ

Долоні сну в весінніх сінях
лягли на струн прощальнім шумі.
В твоїх очах блакитна сутінь.
Не дно клярнета — дно задуми!
Мов зустрічі давно забуті,
подертий шовк твоїх левконій.
Мембрана пам'яті найтонша,
не пропустивши світла, дзвонить.
Навіщо, сестро,
навіщо пестиш тіні тіней?
Закрижаніле сольо сонця,
мов дно музики
ув оркестрі,
що грає в сну блакитних сінях.

ПІСЕНЬКА ДО СНУ

Не думай! Спи! Думки — отрута щастю.
Цвітуть дві тіні — дві лілеї чорні.
Не думай! Спи! До всіх скорбот причасний
і так усього в думці не обгорнеш.

Прощаючись із спомином останнім,
що тінню вихиливсь з-за яви краю,
в солодкім марнотратстві почуваннів
кохання вицвіле знов прикликаєш.

Це справді зле, що покохав занадто,
заміцно, зарозтратно. Захват ясний
в екстазу чорну ночі не міняти!

Засни! Чи це життя, чи лямпа гасне?

ТРИ СТРОФИ З ЗАПИСНИКА

Мов птах, співає телефонна трубка,
мов чорний птах в ліщині срібній дроту.
Коли покине друг і зрадить любка,
що вибереш: зненависть чи скорботу?

О квітко звуків, в чорнім шовку сяєш!
Музика б'є в обличчя, мов зле птаство.
Життя нам юний захват відбирає,
мов скнара заздрий на своє багатство.

Вже вмієш зорі на слова міняти,
вже висловиш вогонь в душі страдальний —
наприкінці на досвід став багатий:
життя трудне, мистецтво ненавчальне.

ЛІТНІЙ ВЕЧІР

Від спеки місто важко дише
й чоло його шорстке й червоне
під віялом нічної тиші
поволі стигне і холоне.

Тремке натхнення віддзвеніло,
застигло в мудрій вірша брилі.
Твоє чи не твоє це діло,
ти сам збагнути вже не в силі.

Крізь гамір дня незмінне „завжди".
Заснеш,
заснеш без зір, поете,
життя на звуки розмінявши,
мов золото в дрібні монети.

ARS POETICA

Мініятюра сонця — яблуко натхнення
на дереві життя — на дереві мистецтва,
і творчість, наче присуд, творчість невмоленна
і з світом торг красою — муз скупих купецтво.

За кожен кусень щастя кара. Тільки обрій
узором кола вчить про досконалість міри.
Прилюдно сповідаюсь urbi et orbi
із захвату, із горя, з гордощів, з зневіри.

І прийдуть із елеєм, прийдуть з терезами
краси помильні судді і відважать смуток,
діяпазон п'яніння, думку, слова гаму,
а ти, як завжди, будеш сам, щоб все забути.

ARS CRITICA

Мистецтво — що ж?
Це надаремне
в дно дня, дно дна сягати словом,
в ядро ціляти світла темне.
Ні, не чорнила — треба крови!
Хай ваші терези розумні
відважать форму, зміст, прикраси,
достоту зміряють безумне
і скажуть: небагато важить.
Хай!

Але в те сутнє, в дно дна срібне
не сягнуть мірою ні разу
і сятимуть, мов царство мідне,
ці строфи щільні і доцільні,
ці строфи — формули екстази.

ДРУЖНЯ ГУТІРКА

Поезія?
— Ні, не питай,
який рецепт її есенцій!
П'ючи свій золотавий чай,
так пробалакаємо день цей.

Узори гарних слів, мережка,
екстракти мови в срібній чаші —
хай їх краси аптекар зважить!
Ні, не туди, коханий, стежка!
Символіка завбога наша
і орнаментика засіра.
Де ж міра мір, єдина міра?

Чай процідивши, попрощавшись,
розходимось. Ніч — чорна мушля,
ті самі зорі в ній, що завжди,
той самий захват серця душить.
Тоді чужі дрібній прикрасі,
слова затиснуті у горлі,
слова гальмовані в екстазі
б'ють, мов джерела животворні.

ПОДВІЙНИЙ КОНЦЕРТ

Коробка радієва й квіття.
Крізь чорну скриньку йде музика
і душі квітів світлом світять,
що з нього ясність б'є велика.

Дрібненька фльота звуків, човен
мелодій на морях етеру
і світла з квітів вечір повен
змінив кімнату в чар-печеру.

А знизу під концертом квіття,
мов кара за краси провину,
жде кіш подвір'я — царство сміття,
де квіти й звуки згодом згинуть.

Дивись у яму мертвих квітів!
О, чи зумієш, майстре сяєв,
своє мистецтво протерпіти?
Не тільки їх краса карає.

ДРУГА ГЛАВА

МОНУМЕНТАЛЬНИЙ КРАЄВИД

Червоні куби мурів, кола жовтих площ, квадрати скверів.
Людино, думки циркулем відмірюй зорі і міста!
На брилі брила, коло в колі, вікна понад вікна й двері,
стає на мідних сходах сонце, мов статуя золота.

Басейни, мов дзеркала нерухомі в куряві червоній.
Тут небо миється в воді густій і срібній, наче ртуть.
В зеленім полум'ї трави пасуться мармурові коні,
камінні янголи у парку металево в сурми дмуть.

Герої сходять з п'єдесталів, сиплються з пузонів іскри
і сонце на гарматі й прапори з музеїв у вогні
і леви з прапорів рядами йдуть маєстатично містом
і їде мармуровий вождь на кучерявому коні.

ПЛОЩА ЯНГОЛІВ

На площі театральній мармуровий тенор
вже двісті літ співає зорям золотим.
Коли з наказу ночі стануть веретена,
завмерлі ткальні сповиває сивий дим.

Дівчата від станків вертаються додому
і мріють в сласних снах про тенорів палких,
як пестять їх нестямно й миють співом горла
й руді коти зрадливо ласяться до них.

Господар міста — лев, що спить під арсеналом,
підводиться поволі, йде в пустиню площ.
Герої сплять, в домах розпусти ще співають
і бунтарям у тюрмах волю дзвонить дощ.

На площі мідних янголів сповитій в тишу,
коли інкавст червоний розливає тьма,
історик з п'єдесталу про минуле пише
і гусяче перо мачає в каламар.

АПОКАЛІПСИС

Підводяться, мов сонні, велетенські леви, силюети
тяжких, прирослих до землі, кам'яностопих тюрем
і в'язнів по ночах відвідують коханки і комети,
і місяць, мов рудий павук, повзе поволі муром.

Коли слова на порох стерті, сповідатись зорям зайво.
На зорях, мов на стінах, цвіль, черва, зелінка й вогкість.
Обличчя в'язнів миє місяць синім і холодним сяйвом,
аж обростуть за ніч, мов круглі пні, кошлатим мохом.

Підземних рік слизьке, примарне зілля, мокрі зорі й змії,
долини місяця оброслі горіховим гаєм.
Сто днів і сто ночей ідуть руді дощі і вітер віє,
вода підноситься і зорі й тюрми заливає.

Де не оставсь на каменю ні камінь, де зрівнялись гори,
знов мулярі нову тюрму будують з брил квітчастих.
Цвіте під шибеницями багряне квіття мандрагори
і мотуз вішальників для живих приносить щастя.

ЗОРЕЛЕВ
або
сузір'я Лева

Води живого срібла повні, сплять криниці ласки,
криниці ласки вічної, що мурів цих торкалась.
Вже більше літ хода їх не вбирає в лавр поразки,
ні форума марнот не будить метушливий галас.

В цистерні ночі миються майбутні зорі ранку,
погруддя сонця з гриви полум'ям в музеї ночі.
Вже іній літ сріблить руїни. Мов по ланці ланку,
повільний вітер пхає хмари й цвілі час хлюпоче.

Плече-в-плече заплівшись тісно, йдуть кущі глодини,
джерела зéлені із надр земних, де клекотало
хвильне життя базарів, де роїлися хвилини.
На цвинтар золотих монархій хмари тінь упала.

Княжна екстази — ніч веде слова камінним гаєм
між лаври, де з листків пливе музика таємниче
і соловейко, брат зорі, про смерть сестри співає.
Трагічний вітер на порожній сцені світу кличе.

Де мармуровий кінь із гриви молоком застиглим
іржанням тужним надаремне будить дальні Трої,
з очей героїв зерно дзьобають бездушні щиглі.

Заходить Зорелев за тінь епохи золотої.

ЧАРГОРОД
або
як народжуються міти

Найблакитніше з всіх блакитних див — занебо,
що, як вогонь з-за мряки, світить з-поза ночі.
Хтонебудь зір до неба звів денебудь,
вгадай, чи сон, чи серце, чи воно шепоче!

Найблакитніша з всіх ночей блакитних — наша.
Хтонебудь та денебудь, хай зо мною кличе!
Ця пісня нас не зрадить — срібний чад і чаша,
я присягаю вірність перед зір обличчям.

Хто без зорі йде в світ — вже без зорі назавжди.
Ой, хто з життям не замирився — все самотній!
Зоря втинає срібні коси на могилі правди
і, наче темні грона, висять дні скорботні.

Мов піна на питві краси — гірке мистецтво
і муза, що в саду плекає левенята,
веде своїх обранців на хмільне купецтво,
щоб продали ночам, на що душа багата.

Питаєш, як оці зродились вірші — міти,
як муза мітотворна діє своїм впливом:
руїни царств червоних куряться до світла,
неземний царгород — Чар-город над заливом.

Тече дванадцять рік крізь солов'їне місто,
в тонку пастушу флейту дме вітрів дозорець,
музики білий мур і стріл крилаті вісті,
достойний лев, слаба людина й вірні зорі.

ПІСКИ

Пустині мідне озеро й кощаві скелі,
червоні і глухі рівнини летаргії.
Лілеї зір сходячих клоняться пустелі,
що грізно підіймає гриви суховіїв.

Порожня і дірява сонця шкаралуща,
що, наче скорпіон, само себе вбиває
жалом свого проміння й на червоних пущах
душа його крилата й звільнена від форми
ширяє в прóсторах, аж за зеленим краєм,
за муром ста ночей, що фосфорні та чорні,
спочине у вулканах сонних і погаслих.

Отут колиска бур поснулих в скельних яслах,
тут родяться вітри, що на сто крилах згодом
стяги червоних заграв хилять понад сходом.
Кубло орлів поразки вигнаних з прараю
квітчає лисий шпиль, де мідну ніч вітають
лілеї зір сходячих й ос грайливі перли
в тонкій, ледь-ледь помітній неба oболоні.
Піски плащем червоним на пустелі лоні
зірвалися до льоту, впали і завмерли.

І тільки вдумливі й премудрі іхневмони,
до вітру лір приклавши уші, чують дзвонів
підземних таємничий і далекий поклик.
Піски і зорі завирують крутежами
і скелі залопочуть, мов на вітрі щогли.
Пустиня, мов левиця, у півсні й пів'яві
грудьми ста бур зітхає й попіл червонавий,
мов хмари з сірки й крейди, вдихує просохла.
На бурунах піску качаються шакали,
їх очі, мов монети божевілля, впали
у гирла куряви і у безумства ями.

Це будяться міста прадавні під пісками.

ХОРОВІД

Танцюють татуйовані дівчата на майдані мрії,
пісок палючий під стопою, мов смола червона, тане
і я з-перед ста сотень літ різьблю на бубні сонця
танець,
лопочуть два кийки, мов крила птахи, що з похмілля
мліє.

Прощальним співом спалахнувши, гасну, наче сонна
хмара,
танки дівчат прикриє папороть, немов землі долоня.
Вертаються з узгір'їв тиші дивні хороводи й клонять
обличчя з міді під букетами вечірнього пожару.

За берегами смутку, де лягла відвічна ніч зелена,
за сімома верхами
й сімома морями,
в край таємний
маєстатично сходять буйволи червоні на підземні
левади, де засяє їм умерле сонце — диск з ебену.

ЗАТЕРТІ СЛІДИ

Багрянородна ніч. Тривожний серця токіт.
Земля і кров. Пливем у вир затоки квіття.
З Провалля Зради шепіт. Ляк, мов птах стоокий.
Одне на одному шарами сплять століття.

Джмелі — у вухах пальми золотаві кільця
і місяць, мов кораль на шиї бога Півдня,
на кучерях аґав браслети багрокрильців,
не урна в барв узорах — це високорівня.

Вперед! Фосфоризують непрохідні багна,
земля видихує люльками квітів запах
і фарбою цеглястою малює янгол
новий потопу плян на зорях, мов на мапах.

Я жив тут. В неоліті... може ще давніше...
Мої малюнки буйволів замазав місяць.
І фосфор ночі й оливо землі гнітуче,
що серцеві тяжать, та серця не помістять.

ПІСНЯ ПРО НЕЗНИЩЕННІСТЬ МАТЕРІЇ

Забрившин у хащі, закутаний у вітер,
накритий небом і обмотаний піснями
лежу, мов мудрий лис, під папороті квітом
і стигну і холону й твердну в білий камінь.

Рослинних рік підноситься зелена повінь,
годин, комет і листя безперервний лопіт.
Залле мене потоп, розчавить білим сонцем
і тіло стане вуглем, з пісні буде попіл.

Прокотяться, як лява, тисячні століття,
де ми жили, ростимуть без наймення пальми,
і вугіль з наших тіл цвістиме чорним квіттям,
задзвонять в моє серце джаґани в копальні.

ОКЕАНІЯ
або
в долинах морських левів

Оманює зеленим і холодним світлом
підводне сонце у долинах коралевих,
де в кучерях топільниць мертві перли квітнуть
і сплять на ложах з зір тяжкі, мов брили, леви.

Як з пращі ранку вилітає сонця куля
округла, мов бусоля, і швидка, мов мева,
зелений струмінь вод вкриває пил рожевий,
немов багрових бджіл розсипується вулій.

Дельфіни золоті сурмлять на мідних мушлях,
як блискавиця в льоті, тризуб хвилі поре,
вали червоні й мореплавців білі душі
блукають, наче тіні без наймення, морем.

ПОЛЯРІЯ

Застигло море в чаші різьбленій із льоду.
Золотоустий місяць — містик у блакиті.
Полярні янголи колишуть Божі води
і звірі виють глухо спраглі і неситі.

Ще тут не доповзло людей руде хробацтво,
багрове небо на хребтах підносять лиси,
кити хвостами миють зорі й біле птаство,
мов стріли з звірокруга, непорушно висить.

Як Діва з зодіяка чеше карі коси
й горбатий Водяник закличе тіні з лігов,
земля, мов шкаралуща, гнеться і голосить.
Це душі мамутів бредуть червоним снігом.

АРКТИКА

Комети, що цвітуть хвостами, наче пави,
червоні шиби моря в олив'яних рамах,
де скелі льодові під снігом кучерявим
розсунулись поволі, мов таємна брама.

На бурунів хребтах качаються тюлені,
звірята сходять з зодіяка й червоніє
у сяйві магнетичних піль металь зелений
морів примарних, що подібні сонній мрії.

Мов синє оливо, заклякле небо висить
і череп місяця розбитий і безбарвний
упав на сніг, коли отари білих лисів
в країну небуття вела зоря полярна.

ДРУГЕ ЛІРИЧНЕ ІНТЕРМЕЦЦО

МОЛИТВА ДО ЗІР

Не срібло миршаве, не хміль,
не лавр сумнівний і двозначний,
не дотепів грайливих сіль,
не успіх в грі на риск небачній,
не уст золотомовних мед,
не почестей солодка манна
і навіть не чеснот букет,
що світлість їх нераз оманна,
не винограду темний сік
у колі дружньому за чаєм,

не муз єлей, що на ввесь вік
тавром людину назначає,
не вигаданий в хитрий лад
щоб мірять душі, вчений лікоть,
не домохвальців млявий чад,
нещирих хвальб слизька музика,
не захист мрій — блаженний дім,
але молімся зорям дальнім,
щоб нам дали на світі цім
життя величне і страдальне.

СІРИЙ ГІМН

Стовпи із попелу угору!
Міста в дротах — під вітром ліри.
Це тут, де мурів скупість взором,
без сяйва навіть сонце сіре.

Тут люди, мури і бацилі
тим самим піддані законам
і тулуби печей похилі,
де розцвітають іскор грона.

Хто падає, за ним не тужать,
бо срібло сліз не для розтрати,
скупі на скарб навбач байдужий.
Хвалю життя шорстке й сукате!

КОЛО ЗМІН

Жаркий, духотний день, зомлівши,
мов стовп, упав на груди ночі.
Що ти згубив, не знайдеш більше
і час надію розхлюпоче.
Ще піна світла з дзбана сонця
парує пилом з теплих мурів.
Не жди від долі оборонця,
від пазурів в овечій шкурі!

З-за золотого шумовиння
ніч блакитніє чиста й вічна.

Знов знайдеш суть у колі змінні́м,
щоб в зміст незмінний вірить міцно.

МАРНОТРАТНИЙ ГІМН

І зір розтратниця — зла ніч і день сліпучий
розтратно твореним і нищеним багатством...

Чергою явищ неповторних в світу кручі
зростання й проминання сплетені суцільно.
Вирує квітний дощ, бацилі, світло, птаство.

Коли в дня гаморі хвилину знайдеш вільну,
задумайся на мить про сонця марнотратство!

ДНО ПЕЙЗАЖУ

Корови й дині. Білий янгол
на лопуха зеленій плахті.
Хто будить в серці тужну п'янкість
і хто колише темний страх твій?

Що неоправданий, таємний,
мов кріт, від дна коріння риє
і грає, мов клярнет підземний,
в кипінні форм, у барв завії.

І як зродився без причини,
так без причини щезне знагла.
Природи лоно мрячне й синє,
і сонця кіш,
і кіш землі,
що в ньому
корови, квіття, дині й янгол.

МІЙ ДАВНІЙ ГОЛОС

Палкий, нічим незаспокійний,
ловлю слова, мов барвні скельця.
Як же ж я терня туги рвійне
з корінням вирву з штольні серця?

Терпке похмілля свіжих ранків
п'янить, як і давніш п'янило.
Дивлюсь в блакитну призму склянки,
де заламалось небо в хвилі.

Рожевий чай, мов піна з сонця,
зелений морок сном колише.
Заслуханий у дружній вітер,
свій давній голос чую в тиші:

**— „Аж юне серце затремтить,
незаспокоєне й несите.
Устами спраглими в цю мить
всю хмільність світу хочу спити".**

БУРЯ

Надходить буря. Сиві вільхи
в тривозі туляться до себе.
Щоб відітхнути, просить пільги,
хоч на хвилину, в багрі небо.

Мов стовп, піднявся вихор тричі,
і сяють блискавки, аж маки
червоні сплющують зіниці
і клоняться хорунжим ляку.

Клярнетів схлип і вітру помах
і виє лис — нічний астроном.
Червона неба паполома
прорізана, мов бляха, громом.

Це з-понад бурі безкрай вільний,
схилившись, риє в хмарах ями.
Тоді слова швидкі й доцільні,
мов леза, схрещую з громами.

ДИВО

Над ранком. Зорі з вовни мряки,
мов злоті ґудзики з плаща,
відпоре день і сім'ям маку
розсипле солов'ям в кущах.

В сувоях тиші сплять долини,
де мох задуми й мох імли,
аж скотиться стозерна диня
на лопуховий ранку лист.

Як диню сонця зсуне вітер
на решето ясних долин,
розплющують зіниці квіти
і листя рветься в дальню синь.

А серце, що, незаспокійне,
збагнути хоче все до дна,
тріпочеться і з листям рвійним
до болю прагне дива дня.

ВІЩИЙ ДУБ

Сніг зеленіє в світлі ночі,
сніг блакитніє в світлі дня.
Цей дуб то дерево пророче,
корява ліра з його пня.

Сніг попеліє в сірий вечір,
щоранку у вогнях цвіте.
Із рани сонця кровотечі
б'ють в царство снігу золоте.

Лиш дуб один крізь біле море,
дельфін рослинний, в даль пливе
і лірою сніг-саван поре,
віщуючи життя живе.

КОЛОДІЙСТВО

Вже сонця колесо збиває стельмах,
ще обруча до осі полум'яної!
Цим возом їхатиме завтра Зельман,
ключар і староста гульби весняної.

Відносить стельмах сонце ковалеві:
— „Обруч найбагряніший викуй, майстре мій,
щоб сонце жевріло ясніш від гриви лева
весні трояндній й осені оайстреній!"

ЧЕРЕМХИ

Мов свічка, куриться черемха
в побожній вечора руці.
Вертаються з Вечірні лемки,
до хат задумано йдучи.

Моя країно верховинна, —
ні, не забуть твоїх черемх,
коли над ними місяць лине
вівсяним калачем!

БАТЬКІВЩИНА

Жовті косатні цвітуть на мокрих луках,
як за днів дитинства, в кучерявій млі.
Вилітають ластівками стріли з лука,
білі стріли літ.

Оси золоті в чарках троянд розквітлих,
мокрі зорі куряться під сизий вечір.
Ще горить твоєї молодости світло,
хоч новий десяток літ береш на плечі.

Слухай: Батьківщина свого сина кличе
найпростішим, неповторним, вічним словом.
У воді відбились зорі і обличчя,
кароокі люди і співуча мова.

УРИВОК

Боюсь згасити світло лямпи,
бо може стати ще страшніш,
і ніч, розкладена на ямби,
у серце вбилась, наче ніж.

Ніяк заснути! Кличуть півні,
годинник б'є і місяць лине.
Мій сон, мій голос неспокійний
в моїй трагічній Батьківщині.

ЗАБУТА ЗЕМЛЯ

Село вночі свічок не світить,
боїться місяця збудити,
що жовтим без наймення квітом
цвіте в садах дощем умитий.

Густа вода спливає з гребель,
де обрії спинились в леті.
У бурих кублах побіч себе
звірята, люди і комети.

Забута земле під дощами,
під оливом рудого неба!
Ця пісня серцю, наче камінь,
а все ж її співати треба.

ЧЕРВОНА КИТАЙКА

Горять, як ватра, забобони
віків минулих — снів іскристих.
В китайці заходу червоній
моєї молодости місто.

Лопочуть зорі на тополях
і люди христяться з тривоги,
коли ножами місяць колють
хасиди в чорних синагогах.

Моє містечко таємниче
в хлоп'ячих споминів заслоні!
І знов минула юність кличе,
як давні кличуть забобони.

ДО ХОЛОДНИХ ЗІР

Накрита неба бурим дахом,
мов бронза, ніч тьмяніє й стигне.
Як вбиті в ніч горючі цвяхи,
холонуть зорі в сині криги.

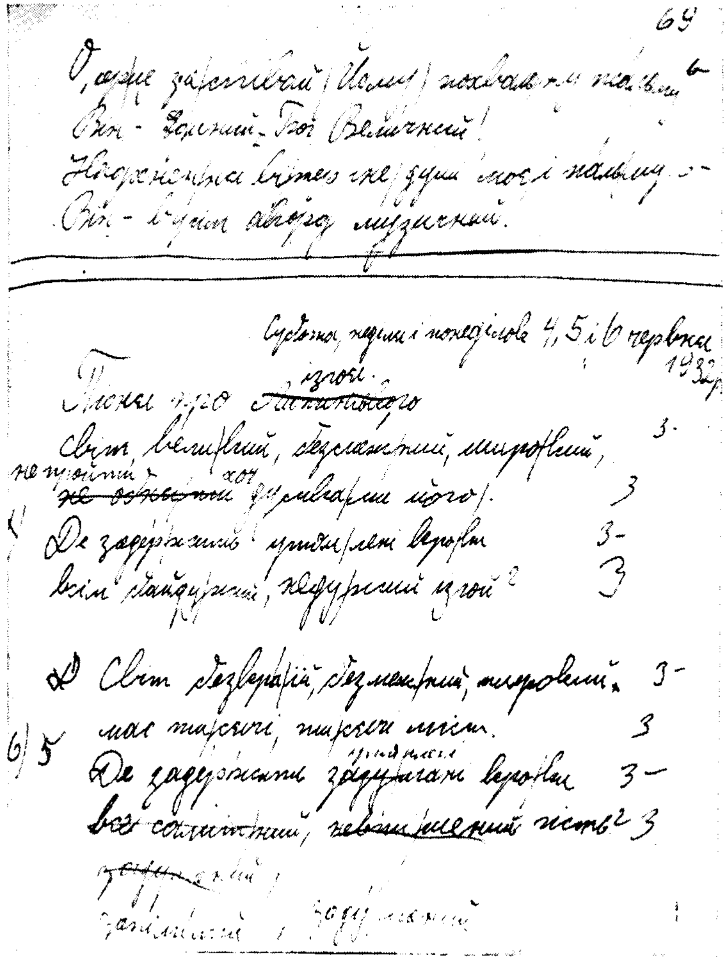

Із зошита ч. І. Чернетка „Пісні про ізгоя", що первісно мала називатися „Пісня про Липинського"

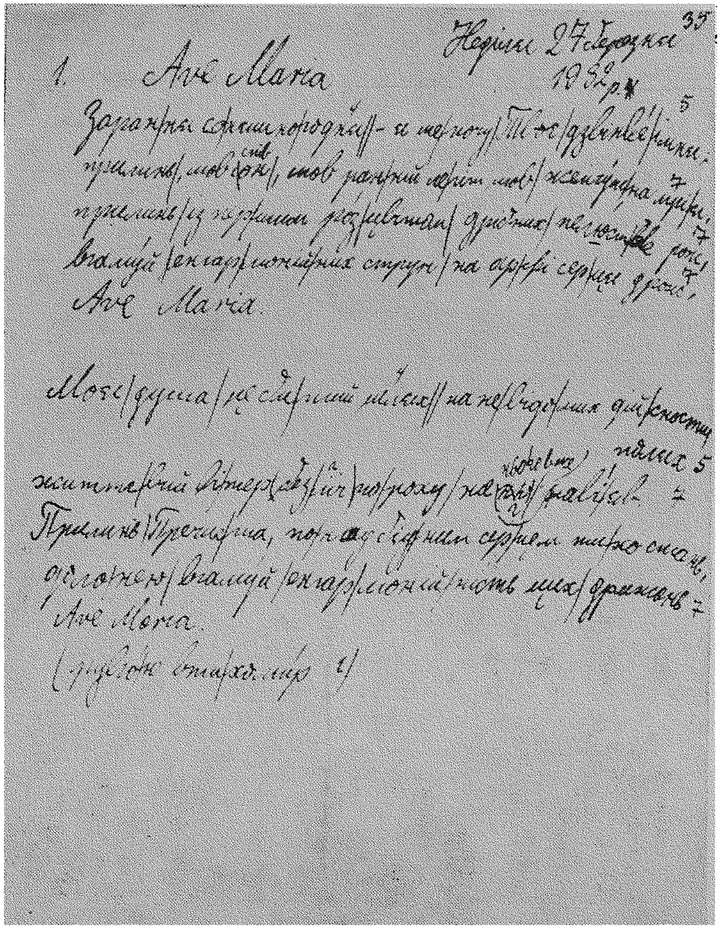

1. Ave Maria

Ave Maria.

Ave Maria.

Із зошита ч. І. Чернетка поезії „Ніч на площі Юра".

Насуплений, їдкий, запеклий
заслониш очі лунатичні,
бо твоє серце — чорне пекло
середньовічне і містичне.

Тремти в цей вечір забобонний,
мов астролог, дивися в зорі!
Хай всіх, хай всіх, як ти, бездомних
пригорне ніч, вогонь і море!

ТРЕТЯ ГЛАВА

СЛОВО ДО РОЗСТРІЛЯНИХ

Це правда:
кров з каміння може змити дощ,
червона місяця хустина може стерти,
але наймення ваші
багряніш від рож
горять у пам'яті на плитах незатертих.

Змагались ви уперто й мріяли й жили,
кохалися в суворості, як ми у гулях
і ваші очі
сяли вічністю,
коли
у серці, мов зоря, застрягла біла куля.

Грудень, 1934.

СЛОВО ПРО ЧОРНИЙ ПОЛК

Об слово дзвонить слово — куснї бронзи віщі.
— Співаю, не кляну
розгромленим полкам, пощербленим рядам, потрощеним когортам!
Хвала усім, що з пристрастю цілують сестру смерть на бойовищах,
а тим, що ляк в них, мов слимак у мушлі, й гнуть тростини спин, погорда!

Луна поразки б'є об мої вуха, мов з глибин безодні зради
громів поламаних у кусні й схоплених у сіть прощальна
скарга.
Дивлюсь у морок, як тятиви скель, напнувши луки водоспадів,
мов стріли круто втяті, птаство криводзьобе викидають
знагла.
Зоріє. В відвороті полк. Анабазис під небом африканським.
Ліс вбитих в небо списів коле місяць, кров руда тече із нього
і ебеновий вождь з сережкою зорі у вусі, спів поганський
жбурнувши в хмари, наче визив, прокляне поразки бога
злого.

Немає ласки — і багнети грузнуть в тіло, мов плуги
в чорнозем,
у буйне поле чорних тіл багнети сіють зерно послуху і ладу,
щоб аж до сьомого коліна пам'ятали й знав назавжди кожен,
щоб син онукові, онук нащадкові, мов скарб, переказали,
як кріпили владу.

І густо стеляться один при одному, як вирубаний праліс,
у черепах почавлених булькочуть мозки, мов олива жовта.
Хто сіє кров, той жне зненависть. Тож беріть оце хрищення
сталі!
Зеленоока чорна княжно, музо месників, калюжі бовтай!

Дракони, що бензину п'ють, на птахів схожі і на носорогів,
дракони, що плюють зміїну слину — оливо й вогонь
зернистий,
являються, немов із місяця печер вернувшись, й їм під ноги
мітла комети, куряви здіймаючи, мете людей, мов листя.

На купах чорних рук і чорних ніг червона кров і жовта піна,
слизька смертельна піна з уст розтерзаних гарматнім
поцілунком.
Тюльпани надр підземних — вибухають, мов кущі вогненні,
міни,
салютами з глибин землі вітаючи непереможно й лунко.

Гармати розкладають віяла димів, мов крила перед льотом,
зриваються й колесами толочать звали тіл і хлам заліззя,
на чорних щелепах клеїста смертна слина, очі зліплі потом,
пил з блях і слизь з ротів і крови грязь язик зорі рудої лиже.

Хриплять горлянки глухо і мерзка ядуха пальці криво
корчить,
мов листя, сплащені долоні — квіти стоптані життя жагою
спалахують востаннє й кидають прокльони в небо богоборці.
Усі скарби за мить одну життя! Лиш ніч усіх назавжди гоїть.

Лопата сонця грузне в жовту, теплу рінь, копаючи могили,
лопата сонця, хрест струнких вітрів, шакалів похоронний
обряд.
О чорне тіло в шовк рудий піску сповите, тихе і безсиле,
де перед миттю пристрасті кипіли ще! Землі долоне добра!

Хай чорна Богоматір з жар-ікони поведе бійців до краю,
де вже дракони не лякатимуть, де тиша вічна й сонні води!
Б'є слово в слово — кусні бронзи дзвонять.
Так прощальний спів кінчаймо,
коли розбитий чорний полк
в країну зір
на вічну ніч
відходить.

Липень, 1936.

СЛОВО ПРО ЗОЛОТИЙ ПОЛК

ЗАСПІВ

Хай, розгорнувши строфи, наче крила, наступає пісня!
Хай б'є в здрібнілий вік достойних фраз і хитрих
передбачень,
коли натхнення заплитке і розпач роблений та кволий,
в вік володіння букви і пожитку, без мети бусолі,
в вік змиршавілий, в час легкого успіху й гнучкої міри,
хай б'є зухвала пісня,
хай кличе вищим вітром дихать,
мірилом вищим мірять,
міцніш в людину вірить!

В атаку сунуть чоти строф, наїживши багнети рим,
слова цілять влучно, кожне точне, кожне вогнепальне,
коротко й різко, раз-у-раз, рокоче строф хорунжий — ритм,
колона пісні йде в розстрільній на екстази шанець дальній,
щоб про бійців незламно вірних стати гідною співати.
Тоді наструнко салютують строфи мужності й посвяті!

СЛОВО ПРО АЛЬКАЗАР

День сороковий полум'я й погуби догоряє в славі,
день сороковий брат на брата накладає хижу руку.
Війна злочинна, братогубна. Сонце ранене кривавить.
Незламна тисяча обранців здавлює в серцях розпуку,
б'ючись, хто-зна, чи не із друзями недавніми віч-на-віч.
День сороковий без спочину й сну, в доці вогненнім зливнім.
Вже голод скручує кишки в сухе мотуззя. Далі навіть
порепані з гарячки губи вимовляти слів забудуть.
Не шкура вже — кора на пнях, на людських пнях шорстких
із сажі,
зів'ялі язики телепають в устах просохлим листям,
лиш очі, очі сяють молодо, натхненно й променисто.

Задиханий, вривчастий токіт мітральєз на мить не щухне.
До сонця стіп скривавлених вітри один по однім ляжуть
і ніч, мов чорний лев, пробуджена на шанці виє глухо.
Толедо на сімох узгір'ях, на червонім кручі Тахо,
це місто до хреста пустелі цвяхами ста башт прибите.
Земля — червона бляха, місяць в обрій вгруз найгрубшим
цвяхом,
пустиня, мати вітру, від людей бере за проїзд мито.
В мереживі крутих провулків горде місто ювелірень,
де сонце з патини століть застигло аж зелено-сіре,
тепер в трояндах пострілів зміняє ніч у день багровий.

Хащі димів, багаття буре, сірі й бронзові діброви,
трава колюча, — ворса на кожухах скель слизька від крови.
Лежать покошені тіла — рясні джерела з них булькочуть,
джерела струменів червоних. В перегуках хрипнуть дула,
в акордах мітральєз повзуть танкети, жалять оси-кулі,
фонтан піску плює петарда, крови млява, тьмяна п'янкість,
на гусеницях кручених коліс горбатий тулуб танка.

Пустиня, мов червона ліра, під долонею вітрів
видзвонює покутню псальму, свій пустельний "Dies irae"
і хор гармат, виригуючи з гирл свій олив'яний спів,
погуби заповідь оповіщає в сторони чотири.
На морі полум'я міцне судно — незламний Альказар
в тюльпанах тисячі експльозій, в квітах зрослих з динаміту,

в короні із картечів, очервонений, сповитий в жар
на наших ось очах проходить прямо з дійсности до міту.
В росі вогненній миє мармурово-кам'яне обличчя,
щоб дати ще одне свідоцтво людській тузі за величнім.

Жовтень, 1936.

КОЛИСКОВА

Вузли доріг затиснуті на горлах сіл. Знов сняться сни минулі.
Сідають дні, мов птахи, на хатах і розгортають крила вітру.
Скриплять колиски. — „Синку, спи, накрию сном тебе,
мов листям мірту,
лиш не ходи, хлоп'ятко, в ліс, бо вовк тебе у лісі з'їсть,
ой люлі!"

Співає на шляху піхота: — „Не стелися по землі, барвінку!"
Пан сотник лютий: — „Покрутило б язики вам, покручі
прокляті!"
Ударило у мідь дороги, мов у жовтий бубон, сонце дзвінко,
кийки проміння б'ють червоним верблем у калюж рудяві лати.

Під спів піхоти сходить вечір. Ще в розприслім сонці сяє
зброя.
Вже ніч. До зір пришпилені кокарди літаків. Ніхто не будить
розквітлих квіттям снів дитячих,
і не бачили,
не знали люди,
коли зоря спинилась над колискою майбутнього героя.

НА ТРИ ШЛЯХИ

На три шляхи за лисогори, за високорівню ворог відступає.
Лежить на білій плахті снігу сонце — стяг попоротий
від куль.
Мов сторожі кордонів пітьми, ждуть горбатодзюбі круки
свого паю,
хоч лижуть ще червоні язики з розжеврених докраю дул.

Ще металеві горла літаків серед прокльонів клекоту і гулу
викрикують у світу сторони чотири свій прощальний спів
і ллється сніг, мов синій лій, у ззеленілий та дірявий сонця
тулуб
і, мов печать, значить, застигши синім воском на очах
мерців.

Ще з літака, мов із відра, в казан долини ллється струм вогню
густого,
аж вцілений літак, мов птах проколотий, хитнеться
й затремтить.
В станицю до вождя телефонує з поля бою Янгол перемоги,
з-над звітів, мап і плянів постать згорблена підводиться
на мить.

— „Тут бойовище, пане генерале, так, це я!" — телефонує
Янгол.
— „Мій вірний, любий друже!" — дзвонить відповідь
зворушена вождя.
Стає, у записник історії кладе свій підпис твердо, креслить
дату,
виходить із квартири й дивиться
на дальній,
звечорілий шлях.

СТЯГИ В КУРЯВІ

Гудки патруль над ранком дзвонять в білім місті.
Збудившись, леви з грив стрясають зорі й сніг.
Порожні, сині площі в мряці золотистій
колишуться, мов плахти, і біжать з-під ніг.

Дівчата, що вночі в снах ясних розцвітали,
в устах почувши терпкість ранку й свіжу синь,
здригаються, як промінь сонця в око жалить,
долонями взиваючи останню тінь.

Мов піна на тарелях, сонний сніг на площах,
гудки, мов кулі в скло, влітають до кімнат.
Як шаль, дівчатам шиї обвиває острах,
піднявшися з прогалин думки, з серця дна.

Аж сонце, що промінням чеше гриви левів
й оливою мастить їм вигнуті хребти,
відвернеться. Так око неба коралеве
подивиться тривожно, чи й кудою йти.

Знечев'я бризне постріл перший, другий, третій...
і сонце — крапля ртуті в неба синім склі —
сполохане хитнеться й тремтячи у леті,
униз покотиться в подертий стяг землі.

Розприснеться й гарячим лоєм на обличчях
холоне, як людьми закрутить наглий вид
і сивим клоччям диму куряться рушниці,
випльовуючи кусні сонця з ситих гирл.

Летять з горбатих мурів постріли, мов щиглі.
Ой, поцілує куля ніжно лева в рот!
І тепле оливо в левиних пащах стигне,
аж продереться день — розрізане шатро.

Вирують вулиці — скажені каруселі
і юшка олива в кітлах димучих площ
булькоче і кипить, немов смола пекельна,
завернутий
з землі у небо
смаглий дощ.

Коли стає густа заслона мряки тонша,
мов нетлі, виринають постаті з димів
і виплюті з землі угору кусні сонця
вплітаються
у дальний
клекіт
літаків.

Принишкли, наче листя, люди заніміли,
мов клин, в куль тьму впоровся навіжений марш,
аж площі закрутилися,
зірвались,
полетіли
у небо!
Бачиш:
наші йдуть,
це
прапор наш!

СЛОВО ПРО ПОЛК ПІХОТИ

Ми молодість тверду і кучеряву
складаємо, мов прапор, на ляфетах.
У куряві цілує очі слава,
горять на небі кулі і комети.

Змішалися, у куряві склубившись,
Статуї й люди перед арсеналом.
Ми, на багнети сонце настромивши,
виходимо нестримно і зухвало.

Юрба в вертепах вулиць, наче повінь.
З-під ратуші зриваються два леви,
біжать в юрбу, толочать, брук сплив кров'ю,
юрба кипить, шаліє. Місце левам!

Під гул, під бряз вальторень і тарелів
виходять леви попереду роти,
ведуть її. Хай їх вітають трелем
пузони полку п'ятого піхоти!

Хай всі, хай всі побачать і почують
з трибун, з бальконів, з брам, з дахів сріблистих:
востаннє вам піхота салютує!
Шрапнелі сонця вибухають в місті.

Ми молодість тверду і кучеряву
складаємо, мов прапор, на ляфетах.
У куряві на синім небі сяє
майбутньої Республіки плянета.

———

ЗЕЛЕНА ЄВАНГЕЛІЯ
1938

ПЕРША ГЛАВА

Із всіх явищ найдивніше явище існування.

ЗАПРОШЕННЯ

Вже спалюється день на вугіль ночі,
росою вечір трави з попелу полоще
і ляк, мов свердел, твоє серце точить
і місяць тіні згублені полошить.

Самітний друже, мов у ночі пояс,
ти в таємничість світу оповитий.
В цей вечір весняний ходи зо мною
в корчмі на місяці горілку пити.

1931.

ЖИТТЯ ПО-ГРЕЦЬКИ БІОС

Овес, метелики і присяги коханців.
Весна закрутить хмільно веретена травня.
Лисиці, куни і дівчата вранці
виходять мити очі в буйнолозих плавнях.

Годинник сонця квітам б'є години
і стулюються маки ввечорі бентежно.
Отак під небом недосяжним і безмежним
ростуть і родяться звірята, люди і рослини.

29 березня 1935.

ДО ІСТОТ З ЗЕЛЕНОЇ ЗОРІ

Закони „біосу" однакові для всіх:
народження, страждання й смерть.
Що лишиться по мені: попіл слів моїх,
що лишиться по нас: з кісток трава зросте.

Лисиці, леви, ластівки і люди,
зеленої зорі черва і листя,
матерії законам піддані незмінним,
як небо понад нами синє і сріблисте!

Я розумію вас, звірята і рослини,
я чую, як шумлять комети і зростають трави.
Антонич теж звіря сумне і кучеряве.

18 травня 7935.

ЕПІЧНИЙ ВЕЧІР

Під прапором мідянолистих буків,
де сонце покотилось вогняним тарелем,
засмаглі хлопці, мов джмелі, на луках
гудуть і вибухає пил з рудих цегелень.

На бурунах трави, в зеленім димі
колишуться корови, мов тяжкі колоди
і зорі в зорі дзвонять понад ними
й шумлять під ними буйно життєтворчі води.

Той струм, що з сонних квітів синім димом
проходить в стиглість ядер, спрагу росту будить,
насіння кільчиться, упавши в плідну вогкість.
Мужчини волохаті палять темним оком
дівок широкобедрих, смаглих, повногрудих.
Горбатий янгол лісу манить теплим мохом.

Завиті у пергамен неба зодіяки
ввижаються нам в свастиках щоночі
і мрії наших вір горять стожарним маком.

Із зір загаслих іскри осявають очі,
червоні півні синій місяць кличуть —
це буревій краси, прапервнів громовиця!

Так родяться релігії й суспільний лад.
Боги й звірня. Громада до громади.
Епічний вечір починає владу
і синій, вічний стяг лопоче таємниче.

Усоте прославляю буйноту життя!

27 жовтня 1935.

ЕКСТАТИЧНИЙ ВОСЬМИСТРОФ

Шумлять у скринях зеленаві зерна льону,
масний і теплий пил вирує у олійнях.
Щораз в корнявих липах спалахне прокльоном
душа зелена, гнівна і незаспокійна.

Черві не піддається буйний струм життєвий,
з дерев зелені іскри дятлі крешуть.
Зорі червінцем платить скупо вечір дневі
за сонце, що його в червоний мох розчеше.

Червона сажа заходу вкриває липи,
що круглі, мов решета, сіють сонне сім'я
і струни листя замовкають наглим схлипом
під вітру дотиком, що тишу шумом вим'яв.

Дівчата із олієнь пахнуть млосно льоном,
коли, мов квіт, коханцям розкривають тіло,
і сонце вибухає божевільним дзвоном,
в гучні тарелі хмар вдаряє оп'яніло.

Знечев'я затихає в навіженім гімні,
немов макуха, що олією спливає,
і ллються струмені шалені і нестримні
в коріння тіл, у жили лип, у нетрі гаю.

Дивіться: це пожежа світу, буря первнів,
рослини моляться, шаліє кожен колір,
із споду у коріння дмуть вітри підземні,
аж липа, мов клярнет, заграє перша сольо.

Ось димарі землі, ось куряться дерева
в зеленім, золотавім і багровім димі.
В соломі мряки пні, верхів'я у прощальній
завії сонця, що, мов птах, зайшло за ними.

І сонце заходу і літо й липи мрійні,
змінливість вічну світу ввечорі і вранці,
я прославляю невгомонний труд в олійні,
горіння душ, екстазу тіл і хміль коханців.

11 грудня 1935.

КОНЦЕРТ

Горлянки соловейків плещуть, мов гобої,
у димі пахощів, в чаду лілейних куряв,
аж спів змінився в запах, мов за ворожбою,
розплився в квітний пил.
Це тільки увертюра.
На солов'їне гасло дружні перемови
усіх музичнодзьобих ста племен пташиних
і ллється звук на звук, лиш у зозуль прамові
прадавній корінь „ку" у горде сольо лине.
Самці й самички у зальотах і докорах,
в цівках пташиних горл, мов шорох срібних зéрен.
У відповідь сп'янілим до безтями хором
спалахує червоним співом квіття терен.
Мов бризки піни з зір, ряба оркестра квітів,
немов на лезо лезом, піснею на пісню
на поклик відповіла, аж збудився вітер
і вимотався з тиші, де йому затісно.
І ширшає концерт. Шалені перегуки
здіймає квіття хор у барв грайливій піні
і ніч — блакитний фільтр, зміняє барви в звуки,
музики кип'яток наливши в лійку сині.
Із звука в звук, з клітини у клітину, з шуму
ядра одного в шум рясний рослинних хорів
електрика натхнення ллється змінним струмом,
билини тонів вигинаючи угору.
Між листя й клоччя вплівся спів, мов блиск червінців,
кипуче, рвійно, схлипно і золотоструйно
окріп мелодії вливається по вінця,
кущами піни й полум'я розцвівши буйно.
І спів росте, мов повінь. Від землі по зорі
переливається від краю аж до краю.
Та чуйте, чуйте: ще зростає вшир і вгору,
коріння ста дубів — підземні ліри грають.
Тут б'є, із надр прорвавшись, джерело похмілля,
як вітру стовп, знялась музика звідси
і змії, мов смички, сичать на струнах зілля,
їм труби пнів із уст землі дають глибокий відзив.
Від співу місяць стерся, мов зужитий шеляг,
заник, змінився в млу, а може в квіття віддих,

та не дають його шукати в рвійних трелях
розприслі соловейки — і не видно сліду.
Аж горла миті сріблом пухнуть від напруги,
солодке і п'янке знесилля морщить жили
і скручуються звуки в світла смуги,
в птах очі сплющені від розкоші знесили.
Низькі октави — чорність і червоність всуміш
проходять в синь і зелень — два стрункі акорди.
Високе „е" на скрипці з молодого шуму
у сніжність фляжолетів, що, мов холод, горді.
І зорі — діри в флейті ночі, що проваллям
розкрилась над землею, наче срібний розпач,
почули дотик майстра й пальці флейту палять
і флейта палиться, мов квіт, струнка і проста.
Сплелися зорі, птахи, вітер і рослини
в один клубок клітин, в нерозплутанне клоччя
і лиш музика, мов потоп, усе поглине,
як вир, втягає в дно всі первні дня і ночі.
Надлюдські справи це, нелюдські квітів льоти,
празелень звуків, флейт прамова, дно натхнення.
Невидний і нечутний чийсь незнаний дотик
і трав, мов струн поземних, супровід зелений.
Для розуму зачинені, невидні двері
відчинить звук, мов ключ, мов ключ чуття несхибний.
Не птах, не квіт, це грає зміст, це грають первні
речей і дій, музика суті, дно незглибне.
Хто пише квітам ноти, хто ключами в'яже
в мелодію розприслі барви, краплі, шуми?
Хто квіття зміст і розпач зір плете в пасажі,
аж ліґатурами спливає співу струмінь?
Пейзаж мелодії, мальований в атласі,
музики башта обросла акордів хмелем,
щаблі драбини ґам поламані у басі,
спалахують щомить короткі ритурнелі.
Нашарування звуків, краєвиди співу,
тераса на терасі, зорі тхнуть морозом.
Не клич натхнення! Ніч брову зламає сиву,
а те, що звуть мистецтвом,
творять
шал і розум.
Не клич, не клич небачно імени натхнення,

бо ось воно, як вітер, що звільнився з неба
і втік за межі простору у струм заземний.
На смугах п'яти ліній кільця нот — муз гребінь.
А я вже віддиху зловити більш не можу
і падаю, мов пень, у ями й вири гімнів.
Тоді найвищий тон бере в оркестрі ранок,
коли в таріль землі тарелем сонця гримне.

14 квітня 1936

ПЕРШЕ ЛІРИЧНЕ ІНТЕРМЕЦЦО

ПЕРША ГЛАВА БІБЛІЇ

Коли співав ще камінь, мали крила змії
і Єва одягалась в черемхове листя,
тоді буйніший і хмільніший вітер віяв
і море сяяло під зорями сріблисто.

Коли із яблуні зірвала Єва місяць,
у раї збунтувались буйногриві леви.
Адамові сини по світі розійшлися,
здвигаючи міста і тереми для Єви.

4 квітня 1935.

ВЕСІЛЬНА

Послухай: б'є весільний бубон
і клени клоняться, мов пави.
В твоє волосся, моя люба,
заплівся місяць кучерявий.

Чому пригасла скрипка трохи,
чому тремтить твоя долоня?
Ніч срібним сяйвом, наче мохом,
обмотує підкови коням.

12 березня 1935.

ВЕСІЛЬНА НІЧ

Палає ніч пташиним співом.
Хто ж, люба, ложе нам постелить?
Дивись, як сяє мерехтливо
у вікна місяць — чару келих.

Хрещатим мохом і коханням
нас оплете нестямне щастя.
Сто місяців тремтить зарання
у нас гарячих і квітчастих.

10 березня 1935.

ХМІЛЬ

Дівчино — хмелю весняний,
довкола мене оплетися!
Кують нам дятлі з моху сни
і в сто гаях лопоче листя.

Весна омаєних весіль
і кожна ніч, немов отрута.
Твоїх долонь ласкавий хміль
і тайна щастя незбагнута.

9 березня 1935.

ДВА СЕРЦЯ

У вечір, в обрії, у спів
підем, обнявшись, перед себе.
Мов черепицю із дахів,
зриває вітер зорі з неба.

І відділившись від юрби,
загорнемося в хутро ночі.
Хай два серця — два голуби
співзвучно й тужно затріпочуть.

3 квітня 1935.

ТЕРНИНА

Немов метелик полум'яний,
на кущ тернини сонце сіло.
У твої очі синьотьмяні
дивлюсь натхненно і несміло.

Коли нас ніч розділить сонних,
серця заб'ються в нас окремо,
щербатий місяць снами томить,
чарує мертво і зелено.

Та не лякайся, моя люба,
спокійно тої жди хвилини,
коли коханням день окрилить,
коли весна на кущ тернини
метелик сонця знов пришпилить.

29 березня 1935.

ПІДКОВИ

На сто возах весна приїде,
мов луки, вигнуться смички.
Крізь сито дощ весінній цідить
і дяк запалює свічки.

Та їхать ми ще не готові
й баси нам нетерпляче тнуть.
Хай, люба, місяць на підкови
нам ковалі перекують.

9 березня 1935.

БАРВІНКОВА ЩИРІСТЬ

Кохай мене звичайно й просто
так, як кохають всі дівчата.
Коли проходиш білим мостом,
зоря в твоє волосся вп'ята.

Так палко вміють цілувати
лиш ті, що перший раз цілують.
В тремтінні слів твоїх крилатих
я барвінкову щирість чую.

9 квітня 1935.

МАЛИЙ ГІМН

Стріла намірена до лету,
струна настроєна до гри.
Червоні зорі, мов монети,
в калитці вечора лягли.

А серце? Серцю лиш п'яніти,
тремтіти і кохать йому.
Звеличую усоте вітер
звеличую стократь весну.

12 березня 1935.

ПОРТРЕТ ТЕСЛІ

Він був закоханий в мистецтво і мистець в коханні,
тесав церкви стрільчасті й чарував жінок,
тесав слова натхненні і на скрипці грав квітчастій.
Горіли молодиці і дівчата в п'янім щасті.
Ой, неодна згубила з них вінок!

Коли умер, лишились його твори:
дзвінкі пісні й церкви сріблистобанні.
Дяки співали і співали хори,
церкви були в смеречину убрані.
Ой, голосило в кучевявий ранок
дванадцять найкращих коханок.

4 квітня 1935.

ТЕСЛІВ СИН

Дубова скриня, в скрині пісня і сокира.
Сокирою хвалив щодня твій батько Бога.
Твій дід теж тесля був. Стоять церкви чотири,
що ними завершив своє життя убоге.

На жаль, твоя долоня вже не до сокири,
не мрії з дерева тесатимеш крилаті.
Так відлітають птахи наших гір у вирій
долин квітчастих, на дівчата й льон багатих.

16 березня 1935.

ЯРМАРОК

Мій брат — кравець хлоп'ячих мрій
зішив з землею небо.
Горять хустки у крамарів,
немов стобарвний гребінь.

Співають теслі, бубни б'ють.
Розкрию таємницю:
червоне сонце продають
на ярмарку в Горлицях.

20 січня 1935.

ЗОЗУЛЯ

Ой, закувала знов зозуля.
Мабуть кує вже сотий раз?
Вже двадцять весен в юних гулях
відмірюю піснями час.

Роса сріблилась на малинах,
хлоп'я молилось до весни.
Зозулями хвилини линуть
і хлопцеві малюють сни.

20 січня 1935.

НАУКА

Навчися в теслів ремесла,
навчись тесати слово.
Весна лірична відплила,
теслярське літо знову.

Горю молитвою сокири,
ношу із срібла строфи.
Летять слова в співучий вирій
під неба синім мохом.

20 січня 1935.

ДО ДНА

Я витесав поему з срібла,
поема, мов ялиця.
Весна спинилась і приблідла,
мов з дива молодиця.

Співай, сокиро, теслі безум,
розтісуй пісню знову!
Углиб, до дна співуче лезо
втромляю в корінь слова.

20 січня 1935.

МІЙ ЦЕХ

В мойому цеху теслів і мистців
п'янливі таємниці, зваби і омани.
Перо і пензель, тремтячи в руці,
проколюють думок метелики весняні.

Співна сокира й гостре долото
формують глину слів і дерево музики.
Цей світ — хмільної пісні полотно,
мистцеві замалий — для теслі завеликий.

20 січня 1935.

ДРУГА ГЛАВА

ХЛІБ НАСУЩНИЙ

У дно, у суть, у корінь речі, в лоно,
у надро слова і у надро сонця!
В екстазнім шалі, в час, коли найтонша,
роздерти вглиб свідомости запону,
аж зсунеться із нас, мов зайва шкура.

Лілеї сну пом'явши, плахта куряв
звилась у трубку з золотої бляхи.
У землю вбите полум'яним цвяхом
розколює надвоє сонце обрій.
Мов карти, в кучерявій вітру торбі
мішаються блакитні краєвиди.
Проходять сонні люди, мов сновиди,
колишуться на линвах ясних ранків.
В тривожних радощах,
химерно й п'янко
вгинається, мов блиски леза, мова.
До дна землі
й до дна цупкого слова
вдираюся завзято і уперто
і видираю в заздрісної смерти
пісні,
п'яніння,
ночі й дні.

4 січня 1936.

БИКИ Й БУКИ

Потік рослин клекоче над землею. Лісу лави,
мов мрячні мури. Б'ють джерела зéлені над пнями
і меду жовте полум'я в бочках колод дірявих,
рудий вогонь кори, суниць густі рябіють плями.

Знов котить вітер ночі колесо з узгір'їв лисих
у підземелля світла, де біліють тіней луки.
На спомин давніх вод знов кличе струмінь, що з екстази
висох.
Земля погрожує злим зорям п'ястуками буків.

Мов ряд зубів трухлявих, пні стирчать із ям, мов з пащі.
Йде день. Дарма зоря в сестри калини просить крови,
аж біла з розпачу впаде, немов без змісту слово,
на груди дня, що підіймає мряки хащі.

Спить тіла пень у борі зір і пристрастей, ледачий,
спить і душа у ньому, мов заснула ватра,
а бук до бука, мов бики печерні, в люті скачуть,
коли багрова плахта сонця кров у них роз'ятрить.

29 травня 1936.

ЗНАК ДУБА

За греблею трьох днів і трьох ночей, де вир закляклий,
безодня зелені в півсоннім забутті безкрая,
Прив'язані до пнів, попутані вітри й бог ляку,
столиций, хитрий бог, що все нове обличчя має.

Приземні блискавиці-змії сковзаються пнями,
слизькими від роси, що молоком холоне в склицю.
Ніч марнотратна нищить надмір форм, як зайві плями,
лиш дуб, мов скнара, береже монет зелених листя.

Зоря на промінь сперлась, мов на кий, стоїть над яром,
де борсуком у лігві зло сховалось і притихло.
Чадять урочища мокравин, цвіль кадить рудим пожаром,
а ніч, як чорний буйвіл, з хмари місяць — шерсти віхоть.

Безумна безліч форм. Багатство, що призначене для мар,
а ввиш пустеля неба — людський ляк і захват, мертве
світло;
лиш дуб — рослинний лев, над лісом гордий і скупий
монарх,
підводить вранці сонця жезл над марнотратним світом.

9 червня 1936.

ІДОЛЬСЬКІ НОЧІ

На хмарах відблиск місяця повторений, мов пісня,
на хмарі хмара — срібний мур, під муром виють лиси.
Від зір, мов струни, шнури листя над землею скісно,
гриби рудими тарілками дзвонять в хорах лісу.

Оркестр рослинних голосні пузони — пні дубові
усоте просурмлять неписаним законам ночі
і принесуть вовки діброві жертви з м'яса й крови,
руді обтерті щоки об рослин музичне клоччя.

Ніч хижих прав і темних чарів. В діжах багон місять
брудночервоне тісто грязі. Сови ладять зраду.
Тож хай моргне зоря бровою срібною на місяць,
зоря — сестра музики й вартова нічного ладу.

До квіту липне квіт — в густій росі, як в білім клею,
товста, олійна зелень лісу в плахті ночі грубій.
Вузли коріння, мов ключі музичні під землею
сплітаються в мелодію, що грає в пнях у трубах.

Це тут кутирів лісових таємний круг і вежа,
це тут наснажуються бур майбутніх перевали,
щоб блискавка на блискавку, мов лезо навхрест леза,
вдаряючи з розгоном, крила людських снів ламала,

щоб крила хат вінчала шлюбом полум'я й пожару,
щоб темний ляк — дитя підземне кликала щоночі.
Де поза розумом чуття провалля, наче нетрі темні
незрозуміла мова вір прадавніх нас оточить.

Слово за словом, мов ріка весною криги, точить.

16 травня 1936.

СХРЕЩЕННЯ

Об хмару хмара, мов об дошку дошка
ударить глухо й небо затріщить.
З лопати хмари сиплються дощі,
немов пісок дзвінкий.
В зелену ложку
листка бере калина дощ, мов юшку,
і п'є, і п'є, мов струмінь щастя жданий,
мов бризки сім'я, мов росу цілющу
відкривши ягід гроно полум'яне,
як віяло червонопере гроно,
аж рветься дощ, як втятий посторонок
і вітер звільнений вирує колом.
До чорних уст припавши спрагло,
мов палиця, у смерч скрутився й коле
обличчя наші, наче розкіш нагла.
Вузли долонь — у ритміці кохання
ключі музичні, й ти — ляклива лане.
Не в біблії, не на трояндній ложі,
пий бурю плідну і цілющу.
Може,
землі замало навіть для кохання,
хіба зрівнятись з бурею всією!
Гей, відходить буря, проспівавши лунко,
лиш грім із громом, мов змія з змією,
ще раз сплелись в останнім поцілунку.
Не знаючи, віддаш себе всією.
Так що ж,
Ні, не ламай долонь, ні рож.

16 травня 1936.

ДУЕТ

Поволі повертаємось у землю, як в колиску.
Вузли зелені зілля в'яжуть нас — два спутані акорди.
Сокира сонця вбита в пень дубовий лезом блиску,
музика моху, ласка вітру, дуб, мов ідол гордий.

На тратві дня, що нас несе, тіла слухняні й теплі
зростаються з собою, мов два сни, два вірні квіти.
Мов шерсть кота, нас гріє мох. Заміниш зорі в шепіт,
заміниш кров у зелень і музику. Небо світить.

Де берег дня, за морем неба, сплять вітри майбутні
і наші вірні зорі — наші долі ждуть в заморях,
поки не здійсняться з землі наказу. Все несутнє
відкинемо і лиш екстазу чисту візьмем зорям.

Болить натхнення крови. Брови, мов дві стріли колють,
і мур мелодії над нами, мов луна велика,
немов крило вітрів. Від зір залежить наша доля.
Гориш рослинна й спрагла, мов земля. Ти вся музика.

18 травня 1936.

САД

(Біологічний вірш у двох відмінах)

I.

Тріпочуться слова, мов бджоли на дощі,
вривається розмова, ледве розпочата,
спалахують думки й ховаються мерщій
і погляд, мов метелик, ясний і крилатий.

Кімната нам заміниться в квітчастий сад
і сплетемось, обнявшись кучерявим листям.
Вросту, мов корінь, в тебе й спалахне роса
на наших ясних снах, омаєних сріблисто.

II.

Нас двоє — два кошлаті й сплетені кущі
і усміх наш — метелик ніжний і крилатий.
Проколені думки, мов бджоли на дощі,
тріпочуться на гостре терня міцно вп'яті.

Пісні, мов ягоди, омають щодня
той сад, де ми ростем, обнявшись тісно листям.
Углиб, аж до коріння, все отут сповня
рослинний бог кохання, первісний і чистий.

15 березня 1935.

ДРУГЕ ЛІРИЧНЕ ІНТЕРМЕЦЦО

КОРЧМАРСЬКІ ЧАРИ

Кіптява свічка й ніж щербатий,
червінна королева з карт.
Змішалась ява з сном крилатим
і все недійсне — ніч і чар.

Тремтять уста на чарки вінцях
і горло здавлює відчай.
Корчмарю, сто даю червінців,
лиш місяця мені продай!

13 березня 1935.

КОСОВИЦЯ

Немов брусок, гострить скінчивши,
косар за пояс сонце вклав.
Аж день розкрився ширше й глибше,
як він засукував рукав.

Словá співучих сіножатей
покошені до строф лягли.
Вже труд натхненний і крилатий
скінчився, й піт з чола зітри.

22 березня 1935.

ЯВОРОВА ПОВІСТЬ

(Мала балядa)

Мав дяк в селі найкращу доню,
дівчину явір покохав.
Почула плід у свому лоні
по ночі, п'яній від гріха.

Дізнавшись, дяк умер з неслави,
мов ніч, похмурний був і гнівний.
Кущем, як мати, кучерявим
росте син явора й дяківни.

31 березня 1935.

ЧЕРЕМХОВИЙ ВІРШ

Вже ніч нагріта п'яним квіттям
димиться в черемховій млі,
і букви, наче зорі, світять
в розкритій книжці на столі.

Стіл обростає буйним листям
і разом з кріслом я вже кущ.
З черемх читаю — з книг столистих —
рослинну мудрість вічних пущ.

21 березня 1935.

ПРОПОВІДЬ ДО РИБ

До карасів, до коропів і до дельфінів,
до всіх братів з солодких і солоних вод:
— Ви не давайте нам ікри ані фішбінів,
ми прагнем ваших просторів і волі і пригод.

Важка вода, та від води ще важче небо.
Тому принаджує нас ваша глибина,
чарує й кличе нас спокусливо до себе
ваш коралевий бог з морського дна.

4 квітня 1935.

КОРОПИ

Співають коропи і крають води леза,
дахи, мов віка скринь, підносить вітер,
і проповідь говорить окуням береза.
Це все недійсне, навіть неймовірне,
цьому не вірте!

Та дійсне те, що бачив я уранці
там, де ріка коріння миє гаю,
коли вітри, мов пристрасні коханці,
до купелі дівчата роздягають.

4 квітня 1935.

ВІЛЬХИ

Весна на вільхах палить ладан
і пахне ранків холод синій.
Зелений кодекс квітня влада
для карасів напише й линів.

До ставу, що закрився гаєм,
ідуть дівчата хмари прати,
і вітер листя розгортає,
бо хоче сонце з вільх зірвати.

І серце знов знаходить слово
струнке, закохане й сп'яніле!
У небо ясне й малинове,
мов птахи, вільхи полетіли.

14 квітня 1935.

КАЛИНА

Калина похилилась вниз,
мов ягода, росте червоне слово.
Весні окрилений молись,
карбуй на камні пісню калинову!

Та промінь сонця, мов стріла,
проколе слово і проріже камінь,
і лиш калина, як цвіла,
цвіте щороку листям і піснями.

9 березня 1935.

ЗИМА

Кравці лисицям хутра шиють,
вітри на бурю грізно трублять.
О Боже, стережи в завію
і людські і звірячі кубла.

У сто млинах зима пшеницю
на сніг сріблястосиній меле.
Назустріч бурі ніч іскриться,
привалюючи небом села.

31 березня 1935.

ЗАХІД

Над лугом хмари кучеряві,
як вівці, що пасе їх місяць.
Ростуть дівчата, наче трави,
на втіху хлопцям і гульвісам.

Вони рогами сонце колють,
аж з нього кров тече багряна.
Зачервонились трави в полю,
це захід куриться, мов рана.

23 квітня 1935.

ВЕСНА

Росте Антонич і росте трава
і зеленіють кучеряві вільхи.
Ой, нахилися, нахилися тільки,
почуєш найтайніші з всіх слова.

Дощем квітневим, весно, не тривож!
Хто стовк, мов дзбан скляний, блакитне небо,
хто сипле листя — кусні скла на тебе?
У решето ловити хочеш дощ?

З всіх найдивніша мова гайова:
в рушницю ночі вклав хтось зорі-кулі,
на вільхах місяць розклюють зозулі,
росте Антонич і росте трава.

ВИШНІ

Антонич був хрущем і жив колись на вишнях,
на вишнях тих, що їх оспівував Шевченко.
Моя країно зоряна, біблійна й пишна,
квітчаста батьківщино вишні й соловейка!

Де вечори з євангелії, де світанки,
де небо сонцем привалило білі села,
цвітуть натхненні вишні кучеряво й п'янко,
як за Шевченка, знову поять пісню хмелем.

16 квітня 1935.

МІТ

Неначе в книгах праарійських
підкова, човен і стріла.
В діброві сяє срібне військо,
шумлять санскритські слова.

Русяві й стрункочолі йдуть племена,
і їхні друзі — кінь та корабель.
Горять на небі ясних зір знаме́на,
мов свастика окрилених шабель.

22 грудня 1934.

ВІТЕР СТОЛІТЬ

І вітер віє від століть
крилатий, вільний і неспинний,
і вчить свободи, туги вчить
за чимсь незнаним і нестримним.

І повторяє нам прибитим,
у зривах страчених намарне,
що ніяк нам життя спинити,
і що життя це не казарма.

13 березня 1935.

СЕЛО

Застрягло сонце між два клени,
димить обвіяна рілля;
і піль коловорот зелений
довкола сонця закружляв.

Ріка, мов пояс; лісу смуга;
мов повінь, трави піднялись.
І знову йде молебень плуга,
де війни віяли колись.

12 березня 1935.

ДАХИ

Оте село у вільхах і ліщині,
де на дахах червона черепиця,
загорнеш, наче в плахту, в небо синє
та молодість загорнеш в таємницю.

Калинову чи пам'ятаєш кручу,
де пастухи в криниці сонце поять?
Напишеш повість: вечори пахучі,
задума вільх, дахів багровий пояс.

2 квітня 1935.

ХАТИ

Хати, немов гриби червоні,
ростуть під вітром буйновійним.
У черепицю дощ задзвонить.
Моє село, ти ще спокійне?

По давніх війнах, що минули,
в лісах багрових виють лиси.
Ще люди заграв не забули,
знов над селом комета висить.

В ріці дівчата сонце миють,
прийшли над воду вільхи рядом.
Тут орють від століть, тут сіють,
і бунтарів карає влада.

12 квітня 1935.

ПОВОРОТ

Вернуся я, де вільхи й риби,
де м'ята, іви, де квітчасті стіни;
і знов цілую чорні скиби,
припавши перед сонцем на коліна.

Ой, похилилось надо мною,
як мати понад сином, полум'яне.
І знов мене земля напоїть,
мов квіт росою, поцілунком тьмяним.

І чорні скиби й сині плавні,
на плоті хмари, наче плахти, висять.
Тут я у кучерявім травні
під вільхами і сонцем народився.

23 квітня 1935.

КРАЇНА БЛАГОВІЩЕННЯ

Завія зелені, пожежа зелені,
і квіття курява, і солов'їні схлипи.
Столи весільні — ох — столи не встелені
і бджіл тьма-темрява і молитовні липи.

В ромашок спів слимак дороги ввився круто,
і ранку кіш, що в ньому птаха — сонця помах.
Задума — не задума, смуток і не смуток,
це на країні цій трагічна паполома.

Мов два дракони, сонце й місяць, зорі — галич,
і білі села й білий жар і білість куряв.
Шевченко йде — вогонь, людина, буря
і дивиться в столітню далеч:

в вогні пробуджена
князівна.

Хай на очах землі печать — тьми чорна штольня!
і день не день і ніч не ніч, і спів не віщий нам.

О земле, земле батьківська, клятьбо бездольна,
моя країно Благовіщення!

10 березня 1936.

ТРЕТЯ ГЛАВА

ДВІ ГЛАВИ З ЛІТУРГІЇ КОХАННЯ

I.

Твій усміх має спокій квіту,
бо суть тобі дана́ й відкрита:
цвісти й горіти, в пустку світу
з красою йти, щоб краще жити.

Щоб жити краще, ширше, вище!
О, більше світла! Більше сонця!
Ні, від життя ми не взяли ще
усього, що потрібне конче!

Хай тільки наших уст причастя,
вже пустка світу повна маю.
Це той насущний клаптик щастя,
що жадно в долі видираєм.

II.

Твій усміх знає тишу квіту,
коли яснієш, сестро світла!
Від безміру глухого світу
оборони, моя розквітла!

Коли брат вечір — брат наш спільний
дав нам сніп зір і сніп конвалій,
не гріх, а пісня богомільна
оте, що в серці тужно палить.

Сердець молебень відспівавши,
відходиш, мов коротка казка.
І так було й так буде завжди:
Об'явлена кохання ласка.

15 серпня 1936.

ЗОЛОТОМОРЕ

Йде дощ малин. Племена бджіл шаліють. Струни світла
поторгані. Приїхали посли з золотоморя.
Квартет долонь — два спутані акорди. Мряки мітли.
В червоний ягід дощ в'їжджає білий кінь. Про зорі
мовлять посли, та їхня мова нам незрозуміла.

Колись давно співала неня про золотоморе,
підводне царство, де ночує сонце в білих віллах
у зливі світла. Їде віз — колеса семизорі.

Це від'їзд дня. Струна долоні грає. Тихне в стиску.
Червона молодість малини звільна попеліє.
Поволі входиш в сон, немов вертаєшся в колиску,
перина моху на постелі лісу. Тіні віял.

В устах зорі тростина флейти. Ніч квітчає чола
законам пристрасти слухняні. Дуб святий. Мчить лання.
Лежиш на хутрі ночі тепла й вірна. Мудре коло
життя довершено. За смерть сильніше лиш кохання.

24 травня 1936.

РУНО

Поїдемо удвоє по закляте руно.
З долоні вітру, що прощався з нами, грудка
погаслої зорі упала, мов дарунок.
Вперед! Сім миль кохання і остання смутку.

В завії образів поезія і буря.
Дороги стрічка зв'язана у сонця вузол.
Клонюсь тобі, о пані кучевявих куряв,
що дзвониш диском літ, струнка епічна музо!

Два коні з снігу й піни й дно кохання темне,
моє життя взяла ти в пальці, мов бальончик,
і аж на п'ятій милі спочиватимемо
на лопуховім листі молодого сонця.

Лілеї з молока і співу над проваллям,
де кубляться й булькочуть сонні трясовини.
Ось восьма миля смутку і уста, що палять
хмільніше від зорі й коротше від хвилини.

8 січня 1936.

МОЛИТВА ЗА ДУШІ ТОПІЛЬНИЦЬ

Ми — зводники дівчат, коханці перемовні,
ми, що любок міняли, мов квітчасті мушлі,
за тих, що нас поїли дурманом любовним,
за наших жертв молімось нещасливі душі!

На дні слизький і мокрий місяць — шлюбний перстень,
і сонце тут холодне, мов загаслий камінь.
Танечниці підводні, наші давні сестри,
дельфінів обіймають мертвими руками.

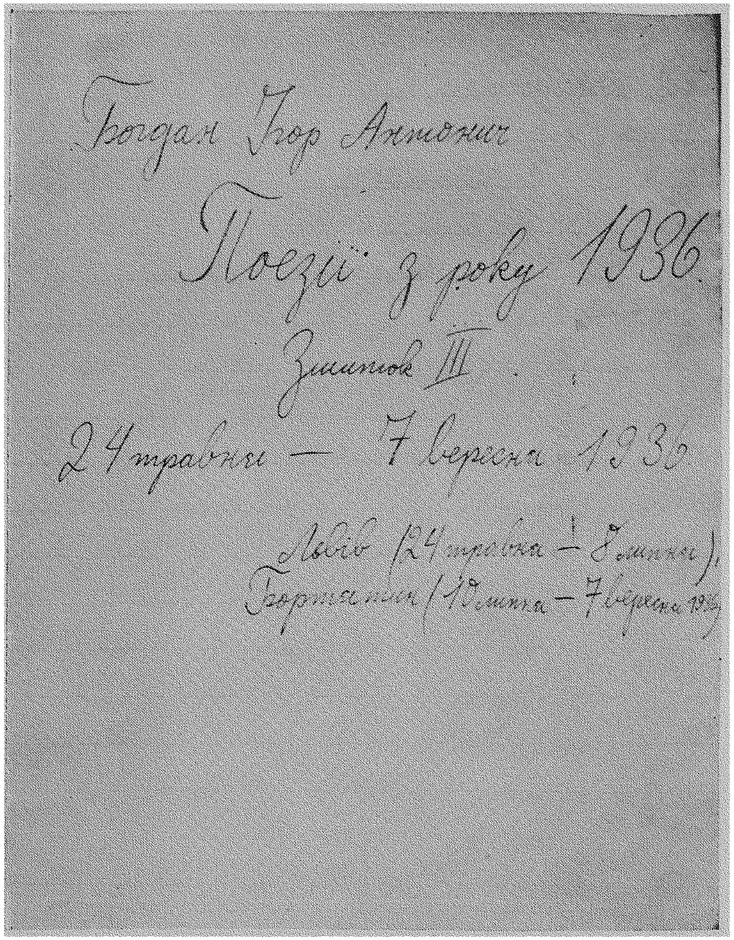

Титульна сторінка зшитка ч. III.

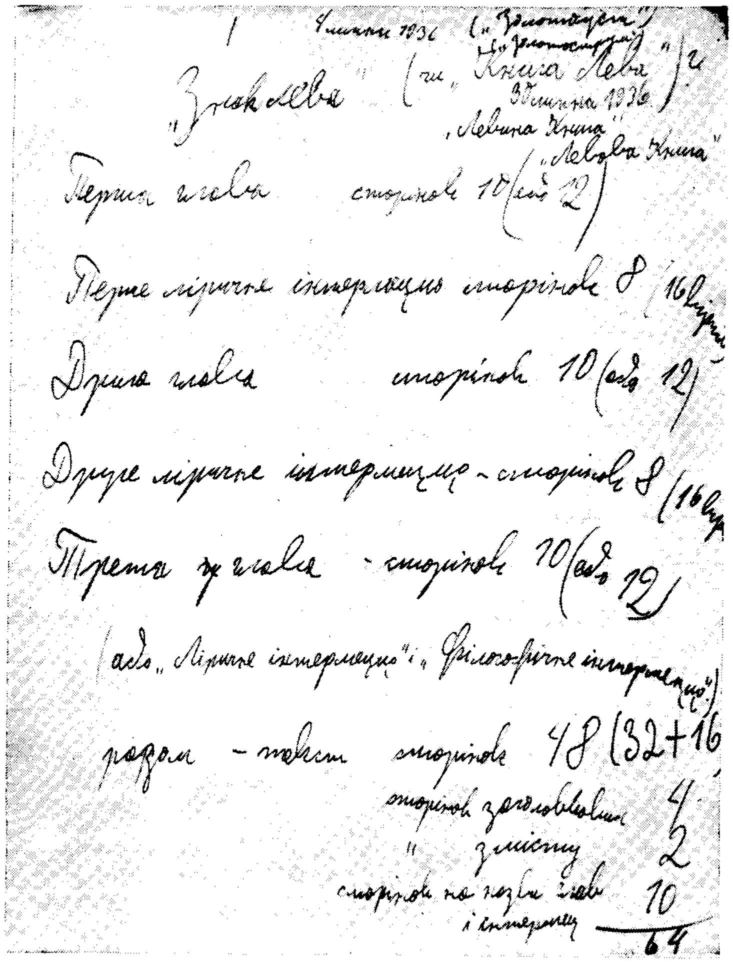

„Знак Лева" (чи „Книга Лева") 2

„Левина Книга"

„Левова Книга"

Перша глава сторінок 10 (або 12)

Перше ліричне інтермеццо сторінок 8 (16

Друга глава сторінок 10 (або 12)

Друге ліричне інтермеццо — сторінок 8 (16

Третя глава — сторінок 10 (або 12)

(або „Ліричне інтермеццо" і „Філософічне інтермеццо")

разом — текст сторінок 48 (32+16)

сторінок заголовків 4

„ змісту 2

сторінок на назви глав і інтермеццо 10

64

Із зшитка ч. III. Антоничів плян збірки „Книга Лева",
що первісно мала називатися „Знак Лева".

О ти, що стелиш море зорями і мохом,
у небо не бери дівчат з цвітучих мушель,
зішли найбільшу ласку — забуття усього,
в коралі заміни топільниць білі душі!

17 грудня 1935.

ПОСЛИ НОЧІ

Причалив човен сонця в пристань — у кубло на дубі
і кинув на прощання сім червоних весел.
Стовпи струнких топіль підперли небо. Мовкнуть губи.
Прийшли посли від ночі. Чи поїдеш, юний тесле?

Де соковиті грона зір плекає брат твій — ідол
у винницях на хмарах, у саду із плахт плавучих,
коли калина ввечорі засмаглюється блідо,
немов музи́ки двері, відчинились світла кручі.

Підводиш очі — ягоди блакитні на безодні,
мов перший клинописець, списуєш закони ладу.
Палає срібний лій у каганцях зірок холодних,
і змії, мов свічки зелені, світять воском яду.

Твій кінь, мов чорне полум'я, мов вітер спійманий,
лиш гриви молоко спливає шиєю гнучкою,
гребе ногою, як веслом й на зов шляхів далеких
ширяє ніздря. В нас серця, що вічно рвуться й двоять
і жовті квіти людські — мізки в черепах, як в глеках.

18 травня 1936.

ДО ГОРДОЇ РОСЛИНИ, ЦЕБТО ДО СЕБЕ САМОГО

Широкоплечі пні. Черва і червень.
З погаслих зір сріблявe порохно
обсипує дубове листя. Дно
підземних рік. Тремтять рослинні первні.

Хмарин хустина на обличчі неба.
Співає сонно гімн гниття черва.
Заранній лук, мов сонячна брова.
Проміння кусні — світло тонкостебле.

Зелена башта — дуб стрільчастоверхий,
підвівшися із ночі чорних нар,
виполює черву й гниття пожар
зливає свіжим соком — бог упертий.

Мов мідь живу, наснажує рослини
електрика зеленої землі,
але і ти — рослино горда, що
співаєш це, не знаючи пощо,
колись, мов пень, подолана від тлі
покотишся землі на груди сині.

1 квітня 1936.

ДЗВІНКОВА ПАНІ

В'їжджає віз на третю греблю ночі. Хто нас, вітре, кличе?
Чи скоро вийде нам назустріч білий схід, мов олень з бору?
І ти для мене дивний і я сам для себе таємничий.
Мій віз, мов птах, два крила куряви здіймає з вітром поруч.

Дай карти, пані квітня, карти дай і ворожи з долоні!
Я їду в радість дня, я їду в смуток ночі, чуєш, серце?
Ех, ти не чуєш, ні! Тож граймо в карти! Заколиш на лоні
бездонної весни! Сип вітер в сни і зорі сип, мов скельця!

Тож граймо в темні карти долі! Хай це може карти смерти.
Приходь, струнка княгине дзвінко й розсуди мене і вітер!
Нас двох сьогодні забагато. І обидва ми уперті.
Хвилину дай, хвилину дай! Дарма при зорях пальці гріти.

Мій дім за третьою зорею. В ньому жде мене кохана.
Заходить ніч увита з клоччя сну, що від проміння тонше,
зір цвяхами прибита до землі, де плещуть аж до рана
останні солов'ї, що миють крила у сходячім сонці.

В зорі рожевих пальцях карта смутку затремтить і в'яне.
Хвилину дай п'яніти! Впитись дай собою до нестями,
а карту смутку — карту злу в криницю вкинь, рожева пані,
і віз мій поведи горою понад всі зрадливі ями!

Долина третіх півнів. Ранній плюскіт щиглів у блакиті.
Роса на сивих квітах — поволока з золотого клею.
Із пелюсток долонь летять слова у молодість сповиті;
кохана, вітер, пані дзвінкова і дім, що за зорею.

13 лютня 1936.

ДІМ ЗА ЗОРЕЮ

Струмує гімн рослин, що кличуть про нестримність зросту
і серцю, мов по сьомій чарці, невисловно п'янко.
Від'їду вже. Тут був я тільки принагідним гостем.
До інших зір молитимусь і інших ждати ранків.

Набрезклі пуп'янки бубнявіють в клеїстій піні,
як зорі до рослин, зустрівшись в поцілунку, липнуть,
і крізь лійки фіялок ніч фільтрує чар весінній,
аж пригорщами пахощів у чаші квіття сипне.

Зелена ніч рослин душна екстазою знемоги,
у скорчах розкоші кущі, коріння й пальці листя,
насіння вибухає й місяць коле землю рогом,
аж згасне днем закритий, що мов змій за ним іскриться.

Коріння в черепах мерців сукате й соковите,
життя встромляє свердли ґудзуваті в кубла смерти,
і дуб прискакує до дуба — два боги сердиті,
ударившись з розгоном в пні, сплітаються уперті.

Вирують кола світляні — невловні мотовила.
Ось благовіщення світанку — й сонце ніч розмеле.
Пий сьому чарку радощів! Хай серцю хміль і крила!
Поезії кипучої і мудрої, мов зелень!

Живу коротку мить. Чи довше житиму, не знаю,
тож вчусь в рослин сп'яніння, зросту і буяння соків.
Мабуть мій дім не тут.
Мабуть аж за зорею.
Поки
я тут, інстинктом чую це: співаю — тож існую.

Під шкаралущею землі булькочуть рвійні води,
крайнебо в млах фіялкових за ранком, мов за муром.
Від'їду вже з долонями на лірі сонця сходу,
співаючи хвалу надлюдським і рослинним бурям.

7 березня 1936.

РОТАЦІЇ
1938

РОТАЦІЇ

Біжать алеї звуків, саджених у гами.
Мов на акорд, упав поверх на поверх.
Греблі жовтих мурів, денний вулиць гамір
від берега по берег. Тінь вінків дубових.

Мусує день, мов склянка золотого чаю,
прочищена блакить, ввиш мряки шумовиння.
Йдуть люди жовтих міст і їхні очі сяють,
хоч смуток вглиб ховають, мов гірке насіння.

Церкви, цукерні, біржі — духові і тілу.
Для зір і для монет. Ждучи рідких окрушин
крихкого щастя, прочуваєм інші цілі.
Мов зонд у рану, розпач грузне в наші душі.

Але за муром джез і танці лямпіонів,
балет бальончиків, хор барв, мов хор гобоїв,
і жовті груди велитенських стадіонів
зітхають глухо під бурхливою юрбою.

І стеляться до ніг дими — покірні птахи,
а сонце, мов павук, на мурів скіснім луку
антен червоне павутиння розіп'явши,
мов мертві мухи, ловить і вбиває звуки.

Мистці рослин — тюльпани, дбаючи за форму,
припавши на коліна, барвно й гарно гинуть,
а за законами нам невідомих формул
вирують дні й міста й вирують бормашини.

Дроти тремтять мов нерви. Теплий білий листик,
зоря в коверті, кілька слів і квіт шипшини.
Кружляють, мов пом'яте листя, сни дентисток
над вирами нудних мелодій бормашини.

11 червня 1936.

МІСТА І МУЗИ

Дубове листя, терези купців, цигани,
щоденний гамір і щоночі вічні зорі.
Життя, що найтрудніше із мистецтв. Догана
за кожний зайвий день. Жде ніч — суддя суворий.

Уста солодкомовні зрадять. Може спомин
не лишиться з турбот, що нам орали чола.
Крило плаща із пліч. Крило вітрів над домом,
вузли димів, що в'яжуть небо з міста колом.

Герої, мужоложники, поети, дійсно,
чесноти квіття і на простиралі плями,
дні й ночі, хлопців соромливих солодійство
і жарти шулерів і смутку темні ями.

Десь крекче катеринка, довгі світла смуги
вирують на обличчях, мов павині пера,
а людська доля в дзьобику кривім папуги
колишеться шматком дешевого паперу:
кохання,
подорож,
розлука,
слава,
успіх —
за двадцять сотиків купити можна щастя.
Сплітається і розплітається дня усміх,
папуга, пісня й сонця золоте причастя.

Неждані зустрічі. Оркестри грають в парках.

Проходять сім'ї чесні й на дітей багаті.
Злий вітер, що натхненням людську розпач шарпав,
вже тихне. Карт букети і хмаринок лати.
Тінь долі крил. Крихка тростина й квіття жертви.
І в цифри ловим струм натхнення,
дивну чудність
найменших справ вдягаєм в правди стислі й вперті,
хоч непомильна лиш одна екстази мудрість.

20 травня 1936.

ВЕСНА

Тече весна й бадьорі сажотруси,
мов щиглі, на дахах і мла зелена.
Дівчина, що кохає полісмена,
співа на площі, де їй серце вкрав,
а капельмайстер кучерявих авт
тримає в білих рукавичках кусень сонця.

Тече весна й бальончики зелені,
немов букети перших мрій хлоп'ячих,
колишуться й виплигують із жмені
хлопчини, що за ними тихо плаче.

Бояться діти чорних сажотрусів,
за ґудзики тримаються завзято
і день зелені тіні в серце трусить
і клоняться йому кущі півоній
в червоних латах.

Не іскри пелехаті і не квіти
з рожевих пін розхлюпаних ногою,
метелики, мов пил, спливають роєм
в калюжі сонця, де купають крила,
аж сажа золота усіх прикрила.
Від них, як від веселки іскор, світить
зелений кіш весни.

За десять сотиків рябий бальончик,
мов юна мрія, смілий і яскравий
втекти забаг із щиглями на сонце,
крилату мудрість вітру барвно славить.

Дівчина з оберемком мокрих рож
співає, мов зозуля, тужно й палко
й над каруселями летючих площ,
мов синє срібло, полісменська палка.

ВЕРБЕЛЬ

Ось бубон ранку — кругле сонце
до маршу будить вояків.
Лопочуть верблі по казармах,
весна тріпочеться, мов спів,

весна тріпочеться, мов птах,
у клітці сірих коридорів
і день накреслює свій шлях
на мапі неба.
Гаснуть зорі,
мов очі втомлених коханок.
Ось кленів ряд в стобарвній зливі.
Весни пожежа підпалила ранок,
і знову день окрилений
і знову день п'янливий.

Вітри на кленах грають, мов на мідних трубах,
вітри — світанку сурмачі.
Дівчатам млосно, болісно і любо,
в обіймах млі́ють, ячучи.
Пробудяться, розкриють тьмяні очі,
почувши верблі, верблі вояків.
Це верблі весняні, це верблі у маршрут,
та серце схвилював цей спів,
нагадуючи верблі смерти.
Слова коханців юних і палких,
слова, мов гроші, пристрастю протерті
німіють.
Все ж таки
життя кипучого нікому не зв'язати!
І кидає весна слова команди,
прикази радісні й крилаті
нестримних перемог, осяяних оман.
Стоїть казарма чорним кубом,
дуднить під кроками майдан
і ранок б'є у сонця бубон...

22 лютня 1935.

БАЛЯДА ПРОВУЛКА

Де заламавши руки сині,
рятунку кличе ніч намарне,
колишуться п'яниці й тіні
біля кульгавої ліхтарні.

Блакитним квітом похилившись,
ліхтарня, мов лілея, в'яне
і світ недійсний, тільки миші
ведуть шевців на місяць п'яних.

В корчмі із зорями й дзвінками,
де лупії і сажотруси
співають гімни над склянками
і славлять ніч і чар спокуси.

Крива ядуха, пані смутку,
схиляючись до касопорців
обличчям зморщеним, мов губка,
фальшиві карти в пальцях корчить.

Оперши лікті у задумі,
нічного промислу любимці
пливуть на плахтах диму й шуму
під лопіт зір у скрипки скринці.

В кублі химер, верзінь, наруги
під хлип свічок — тремтливих птахів
ворожать лупіям папуги
і грузнуть в стіл слова, мов цвяхи.

Знечев'я плачуть горлорізи
і сповідаються горілці
і, мов павук, у горло лізе
зоутий спів подертий в кільця.

Знов сажотруси стягом гімну
життя похвалу залопочуть.
Хто це у кухоль знагла гримнув
. . . . ?

Чарки, мов птахи, відлітають
понад столами, попід стелю
лопочуть крилами скляними,
дзвінками грають понад синім
кущем димів, що корчму стелять.

Зів'яла вже зоря остання
і місяць теж зів'яти мусів,
та в черепа розбитій мушлі
шумить і плеще аж до раня
хор лупіїв і сажотрусів.

30 січня 1936.

НАЗАВЖДИ

Мужчини в сірих пальтах тонуть в синяві провулка
і тінь замазує панни, мов образи затерті.
У склянці золотавий чай. Так хочеться опертись
об край вікна й міцний, терпкий і синій пити холод,
дивитись, як сумна зоря останнім поцілунком
прощається з сестрою, що у зореколі їй
не сяяти
вже більш.
Так ніч
блакитним снігом миє в місті маки мелянхолії.

Накривши плечі згорблені кожухом неба синім,
колишеться шофер у сонній лімузині.

Крива ліхтарня — квітка зламана і попіл снігу
і світло — лій зелений з дзбанка ночі в сутінь литий,
круті і темні сходи, плащ дірявий, крапля сміху
заблукана і місяць — білий птах натхнення злого,
й шовкова куля горлорізів мрійних, в тінях скритих,
що може, мов струни, колись торкнеться серця твого.
Торкнеться й поцілує гордо й ніжно і навіки
закриє очі сплющені, немов сестра остання.
Мужчини в сивих пальтах із кишень виймають зорі
і платять їх панкам за п'ять хвилин кохання.

Вдягнувши на горбаті плечі хутро неба синє,
колишеться шофер у сонній лімузині.

13 грудня 1935.

БАЛЯДА ПРО БЛАКИТНУ СМЕРТЬ

Примарні кам'яниці і коші подвір'їв,
мов нетрі мороку, вузькі і мокрі сходи.
Провалля ночі, що його ніхто не зміряв
і смуток темних брам і цвілі млосний подих.

Зім'ятий і заляпаний паперу клаптик,
коротка, проста записка: „Ніхто не винен,
злочинця не шукати!" Йде у тихих лаптях,
мов мудрий кіт, дахами місяць, нетля лине.

З розкритих проводів букстом синя пара,
із мідних, спухлих жил блакитна кров струмує.
З-за шахви, що в півсні принишкла з ляку марить,
примарне сольо на клярнеті смутку, чуєш?

Палає струм блакитний, мов душа в натхненні
і шепіт божевілля два серця колише
з-під дна свідомости;
і ніч у вир шалений!
І синім квіттям газ в подертий килим тиші!

На ліжко — човен розкоші й нудьги кохання,
сідає миша місячна — цинічна й куца,
і тіло з тілом тісно сплетені востаннє
в неситих скорчах болю й насолоди в'ються.

Похилений над ними синій янгол газу
вінчає їх вогнем блакитним, наче міртом,
і душі, мов лілеї, кидає в екстазу,
аж спаляться, немов останні краплі спирту.

24 грудня 1935.

ДНО ТИШІ

Сліпуче чорний вугіль ночі, глиб і серця шахта,
природи дно — дно таємниці й неба синє лоно;
лящать у вухах сон — зім'ята та подерта плахта,
і дзвонить в темряві співуче серце телефону.

Так будиться хаос забутий літ дитячих світу,
з-поза свідомости запони дивиться прадавнє,
мов озеро, чарує в сріблі заля й синім квітом,
проломаний удвоє, місяць на долівці в'яне.

І темне місячне ядро з твердої шкаралущі
вилускують долоні тиші, що усе загорнуть.
Дівчат кирпатий янгол рає й час статуї кришить,
лиш труби мегафонів сяють, мов тюльпани чорні.

4 січня 1936.

КІНЕЦЬ СВІТУ

Мов бура плахта, хмара круків
сідає на дахах бриластих,
і місяць, звівши сині руки,
немов пророк, став місто клясти.

За всі гріхи і всі провини,
за малість, зрадність і підлоту,
за злочини, що повне ними
кубло презирства і голоти.

Тоді розпутники і гарпаґони
покутних псальмів заспівали,
і калібани били в дзвони
й гетери, мов кобили, ржали.

Мерзенні, сороміцькі, мертві
люїзи з ліжок виходили
й сарданапалів гордих жертви
червоні язики гострили.

Мов стріл дванадцять з неба пращі,
вітрів дванадцять шле додолу
й Земля розкрила зворів пащі
й розбите в кусні сонця коло.

Гримить підземний лоскіт здаля,
вдаряє в мури буря дзвонів,
і місто котиться в провалля
під лопіт крил і меґафонів.

4 січня 1936.

КОНЦЕРТ З МЕРКУРІЯ

Як віко скриню, ніч прикрила муравлисько міста,
в долинах забуття ростуть гіркі мигдалі сну.
На голови міщан злітають зорі, наче листя,
у скорчах болю і багатства людський вир заснув.

Бур'ян дахів, співуче зілля, мідний кущ — антени.
На ніч сплітаються коханці, мов гарячий хміль.
Червоні раки лямп повзуть по меблях і по стінах,
холоне тіло в сні, душа гниє й сріблиться цвіль.

Руда коханка в теплім ліжку і зоря в портфелі,
старі перини, мокрі рожі і черва з книжок.
В радіостанції натхненний спікер накладає
на ночі грамофон холодний місяця кружок.

20 травня 1935.

МЕРТВІ АВТА

Мов куснi зір розбитих, сплять на цвинтарях машин завмерлі авта,
червоне квіття цвілі міряє застиглі в мідь роки й хвилини,
і лиш незнане сонячне ядро колишеться, як вічна правда,
що теж незнана й теж для нас невловна, наче синій дух бензини.

Буває, що мерців з металю люди, мов шакали, в сні тривожать,
і крам своїх жадоб і спраг і нужд, мов на базарі, розкладають,
і мертві тулуби у синяві ночей стають за грішні ложа
бездомних любощів кривляк і шлюх, що зорі зла в них чад вливають.

Як ми копаєм кості ящурів під скелями віків забутих,
колись копатимуть на цвинтарях міст наших кості металеві.
Дівчата з квіттям без наймення, пальми родять хліб, зелена рута
й нові міста із площами з блакиті, де качаються жар-леви.

Та тіні неспокійні, привиди невтишні з-під землі стають,
з-під площ, з-під трав.

Метрополю,
долонями червоних мурів упокій крилаті душі авт!

5 листопада 1935.

СУРМИ ОСТАННЬОГО ДНЯ

Стоповерхові кам'яниці сплять, немов потомлені звірята,
географи малюють зорі крейдою на неба мапі,
в рудому сяйві ліхтарів дощу краплини, мов пісок крилатий,
і місяць золотим котом лежить у мене на канапі.

Ржавіють мертві риби у басейнах, вугіль і троянди чорні,
купці й роздягнені дівчата, в'язні в тюрмах і поети.
Оркестра полісменів дме мелянхолійно в труби і вальторні,
коли міщанський бог рахує зорі, душі і монети.

Живуть під містом, наче у казках, кити, дельфіни і тритони
в густій і чорній, мов смола, воді, в страшних пивницях сто,
примарні папороті, ґрифи і затоплені комети й дзвони.
— О пущо з каменю, коли тебе змете новий потоп?

1 травня 1936.

ЗАКІНЧУЮЧИ

Хто ж потребує слів твоїх?
Чи той, що важить хліб і сіль
чи той, що відсотки рахує,
чи той, що у безсонну ніч
бунтарські зазиви друкує,
чи той, кого гарячка палить
і з голоду запеклий вже,
чи той, що чорні тюрми валить,
чи той, що тюрми береже?

ВЕЛИКА ГАРМОНІЯ

UT IN OMNIBUS GLORIFICETUR DEUS
Хай у всьому прославиться Бог

Ти поклав мені на плечі — страшний тягар,
двигати його я мушу, мушу конче.
Щасливіші мертві речі — з усіх сагар
найстрашніше палить ласк Твоїх пожар.
Ти поклав мені на плечі — сонце.

Показав моїм німим очам — жорстоку ціль,
пурпурове сонце в синій скрині неба,
але грому ти не дав устам — лиш шум топіль,
що ростуть самітні серед тихих піль,
а мені доконче громової мови треба.

Я мізерний, шепелявий, лихий поет,
як же ж вискажу Твоє всеіснування
без величних слів, без слави? На мій хребет
кинув найлютішу з усіх кебет,
бо мовчання уст від літ зарання.

Хоч піду на роздоріжжя, на жовту оболонь,
говоритиму з прохожим кожним, наче з братом:
слухай, друже, мусну збіжжя й чоло в задумі склонь:
сірих днів мандрівче, бо слідів Його долонь
повний цілий всесвіт, повний кожний атом.

VENI SANCTE SPIRITUS
Прийди, Святий Духу!

Прийди, прийди до мене, Голубе Святий,
ясними крилами заграй понад моїм столом,
наповни серце щастям янгольської повноти
та хорони мене перед безсилля злом.

Угору голову похилену в утомі
з-над жовтих фоліянтів, з-над паперів піднесу.
У серці, наче у перґаментовім томі,
раптово відчитаю вогняну Твою красу.

Безмежжя відчуттям налий ущерть, докраю
мою приземну душу, вкриту пилом, мов дорога.
Та не бажаю передсіння раю, бо я знаю:
страшна, страшна це річ живим упасти в руки Бога.

Великий Женче Душ, Ти серпом золотим
із мого серця сумнівів бурян та хопту витни,
щоб перед оком вічности стояв, мов непохитний тин,
я гордий та твердий, мов криця, лицар Твій блакитний.

MUSICA NOCTIS
Музика ночі

Запали на небі смолоскип блідого місяця,
зорями темноту ночі просвіти,
хай серця, що хворі є із самоти, потішаться,
як побачать тисячні Твої світи.

В серці, що сповите тихого спокою шарфами,
милозвучний, гармонійний кожен тон.
Далеч обзивається ледь-ледь чутними арфами,
вітер строїть ніч під Божий камертон.

Наче гарне, стигле літо на весінній поводі,
у душі дозріла спіла повнота.
Злегка тьмяні сиві барви, тільки вдалині, на овиді,
сонця, що заходить, баня золота.

Літня, тепла ніч угору на недеї, кичери
піднесеться пахощами квітів багатьох.
Слухаймо великого концерту, як увечорі
на фортепіяно світу — кладе долоні Бог.

23 березня 1932.

DE MORTE I
Про смерть I

Аж колись похилюся в задумі
над рікою життя, що минуло,
та погляну в німім, тихім сумі
на русло, що покрите намулом.

Аж колись, аж за літ може сорок,
одиниця лиха, сірий брат,
життьовий струшуватиму порох
із подертих паломницьких шат.

Аж колись, аж за літ може сорок,
пересічна, звичайна людина,
ще побачу я правду крізь морок
і відкину геть кий пілігрима.

Прийде янгол і присуд мечем
на блакитнім напише папері,
прийде смерть і сріблястим ключем
відімкне мені вічности двері.

23 березня 1932.

GLORIA IN EXCELSIS
Слава на висотах

Обняти всіх людей
з великої, ясної радости,
до всіх гукати: гей!
Сміятися безжурно, радо.

Немов мале дитя,
плескати у долоні голосно, здорово.
Сьогодні без пуття
сьогодні всі безглузді, всі обов'язково.

Сьогодні гояться всі рани,
сьогодні всміхнені всі люди.
Ставайте в хор, вперед сопрани,
хай янгол дириґентом буде.

Хай грає пісня серед герця,
бо це найбільша з перемог.
У жолобі мойого серця
сьогодні народився Бог.

23 березня 1932.

DE MORTE IV
Про смерть IV

Я є спокійний, наче тиша на воді,
я маю досить, досить сили,
щоб не боятись навіть і тоді,
коли загляне в очі лилик.

Як затріпоче крилами над мною,
і вжалить зір, налитий кров'ю вщерть,
то буде мовою німою
одне-одніське слово — смерть.

Бо навіть привид чорний смерти
душі моеї не розстроїть струн.
О Боже, дай, щоб навіть впертий
мене ніколи не зігнув бурун.

О Боже, дай, щоб я в змаганні
стояв, мов скеля, проти орд,
щоб смерть моя була — останній
гармонії акорд.

24 березня 1932.

DE MORTE II
Про смерть II

Не вмію сказати нікому,
де вона, де вона, де?
Може за кожним рогом дому
на мене жде.

Не вмію сказати точно
де є вона.
Аж врешті, мов збиточник
вип'є мене, наче келих вина.

Кожний із нас — життю є брат,
ніхто не хоче вмерти,
аж ніч заплатить місяць — золотий дукат,
завдаток смерти.

Знаю, що дні є все гірші,
що будить нас щось по ночах.
Хай ліком на смерти жах
будуть ці вірші.

24 березня 1933.

DUAE VIAE
Дві дороги

Далекими шляхами я шукав Тебе, мій Боже,
вітрів питався рвучих, швидкокрилих: де є Він?
Даремно думав, що на тугу мудрість книг поможе,
що заспокоїть, що вдоволить спраглий серця гін.

Питався за Тобою всяких стрінутих людей,
одначе всі вони мені Тебе не показали;
шукав Тебе в низинах, в горах, на шпилях недей,
в курній мужицькій хаті і в гладкій балевій залі.

У тьмяних сутінках запилених бібліотек,
у дивних буквах, нечитких, старого фоліяла,
в словах, що їх писав колись монах, учений грек,
одначе в них лиш мертва цвіль минулого дрімала.

І не знайшов Тебе, дарма шукав хоч тільки змоги,
щоби побачити Твою присутність. Всюди темно.
Не знав, що розминулись поруч себе дві дороги:
Ти теж шукав мене — у моїм серці. Теж даремно.

24 березня 1932.

ARS POETICA II, 1.
Мистецтво поезії II, 1.

Я звичайний пііта,
кожний мене захоплює день.
Не розумію світа,
не розумію власних пісень.

Пити захват докраю...
Голос безжурний, немов цвіркуна,
от так собі співаю,
тільки дзвенить на горах луна.

Захоплення початок,
релігії й сонетів;
захоплення нам родить
апостолів і поетів.

Не вмію писати віршів,
сміюся з правил і вимог.
Для мене поетику
складає сам Бог.

Четвер, 24 березня 1932.

AMEN
Амінь

Закінчений концерт,
лиш відгомін — омана.
Кінець усього — смерть,
таємна та незнана.

І радісне й сумне
минає, мов примара.
Вже Бог кладе мене,
мов скрипку, до футляра.

Закінчений вже спів,
уже струна не грає.
Несказане цих слів
хай серце доспіває.

Щоб серце доспівало,
його ти перемінь.
До щастя треба мало:
гармонії.
Амінь.

24 березня 1932.

VINEA DIVINA
Господній виноградник

О життя все має тисячі принад,
навіть і тоді, коли сумне й тверде,
та зате
в кожній радості ховає безліч зрад.

О життя різноманітне в однині,
о життя тисячобарвне в сірині,
та зате в найбільшім щасті є на дні
лиш полин.

О поезіє щоденних наших справ,
о романтико звичайних людських прав,
та зате нудьги і гіркоти набрав
келих вин.

О життя все має тисячі принад,
навіть і тоді, як сіре і сумне;
лиш одне:
в Божій винниці збирати виноград.

П'ятниця, 25 березня 1932.

DEUS MAGNIFICUS
Величний Господь

На найвищій недеї гір — є Він,
на найглибшім моря дні — є Він,
на небі, гамазеї гір — є Він,
в кожній ночі, в кожнім дні — є Він.

Його чути в шумі вітру та морських бурхливих пін,
всюди, всюди є — Великий та Єдиний;
та найбільший Він серед убогих стін
і в молитві дитини.

Коли кличеш поночі — Він є,
Коли кличеш помочі — Він є,
коли шукаєш — Він є,
його вже маєш, бо в тобі — є.

Він — кожній речі мелодію дає,
Він — гармонія, Він — акорд музичний,
Він — камертон, що строїть серце твоє,
Він — Звук Доконаний, Величний.

П'ятниця, 25 березня 1932.

TE DEUM LAUDAMUS !
Тебе, Бога, хвалимо !

Земля — арфа мільйоннострунна, арфа злотострунна,
земля — шарфа мільйоннорунна, шарфа зеленорунна,
земля — скрипка дрібнотонна, скрипка срібнодзвонна,
земля — буря невгомонна, буря всебурунна.

Кожний день — вічна молитва до Тебе,
кожна ніч — вічний до Тебе псалом,
кожний день — туга людини за небом,
кожна ніч — боротьба добра зі злом.

Небо — над землею синій дах,
небо — вічний знак питання,
небо — синє, як невинність у очах,
небо — туги ціль остання.

Земля — золотострунна арфа Твоєї слави,
день і ніч — молитва туги і бажання,
небо — людська ціль остання,
все разом — велика гармонія Тебе славить.

25 березня 1932.

ADVOCATUS DIABOLI
Оборонець диявола

Як стану перед вогняним Твоїм лицем
спокійний, без покори,
не переляканий свого життя кінцем,
до каяття не скорий,

питатимеш мене про всі мої діла,
скажу, немов тепер це:
„Моя душа поплямлена життям і зла,
але поглянь на серце".

Тоді Ти покладеш на терези ваги
мою всю гордість, всю любов,
глядітиму без ляку, хоч не був плохий,
бо серце переважить знов.

Одначе передчасна радість є моя,
і нетривала і оманська,
бо раптом розум зашепоче, мов змія:
„Твоя любов була поганська".

П'ятниця, 25 березня 1933.

RESURECTIO
Воскресення

Дзвони грають зарання, бо зоря сходить рання,
дзвони грають, вітають, бо зоря є ясна,
дзвони грають зарання, від самого світання,
дзвони грають, вітають, воскресає весна.

Дзвони б'ють без угаву, б'ють на радість, на славу,
дзвони б'ють в п'янім герці, хоч замовкли, б'ють знов,
дзвони б'ють без угаву, будять тишу імлаву,
дзвони б'ють, бо у серці воскресає любов.

Дзвони б'ють невгомонно, кличуть чудо містерії,
дзвони б'ють срібнотонно, струмінь радісних слів,
дзвони б'ють самодзвонно, бо це духа й матерії,
дзвони б'ють, гармонійний воскресає двоспів.

Дзвони грають шовково, осяйно, барокково,
дзвони грають, вся земля на привіт поспіша,
дзвони грають шовково, будять Сонячне Слово,
дзвони грають, бо моя воскресає душа.

П'ятниця, 25 березня 1933.

MOMENTUM CUM DEO
Хвилина з Богом

Як важко, як важко, як важко
знайти хоч єдину хвилину,
щоб можна забути щоденність,
щоб дух у верхів'я полинув.

Бо вабить, бо манить, бо надить,
бо вічно займає в полон
життя повне чару, принади
блищить із зрадливих заслон.

Життя різнобарвне, шалене,
все різне, все інше, нове,
приходить дряпіжно до мене,
захоплює, дурить і рве.

Як важко, як важко, як важко
забути щоденність нам,
єдину, коротку хвилину
гуторити з Богом... сам-на-сам.

П'ятниця, 25 березня 1933.

LITANIA
Молитва

Боже, чи Ти знаєш, як нам віри треба —
більше, як насущного, черствого хліба,
чи Ти знаєш нашу тугу ввиш, до неба,
як тяжить щоденщини колиба.

Як треба усміху Твойого,
як радости серцям,
як оборони від усього злого,
як сонячної віри треба нам.

Як блакитної квітки надії,
як великої правди-сонця уночі,
як золотої рівноваги дійсности і мрії,
як гармонії душі.

Боже, нам Об'явлення треба знову,
нас січуть осінні сумніву дощі.

Хай почуємо ми Полум'яну Мову
в горючім кущі.

Субота, 26 березня 1932.

МОЛИТВА

Молитва людська є неначе дим,
кружляє над селом, мов білий лебідь,
аж стовбуром кудрявим, золотим
розвіється по кришталевім небі.

Молитва людська — це ґотицька вежа,
що виструнена навсторч у блакить,
що захват майстра й біль її мережав —
над гамором юрби німа мовчить.

Молитва людська є немов тополя,
на небо дивиться над ланом жит,
струнка, тонка, самітна серед поля
хитається від вітру та дрижить.

Молитва людська є немов орел,
над хмари вилетить з землі порога,
Аж задрижить, неначе перепел:
побачить вогняне обличчя Бога.

Субота, 26 березня 1933.

БУДЕНЬ

В годині п'ятій рано
зірватись жваво з ліжка.
Так радісно, весняно!
Левада, ліс, доріжка.

Година сьома рано,
вертатись час додому.
Хліб житній на сніданок,
найліпший лік на втому.

День, сонце в повній силі
та неба синя таця.
Поволі плинуть хвилі;
звичайна, сіра праця.

Дня мовкнуть дитирамби,
ніч гасить сонця рожу.
Тепер на хвалу Божу
складати прості ямби.

Субота, 26 березня 1932.

СВЯТА ПРОСТОТА

Великий світ, широкий,
довкола круглий обрій.
О, як це дуже добре
чотири мати роки!

Світ грає мерехтливо,
безкраїй, дужий світ.
О без кінця щасливо
лиш двадцять мати літ.

Велика простота —
найвища досконалість.
Наївність є свята,
довершенням є малість.

Щаслива це людина,
ясна її дорога:
наївно, мов дитина,
молиться до Бога!

Субота, 26 березня 1932.

НАЇВНІСТЬ

Що це кого турбує,
що я складаю вірші?
Чи добрі є, чи гірші,
це байдуже Йому є.

Що це кого цікавить,
що я складаю ямби?
Одне сказав я вам би:
для Божої все слави.

Малі до щастя дверці:
захоплення та неба,
гармонії у серці —
нічого більш не треба.

Чи добрі дні, чи гірші,
думки спокійні, рівні.
На хвалу Божу вірші
пишу собі наївні.

Субота, 26 березня 1932.

ARS POETICA II, 4.
Мистецтво поезії, II, 4.

Захоплений дітвак,
захоплений красою,
один із тих бурлак,
які живуть росою.

Захоплений докраю,
мов барва в рожі згусла.
Нічого більш не маю,
лишень кедрові гусла.

Для Нього хочу грати,
рукою в гусла бити.
Сто струн, мов срібні ґрати,
що ними кедр обвитий.

Час задзвенить у тру́ну,
пригорне Бог мене,
і вислужену стру́ну
косою перетне.

Субота, 26 березня 1932.

VENI CREATOR
Творче, прийди!

Творче сотні місяців, мільйона зір,
Майстре осяйної музики етеру,
променями сонця сходить Твій спокійний зір
в найчорнішу душу й в найчорнішу з всіх печеру.

Пане тиші й реву бур, Настройнику дня й ночі,
Сонячної Правди не пізнаємо ніколи вже?
Ми підносимо на небо неспокійні очі,
та воно мовчить і заздро таємниці стереже.

Пане барв і звуків, запаху квіток і шуму хвиль,
в кожній речі Ти Калагатія, Ти Добро й Краса,
для усього Ти мета, найбільший, недосяжний шпиль,
О прийди, Всесильний Творче, злинь до нас, немов роса

Ти акорд космічної гармонії довкола,
я — енгармонійний — серед хвиль боротись мушу;
та коли б моя душа униз упала квола,
дисонанс заглуш і громом вбий безсилу душу.

Неділя, 27 березня 1932.

CONFITEOR
Визнаю

Я боровся із Богом завзято,
не хотів похилити стрункого чола.
О життя мого щедра розтрато!
Пишна гордість мене за собою вела.

Пишна гордість, зухвала та сміла,
полонила мене, обійняла в кліщі.
Я співав боготворення тіла
та благав Його: визволь мене від душі.

Лиш на власнім безумстві опертий,
я бажав увесь шлях перейти тільки сам.
Без хитання в наближенні смерти
навіть небо відштовхував, п'яний життям.

А сьогодні я спілий, мов літом,
покінчив молодечі штукарства та герці,
погодився із Богом та світом,
і знайшов досконалу гармонію в серці.

Неділя, 27 березня 1932.

MATER DOLOROSA
Страдальна Мати

В темну, чорну ніч
віяли вітри.
Срібних зір не ліч;
мерехтять лиш три.

Три самітні зорі,
наче сльози три,
наче перли в морі,
Віяли вітри.

Чорна плахта ночі
навкруги шатром.
Чи що бачать очі?
Мати йде шляхом.

Темряви година,
зорі жовтим зерном.
Йде із серцем Сина,
що пробите терном.

Неділя, 27 березня 1932.

LIBER PEREGRINORUM,
Книга прочан, 3.

(ЄРУСАЛИМ)

Дорога жовта під ногами,
блакитне небо понад нами.
Іду незнаними шляхами.
Людина — вічний пілігрим.

Тужу за сміхом і весною,
співають птахи понад мною,
дзвінкі пісні пливуть ясою
перед паломником німим.

На плечах свій несу тягар,
у синій скрині Божий дар,
хоч палить спеки лютий жар,
хоч батогом бичує злим.

І так мандрую без упину,
мов чотки, пхаю кожну днину,
і аж тоді я відпочину,
коли дійду в Єрусалим.

Неділя, 27 березня 1932.

AVE MARIA
Радуйся, Маріє!

Зарання сонячного дня — я шепочу Твоє дзвінке ім'я
прилинь, мов спів, мов ранний легіт, мов жемчужна мрія,
прилинь із першим розцвітом дрібних пелюсток рож,
вгамуй енгармонійних струн на арфі серця дрож.
Ave Maria.

Моя душа це битий шлях на невідомих дійсности полях,
життєвий вітер пороху на нього вже навіяв.
Прилинь, Пречиста, понад бідним серцем тихо стань,
долонею вгамуй енгармонійність цих дрижань.
Ave Maria.

Твоя поява — райський сон, коли ідеш крізь гай шумких сосон,
ясна, майлива, ніжна, мерехтлива, мов лелія.
Прилинь і принеси цілющий лік в борні важкій,
енгармонійний скрегіт арфи серця заспокій.
Ave Maria.

Зарання й ввечорі щодня в задумі шепочу Твоє ім'я
Імення — пісня сонячна, гармонія, надія.
Прилинь, Всенепорочна, й віджени від мене зло,
ясну долоню поклади на молоде чоло.
Ave Maria.

Неділя, 27 березня 1932.

ЗЕЛЕНІ СВЯТА

Сьогодні є Зелені Свята,
зелена вже трава.
Моя душа була розп'ята,
сьогодні знов жива.

Усі до церкви поспішіть!
Вій, теплий вітре, повівай!
На дверях власної душі
я вішаю зелений май.

Усюди щастя, радість, сміхи,
мов юність вічно є ще.
Здається, що сам Бог з утіхи
собі в долоні плеще.

Все казкою стає прожогом,
не видно світового бруду.
В долоні плескати із Богом
і я собі теж буду.

Понеділок, 28 березня 1932.

DE MORTE III
Requiem

Про смерть III
Реквієм

Вже долоня янгола торкнулась гордого чола,
ти спочив, мій друже, у могилі.
Вже для тебе не існує суперечности добра і зла,
не існують речі злі та милі.

Вічності ти передав, що вічне, а землі, що зéмне,
і з життям рахунки покінчив.
Божий післанець докладно почислив, що ясне й темне
у душі було й ти вже щаслив.

Біла тінь твоя вже знає з всіх найбільшу таємницю,
бенкетує серед вічних бесід.
Серце відійшло в чорнозем, може виросло в пшеницю,
а тепер твоїм є тілом всесвіт.

Станув час — це Бог спинив твої грядучі дні.
Я піду небавом за тобою,
та тепер шукаю ще гармонії життя й борні —
ти ж знайшов гармонію спокою.

Вівторок, 29 березня 1932.

ARS POETICA II, 2.
Мистецтво поезії, II, 2.

Співати про хату
малу, небагату,
де добре є брату,
де радісно жить.

Співати про весну,
шалену, чудесну,
зелену, небесну,
про сонячну мить.

Співати про горе,
як радість поборе
його, хоч мов море;
про сміх перемог.

Та ще про хвилину,
найвищу, єдину,
коли це людину
відвідує Бог.

Вівторок, 29 березня 1932.

ARS POETICA II, 3.
Мистецтво поезії, II, 3.

Для мене день,
що без пісень,
це чорна ніч
для юних віч.

Для мене день,
що без пісень,
є наче гріб,
що смерть застіб.

Для мене день,
що без пісень,
є мов туман
блідих оман.

Глядіти ввиш,
це знати лиш:
теж в Бога день —
букет з пісень.

Вівторок, 29 березня 1932.

TRIANGULUM

Трикутник
(Віра, надія, любов)

Бажаєш, щó незнане,
щó невідоме,
з тугою серце дрижить.

Блакитний цвіт зів'яне,
углиб потоне,
більше не хочеш вже жить.

Забий стрілою смуток
та біль глибокий,
вір і надійся знов.

Бо щастя це трикутник,
а в нім три бóки:
віра, надія, любов.

Вівторок, 29 березня 1932.

РУБАЧ, ч. 2.

О, чорний пугачу, не кряч,
що всюди лиш журба є,
бо є ще радісний рубач,
що дрова з піснею рубає.

Ще є веселий дроворуб,
веде з життям невпинно рукопашний бій,
завжди веселий, наче дуб.
Поете чорних рук, потіхи зерно сій!

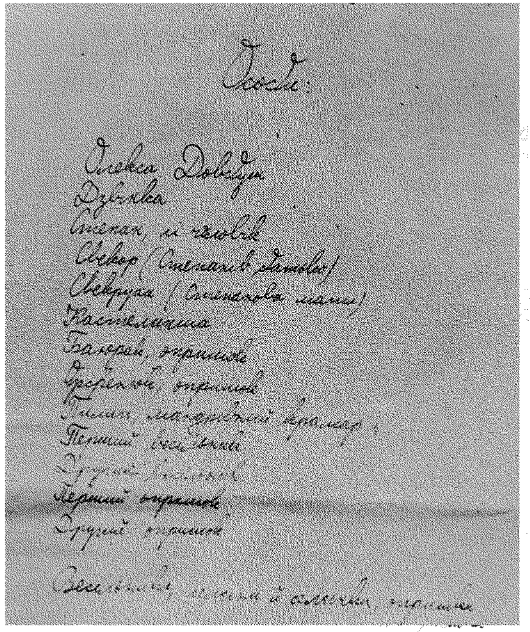
Особи:
Олекса Довбуш
Дзвінка
Степан, її чоловік
Свекор (Степанів батько)
Свекруха (Степанова мати)

Титульна сторінка лібретта до опери „Довбуш".

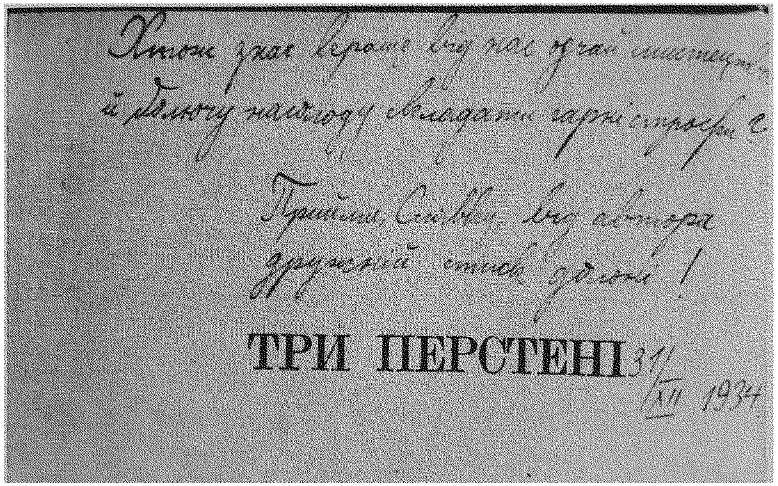
Прийми, Славку, від автора
дружній стиск долоні!
ТРИ ПЕРСТЕНІ 31/XII 1934

Антоничів напис на книжці „Три перстені",
дарованій С. Гординському.

В. Ласовський: Рисунок-шарж Б. І. Антонича, зроблений для афіша літературного вечора в Сокалі, 1937 р.

Бо прийде, прийде нагороди день
терплячим, милосердним і хоробрим.
Не знатимеш уже сумних пісень.
Найбільше щастя — бути добрим.

Понести радість і любов
до бідних, до похилених, нуждарських хат,
і стільки нарубати дров,
щоб більше не було нетоплених кімнат.

Вівторок, 29 березня 1932.

ЧЕТВЕРТИЙ КУТ
(Віра, надія, любов, 2)

О, вічно тужать людські душі,
час принесе поразку.
Хай нам шепоче янгол в уші
нову шовкову казку.

Прилине срібний янгол уночі,
примара невидима,
аж батьківщину осяйну сплячи
побачиш над очима.

Пізнати знов єдине й важне,
почути знов забуте,
та осягнути недосяжне,
здобути нездобуте.

Де від землі до вічности є скрут
скажи мені, мій доме!
В трикутнику знайти четвертий кут —
Велике Невідоме.

Вівторок, 29 березня 1932.

CREDO
Вірю
(Віра, надія, любов, 3)

Струн чимало
задрижало
на серця дні.
Вірю у віднову духа в купелі надії весняній.

Грають ліри,
зерно віри
в серці лущ.
Вірю у віднову духа крізь горючий кущ.

Струн багато
перетято,
о серце, ний.
Вірю, що надійде день нового об'явління вогняний.

Струн чимало
задрижало,
заграли всі.
Вірю у велику несподіванку душі.

Вівторок, 29 березня 1932.

SPES
Надія
(Віра, надія, любов, 4)

Коли довкола ніч є чорна,
життя важке, неначе жорна,
а серце з болю мліє,
приходиш ти,
надіє.

Приносиш ясний усміх долі,
хвороба гоїться поволі,
обнова в серці спіє.
О нам світи,
надіє.

Коли розпечені в нас чола,
душа отруєна та квола,
твій свіжий холод віє.
До нас лети
надіє.

Іде на манівці дорога,
не бачиш сонця з-за порога,
зневіра в серці тліє,
приходиш ти,
надіє,
дочко Бога!

Вівторок, 29 березня 1932.

AGNUS DEI
Божий Агнець

Ти не гордий орел сизокрилий,
що заслонює крилами сонце, мов хмара в очах,
ти не хижий звір, лев повен сили,
що довкола кубла лютим ревом викликує жах.
Я знаю друге Твоє ім'я:
Боже Ягня.

Ти не гнів, Ти не грім, Ти не кара,
тільки спів, тільки дім доброти та пробачення звук.
Ти не меч, не вогонь, не примара,
дай мені в серця дні відчитати письмо Твоїх рук.
Я кличу до Тебе щодня:
Боже Ягня.

Ти не ніч, Ти не темінь для нас.
Ти для віч вічне світло, по темряві рання просвіта.
Ти не скрегіт і не дисонанс,
Ти акорд дзвінкодзвонний, єдина гармонія світа,
Ти пісня сонця і ясного дня:
Боже Ягня.

Ти не біль, ти не міль, що гризе.
Ти любов, Ти нам знов до душі радість ллєш, добрий Боже.
Ти потіха, ти лік на все зле.
А як витримати людське серце у злиднях не може,
в темноті кличе одне ім'я:
Боже Ягня.

Понеділок, 11 квітня 1932.

MATER GLORIOSA
Прославлена Мати

Грайте арфи, грайте ліри, грайте лютні, грайте гусла,
радість лийте, журбу змийте, горе вкрийте весняним плащем.
Хай розкішно плещуть сріблохвилі, дрібнопилі русла,
з неба рожі запашні й блискучі перли Божі золотим дощем.

Грайте арфи, грайте ліри, грайте гусла, грайте лютні,
бийте дзвони, лийте тони сонячні й могутні,
бо виходить Божа Мати з неба синьої палати,
вбрана в семибарвної веселки злототкані шати.

Грайте арфи, грайте ліри, грайте лютні срібний спів,
радуйся, о радуйся, о радуйся Маріє!
О яких мені знайти палких і милозвучних слів,
щоб це висловити й виспівати, що в нас серце мріє?

Грайте арфи, грайте гусла, грайте лютні, грайте ліри.
О яким величним, небосяжним, божественним тоном
висловлю мойого серця радість я — самотній, сірий?
О розкрий мої приземні очі ласки й доброти хітоном!

30, 31 травня 1932.

ASCENSIO
Вознесення

Замкнулись неба двері,
замкнулись неба срібні брами,
Ти відійшов в етері,
німа журба лишилась з нами.

О, ти зневіри терне,
що раниш нашу душу голу!
Коли, коли нам верне
з галузкою надії Голуб?

Читаємо письмо,
слова розсипані на труш,
вознесення ждемо
приземних, бідних наших душ.

Мов море в час прибою
із берегів тікає круга,
щоденно за Тобою
летить до неба людська туга.

APAGE SATANAS
Геть, дияволе!

Перебираю ночі й дні, мов чотки, поодинці,
шепоче тихо щось до вух, мов шум листків камеї.
Це янгол вигнаний на кришталевій катеринці
солодку пісню грає під вікном душі моєї.

„Ходи, ходи!" кричить зелена і ярка папуга:
„Ходи, ходи — тут розкіш жде, шалена та гаряча".
Сова гугнява відзивається глумливо з луга.
Холодні іскри. Очі вже нічого більш не бачать.

А шепіт лине далі, повен туги, болю, ляку:
„Я, як і ти, самотній, нещасливий". Крячуть круки.
„Прийми, прийми в свій дім мандрівця й вічного бурлаку,
прийми, прийми поета бунту, розкоші й розпуки.

„Я нарисую таємниці знак на твоїх дверцях,
хай буде дружній договір між мною і тобою".
Виходжу перед хату, і поріг мойого серця
зливаю всецілющою, свяченою водою.

1 червня 1932.

TE DEUM LAUDAMUS II.
Хвалім Господа, II.

Для Тебе море грає осяйний, палкий псалом,
для Тебе вітер громові, лункі пісні співа,
для Тебе лютий буревій морським хвилює дном,
для Тебе шепотом шовковим шелестить трава.

Про Тебе ліс розказує чудову, дивну, тиху повість,
про Тебе вічно пам'ятають незабудьки сині,
про Тебе сонце сповіщає Полум'яну Новість,
про Тебе янгол казку шепотить до вух дитині.

Для Тебе сяє золото стрімких, високих бань,
для Тебе ладаном горять жемчужні вівтарі,
для Тебе сплачують поети слів натхненних дань,
для Тебе б'ють у срібні струни віщі гуслярі.

Про Тебе об'явління ждали крізь віки погани,
про Тебе нам говорить казка давніх літ тепер ще,
про Тебе думку носить навіть духогуб поганий,
про Тебе, добрий Боже, мріє кожне людське серце.

2 червня 1932.

KYRIE ELEJSON
Господи, помилуй!

В німім захопленні підношу вгору руки,
німим захопленням блищать примерклі очі.
Моїм устам вимову дай для Тебе милу.
Господи помилуй
від мовчання ночі.

Палким захопленням горять приземні очі,
в палкім захопленні підводжу вгору руки.
Моїм устам натхнення Божого дай силу.
Господи помилуй
від тавра розпуки.

Моя душа стає спокійна та здорова,
деру очима темну далеч непрозору.
Моїм устам дай гостру мову легкокрилу!
Господи помилуй
від темноти зору.

Очима далеч тну незнану, непрозору,
моя душа вже знов спокійна та здорова.
Моїм устам дай мову творчу, вільну, спілу!
Господи помилуй
від безсили слова.

2 червня 1932.

MAGNIFICAT
Величання

Співай, душе моя, похвальну псальму Богу,
словами-зорями, словами-перлами, лунай і мерехти,
співай, душе, ясного сонця перемогу,
словами-рожами, словами-іскрами горить вогонь святий.

Співай, душе моя, могутню пісню Богу,
злети на мене Голуб-Дух і крилами закрий,
натхненний зміст налий у мене в форму вбогу,
нехай горить в очах захоплення вогонь святий.

Співай, душе моя, пречисту пісню Богу,
О радуйся, о веселися вся!
Вкажи захопленим очам Твою дорогу,
хай арфою Твоєю стану я.

О серце, заспівай Йому похвальну псальму.
Він єдиний Бог Величний.
Натхнення вітер гне душі моєї пальму.
Він є в усім акорд музичний.

3 червня 1932.

ARS POETICA
Мистецтво поезії

Гексаметри, трохеї,
бурхливі анапести —
це має блиск камеї,
це вуха шовком пестить.

Глибокі асонанси,
сонетів пишний спів
і милозвучні станси —
це є аптека слів.

Це запашні парфуми,
це є блискіток крам.
Їх у натхнення шумі
поети гнуть для дам.

Я знаю інші вірші;
хоч не додержують вимог,
вони від тих не гірші:
пісні, що їх диктує Бог.

SALVE REGINA
Спасай, Царице!

Salve Regina!
Будиться серце та б'є,
будиться людська душа із приземних пелюх,
злотоволосі жита падуть на коліна,
обрій здіймає з гір сонце, немов з голови капелюх,
на привітання Твоє.

Salve Regina!
Перед Тобою пливуть
сонячні хвилі та янгол-окличник,
перед Тобою пахощі рожі, фіялок та свіжого сіна,
перед Тобою наші серця із своєю журбою
линуть.

Salve Regina!
На неба синім плаю
їдеш трухцем золотою каруцею в чотири коні,
білі, мов сніг, мов дитяча душа, мов на морі піна,
ясноволосий візник — кучерявий янгол тримає віжки
в долоні.
Срібнострунні арфи грають.

Salve Regina!
кудою переїдеш — велика переміна,
кудою переїдеш — життя сміється,
а на ночівлю Ти прийдеш в небагату,
курну, прокляту
мойого серця хату.

24 березня 1932.

ПОЕЗІЇ ПОЗА ЗБІРКАМИ

РІЗДВО

...чому є сніг такий м'який, сріблистий,
оксамітний та пушистий, наче теплий блам,
наче пух, що по воді здається плисти,
вітер не сказав мені, й я не скажу теж вам.

...ця думка — сам не знаю, звідкіля, пощо?
Давній сірий образ, почорніла листва.
Сніг мені нагадує далеке свято, що
має запах чоколяди та дитинства.

В тихий вечір на світанку хижого життя
написав тоді мій перший вірш — мій перший гріх.
Зорі — на тарілці хмар розсипана кутя,
місяць — на ялинці неба золотий горіх.

Січень (?) 1932.

ГЛУХО БЕЗВІСТЬ ГУДЕ . . .

Глухо безвість гуде. Ти і ніч кам'яна.
Серце б'ється у грудях, як зловлений птах.
О, не має цей світ ані меж, ані дна,
а одначе мовчання печать на устах.
. . . .

МАНІФЕСТ СЕРЦЯ

Рубаєте словами, мов сокирами,
грімкі, могутні виголошуєте фрази як **а, б...**
але в своє загляньте серце щиро,
чи не оббріхуєте **ви самі себе.**

Ставляєте сучасний світ під ваших віршів дуло,
говорите: ми вістуни грядучих бур.
О не такими вже вітрами дуло,
о не такі вже тарани вдаряли в мур.

Ви кричите:
за нами б'є столунний тупіт тупо в тротуар,
туман підноситься червоний з поля.
Що ж вам на те:
це блеф, уяви гра, привиддя це пусте,
це бакханалія розхрістаних примар,
не так родилася правдива воля.

Поставлю одначе справу руба,
без алегорії, просто з мосту, без ослон:
коли стає кобила історії дуба,[1])
чи ви її хвостом?

Вбираєте ви порожнечу в милозвучних слів трико,
махаєте поемами довженними, годинними
і деклямуєте: кров, крови, кров'ю, в крові, крови.
Я інший покладу закон:
право на щастя людини,
право любови.

Лютень, 1932.

TERRA INCOGNITA

Сідаймо в човен. Поїдемо в подорож довкола наших сердець.
Може відкриємо нову, незнану землю.

1 квітня 1932.

ТИША

Тиша, це мова, якою говорить до людини Бог.

1 квітня 1932.

НА СТАРТ

На старт, на старт, бронзовом'язі юнаки,
вже кличе, кличе нас різкий гудок,
у грудях б'ють серця палкі,
вбиваймо в землю крок.

[1]) Вислів найбільшого поета червоної Росії Маяковського.

(Примітка автора).

Глибокий віддих, наче рівноваги вісь,
повітря зачерпнути до грудей,
хай вимиє легені скрізь
суха вода з недей.

Гей, напинаймо м'язів струни в гострий лук,
до перегонів станьмо весняні,
нехай гексаметр ніг і рук
співає нам пісні.

На старт, на старт, гудок гуде, зове з імли!
вправляймо ритм, вправляймо жвавий рух,
щоб рівнобіжно в нас росли
і юне тіло й юний дух.

24 квітня 1932.

ЖІНОЧА ДОЛЯ

Щоденний сірий труд, щоденний сірий біль,
дні так повільно йдуть, мов шлях в вінках топіль,
звичайний простий плач, звичайний простий сміх,
на серце тільки бач, щоб сум його не зміг.

Городець за вікном, в нім Боже деревце,
а місяць, п'яний сном, виходить понад це,
що вічне та без меж і що триває день,
навіщо, серце, ждеш, навіщо ждеш пісень.

А вечір на лице сріблистий сум несе,
жіноча доля це так ждати, ждати все.
В вікні горить вогонь, його ти не загась,
раптовий стиск долонь, шовковий з казки князь.

О срібносяйний сне, о ноче, ноче, ноче!
Нехай душа засне, вже місяць понад гори виліз.
Та серцеві життя шепоче:

Пріма апріліс.

Вівторок, 26 квітня 1932.

ВАЙМАР

Місто спокійне, далеке, як вічність.
Станьте потомлені, тихі прочани,
хвилю цю в серці назавжди увічніть,
чола хиліть униз повні пошани.

Місто — на скрипці акорд гармонійний,
місто еллінської рівноваги.
Тут скарб Европа поклала безцінний,
дві срібні труни в німих саркофагах.

Місто — обличчя твоє досконале
вирізьбив стисло стилос сталевий століть.
Тут, що це рабство, ніколи не знали;
думаєш заздро над ним сумний мимохіть.

Місто — ґотицько-романська співзвучність.
Видно на кожнім тут домі долоню віків,
давнього майстра мистецтво та зручність,
давньої пісні заклятий у мармурі спів.

Більш як сто літ, а здається, що нині.
Тіні сідають у парку на лавку,
про речі вічні й про те, що вмить гине,
з Ґете балакає князь Карло Авґуст.

Туга несе тут мене й вабить тайна.
Може тут вухо шум вічний ухопить,
може столиця культури — Ваймар —
скаже мені таємницю Европи.

Травень, 1932.

СМЕРТЬ ҐЕТЕ

Відчини, мій Фрідріху, вікно,
хай погляну на широкий світ.
Бачу чорне, незбагненне дно,
а над ним золототкану сіть.

Привиди кружляють наді мною;
постаті, що їх колись творив,
прилітають з правдою сумною,
що останнім буде цей мій зрив.

Березневе, запашне повітря,
навкруги весни передчуття.
А для мене гострить срібне вістря
смерть і скоро перетне життя.

Вийди на хвилину, Екермане,
на момент лиши мене самого,
хай душа із вічністю зістане,
щоб полагодити справи з Богом.

Чую призов із землі, від споду,
чую подих вічности глибокий,
чую з-за вікна холодний подув,
льодові, скляні, дряпіжні кроки.

Вже приходить срібна смерть до мене,
вже стає навшпиньки за дверми.
Серце з жаху стукає шалене:
що є там? Навіщо світ німий?

Друже мій, навіщо ти мовчиш?
Парка нитку розірве прожогом.
Вже не потішай мене, залиш!
Хочу поладнати справи з Богом.

Все моє життя — одне змагання
за найвищу, повну досконалість.
Фавста мрія та мета остання:
в „панта рей" знайти єдину сталість.

Все моє життя — одне змагання
за гармонію людини й Бога.
В осені мого життя й зарання
я все чув, що людська правда вбога.

Кожний день для мене був щаблем
до нових, до невідомих тайн.
Вічно таємниць горіх гризем,
вічно є для нас таємний Райн.

Кожний день для мене був щаблем,
що веде в найвище недосяжне.
Вічно в незбагненне ми пливем,
лиш воно для нас є вічно важне.

Я творив з життя великий міт,
я шукав тебе, о божественна казко.
Хоч на плечах більш вісімдесяти літ,
все таки вмирати важко.

Аж пізнав я таємницю міту,
де в Европу перша йде дорога,
вивчився я в грецьких майстрів заповіту,
як людина може сотворити Бога.

Аж тоді дійшов я до мети,
та здобув заклятий казки край,
аж тоді заграв вогонь святий.
Я сказав хвилині: „Все тривай!"

А тепер пануй над мною, смерти владо,
та не цілого мене захопиш!
Я твій спадкоємець, сонячна Елладо,
я лишуся — тайним радником Европи.

31 березня — 2 травня 1932.

НАТХНЕННЯ

Такий бува момент, що в серці полумінь пече,
напруга почуваннів межі розрива,
злітають блискавки з осяяних очей
та іскрами думок палає голова.

Немов льоди душі твоєї поплпвли б
увиш,
підносяться слова щиріш і правдивіш,
мов квіт зарання, відімкнеться серця глиб.

— Тоді стає брехнею кожен вірш.

19 і 20 травня 1932.

ПІСНЯ ПРО ІЗГОЯ

Чи ви знаєте пісню вигнанчу,
Чи ви чули коли вже її?
Наболілу, бунтарську й підданчу,
що в ній туга, розпука і їдь.

Ох, зворушення в серці заплаче,
не дає говорити мені.
Чи ви знаєте думи бурлачі,
З криком болю, замовклим на дні?

Безпощадні, отруйні, зловісні,
крик зневіри лунає із дна.
Так моєї не бійтеся пісні,
хай до серця промовить вона.

Хоч ці строфи похмурі, зловісні,
та одначе не збавлять вас сну.
О, моєї не бійтеся пісні,
Хоч словами-бичами вас тну.

Світ великий, безмежний, широкий,
не обняти думками його.
Де задержить утомлені кроки
всім байдужий, недужий ізгой?

Світ безкраїй, безмежний, широкий,
має тисячі, тисячі міст.
Де задержить утомлені кроки
занімілий, задуманий гість?

Світ багатий, розкішний, привітний
має тисячі, тисячі міст.
Та одначе є люди самітні,
мов заблукані птахи без гнізд.

О, не витримав стільки би другий,
він надію поніс у душі.
Хай його відцуралися други
та покинули товариші.

Відійшли, не лишився з них жаден,
залишили самого в журбі.
Кожний день, кожна ніч силу краде...
І все сам, і все сам у юрбі.

Хоч надія у серці не гине,
на чолі незатерте тавро:
це чужинець, чужинець, чужинець...
Хто його привітає добром?

Хто його привітає як друга,
хто поможе, поможе йому?
Тільки посміх, погорда, наруга...
Лиш байдужність він знайде німу.

Стільки правд, стільки діл є оманних.
Хоч на світі багато людей
нещасливих, сумних, безталанних,
він між ними самітно все йде.

Лиш затиснені з впертістю жмені,
в них ще сила палка, молода.
Щораз слабші та слабші легені...
І заглянула в очі нужда.

У гарячці чоло, у пожарі,
повне гострих, відкривних думок.
На чужиннім, гладкім тротуарі
заломився паломника крок.

Туги серця слова не повторять,
все даремне, даремне на біль.
Чуже місто, чужа санаторія...
І лиш подув далекий із піль.

Тільки подув далекий приносить
свіжий запах німої землі.
Вже цієї мандрівки є досить,
цих блукань в безпросвітній імлі.

Вже спочине, спочине, спочине,
наближається всьому кінець.
Привітання з його батьківщини
принесе легкокрилий гонець.

Привітання землі материне,
хай почує останній ще раз.
Хай думками в минуле порине,
бо забути, заснути вже час.

Давлять груди німі, білі стіни
та шпитальна, примар повна ніч.
Хтось надходить, хтось стукає в сіни...
Глухий кашель і з уст кровотіч.

Вже прийшла чорна ніч в темнім крепі,
відітхнула глибоко земля.
Ще останній, придавлений шепіт:
— Я вертаюсь, Вкраїно моя.

4 - 6 червня 1932.

САДИ

Задзвеніли сади,
задзвеніли піснями.
Я такий молодий,
повний юними днями.

Одяглися сади
в черешневеє плаття.
Рвучий струмінь води,
наче юне завзяття.

Засміялись уста,
засміялися очі.
Грає радість пуста
в весняні, теплі ночі.

Вже зелені сади,
вже весни кантилена.
Ще мій сміх молодий
і душа ще зелена.

Зашуміли сади,
плине легіт привітний.
Я такий молодий,
а одначе самітний.

Вже розквітлі сади,
вже весни повно й світла
в кожнім плесі води,
і душа вже розквітла.

Заквітчались сади,
прийде знову ніч літня.
Де, дівчино, де ти —
ясна мадонно квітня?

19 червня 1932.

ЛИСТОПАДОВИЙ ВІРШ,
що в ньому друзям своїм побажання посилає поет

Чи чуєш роздзвонені кроки зими,
що скляно та срібно ідуть?
Уже до мети навертаємо й ми
життєву путь.

Чи чуєш на полі розмову німу,
як вітер шепоче в ніч тьмяну?
Мій друже, спокійний будь і не сумуй,
що квіти в'януть.

Як будеш великий, щоб силу ти мав,
щоб радість життя тобі дало,
щоби перемоги покрив тоді лавр
твоє чоло.

12 жовтня 1932.

ПРИМАРИ

Мій друже незнаний здалека,
чи дійде до тебе цей вірш?
Зашморгнута петля на горло
нас давить і тисне все гірш.

Хотів би сказати це краще,
не вмію знайти інших слів,
не можу співати інакше,
як усміх в устах пошарів.

Бліді та упирні обличчя
все будять мене серед сну.
В ніч темну зриваюсь і кличу,
бо бачу примару страшну.

Хіба не забути ніколи
очей лиховісно грізних,
тих іскор, що згірдно кололи,
тих іскор, що били із них?

Мов тінь, що за мною все ходить,
цей привид жахливо німий,
Високі до неба є сходи,
глибокі є безвісті тьми.

Ця пісня — не лагода ніжна —
сягає і глибше і ширш.
Хай зрине на тебе дряпіжно
мов яструб, похмурий цей вірш.

Прости, що у душу ллю трійло,
прости мені, друже, цей спів.
Не можу співати спокійно
бо в серці розпука та гнів.

18 і 19 грудня 1932.

ЗАПОВІТ ЛИСТОПАДУ

Не закопати до могил
цього, що творче та живе,
ні Чорний Янгол — лопотом зловісних крил
струни душі не перерве.

Вже сльози й арфи непотрібні
ні плач за днями, що розбилися об скелю.
Не вішайте на стелю
прикрас жалоби чорносрібних.

Вже не придавить камінь часу
стихійних мрій, що виросли з землі,
хоча б гірку отрути чашу
подали руки злі.

Ще зацвітуть лани просторії,
забудемо, що пережили.
Ще вирівняє Бог могили
колесами історії.

Не загнуздати вже живла,
не вижере пісок очей,
бо є найвища Влада Влад,
що присуд ізрече.

Не випалить сердець посуха
та не запаморочить сном юрби.
Не закопати у гроби
живого духа.

Понеділок 19 та середа 21 грудня 1932.

ГІМН ПЕРЕД СВІТАННЯМ

Похмурі дні, суворі дні,
що гіркотою налили пісні,
тривожними питаннями лягають на уста,
вкривають обрії, мов непрозора мла густа,
примарами карають нас у сні
похмурі дні, суворі дні.

Гарячкою попалені шепочуть губи:
Що буде?
Даремно торгає рука вузли кошлаві,
даремно грубу петлю рве, що шию давить.
Усюди
блукаючи в нестямі, зір дороги губить.

Похмурі дні, суворі дні,
змаганнями вантажні та грізні,
немов їдкою ржою, до нутра гризуть серця.
Зловісна небезпеки тінь не покида лиця,
хвилини, мов хомут, стають тісні.
Бурхливий вітер видирає сторінки з книжок
і розвіває вчених слів скарби, немов лубок,
тонких співців тонкі пісні.

Розсипуються срібні строфи, наче попіл,
а мудрість
від старости трюхляву викидають з дому,
мов барахло, що непотрібне вже нікому.
Лиш кудри
туманів подув чеше й тане все в розтопі.

І кігтями тверде життя.
Усе, немов без глузду, без пуття.
Зневіри трійло свердлом точить мозок аж до дна,
чи явиться сліпим очам дорога хоч одна,
чи знайдемо одне хоч вороття,
щоби перемогти життя?

Та знову проростає **творчих сил змагання,**
мов стéбла
трави з-під моху.
В родильних болях в'ється світ,
щоб породити з попелу нову епоху.
До неба
зліта похмурий гімн перед ясним світанням.

1932.

ГОСТРИМ НОЖЕМ

Муза ударила в груди мене
гострим, холодним ножем.
Юність осяяна блиском жене,
кожним осліплена днем.

Виє вітрами безмежний пустар,
безкрай і вічности тінь.
В творчій гарячці шепочуть уста,
спалені їддю хотінь.

Знов під ногами палає земля,
серце бичем розпече.
Бачиш: народу твойого цей шлях
різьбить століття мечем.

Простору вітер додолу нас гне,
гордо навпроти ідем.
Муза ударила в груди мене
гострим, блискучим ножем.

31 січня — 1 лютого 1933.

ТИША

Весна.
В городі пахнуть рожі,
немов любовні
слова.
А може це не рожі, тільки
трава.
Хто зна?

Одначе байдуже,
чи це є запах слів,
чи рож.
Сріблистий вечір, тишу маєш.
Чого ще бажаєш?

Надходить ніч.

8 січня 1933.

ПАРОДІЯ ДО „ДИВНОГО ГОСТЯ" І

Прощавай мені рукою!
Три та три є шість.
Сидить поет над рікою,
огірка поволі їсть.

Небо синє знов,
немов ультрамарина.
Розмріяна дівчина
марить про любов.

12 лютого 1933.

ОСТАННЯ НІЧ

Крик невимовний у горлі застряг,
він п'ястуками у стіни бив.
Місяць, що висів на небі, мов стяг,
блиском отруйним у серце сплив.

Завжди холодний, байдужий, злий мур
у порожнечі беззвучно дуднів.
Виплив із сутіні запит похмурий:
„Скільки лишилось ще днів?"

Тиша лящала у вухах, мов тріск,
німо хвилини стікали дощем.
Тільки придушений відгомін різко:
„Хочу ще жити, жити ще!"

Спротив розбився безсило об мур,
ніч залила камеру вщерть.
Виповз із темряви чорний щур —
смерть.

24 лютня 1933.

БЕЗУМНА МИТЬ

Благословенна мить єдина,
як серце гнівом спалахне.
Вантажна спротивом година
обличчя опече грізне.

Напружені думки ізнову
під жилами твого чола,
аж зрине гостра постанова,
мов з тятиви дзвінка стріла.

Благословенні дні безумні,
як іскри блиснуть із лиця.
Не буде гризти волі сумнів,
який знесилює серця.

25 лютня 1933.

ВЖЕ СПАЛИЛИСЬ ДУМКИ...

Вже спалились думки,
вже спалились слова,
тільки гомін лункий
і болить голова.

Розіллялись моря.
Чи не чуєш, чи спиш,
як епоха вдаря
у майбутнього спиж.

8 березня 1933.

НАЧЕ ЯСТРУБ ПОНАД ЖЕРТВОЮ...

Наче яструб понад жертвою,
біль над ним кружляв.
Глибиною мертвою
розгорнулася земля.

І тинявся попід стелею,
і палив уста,
і в душі пустелею
проростав.

До стіни прилипнув ліктями:
злинув біль і жах униз,
льодовими кігтями
горло стис.

Смерть причаєна каратиме,
ходить кроками зі скла.
На подвір'я поза ґратами
шибениці тінь лягла.

15 березня 1933.

БАТЬКІВЩИНА

(Для „Нашого приятеля")

Що це є батьківщина? — раз питалась Оля,
і батько радо відповів на це дитині:
— „Знай, батьківщина, це ріка, що серед поля
поза селом, ген попід лісом тихо плине,

це в саді нашому дерева, зілля, квіти,
це на ланах пшениця золотоволоса,
це той, що віє з піль, пахучий, теплий вітер,
це на левадах скошена трава в покосах,
це наші всі пісні і молитви щоденні,
це рідна мова — скарб, якого ти не згубиш,
це небо синє вдень, а серед ночі — темне,
це, моя Олю, все, що ти так щиро любиш".

(За Вл. Белзою)

16 і 27 березня 1933.

ПОЕТ

Б. Лепкому

Похилився поет над минулим,
над життям, що піснями цвіло,
і думки, мов птахи́, поринули
у закутане в казку село.

Похилився поет над рікою,
понад сонячним дзеркалом хвиль.
Лиховісною тінню важкою
в нім відбився гірський, синій шпиль.

І подумав поет: все минає.
Це відоме, звичайне таке,
а одначе ця думка страшна є,
в ній щось мо́торошне та гірке.

Похилився поет над минулим,
доторкнувся до споминів струн.
Аж раптово над ним промайнуло
старосвітське: „Не ввесь я умру".

1933.

ЛЬВІВСЬКА ЕЛЕГІЯ

Знов зеленіють сріблясті каштани на Стрийській алеї,
хочеш сказати усім, мов об'явління нове:
тільки дивіться довкола із серцем розкритим на неї,
пишна весна на миль сім широкодзвонно пливе.

Сонце в городах запалить, немов ліхтарі, пишні рожі,
бризнуть квітками сади, полум'ям іскор живих.
Знову мене зачарує і знову мене заворожить
подув весни молодий, завжди цілющий для всіх.

День кришталевий, прозорий, а ранок у млі попелястий.
Ні, хоч хотів би, рішуче не можеш життя більше клясти.

27 березня 1933.

ДО НОВЕЛІ „ТРИ МАНДОЛІНИ"

Дівчина перша й перші вірші,
і місяць — мідний перелесник.
Слова палкіші, віддих ширший
і терпко мандолінні весни.

Дівчина перша й перші вірші,
і місяць — зрадний перемовник.
Уста щиріші, груди ширші,
п'янкий дурман пісень любовних.

Налита радістю година,
найбільший скарб — весінні чари,
захоплення снага єдина,
на все — зелені окуляри.

5 квітня 1933.

ВОНИ

Бліді, похмурі, худощаві юнаки
жують у серці гнів, розпуку та надію.
Під неба тягарем в них кожен крок важкий,
на їдь, що труїть їх, нічого вже не вдіють.

Багаті досвідом, хоч молоді роками,
. . . .
думки їх дозрівали в темній тиші камер.
. . . .

9 квітня 1933.

ВИЙДИ З КІМНАТИ

Вийди з кімнати, вийди з кімнати,
відчини вікно.
Місяць пузатий, вітер крилатий,
ніч — п'янке вино.

Бачиш: довкола темряви кола
обійняли світ.
Чуєш: з діброви лине шовковий
ніжний шелест віт.

Далеч іскриста, срібні намиста
мерехтливих зір.
Безвість, що кличе нас таємниче,
вічности узір.

Вийди з кімнати, вийди з кімнати,
двері відчини.
В синій безодні подув холодний
злі розвіє сни.

11 квітня 1933.

КАМ'ЯНІ СТРОФИ

На землі каміння, а на небі зорі,
і одні і другі є однаково тяжкі,
та хоч спротив серце плугом крику зоре,
з уст не зрине слово скарги в жалості м'якій.

Навпаки, у твому серці мужній спокій,
гордо й твердо піднесеш на небо гострий зір,
аж у тишині безмовній та глибокій
градом стріл спливуть на землю мільйони зір.

І мовчатимуть уста під синій неба смерк,
мов статуя з каменю, холодна та німа,
бо є тільки безвість, і є тільки смерть,
і нічого більш нема.

13 квітня 1933.

ТІНІ НАД МІСТОМ

Над містом ширяють тіні,
над містом із свистом літак,
над містом місяць, наче ліхтарня,
а в місті ліхтарні — червоний мак.
Так треба, треба так.

Поет має окуляри
в золотій оправі,
і читає реклями кіна „Омана"...
А ніч, мов каштан, цвітуча, зор'яна,
ніч — бензиною п'яна.

Завтра відчиняю вікно.
Ранок терпкий, мов кисле вино.

Ледве запалиться світлом світання,
на вулиці хлопець у дірявих черевиках
продає газети.
Вигукує:
— „Японський міністр заповідає війну!"

Місто — сонет з каміння, цегли й скла.

14 квітня 1933.

ЗЕРНО СОЧЕВИЦІ

За одно маленьке зерно сочевиці,
я продав, безумний, свою душу.
Мають риби ріки, мають гнізда птиці,
тільки я один без свого дому, без своєї зірки жити
мушу.

В ріках риби та на небі зорі,
а в твоїй кімнаті ти і мухи.
Срібні очі риб, мов скло, прозорі,
ніч — котел темноти й зір безрухий.

Ти, що живиш і пструга й комаху,
полум'я даєш кометі,
борони від вічности і страху
риб, комах, поетів.

14 квітня 1933.

ДИВНО, А ОДНАЧЕ ТАКИ ТАК...

1.

Дивно, а одначе таки так:
стрілою смутку вдарила весна у груди,
а сонце —
червоний птах
чорною тінню
над серцем блудить.
Дивно це, а проте таки так:
сонце — отруйна троянда
(о, не сон це) — троюдить.

2.

Вулиця парує і пахне гнило,
мов густа олія, ллється на дахи задуха.
Щось незнане й невідоме
твоє серце полонило
й кров дуднить у скронях глухо.

3.

І місто — не місто
і ява — не ява.
Іскристо, сріблисто
кружляє уява.

16 квітня 1933.

ВЕЧІР

Вечір холодний. Не диво. Весна.
Вечір високий, глибокий, без дна.
Росяний росами-зорями сон,
п'яний від пахощів мокрих сосон.

Вийди самітний тоді перед дім,
тиша обійме тебе, мов мороз.
Вечір шепоче в танку молодім,
палиться срібними іскрами рос.

Чисті, холодні кришталі різьбиш
з мармуру мрії, уяви, думок.
Палиться росами, шепче комиш,
зорі заплутались в дивний клубок,
тихо впаде поміж трави одна.

Вечір холодний. Не диво. Весна.

18 квітня 1933.

СТРАШНА ТІНЬ

Немов візник широкі віжки,
підносить ніч імли сувої.
Підходить хтось до мого ліжка
і стукає над головою.

Буджуся, розкриваю очі,
під віями ще сну останки.
Не розумію, хто морочить,
аджеж далеко ще до ранку.

Підводжуся, питаю, кличу,
а зуби з жаху дзвонять: — Хто ти?
І чую холод на обличчю
і осоружний дух мертвоти.

Зриваюся, беру пістолю,
кричу: — Пропадь, розвійся, щезни,
а ні, то кулями проколю! —
Та він, мов хмара, величезний.

І пухне, мов пухир надутий,
аж німо кам'яніє погляд,
щоби останній раз майнути,
і розпливається в непроглядь.

І вже не бачу більш нічого,
і знову ніч така, як кожна.
Лиш темрява, лиш миші шорох,
але заснути вже не можна.

І маю сильну постанову
забути те, що раз проклято,
щоб з-за дверей не вийшов знову
в ніч темну вбитий провокатор.

3 травня 1933.

ДИТИРАМБ

Як не співати твоє геройство, людино!
Як не складать тобі пісень лаврових, мармурових.
Ти завжди йшла непереможно і нестримно
до правди і до перемоги й до обнови.

З твого серця кресала іскри мужня мрія,
твої груди вдихали глибоко запах поля;
ти вперто йшла вперед, а коли навіть завмирала надія,
вела тебе незламна і невгнута воля.

Ти — завойовників ногами топтала зéмлі,
ти — з каменю різьбила душі.
І час твоїх слідів не змиє,
і час твоїх статуй не зрушить.

Гори різьбили твої змагання,
ріки жолобила твоя гадка.
Хвала твоїм пориванням,
хвала твоїм упадкам.

22 травня 1933.

ЖОЛУДЬ

Мов блискавка різнула око,
не бачу більш, не чую більш.
Лиш десь на серця дні глибоко
дуднить зловісно вірш.

Аж місяць круглий, наче жолудь,
скотився з неба, впав і ліг.
Аж кров із жил стекла додолу,
все мармур, крейда, сніг.

Так дійсність мріям все перечить,
в усьому правда лиш одна,
що від життя немає втечі,
а вічність є страшна.

26 травня 1933.

ЗА ЗОРЕЮ, ЩО СТРІЛОЮ СЯЄ...

За зорею, що стрілою сяє,
побреду, неначе тінь.
Розгорнулась льодовим розмаєм
синьосрібна далечінь.

Зоряна безодня, шлях широкий,
в темряві загасне спів.
Тільки місяць — сторож одинокий
береже моїх слідів.

7 і 15 серпня 1933.

НАШ ПЕРСТЕНЬ

І кров і ртуть — вогонь і холод,
що жилами пливуть крізь тіло —
мов перстень, час замкне навколо
непереможно і всеціло.

Хай гострим серпом вік доспілий
колосся мрій із серця витне,
залишиться цей погляд смілий,
чоло невгнуте, непохитне.

До всього людського причетна,
гордуючи шляхом утертим,
ось молодість високолетна
зірве холодний овоч смерти.

14 і 15 серпня 1933.

МАЛИЙ ГІМН

Не втіха, друже — не насолода
отак сплітати черги рим.
Пливу піснями на Лети водах
до пристані, що зветься — стрим.

Переливати в бездушність сло́ва
сердечний зміст найкращих літ.
Так руйнувати і так наново
щоденно будувати світ.

Піду самітний і непохитний
з зорею Ночі над чолом.
в цім неспокійнім, в цім рванім ритмі
у порожнечу б'ю крилом.

Тонкі поети, палкі герої
так само гинуть, так само йдуть.
Моєї пісні — моєї зброї
перед ніким я не складу.

21 і 22 серпня 1933.

Дві ілюстрації Ореста Дубая
до „Перстенів молодости",
Пряшів, 1966.

Дві ілюстрації Є. Безніска до „Довбуша".

ЧАЙНИК

Розкрита книжка, лямпа, блудні нетлі,
ляга на серце ржа думок.
На стінах тіні в'яжуть круглі петлі
в чудний і нерозплутаний клубок.

Мов чорний кіт, сів череватий чайник,
годинник, наче джміль, гуде.
Яка ж солодка ця принада тайни
та слово, що мов камінь є тверде.

Бляшане небо, олив'яний місяць
і ночі попелястий дим.
Невже ж нема на цьому світі місця
поривам нездійсненним та палким?

1934.

РАНОК У МІСТІ

„Не пий води на товщ! Йдеш спати — зуби вимий!" —
спадщинна мудрість, мудрість, що не в'яне.
Мальовані квітчасто кубла чесних сімей,
канарка, ліжко, цуцик і стандарт кохання.

В м'якім атласі ночі сплять, мов пні, подружжя,
труна любови — ліжко, кислий хміль, подагра.
Це душі та тіла на терезах байдужних,
а місто вінчане стягами перших заграв.

Кохаються й їдять, жадібно, заздро й товсто,
і парафінову олію ллють в зужиті шлунки,
а сон, мов тепле хутро, гріє тіло повстю,
аж день букетом світла гримне в шиби лунко.

Аж ранок сонця кран відкрутить певно й різко,
розгорне плахти тіней, ночі чорне клоччя;
мов з водогону струмінь, світло ллє на місто
дня течія й у вулиць річищах булькоче.

СОКРАТ

(Пародія-шарж до „Дивного гостя")

Сьогодні над Атенами погода,
блакитне небо сяє від принад.
Колон дорійських досконалий лад
це є не те, що варварська колода.

Почути мудрість знову є нагода,
бо серед ринку ходить сам Сократ,
і учням повторяє постократ,
що над усім лиш духа є свобода.

Навчає мудрощів усяких він,
та голос його котиться, мов дзвін,
а лоб у нього лисий, наче липа.

Коли дає науку він святу
про вічність, справедливість, чистоту,
навпроти вже з мітлою йде Ксантипа.

ВТОМИВШИСЬ ЖАРОМ, ДЕНЬ...

Втомившись жаром, день
обличчя сонця вклав
в дві хмари, як в долоні.

І сонце нам услід
з хмар дивиться на світ,
немов Христос в іконі.

26 липня 1936.

КНИЖКА

(З приводу „Свята книжки")

Оце вони: одна в обгортці сірій,
а інша чепурненька, наче пава.
І різний зміст: ця щира, повна віри
і серця повна, писана горінням,

і кров'ю писана, а та важка
надумою і правд насінням,
хоча не раз буває і така,
що в гарний одяг... вбрала зміст лукавий.

Чи журишся, радієш, чи то мрієш
про краще Завтра, чи шукаєш слова
науки у непевності й незнанні,
чи слів потіхи у журбі й ваганні,
чи теж, коли переливається по вінця
снага юнацька, буйна, молода,

чи журишся, радієш, чи то мариш —
це завжди вірний, помогти готовий,
наш друг, це наша радість, це товариш
хвилин дозвілля і хвилин труда.
Побудник надокучний, що з дрімоти
нас кличе, сонноші й нудьгу зганяє,
це лік на ялове неробство наше
і на ледачість нашу, на турботи,
це лік — але й суддя, що нас картає.
Це теж скарбниця, що у ній складаєм
не мій, не твій, а — скарб усіх нас спільний,
горіння, прямування, волю збірну
збірноти, що в ній суджено нам жити,
народу мудрість і натхнення квіти.
Це теж скарбниця, що у ній знаходим
по наших предках спадок віри й праці.
Це теж посол, що нас охоче вводить
у тереми надбання інших націй.

Помрем і матері-землі ласкавій
складем тягар життя, що закоротке
здається завжди нам, щоб наші справи
і наші думи в дійсність перелить,
задовге знов, щоб тягару не чути,
шумке й хвильне, ненависне й солодке.
Усі відійдемо натруджені,
лиш слово наше й пам'ять наших вчинків,
горіння і скорботи вічний слід,
у ній записані й осуджені
триватимуть у невідомість літ!

ФРАНКО

Не легко відійти в країну вічности німу,
хоча яка була б дорога днів трудна і сіра.
На сто вузлів сплелись думки з землею, й аж йому
життя з долоні випало, немов розбита ліра.

Учитель і поет, виховник, будівничий, що
було для нього кожне слово чином, кожне ділом,
не музам дань складав і не собі співав, а щоб
шляхи майбутнього в мету спрямовувати сміло.

Підвівся і, відклавши пісню, мов гребець весло,
до гнівних зір війни молився віщо в ніч весінню
і з ложа смерти слав думки на шлях, що ним ішло
його натхненням виховане днів тих покоління.

1936.

СХІД СОНЦЯ

Страшне вино ночей доспілих
по вінця в черепі хлюпоче.
Буджуся сонний, неспокійний
і місяць чавить мої очі.

Та раптом чую: вище, тонше,
стрункіше дзвонить ясна синь,
Драконе місяцю, загинь!
Ось білий бог ізходить — сонце.

11 березня 1936

ЗЕЛЕНА ВІРА

Зелений бог рослин і звірів
учить мене п'янкої віри,
релігії ночей весінніх,
коли прапервні у кипінні,
у вічній зміні все незмінні.

(Релігії ночей кипучих,
коли гримлять рослинні тучі.)

Зелений бог буяння й зросту
зітре на попіл мої кості,
щоб виростало, щоб кипіло
п'янких рослин зелене тіло.

Хто ти, що клониш чола куряв,
вогонь, чи бог, чи птах, чи буря?

14 березня 1936

МОЛИТВА

Навчіть мене, рослини, зросту,
буяння і кипіння й хмелю.
Прасловом, наче зерном простим,
хай вцілю в суть, мов птаха трелем.

Навчіть мене, рослини, тиші,
щоб став сильний, мов дужі ріки,
коли до сну їх приколише
луна неземної музики.

Навчіть мене, рослини, щастя,
навчіть без скарги умирати!
Сприймаю сонце, мов причастя,
хмільним молінням і стрільчатим.

Хай сонце — прабог всіх релігій
золотопере й життєсійне,
благословить мій дім крилатий.

Накреслю взір його неземний,
святий, арійський знак таємний.
накреслю свастику на хаті,
і буду спати вже спокійний.

14 березня 1936

НІЧ

Міх хмар із зорями, мов з житом,
бере на плечі ніч і йде.
У круглім місяця кориті
замісить тісто золоте.

Дівки п'яні, мов грім, проходять,
реве із зодіяка Бик.
Земля запліднена і води
у куряві масних музик.

ТЮЛЬПАНИ ДВА...

Тюльпани два, мов ти зо мною,
на двох краях життя пустелі
даремне кличуть, лиш водою
йдуть світла золоті тунелі.

Червоне полум'я двох квітів
крізь сіру тінь, крізь сіру тишу.
Так родяться мистецтво й міти
із туги за далеким, вищим...

За кращим, більшим, за незнаним,
що підняло б над світу низом.
Два райські птахи — два тюльпани —
карає ніч за мрії безум.

Червоне полум'я двох квітів
просвітлює сіряву сутінь,
червоне полум'я тюльпанів —
цвісти, горіти, проминути.

ШЕВЧЕНКО

Не пишний монумент із мармуру Ти залишив по со́бі,
коли туди відходив, звідкіля немає вороття.
За бронзу й мідь тривкіше слово — і, як завжди, сонце сходить,
і не цвітуть свічок лілеї молитвами забуття.

Не тихне сторож вишні — соловейко в місяця пожарах,
дівчата не вмовкають, і зозулиним, весіннім чарам
все піддане. Земля і на землі закон зростання й крови.
Змінливість вічна і трива незмінність прав і справ.
Країна, що над нею місяць грає, як і грав,
воло́шково, пшенично, черешнево, вільхово, вербово.

Не тихне клик чаїний над лиманами, що в них заснули
вітри завмерлих бур, немов стяги потоплених човнів,
де сплять сповиті у китайку, у червону, дні минулі,
і море морщить хвилі, наче людські чола наглий гнів.

Це Ти сто літ показував мету і шлях стовпом вогнистим,
ми виросли у спадщині Твоїй, як в сяйві сонця листя,
у куряві воєн, у мряці буднів час Тебе не зрушив.
Твоє найменння, мов молитву, кладемо на стяг,
бо знаємо, що, мов тавро, понесемо в життя
печать Твоїх палючих слів, що пропекла до дна нам душі.

„ПРОСВІТІ"

На варті, на варті поставим
щоденне зусилля невпинне,
і світло просвіти розпалим,
розоремо землю цілинну.

Простуєм, простуєм шляхи
і світло крізь пітьму, крізь морок несем.
Будуєм, будуєм, будуєм мости
в майбутнє, що ними до цілі ведем.

Мов іскру погаслу, ми будим
надію про завтра світліше,
щоб віри не тратили люди,
щоб бачили шлях свій ясніше.

Простуєм, простуєм шляхи
і світло крізь пітьму, крізь морок несем.
Будуєм, будуєм, будуєм мости
в майбутнє, що ними до цілі ведем.

Готуєм, гуртуєм роками
і труд починаєм з основи,
щоб стала „Просвіта" за камінь,
за цемент в майбутній обнові.

Простуєм, простуєм шляхи
і світло крізь пітьму, крізь морок несем.
Будуєм, будуєм, будуєм мости
в майбутнє, що ними до цілі ведем.

1937.

ДОВБУШ

Опера в трьох діях (шістьох відслонах)

ОСОБИ:

ОЛЕКСА ДОВБУШ
ДЗВІНКА
СТЕПАН, її чоловік
СВЕКОР (Степанів батько)
СВЕКРУХА (Степанова мати)
КАСТЕЛЯНША
БАЮРАК, опришок
ОРФЕНЮК, опришок
ПИЛИП, мандрівний крамар
ПЕРШИЙ ВЕСІЛЬНИК
ДРУГИЙ ВЕСІЛЬНИК
ПЕРШИЙ ОПРИШОК
ДРУГИЙ ОПРИШОК

Весільники, селяни й селянки, опришки.

І. ДІЯ

І. ВІДСЛОНА

Кімната в хаті Степана. Праворуч стіл і в правій бічній стіні двері до ванькира. Ліворуч у задній стіні двері в хороми, де йдуть гулі. На столі калач з деревцем.
При відкритті сцени в кімнаті батьки Степана й частина весільних гостей. Інші входять крізь хороми, тримаючись за руки. Спершу за сценою гук весільних вистрілів з пістолів, згодом спів хорів. Степан і Дзвінка входять з хорами.

ХОР БОЯРІВ (що саме входять у кімнату):

Та відчини, свату, хату,
відчини і сіни!
Ведемо весну крилату,
ясен ранок синій.
Ой, розтвори, свату, хату,
розтвори і ліску,

уведем тобі, як сонце,
молоду невістку.

ХОР ДРУЖОК І МОЛОДИЦЬ:

Стелиться хміль по долині —
подушки зелені.
Привели ми ранок синій
до нової нені.
Ой, відчини, ненько, хату,
відчини і ліску!
Ведемо тобі, мов сонце,
молоду невістку.

Частина боярів, дружбів, гостей сідає за стіл. Одночасно співають.

ХОР ПАРУБКІВ:

Увійшла молода у нові двори
та й сплеснула в долоні,
але свекор, мов ніч, чомусь гнівний і злий
не виходить до доні.
Черлені коралі й черлені зірки
при очах її гаснуть.
Матимеш невістку, мов квітку гірську,
молоденьку й красну.
Ой, закувала зозуля молодій
і молодому тричі.
Вийди, свекре, на порозі не стій,
чуєш: зозуля кличе.

ХОР ДРУЖОК І МОЛОДИЦЬ:

Увійшла молода у нові двори
та й сплеснула в долоні,
але свекор, мов ніч, затьмарився і злий
не виходить до доні.
Мед налитий у борті покрай,
весно, ранок із мряк розплітай
і вільх зелені коси!
Розхмури, розхмури, свекре, очі свої,
на порозі, мов сонце, невістка стоїть,
дарунком перепросить.

ДЗВІНКА:

Увійшла я, батеньки, у ваші двори
та й сплеснула в долоні,

Чому ж, тату, ви гнівні і злі,
не вітаєте доні?

Дзвінка підходить до свекра й перев'язує його шовковою хустиною. За цей час хор співає:

ХОР ДРУЖОК І МОЛОДИЦЬ:

Увійшла молода у нові двори
та й сплеснула в долоні.
Уже свекор мов день розсвітився ясний,
вийшов, вийшов до доні.

Свекор ламає калач, бере куски з нього й мед і частує гостей.

СВЕКОР:

Щоб були ви такі чесні та величні в Бога,
Як цей калач,
а життя щоб вам було таке солодке,
як цей мед!

Наступає пропій. Степан бере чарку й припиває до гостей по черзі.

СТЕПАН (до одного з гостей):

Припиваю до вас на здоров'я, на щастя.

Усі хори співають разом, перемовляючись:

ХОР ДРУЖОК І МОЛОДИЦЬ:

Ой, кувала зозулечка
на вишні, на латі.
Як ти будеш пробувати
в свекрушиній хаті?
Свекор лихий, свекор лихий,
свекруха ще гірша.
Бідна ж моя голівочко,
моя мати ліпша.

ХОР БОЯРІВ І ПАРУБКІВ:

Ой, кувала зозулечка
на вишні, на латі.
Як ти будеш пробувати
в свекрушиній хаті?
Свекор лихий, свекор лихий,
свекруха ще гірша.
Бідна ж твоя головочка,
твоя мати ліпша.

СТЕПАН (до іншого з гостей):

Припиваю на щастя, на здоров'я.

ПЕРШИЙ ВЕСІЛЬНИК (сидить за столом, до сусіда):

Абисте були здорові,
куме Петре! Що чувати?

ДРУГИЙ ВЕСІЛЬНИК (сидить побіч першого):

Тяжкі часи, тяжкі часи...

ПЕРШИЙ:

Кажуть: страшні розбої...

ДРУГИЙ:

Добре так панам!

ПЕРШИЙ:

Що ви кажете? Хай нас Бог хоронить!

ДРУГИЙ (до крамаря Пилипа, що сидить недалеко мовчазний, сперши голову на долоні):

Ви в світі бували. Торгуєте в усій
верховині та й у доли заходите.
Розкажіть нам щось нового.

ХОР ГОСТЕЙ:

Про опришків, про опришків!

ПЕРШИЙ:

Може якусь нову співанку,
що про них складають.
Ви все знаєте.

СТЕПАН (підходить з пляшкою й чаркою до Пилипа):

Припиваю до вас на здоров'я, на добрий торг.
Заспівайте нам щось!

ХОР ГОСТЕЙ:

Про Довбуша, про Довбуша!

Пилип підводиться, п'є й починає баладу про Довбуша.

ПИЛИП:

Кожух зелений на ізвори
весна вдягає молода.
Мов сині мури, мрячні гори,
кипить в сто струменях вода.

В ґруні, де скель і зір колиска
єдина постіль для опришка,
де місяць, наче вартовий,
на промінь сперся, мов на кий,
і дивиться в таємну глушу
та стереже нічних дітей,
поніс там Довбуш буйну душу
й життя широке й молоде.
Над леґінями леґінь перший,
найдужчий і найзавзятіший
на топірець промінний сперся,
мов сонце, черес перевісив.
Незайманий, як і верхів'я,
як вся підхмарна батьківщина,
закоханий в пущ перемови
з ватагою крилатих лине.
Являється, як помста й кара
на всіх, що йдуть у верховину
з жадобою, мов хижа хмара,
мов сарана, до неї линуть.
Ніким не займану займати
не дозволяє він нікому.
В ґрунях, вертепах його хата
і іншого не знає дому.
Панів і корчмарів неситих,
що в гори сунуть павуками,
червоним із рушниці квітом
вітає він і куль джмелями.
Вода в потоці світлолиця,
мов пір'я зоряне голубки.
Його не причарує любка,
не приворожить молодиця.
Не віск під оком сонця тане,
не мед липкий, що квіти клеїть —
жінки в його долонях в'януть,
як вітром зламані лілеї...
Та ні одну не покохав ще
і серця ні одній не дав.
Гуляти кичерями краще,
впиватись волею галяв.

Про нього кажуть: навіть чорта
у таємничих, диких бортах
поцілив, мов шуліку, раз.
Чорт, мов слимак, убгався в мушлю,
харчав, плював із себе душу,
аж в іскор куряві погас.
Тоді явився янгол білий,
мов блиск сто зір палали очі:
„Проси дарунків, сину, сміло,
якої нагороди хочеш?"
На це опришок щиро й просто:
„Кинь чар від куль і від отрути!"

Із цього дня ніякий постріл
його не зможе досягнути,
поки не кличуть перші півні.
Лиш срібна куля, лита в північ,
мов зірка кута, гостро стята,
водою з місяця свячена,
сльозами скривджених проклята,
зловіща куля навіжена
зуміє серце ватажкове,
мов клин, надвоє розколоти.

Де не сягає людське слово,
де ліг всесильний чару дотик,
за сьомим ґрунем, сьомим гаєм,
мов птаха, пісня лет спиняє.
Отак про Довбуша співають.

Весільники слухають ще деякий час, мов заніміли.

СТЕПАН:

Дивні речі, дивні речі...

ПЕРШИЙ ВЕСІЛЬНИК (нишком до другого, показуючи на Степана):

Наш молодий мав теж якісь справи
з ватажком.

ДРУГИЙ:

Може й мав. Лишіть це...

Степан іде припивати до інших гостей.

БАЛЕТ

Знагла лоскіт у сінях.

ГОЛОС ВІД ДВЕРЕЙ:

Довбуш!!

ХОР:

Довбуш!!

ДОВБУШ (стає в дверях):

Так, Довбуш!

ХОР:

О-о-о-о...

ДОВБУШ:

Боїтесь? Ха-ха-ха... Нема чого.

Голоси, сповнені подиву й ляку, водночас не вмовкають в юрбі.

ХОР:

Довбуш, о-о-о-о-о...

ДОВБУШ:

Прийшли припити на щастя, на здоров'я
княгині й князеві! Боярам чесним,
славним дружбам, дружкам красним...

СТЕПАН (виступає перед Довбуша):

Вітайте, ватажку!

ДЗВІНКА (до одної з дружок захоплено):

Мій Боже! Це Довбуш!
Це сам Довбуш... сам Довбуш!

ДОВБУШ:

Простіть, що непрошені злинули в гості,
мов птахи з гір, коли день гасне.

СТЕПАН:

Це почесть для мене,
що ви з сторін далеких
потрудились на моє весілля.

ДОВБУШ:

Ми чули про княгиню — про сонце ясне,
про квітку гірську, що не в'яне,
день білий і нічку синю.

Прийшли припити на здоров'я,
на щастя княгині!
Княгиню, покажи нам княгиню,
друже Степане!

СТЕПАН:

І я й моя княгиня вітаємо вас, ватажку!
Не погордуйте, чим Бог дав,
на що хата багата.
Просимо в бояри.

Дзвінка виступає вперед, стає поруч Степана й злегка кланяється Довбушеві.

СТЕПАН І ДЗВІНКА:

Просимо в бояри.

СВЕКОР І СВЕКРА (виступають теж уперед):

Вітаємо нових боярів.

ДОВБУШ:

Коли просить сама красна княгиня,
хто ж відмовив би?
(звертається до своїх легінів, що входять за ним у кімнату)
Коли нас вітають ґречно,
ґречно будем і ми гостювати.

ХОР ОПРИШКІВ:

Заходьмо безпечно
до ґречного дому!
Слава молодій і молодому,
слава весільній хаті!

(Степан відступає трохи позад, нишком до свекрів):

Але маємо гостей!
Ще цього треба було.

СВЕКРА (нишком):

Господи, ще якого лиха нанесуть!

ДЗВІНКА (до себе):

Довбуш, що про нього пісні складають,
що піснями про нього дітей колишуть —
повірити важко!
Такий, наче не опришок,
а князь із казки!

Довбуш підходить до стола й бере чарку. Степан наливає.

СТЕПАН:

Випийте, ватажку!
До вас...

ДОВБУШ:

За красу, за молодість, за здоров'я княгині!
Ні, не зайво ми линули побачити диво,
справді, друзі, не перебільшила чутка:
з такою жінкою то кожен день щасливий,
із нею позникають з хати смутки,
За красу, за молодість, за здоров'я княгині!

СТЕПАН І ДЗВІНКА:

Просимо за стіл.

Ведуть Довбуша за стіл. Довбуш сідає побіч Дзвінки.
Хвилина мовчанки.

ДЗВІНКА:

Ви звідкіля прийшли до нас, ватажку?

ДОВБУШ:

Звідкіля прийшли?.. молодице!
Для опришка немає хати,
це вітра питати,
звідкіля прилітає.
За сьомим ґрунем, за сьомим гаєм...

ДЗВІНКА:

Так кажуть казки, ватажку.

ДОВБУШ:

Ми теж з казки, ми всі з казки,
з правдивої казки.

ДЗВІНКА:

Але я боюсь таких казок.

ХОР ОПРИШКІВ:

Питайся вітра, куди літає?

ДОВБУШ:

За сьомим ґрунем, за сьомим гаєм.

ХОР ОПРИШКІВ:

Зорі питайся, куди відлине?

ДОВБУШ:

За сьоме море, за море синє.

ХОР ОПРИШКІВ:

Питайся сонця, куди заходить?

ДОВБУШ:

За сьомий берег, де чорні води.

ДУЕТ

ДЗВІНКА:

Але для мене кращий спокій хати.
І коло хати сад квітчатий.
І білі вівці в полонині.
І коло дому шум ліщини,
коли приходить ласка тиші.

ДОВБУШ:

Ви не хотіли б так як я літати,
похміллям синіх гір впиватись,
де на верхів'ях вечір синій,
і темні ночі верховини,
що сон опришка заколишуть.

СТЕПАН (нишком до Пилипа, що сидить навпроти Довбуша):

Не знаєте, що до нас привело опришків?

ПИЛИП (усміхається таємниче):

Може й знаю...

СТЕПАН:

Лихо дурно не ходить по людях.
Хіба не схочуть грабувати?

ПИЛИП:

Може й схочуть...

ПИЛИП (з усмішкою):

Тільки не те, що ви думаєте.

ДОВБУШ (крізь стіл):

Егей, що я бачу?
Кум Пилип теж тут!
Що ви там перемовляєтесь, товариство?

ПИЛИП (підводиться уклінно й вітається):

Крамар усюди заходить.
Скоріше навіть від опришків залітає.

ДОВБУШ:

Так, це правда. Крамар заходить
скоріше навіть від опришків,
але опришки на те, щоб згодом
крамарів завертати.

Обидва сміються.

ПИЛИП:

Дійсно, крамарі й опришки не один раз
зустрічаються на спільному шляху.
Але на той товар, що тут,
не ласий старий крамар,
хіба леґінь молодий.

Обидва підсміхаються до себе.

ДОВБУШ:

Не знати, може й у старому крамарі
горить ще молодий вогонь.
Бо тут таки можна втратити голову...

(Дивиться на Дзвінку).

ПИЛИП:

Тільки не мені... Колись бувало, пане ватажку,
колись бувало, але не тепер.
Де мені сьогодні до цього?

ДОВБУШ (задумливо):

Хто знає, хто знає,
Яку свічку чорт світить?

Довбуш повертається зовсім до Дзвінки, але Пилип ще перебиває.

ПИЛИП:

А може буде якийсь торг, пане ватажку?

ДОВБУШ:

Чорт би вас усіх! Ви тільки за торг,
тільки за червінці. Довбуш тепер не торгує.
Згодом-згодом. Потрудіться на верховину!

ПИЛИП (улесливо):

Чудово!

ДОВБУШ (до Дзвінки):

Коли гірський беркут побачить здобич,
не надумується. Догляне зайця,
що тріпочеться листком у траві,
і шибовсть стрілою згори на сірого!

ДЗВІНКА:

Але я не хотіла б бути цим зайцем.

ДОВБУШ:

Чи справді не хотіли б? Чи справді боїтесь?

Дивиться визивно в Дзвінчині очі, а ця закриває їх віями й опускає вниз. Хвилину клопітлива мовчанка. Згодом Дзвінка підсуває Довбушеві миски з стравами та й знесхочу бере яблуко з короваю й подає ватажкові.

ДЗВІНКА:

Це найкраще з мого короваю.

Довбуш бере, сміючись. Степан здалеку кидає на нього похмурий погляд.

ДОВБУШ:

Наша прабаба теж подала
прадідові яблуко.

ПИЛИП (докидає крізь стіл, як дотеп):

І від нього згинув!

ДОВБУШ (сміючись до Пилипа):

Але оце червоне яблуко
зам'яке на Довбушеве серце.

ПИЛИП:

Проте є й інші яблука, пане ватажку,
твердіші, тверді яблука з олива.

ДОВБУШ (нагло насуплюючись):

І цих не боїться моє серце,
і ці для нього зам'які.

ПИЛИП:

Коли олив'яні яблука зам'які,
то можуть знайтися ще інші.

ДОВБУШ (грізно):

Які, які це, куме Пилипе?

Пилип уриває переляканий і змовкає, ніяковіє, наче корчився б.

ДОВБУШ (до Дзвінки):

Не бійтесь, красна молодице!
То тільки цей арідний крамар нам
своїми словами, мов грішми, забряжчав.

(по хвилині)

Хай оце червоне яблуко від вас
стане доброю зіркою над моїм життям!

ДЗВІНКА (усміхаючись привітно):

Щоб тільки стало нею!

Степан, що ввесь час кружляв занепокоєний і нетерпеливий, наче прочуваючи щось злого, підходить до свекри.

СТЕПАН:

Мамо, вже час кінчати набуватись,
вже час заводини робити.

СВЕКРА (виступає наперед):

Ой, дружечки-подруженьки,
попрощайтесь із княгинею!

Дружби виводять Дзвінку з-за стола. Довбуш усміхається.

ХОР ДРУЖОК І ПОДРУГ:

Ой, світе ж мій світе,
як маковий цвіте!
Коли б була знала,
що жде доля зла,
була б дівувала,
рожею цвіла.

ДЗВІНКА:

Та я собі молоденька,
плакати не буду,
бо я свого дівування
таки не забуду.

ХОР ДРУЖОК І ПОДРУГ:

Ой, світе ж мій, світе,
як маковий цвіте!

Коли б була знала,
що жде доля зла,
була б дівувала
рожею цвіла.

Довбуш моргає на своїх легінів, виступає вперед і ловить Дзвінку одною рукою за плече. Дзвінка ховає обличчя в долоні, пручається й тріпочеться в ватажковій руці, мов злякана птаха.

ДОВБУШ (визивно):

У комору красну Дзвінку поведу — я!

ДЗВІНКА:

Матінко моя!

ХОР УСІХ:

А-а-а-а-а...

ДОВБУШ (до Степана, що кидається перед нього)

Будеш рік набуватись, камрате,
Будеш двадцять, будеш сорок,
будуть мліти вам від розкоші ночі,
але сьогодні світ до Довбуша належить,
а світ то Дзвінчині очі...

СТЕПАН (похмуро):

Не зробите цього, ватажку!

Довбуш підсовує йому топірець перед очі, з різних кутів бурмотять грізно опришки.

ДОВБУШ:

Понюхай бартку, камрате!
Поблід, ну що?
Сьогодні у Довбуша свято,
Довбуша не спинить ніхто!

Степан опускає безпомічно голову й руки. Довбуш виймає з-за пояса калитку.

ДОВБУШ:

Мадярські таляри, молдавські червінці
на дорозі не лежать.

Дає Степанові. Цей бере, спершу хитається, оглядається довкола, вкінці відступає від Довбуша й кидає йому калитку під ноги. Брязкіт розсипаних монет.

ДОВБУШ (іронічно):

Як бачу, ти відважний, друже.
Але не таких відважних я гнув,
мов крихку лозу. В цих пальцях, бачиш?
Здоров, друже!

Бере Дзвінку на руки й несе її рішучим кроком до комори.

ХОР (усіх):

О-о-о-о-о...

Усі звертаються в сторону дверей до ванькира, що в них зникає Довбуш із Дзвінкою. Степан, оглянувшись і побачивши, що ніхто не дивиться, схиляється до землі й збирає поспішно розсипані гроші.

З а с л о н а.

II. ВІДСЛОНА

Комора (ванькир) в хаті Степана, праворуч постіль, ліворуч на західній стіні вікно в сад. Збоку двері. Стільці.
Трохи пізніше. Продовження дії з попередньої відслони. Пошлюбна ніч. Спершу сцена в темряві. (Музика). За сценою весільники й опришки кінчають набуватись. Раз у раз долітають відгомони весінньої ночі й останків весільної гульби. Згодом з темряви виринає ясніше віконце в сад. Починає світати. За ввесь час тривання цієї відслони поволі й ступнево прояснюється. Біля вікна виступає з сутінків постать Довбуша, що саме кінчає зодягатись. Перепоясується, закладає черес і вкладає пістолі за пояс. Голос Дзвінки від постелі, що ще тоне в тіні.

ДЗВІНКА:

Оле! Чому так скоро?
(мовчанка)
Оле! Чому не відповідаєш?

ДОВБУШ:

Вже час ладнатись
у дорогу. Бачиш: з-за гаю
світ прозирає. За мить над бором
викотиться сонце, мов червоний кіш,
що з нього сиплються звої проміння.
Годі! Опришки тільки тоді кохаються в сонці,
коли безпечні на своїх царинах.

ДЗВІНКА:

Ти боїшся, Оле! Чого?

ДОВБУШ:

Я не боюсь, але зайво
виставляти хлопців під кулі погоні.
мов хорт, витровить нас сонячне сяйво.
Ми вже майже день на одному місці, і то в селі.
Чутка про нас певно рознеслась на сто конях,
Опришок ніде не гостює довше.

З сутінків виринає Дзвінка й, підійшовши, закидає Довбушеві руки на шию.

ДЗВІНКА:

Ні, не лишай мене, Оле! Ле!
Не пущу... ще не підеш, не підеш!

ДОВБУШ:

Годі, любочко, годі. Час іде. Не можу.
Може ще колись навідаюсь. Дарунків принесу.

ДЗВІНКА:

Дарунків не хочу. Тебе хочу.

ДОВБУШ:

Вже мала мене. Опришка не можна довше мати.

(Підходить ближче до вікна й дивиться в нього. Світло довкола обличчя. Щораз більше дня... за хвилину буде його повна хата).

ДЗВІНКА (захоплено простягнувши долоні):

Мій князь!
Матінко, чи це мені снилось?

ДОВБУШ (усміхаючись):

Ні, не снилось.

ДЗВІНКА:

А мені повірити важко.
Цей день і ця ніч мов не дійсність, а сон.
Було моє весілля, скрипка грала,
мене кудись вели, заводили й відводили,
а потім явився князь із казки
і поніс мене у свій полон.

ДОВБУШ:

Тож хай буде, що це казка, що це тільки казка.
Гаразд, казок забувають легше.

ДЗВІНКА:

Але я цієї казки не забуду.
Ніколи не забуду, ні!
Я тебе давно знала, про тебе говорили всі люди,
я тебе давно вже бачила у сні.
Про тебе всі розказували, що ти тут, що ти там,
що на місто з хмарою леґінів,
що вчора в верховині, мов орел, сам,
про тебе складали пісень
і не минав один день,
щоб від тебе нових чуток не приносили.
Я цих пісень напам'ять училась,
...що дужий, відважний, гарний,
що долонею кулі, мов галузкою джмелів,
і кулі, мов білі ласочки, йому до ніг відганяє,
і пани його ловлять з сторін усіх,
але їхні заходи намарне,
...що всі жінки за ним пропадають
і кохають і тужать і в'януть за ним.
Я це знала напевне: він прийде,
він явиться, він стане на порозі
і скаже: я Довбуш, я по тебе прийшов,
Дзвінко, і візьме мене на руки
і приголубить і понесе до гір,
де вільний вітер і де хижий звір,
і буде при мені ввесь час,
мій князь!

ДОВБУШ:

Але там за стіною жде другий князь
і певне тисне зуби.

ДЗВІНКА:

Я його не знаю, він мені не любий
ні я йому не люба, він мені чужий, ні добрий, ні злий.
Матінка казали: господарський син,
батько казали: дужий багатир,
маєтків, скільки серце прагне,
полонини в нього здовж і вшир,
скільки оком сягнеш,
люди казали: він колись з опришками кумався,
добра в них насотав,

самого Довбуша знав,
дужий багатир, гідний багатир,
славний багатир.
Ні про що не думала, нічого не знала,
барвінок рвали, вінок плели
й мене у церкву повели
і повінчали.
Але тепер для мене тільки ти!

ДОВБУШ:

Заспокійся, ну заспокійся!

ДЗВІНКА:

Хіба не хочеш ти моєї згуби?
Візьми мене з собою, любий!
Я віддана тобі, лишень тобі
і більш нікому.

ДОВБУШ:

Немає в мене дому.

ДЗВІНКА:

З тобою я усюди щаслива,
у бур колисці ночуватиму,
під зорями й вітрами спатиму,
щоб тільки із тобою.

ДОВБУШ:

Я не дозволю, щоб каралась ти
по ґрунях, вертепах та ізворах.

ДЗВІНКА:

Так кинь гори!
У тебе золота, наче снігу.
Забери скарби і з підхмарних лігов
перенесемось в доли, униз,
далеко на південь, або на північ,
де тебе ніхто не знає.
Де заживемо, як пани,
де панам станемо рівня.

ДОВБУШ:

Ха, ха, ха... Спокуснице! Це ти хотіла б,
щоб я опришківство кинув?

Дивись, яка чудова рада!
Так знай, голубко:
Довбуш не зрадить своєї долі, не зрадить.
Що раз писане йому, писано назавжди.

ДЗВІНКА:

І ти писаний мені назавжди.

ДОВБУШ:

Неправда!
Я опришок
і вільний птах.
Облиш заходи, голубко!
Розійдемось, моя любко,
не зловиш птаха,
дарма!

Дзвінка мовкне, мов приголомшена. З саду долітає пташиний спів. Довбуш нагло задумується, лагідніє, голубить Дзвінку й просить м'яко:

ДОВБУШ:

Дзвінка, Дзвіночка! Скажи, заспівай що на прощання!

ДЗВІНКА (по хвилині надуми):

Соловейку — князю ночі,
не дзвони в діброві!
Ніч нам з карт виворожила:
не тривать любові.

Соловейку — князю ночі,
не клич із ліщини!
Зірки наші розлучились,
одна з них відлине.

Соловейку — князю ночі,
не співай на терні!
Ніч закрила карти долі,
щастя не поверне.

Соловейку — князю ночі,
не мани із лугу!
Від'їжджає мій коханий,
може знайде другу.

Лиха зоре, невідома,
долі нам не плутай!
Від'їжджає мій єдиний,
залишивши смуток.

Соловейку — князю ночі,
не співай на вільсі!
Стежки наші розійшлися,
не зійдуться більше.

ДУЕТ

ДЗВІНКА:

Соловейку — князю ночі,
вже рожевий ранок.
Куди, куди від'їжджаєш
і по що, коханий?

ДОВБУШ:

Соловейку — князю ночі,
вже рожевий ранок.
Уже, уже від'їжджаю,
час не жде, кохана!

ДЗВІНКА Й ДОВБУШ:

Соловейку — князю ночі,
не клич із долини!
Стежки наші відділились,
мов гілки ліщини.

ДЗВІНКА:

Соловейку — князю ночі,
не співай! День білий.
Від'їжджає мій єдиний,
серце обідніло.

ДОВБУШ:

Соловейку — князю ночі,
не співай! День білий.
Від'їжджаю вже єдина,
зорі відзоріли.

ДЗВІНКА Й ДОВБУШ:

Соловейку — князю ночі,
не п'яній на вільсі!
Стежки наші розійшлися,
не зійдуться більше.

ДЗВІНКА:

Ні, це неправда!
Ти ще вернешся до мене,
мусиш вернутись,
конче, конче, конче!..
Це неправду каже
ця пісенька сумна.
Мені свого серця не збагнути,
але воно вірить, шалене,
що доля писана нам одна
і зведе стежки наші знов.

Від вікна б'є жмут проміння.

ДОВБУШ:

Вже зійшло сонце.
Час, час мені...

ГОЛОСИ ОПРИШКІВ З-ЗА СЦЕНИ:

Пане ватажку! Ого-о-ов!

ДОВБУШ:

Прощай! Ну добре, добре,
вернусь, вернусь, напевне,
з дарунками багатими.
Вернусь, гаразд!
Коралі пришлю,
вісточку пішлю
від себе не раз.

ДЗВІНКА:

Тільки довго ждати не дай!

(Кидається йому на шию)

Ні, ні, не пущу, єдиний,
ще хвилину, хвилиночку,
ще трохи, трішки...

ДОВБУШ:

Вже й так надто довго
забарився.

(Вирвавшись, іде до дверей)

Здорова! Прощай!

Виходить.

З а с л о н а.

II. Д І Я

Верховина. Галявина на одному з гірських горбів. Праворуч видніє здаля вхід до печери й злами скель. Позаду трохи ліворуч видно схил горба, так що можна частинно бачити, коли на нього входять чи з нього сходять. Здалеку ліс. Тут і там декілька каменюк. Біля одної праворуч спертий на лікті напівсидить, напівлежить Довбуш. Посередині на мураві розтаборилась як-небудь, без ладу ватага опришків. Осторонь клунки з добром. Здалеку з лісових пасовиськ іржання коней. Дехто з опришків сидить, дехто лежить. Передвечірній час.

ХОР ОПРИШКІВ:

Прийде вечір — вірний друг,
втихне дня прощальний спів.
Нам, бездомним, дім навкруг,
скельні лігва — дім орлів.
Прийде вечір — вірний друг.
Зір і долі не збагнеш.
Всі заснем, заснем навкруг,
тільки варта не засне.

Довбуш вмішується знехотя, відрухово до хору опришків і затягає разом з ними.

Воле, воле — світ цей без меж,
воле, воле — птахів без хат,
воле, воле — ти нас ведеш,
воле, воле — вільним вмирать!

ПЕРШИЙ ОПРИШОК:

Ну, хвала Богу,
Богородчани вже далеко за нами!

ДРУГИЙ ОПРИШОК:

Чорт не здігнав би
і не знайшов до нас дороги.

ПЕРШИЙ ОПРИШОК:

Чорт ні, але люди можуть.

БАЮРАК (зачувши, схоплюється):

Гей — там! На чортову маму!
Покрутило б язики вам, як сухе листя!
Тут заходять тільки ведмеді й опришки,
але не люди.
Хто ще дурну слину м'яти в роті сміє?

ДРУГИЙ ОПРИШОК:

Коли ватажок із нами,
ніхто нам нічого не вдіє.

БАЮРАК:

Ватажок, не ватажок,
із нами, не із нами,
з чорними синами,
але коли ти опришок, так будь опришок.
Що кому — і так від свого не втечеш,
скоріше, пізніше
потрапиш на свій пай.
Чорт на дуду, ти на дуду грай!
Не розміняє баба твоєї сили,
скоріше, пізніше
кат тебе, голубе, приголубить,
приколише.

ХОР ОПРИШКІВ:

Хай слимак — з заліза гак —
поміж ребра круто впруть,
хай червоні сльози ллють,
хай з рушниць палючий мак,
башта, дівка, чорт і кат,
доля вже кому така!
Свого паю не втекти,
завжди найдорожча ти:

(Довбуш встряває й собі, як уперше).

ХОР ОПРИШКІВ З ДОВБУШЕМ:

Воле, воле, незайманна воле,
воле, воле, наша воле!

Довбуш підводиться й виступає перед гурт опришків.

ДОВБУШ:

Хлопці, відпочили вже?

ХОР ОПРИШКІВ:

Відпочили, пане ватажку,
готові хоч би зараз в дорогу!

ДОВБУШ:

Еге ж?

ХОР ОПРИШКІВ:

Їй-богу!
Хоч би ще цієї ночі,
хоч би вдруге на Богородчани,
чи на інше яке чортове кубло!

ДОВБУШ:

Хвацькі леґіні, аж серце тішиться.
Чудово!
Але цієї ночі буде ще надто скоро.
І нам теж щось належиться,
неправда ж?

ХОР ОПРИШКІВ:

Твоя правда, ватажку, як завжди.

ДОВБУШ:

Бо таки натомились ви здорово,
що й казати, робота була небуденна
і напустили ви своєї й чужої крови,
як з ведра.

(задумується)

Але може так і треба,
може так і треба...

ХОР ОПРИШКІВ:

Не боїмось нікого й нічого, пекла ні суду.

ДОВБУШ (більш до себе, як до опришків):

Хто має право нас судити?
Богородчанський пан не пан був, а тварюка.
До неба кличе кров, але й до неба
кличе й кривда, кличе й людська мука.
Хто має право мене судити?

Не люди, напевне, не вони,
не ті, що схоплених нас судять.
Над ними самими треба суду.
І ми люди, і вони люди,
всі ми з глини,
але людські серця з воску й міді.
Від доброти як від проміння, м'якнуть у віск,
але від кривди холонуть і ціпеніють,
тверднуть у мідь.
Ці гори, ці ліси, ці долини
ще пам'ятають давню славу.
Це наша спадщина по предках, по батьках.
Тут кожний з нас, як кому завгодно,
вільний жити міг
і на чуже ніхто не був голодний,
але хто кликав їх
із їхнім ладом і з їхнім правом?
Не тісно нам колись було,
та тепер тісно стало.
Хто має право нас судити?

(По хвилині)

Але не час, не місце тут
на ці поуки.
Хто пішов за мною,
знає, що його жде.

ХОР ОПРИШКІВ:

Коли лиш Довбуш нас веде,
на все із ним готові.

ДОВБУШ:

Не проливати зайво крови!
Скільки в Богородчанах залишилось?

БАЮРАК:

Наших двох, слуг і вартових,
може й учетверте стільки.
З десяток чортові післали душ.

ХОР ОПРИШКІВ:

Гаряча ніч була, ватажку!

ДОВБУШ:

Із вами я спокійний. Не важко
чи перед Бога, чи чорта на суд,
коли друзі прекрасні у лаві
услід з тобою йдуть.

ХОР ОПРИШКІВ:

Коли, мов сокіл, проводир,
байдуже: в небо — в пекла вир!

ДОВБУШ (по короткій перерві):

А тепер поділимо здобич,
тільки над'їде друга частина ватаги.

БАЮРАК:

За мить тут будуть, тільки ще не видно.

ДОВБУШ (проходжується):

Але пам'ятайте, хлопці,
таляри спокуслива річ.
Опришок бере їх, коли захоче, як і жінки,
але не зв'язується ні з одними, ні з другими.

БАЮРАК:

Таляри з бляхи, жінки з воску,
бляха стирається, віск мнеться.
По деякому часі вже не до вжитку.

ХОР ОПРИШКІВ:

Ха-ха-ха...

ДОВБУШ:

Ех, ти старий падлюко,
ще досі не вигоріло в тобі чортове полум'я!

Опришки сміються.

Довбуш, проходжуючись, відходить осторонь, праворуч. Задуманий. Опришки затягають своєї.

ХОР ОПРИШКІВ:

Хай хробак залізний — гак
в башті мук між ребра вб'ють,
хай червоні сльози ллють —
краплі олива до віч,
петля, дівка, кат і чорт,

що кому від долі — от!
Ні, від лиха не втекти,
завжди найдорожча ти.

ДОВБУШ З ХОРОМ:

Воле, воле, незайманна воле,
воле, воле, наша воле!

(По хвилині)

ПЕРШИЙ ОПРИШОК:

А тих як немає, так немає.
Ватага поділилась на два гурти,
щоб легше було втекти від погоні.
Ми вже давно тут, а їх ще не видно.
Може їм що скоїлось?

ДРУГИЙ ОПРИШОК:

Не крячи дурниць! Як тобі не стидно?

ПЕРШИЙ ОПРИШОК:

Бо теж легкодушно було Орфенюкові
давати провід. Молодик, ватажків любимчик,
гей-гей, соколя, аж рветься, але де в нього
досвід.

БАЮРАК (перегукує):

Хто знову? Не крути язиком,
як зсохлою бадилякою!
Відлетів би тобі з пелехатої пики,
мов сопляк із стріхи!

ХОР ОПРИШКІВ:

Ха-ха-ха...

ДРУГИЙ ОПРИШОК (схоплюється):

Їдуть вже!

(Може бути умовлений сигнал).

Усі опришки зриваються, метушаться й повертають голови в сторону плаю, що веде схилом горба на його верх. Дехто прикладає долоні понад очі. Довбуш повертається за ними, куди спокійніше.

ХОР ОПРИШКІВ:

Справді, вже їдуть!
Усі як один! Славно!

Під горбом зсідають з коней.
Здіймають клунки. Несуть.
Полонянка між ними. Ех, квіточка красна!
Славно, Орфенюк, веди!

ДОВБУШ (усміхаючись):

Спокійно, хлопці, не так гаряче!

ХОР ОПРИШКІВ:

Вже йдуть!

БАЮРАК:

А Орфенюк за тою шляхтянкою,
мов сновида за місяцем.

ХОР ОПРИШКІВ:

Славно, хлопче!

БАЮРАК:

А голова на шиї, мов соняшник на бадилині,
крутиться за сонцем спідниці.

ХОР ОПРИШКІВ:

Ха-ха-ха... От пустунчик!

ДОВБУШ (з усмішкою):

Спокійніше, товариство, спокійніше!

БАЮРАК (повертаючись до Довбуша):

Пане ватажку, треба
провірити, чи товар (крам) ненарушений.

ХОР ОПРИШКІВ:

Ха-ха-ха.

Найперше виходять на верх декілька опришків з бесагами. Приносять другу частину здобичі. Складають її у правий кут.

ДОВБУШ:

Баба ласа річ, але таляри ще спокусливіші.
Треба подивитись!

Відходить у правий кут, де опришки, що принесли клунки, здають йому звіт з дороги. Видно, як плаєм на схилі йде кастелянша. Виходить на горб. За нею декілька кроків задивлений у неї Орфенюк. Згодом ще кількох опришків.

ХОР ОПРИШКІВ (махаючи долонями й топірцями):

Славне товариство! Славне, Орфенюк!

Кастелянша виходить на середину. Роздивляється в усі сторони не надто збентежена.

КАСТЕЛЯНША:

Ох, це тут кубло цього Довбуша.
(роздивляється, по хвилині)
Але де він сам?

Опришки, що ось тільки прийшли,, мішаються у гурт із давніми. Одні одним швидко розказують. Жваві жести. Орфенюк стає ліворуч, трохи окремо, дивиться на кастеляншу. Баюрак трохи виступає з гурту.

БАЮРАК:

Ох, красна панська чічка,
так кортить до ватажка-сокола?
А ми що? Може гірші?
Тільки подивись: хлопці як смереки.

КАСТЕЛЯНША:

Та я найдужчого, найславнішого
з вас хочу побачити, Довбуша,
що про нього стільки розказують.
Ведіть мене до нього!

БАЮРАК:

Пождіть, панянко, зараз повернеться,
тільки провірить здобич.

КАСТЕЛЯНША:

Mon Dieu! Що за нетакт!
Я чула: це опришок — chevalier,
а він найперше клопочеться грішми,
та тільки згодом дамою.

Опришки потрохи присовуються ближче й придивляються кастелянші з невкриваною цікавістю.

ОРФЕНЮК (більш до себе, з захватом):

Прекрасна, наче вимальована на іконі!

БАЮРАК (з другої сторони, теж наче до себе):

Ну, кізонько, хоч старий,
але ще погуляв би.

ОРФЕНЮК:

Які в неї білі долоні!
Лиш раз такі бачив на іконі,
що її матуся із скиту привезли.

БАЮРАК:

Як вона чудно пахне!
(кривить обличчя й зітхає кумедно)

ХОР ОПРИШКІВ:

Як вона чудно пахне! Ха-ха-ха...

КАСТЕЛЯНША:

Mon Dieu! Чи ці мурла покализись?

ОРФЕНЮК:

Як вона мусить кохати!

БАЮРАК:

Гей, кізочко, може б гречний данець?

ХОР ОПРИШКІВ:

Може б погуляти?

Кастелянша відступає трохи назад.

ХОР ОПРИШКІВ:

У нас також палкі коханки,
дівчата й молодиці, як вогонь,
кохають і милують аж до болю п'янко,
але таких
гладких
тонких
долонь
немає в них,
о, кастелянко!

Опришки заточують півколо. Поволі наближуються до кастелянші, мов обруч, що затіснюється. Сяють у них пристрасно очі. Кастелянша бентежиться.

КАСТЕЛЯНША:

Ох, як смердять їхні сорочки,
вже не видержу!

ХОР ОПРИШКІВ:

Але таких
струнких,
тонких
долонь
немає в них,
о, кастелянко!

КАСТЕЛЯНША:

Mon Dieu! Я безборонна дама!

Півкола опришків вже зовсім близько. Баюрак хоче зловити її за руки, але тоді схоплюється Орфенюк, що весь час стояв від гурту осторонь, швидким жестом добуває з-за пояса пістоля й прискакує з ним до Баюрака.

ХОР ОПРИШКІВ І КАСТЕЛЯНША (скрикують):

О-о-о-о...

БАЮРАК: (скручує Орфенюкову долоню, постріл іде вбік, старий опришок хватає молодика за груди й кидає ним об землю).

БАЮРАК:

Щеня! На мене?

Довбуш, почувши постріл, вибігає на середину сцени й розділює обидвох. З очей б'є вогонь гніву.

ДОВБУШ:

Як ви сміли?

Усі опришки, похнюпившись, зашарівшись, слухняно відступають.

КАСТЕЛЯНША (зітхає):

Що за пригода!
З охотою зомліла б!
Яке це було б стилеве,
невинна дама мліє між страшними
опришками, тільки боюсь, що в них немає
овер'янових крапель.

ДОВБУШ (злегка вклонившись):

Гарна пані, вибачте цю прикрість!

КАСТЕЛЯНША:

Дуже радо. Це ви той славний Довбуш?

ДОВБУШ:

Так. Як тут стою перед вами.

КАСТЕЛЯНША:

Яка прекрасна пригода!
Думала, що тільки на Корсиці
можна таку пережити.
Заблукана в лісах каруца, зламане колесо,
напад опришків, я безборонна в полоні
жорстоких розбишак, чвал погоні
і ось являється лицарський chevalier
і мене визволяє.

ДОВБУШ:

Тільки простіть, красна пані, я ж опришок,
а ніякий шваль, ніякий кравець.

КАСТЕЛЯНША:

Борони Боже! Як так можна зрозуміти!
Ви ж не звичайний опришок, ви князь
слава про вас лине верховини,
луною навкруги.
Про вашу відвагу і чемність для дам...

ДОВБУШ:

А так! Бояться і пани
мене. Це знаю сам.

КАСТЕЛЯНША:

Довкола дикі скелі,
сплять ліси під віялами хмар.
Наче англійський парк
у стилі romantique.

ДОВБУШ:

Не розумію, пані.

КАСТЕЛЯНША:

Баранчики хмарин на небі,
мов стріли з луків, линуть лані,
тут золотий ще вік.
Культурою ще не зіпсовані
ефеби, тільки...

ДОВБУШ:

Тільки?

КАСТЕЛЯНША:

Погано сорочки смердять.

ДОВБУШ:

Ну, дарма!

КАСТЕЛЯНША:

Мов на старинних урнах,
нагадуються образи:
чутливі пастухи із сопілками,
хлюпоче джерело об камінь.
Тут можна жити так безжурно...

ДОВБУШ:

Та тих чутливих пастухів
женуть до праці карбачами.
Так нас зродила кривда й гнів
і вигнала лісами.

КАСТЕЛЯНША:

Яке це дивне!
Шляхетний ватажку, в вас мусить бути
якась трагічна таємниця,
у серці рана...
Ви ж le brigand romantique!

ДОВБУШ:

Зовсім не знав, що я той якийсь...
Перший раз це чую.

КАСТЕЛЯНША:

Ох, розумію добре:
стріла Купідона.
Збиточний Купідон. Ну, ну...

ДОВБУШ:

Не знаю цього пана.

КАСТЕЛЯНША:

Це ж пустун - хлопчина
із золотоперою стрілою.
Ох, він чарує й манить грою
і ранить...

ДОВБУШ:

Але ж мене ніяка куля...

КАСТЕЛЯНША:

Чула, чула: не чіпає,
та Купідонова стріла
нікого не мине.

ДОВБУШ:

Навіть мене. Ха, ха, ха...
Що це за чари?

КАСТЕЛЯНША:

Кохання!
На сльози Абеляра,
ви шляхетний ватажок
і нікого не кохали б?

ДОВБУШ:

Нікого (задумується). Що ж?

КАСТЕЛЯНША:

Не вірю вам (сміється й погрожує зальотно)
Ех, зводнику! Mon cher!
Десь на серця дні щось таке
маленьке, а вперте не застрягло?
Пригадайте собі. Може десь...
може колись... може один раз...
якась пригода... Я ці речі добре знаю.

Довбуш задуманий мовчить.

КАСТЕЛЯНША:

Ну, не згадали?

ДОВБУШ (вагаючись, задуманий):

Не знаю, пані.

КАСТЕЛЯНША:

Так знай,
що кохання приходить нежданно,
не вгадаєш: коли, де і як.
Один погляд і в серці вже рана
і солодкий тріпочеться ляк.

Так, кохання це дивна пригода,
раз в житті, часом два, часом більш.
Чи не хочеш, чи хочеш, та й годі,
мов топельник, поринеш у хміль.

Прилітає невловне, як подув,
приманливе, мов туга зозуль.
а заколе, то глибше від глоду,
болючіше від пестощів куль.

Легкокриле й сліпе, наче доля,
мов стріла із невидних долонь.
Не вважає, чи ранить, чи коле,
чи пече, не питає вогонь.

Ненадійно, знечев'я, ні з чого,
мов недуга, зла карта у грі.
Це музика, що манить до злого,
це музика зваблива, як гріх.

Був тверезий, та раптом вже п'яний,
мов сновида, що ходить у сні.
Це музика, що повна омани,
але й щастя буває у ній.

Хоч безвартне в житті, мов злий шеляг,
та не купиш його за скарби.
Зрадні чари ховає у трелях,
гне й ламає найдужчі дуби.

Був щасливий, мов птах, і веселий,
аж зустрінеш пустоти дитя.
Часом злине легке, як метелик,
часом нищить, мов буря, життя.

За весь час цієї пісні видно на Довбушевім обличчі гру почувань, Орфенюк, що як і перше стоїть збоку сцени осторонь задивлений у Кастеляншу, теж уважно прислухається її співові. Кожне з трьох що інше думає.

ТЕРЦЕТ

КАСТЕЛЯНША, ДОВБУШ І ОРФЕНЮК

Був щасливий, мов птах, і веселий
аж зустрінув пустоти дитя

Часом злине легке, як метелик,
часом нищить, мов буря, життя.

Неждано сигнали вартових за сценою, умовлений знак трубкою (трембітою, рогом, вистрілом). Коротка метушня. Всі здивовані, дехто наляканий.

ДОВБУШ:

Спокійно, спокійно, друзі! (до кастелянші)
Хтось до нас іде, може навіть погоня.
Простіть, пані, що заховаємо вас,
поки знатимемо, в чому річ.
Зайдіть за оцю скелю!

Двоє опришків відводять кастеляншу направо за найближчий скельний облаз. Опришки, що повернули голови в сторону, звідкіля пролунав остережливий знак, дивляться сторожко в далеч.

ХОР ОПРИШКІВ:

Когось ведуть.
З лісу, плаєм
туди ідуть.

Видно, як схилом горба зліва йдуть два вартові з крамарем Пилипом. За хвилину виходять на сцену.

ДОВБУШ:

Це ви, куме Пилипе!
Стільки метушні,
а ні з чого, лиш через вас.
Ми тут навіть не пів дня,
а ви вже зайшли до нас!

ПИЛИП:

Привіт, пане ватажку!
Це так: слідами - слідами...

ДОВБУШ:

Мов хірт, за нами...
Чудово!

ПИЛИП:

Моє слово — тверде слово!
Як обіцяв, прийшов на торг.
Добра, бачу, доволі... доволі...
Не беру на борг.

ДОВБУШ:

Звідкіля дізнались,
що в нас добро?

ПИЛИП:

По поході... не було б добра?
Ех, не жартуйте, ватажку!
Догадатись не важко.

ДОВБУШ:

Ви вже про похід... так швидко нас знайшли!

ПИЛИП:

Хе-хе-хе-... Та ж уся верховина
лунає про похід:
із Богородчан, мов грім, дзвенить,
від заграв рвуться коні
в клунях у тривозі...
А це схоплення в дорозі
кастелянової доні,
що з чужих країв недавно
вернулась. Славно, славно!
Чи я глухий, чи я сліпий?
Бий мене, сило Божа, бий!
Кастелян волосся рве,
Хе-хе-хе...

ДОВБУШ:

Як ви все знаєте достоту!

ПИЛИП:

Самому маркота...
Хе-хе-хе...
Де ж вона, голубка,
пташинка-крушинка, де ж?
(оглядає табор опришків, роздивляється хитро навколо)
Чи не ось там за скелею? Еге ж?
Сховали ціпочку. Хе-хе-хе...

ДОВБУШ (різко виступаючи):

Обережніш!.. Пилипе... Пилипе!..

ПИЛИП (злякавшись):

Що з вами? Пане ватажку?
На святого Кузьму й Дам'яна...
Пане...
Я за торгом.

ДОВБУШ:

Не буде більше торгу!
Ніколи вже між нами!

ПИЛИП:

Що це?..

ДОВБУШ:

Дволична гра — небезпечна гра
скінчиться раз!

ПИЛИП (хоче вдати сміх):

Хе-хе-хе. Чи вас вкусила муха?
На Святого Духа...

ДОВБУШ:

Знаю вас,
маю вісті...
Ви тут солодкі, мов мед,
гуцулам співаєте про мене,
торгуєте зо мною, а в місті...
від панів червінці, від старостів,
від війська заплата.
За мною вслід, мов тінь моя,
як вірний пес...
Скінчиться ваша лесть.
Слідкуєте за мною, щоб їм переказати.
(Добуває з-за пояса пістоля)
Кажіть: яку кастелян
обіцяв нагороду?

ПИЛИП (белькоче):

Пане ватаж...

ДОВБУШ:

Як хробака, зімну,
зітру в мазь, мов черв'яка, розтопчу...
(хватає Пилипа за груди, пригнічує донизу, що той паде на коліна, корчиться й белькоче. Тоді прикладає дуло пістоля до чола).

ДОВБУШ:

Мови „Отче наш" і „Богородице Діво"
перед смертю!

ПИЛИП:

От-от-отче на-а-аш, і-і-іже є-си-си на небе-
сіх-сіх, да-да-свя-тить-титься і-мя-мя Т-во-є-є,
да-да прий-прий-дет цар-цар-стві-є Твоє-є-є,
да-да бу-бу-дет во-во-ля Твоя-я...

ДОВБУШ:

Скоріш! Не маю часу.

ПИЛИП:

я-ко на небе-си-си і на зем-лі, хліб-хліб на...
(раптом здригається, мов нагадав собі щось, і розводить долоні):
Пане ватажку, ще маю вам щось сказати...
Дзвінка... знаєте, ця Дзвінка... з весілля,
з Космача... просила... благала... казала
переказати... що... що... вже умру, не брешу...
на мою матір...

ДОВБУШ (що ввесь час тримав Пилипа одною рукою за груди, а другою пістоля при його чолі, пускає його й пістоля ховає за пояс):

Дзвінка? Що кажеш? Дзвінка...
(задумується)
Що вона робить?

ПИЛИП (з блиском надії в очах, швидко):

Тужить, марить, виглядає,
леліє, ниє чічка, нидіє голубка, в'яне,
хоче побачити раз, один раз,
один раз...

ДОВБУШ:

Ставай!

(Пилип підводиться)

Пам'ятай, що це тільки ради неї...
Хай більше моє око тебе не бачить!

Пилип відступає. Відійшовши на край горба, кидає за себе погляди, повний зненависти, й відрухово затискає п'ястуки. Видно, як швидко сходить плаєм униз. Довбуш дивиться в далеч задуманий. Коли Пилип зник уже в долині, Довбуш бере ріг (трубку, трембіту, може бути вистріл) і дає знак. Опришки з усюдів схоплюються й гуртуються.

ДОВБУШ (кидає наказ):

В ряд!

(коли всі стали)

Хлопці, друзі!
Підете всюди зо мною?

ХОР ОПРИШКІВ:

Усюди, пане ватажку!

ДОВБУШ:

Куди б я вас не вів?

ХОР ОПРИШКІВ:

Усюди, пане ватажку!

ДОВБУШ:

Хоч як було б небезпечно?

ХОР ОПРИШКІВ:

Завжди, пане ватажку!

ДОВБУШ:

Так збирайтесь в дорогу!
Добро берем з собою.

Опришки миттю розбігаються, одні вантажать клунки, інші лагодять зброю, поправляють отяг на собі. Довбуш спокійний, рішучий, усміхнений, випрямлений. По хвилині кидає знов наказ.

ДОВБУШ:

В ряд!

Опришки стають.

ДОВБУШ:

Усі?

ХОР ОПРИШКІВ:

Усі!!

ДОВБУШ:

Готові?

ХОР ОПРИШКІВ:

Готові!!

ДОВБУШ:

Вже йдемо!

ХОР ОПРИШКІВ:

В якому напрямі?

ДОВБУШ:

В напрямі Космача!

В гурті опришків шепіт здивовання.

БАЮРАК (виступає з гурту):

Пане ватажку! Як я старий друг...
Вже знаю... це через цю бабу...
Пане ватажку! Баба це погуба...
баба зрадить... кожна баба... баба це...

ДОВБУШ (різко):

В ряд!

Баюрак замовкає й стає в ряд. Тоді видирається з гурту Орфенюк.

ОРФЕНЮК (схвильовано):

Пане ватажку! Карайте мене,
але не йдіть, не йдіть!
Я мав лихий сон. Упала зоря і...
Не йдіть, не йдіть, не йдіть!

ДОВБУШ (лагідно):

Хлопче, що з тобою?
Ну, заспокійся! Цур тобі!
Не будь дитина! Знаю,
що небезпечно, що всюди погоня...
але, не бійся, як я Довбуш, не бійся!
Ну, йдемо вже!

Орфенюк повертається до гурту. Тоді вибігає з-за скелі Кастелянша з простягнутими долонями.

КАСТЕЛЯНША:

Ох, mon Dieu, про мене забули!

ДОВБУШ (сміючись до Кастелянші):

Дійсно, були б забули.
Пані, їздите верхи?

КАСТЕЛЯНША (здивована):

Що? — Ну, так!

Довбуш кличе порухом долоні Орфенюка. Той виступає.

ДОВБУШ (до Орфенюка):

Візьмеш пару коней
і відвезеш цю паню!
Лишиш її в Космачі у війта,
хай дістане сердега кастелянову нагороду.
Тільки...
(приступає до Орфенюка й кладе йому долоню на плече)
Тільки дай слово, що не втечеш з нею,
не торкнешся її й повернешся!

ОРФЕНЮК (напружує волю, хвилюючись по хвилині, рішуче):

Опришківське слово!

ДОВБУШ (по хвилині задуми, тихіше):

А в Космачі
ще зійдеш... до Дзвінки... і скажеш,
що прийду завтра під ніч...
Хай зрадіє...

Орфенюк відступає й несміливо підходить до Кастелянші.

КАСТЕЛЯНША:

Ох, mon cher, вже прощаємось!
Mon brigand, mon corsaire, яка дивна пригода!
Яка чутлива сцена,
наче в спектаклі про Картуша!
Ох... ох...

(Підносить хустинку до очей, згодом переходить перед рядом опришків, махаючи хустинкою та з віялом у другій долоні. Орфенюк іде за нею. На краю горба вона зупиняється).

Ще раз, adieu!

Кастелянша з Орфенюком сходять плаєм. Коли вже зникли, Довбуш повертається до опришків.

ДОВБУШ:

Ми теж уже в дорогу. Мусимо кружляти,
щоб не зустріти погоні.
За день будемо на місці.
В ряд!... і вперед!

Опришки рядами, з топірцями, а дехто з рушницею на плечах сходять поволі вниз з горба. Велике, криваве півколо заходячого сонця саме стає над плаєм, так що похід опришків здається потопає в багряній плямі сонця. До кроку співають марша.

ХОР ОПРИШКІВ (разом з Довбушем):

Ідем, ідем, поволі крок за кроком,
поволі сходим до долин із гір,
де наші лігва, мов орлів, високо,
сягають ввиш у край вітрів і зір.

Ідем, ідем, наш крок орлів побудить,
поволі сходим з верховин до сіл.
Тут вільний вітер, там покірні люди
впряглись в турботи, мов до плуга віл.

Ідем, ідем, поволі крок за кроком,
поволі сходим із верхів'я вниз,
де ждуть жінки палкі й пломінноокі,
що кинуть все, щоб нас кохати лиш.

Ідем, ідем, де мирні й смирні люди
блаженне щастя п'ють, мов кислий хміль,
Хто став опришком — дім його усюди
й ніде не має свого дому більш.

Ідем, ідем, поволі крок за кроком,
так за труною молодости йдуть,
але похміллям волі сяє наше око,
хоч знаємо: нас кат і башта ждуть.

Ідем, ідем, поволі крок за кроком,
поволі сходим до долин із гір,
де наші лігва, мов орлів, високо,
стримлять увись в країну хмар і зір.

Довбуш сходить останній.

З а с л о н а.

III. ДІЯ

I. ВІДСЛОНА

Та сама кімната, що в першій відслоні першої дії, тільки без весільного прибрання. Дзвінка й Орфенюк. Він кінчає саме свій звіт.

ОРФЕНЮК:

Тож пан ватажок заїде сьогодні
під вечір в село й прийде до вас ночувати.
Прощайте, красна молодице!

(виходить)

ДЗВІНКА (хвилину стоїть схвильована):

До мене? Довбуш! Сьогодні? Мій Боже!

(по хвилині)

Серцю повірити важко, здається неможливе,
але цей молодий опришок навіщо ж
дурив би мене. І чому я не кличу щаслива:
Адже ж мій Лесь, мій Лесик буде в мене.
Пояснити не вмію, зрозуміти не можу.
Днями й ночами ждала, вижидала,
ловила кожну чутку про нього, кожну
найдрібнішу поговірку, кожний шепіт
говорив щось про нього. Здавалось: без нього
зів'яну бадилиною, без нього жити не можна.
Так першої ластівки ждуть по зимі весною,
так серед посухи жде трава роси краплини,
як я вістоньки, вісточки ждала від нього.
Та чому тепер серце захололо,
чому обідніло й зів'яле принишкло
і чому ж я не радію?

(по хвилині)

Як це сталось, що він нагадав собі мене?
Цілий рік, довгий рік не пам'ятав,
ні разу знаку від себе не дав, аж тепер.
І пощо ж він до мене прийде? На ніч?
Знову на ніч? — і відлетить собі, як тоді.
Не мені за ним літати! Немає в мене крил
до цього. Ох, цього дурману любовного
моє серце випило забагато!

І чому, чому мене проклято
цим коханням? За що? Не знаю.

(по хвилині)

І пощо ж він прийде до мене? Чи не на глум мені?
Адже ж усе село гомонить про красну паню,
що захопив її. Сама бачила, як цей його вістун
віз її селом. Де ж мені до неї?! Де ж мені!!
У молоці купана, росою мальована, панська чічка.
Не зумію так милувати, як вона.
І пощо ж він до мене прийде? На глум,
на глум мені!

(по хвилині)

І кохати не можна й забути не можна,
і кохати годі й не кохати годі.
Кажуть, що кохання, коли у серці
переллється, закипить, загусне,
то ядом виллється.
Чи це дійсне: він прийде?

(мимохіть, без думки, механічно, за якоюсь підсвідомою спонукою починає прибирати хату, згодом приспівує).

Ой зацвіте червоне зілля,
жар-зілля, зілля-смерть.
У мому серці дурману,
п'янкого дурману ущерть.

Ой зацвіте червоне зілля,
ой, бідна ж моя голова!
Червоне злучить нас весілля,
кохання, що вбива.

Червоне злучить нас весілля
і будеш завжди, завжди мій!
Ой, зацвіте п'янке жар-зілля
у ночі весняній. (По хвилині)
А цур! Навісна пісенька!
Мій Боже: червоне весілля?

Відчиняються двері й стає в них Степан. Бурмотить під носом якесь привітання, входить до середини, здіймає капелюх і кидає на стіл, сідає важко на лавку. Дзвінка, наче пробудилась, схоплюється, згодом дивиться задумано на Степана й неждано простягає долоні.

ДЗВІНКА:

Степане, Степанику, ти звідкіля?

СТЕПАН (здивований):

А звідкіля б? З праці.
Не ширяю попід хмари.
Що ж ти така солодка?

ДЗВІНКА (з докором):

Степанику!

СТЕПАН:

Хе-хе... Ні з цього, ні з того
солодушка з неї зробилась!

ДЗВІНКА:

Степаночку, єдиний, коханий!

СТЕПАН:

Дивіться: знечев'я став „коханий".

ДЗВІНКА:

Ти голодний?

СТЕПАН:

Ну, звичайно, праця не розкошування.

Дзвінка йде до печі, але Степан порухом долоні стримує.

Пожди: що нового?

ДЗВІНКА (заїкується, має якийсь намір, хоче щось виявити, але ще захитується):

Ну... нічого.

СТЕПАН:

Неправда. Щось сталось.

ДЗВІНКА (хвилюючись):

Ні... нічого.

СТЕПАН:

Ой, голубко, ти досі мене так не вітала.
Чулих слівець не звик від тебе чути.

ДЗВІНКА:

Дивуєшся?

СТЕПАН:

Коли вертався з полонини, бачив здалеку:
хтось виходив з хати.
Кажи!

ДЗВІНКА:

Ні... ніхто.

СТЕПАН:

Не крути! Кажи!

ДЗВІНКА (вкінці рішається):

Це... це... вістун від Довбуша.

СТЕПАН (схоплюється):

Від Довбуша?!

ДЗВІНКА:

А так! Він сам прийде до нас увечорі.

СТЕПАН (хвилюючись):

Не до „нас", до тебе, голубко!

ДЗВІНКА:

Не знаю.

СТЕПАН (падає знов на лавку, прибитий):

Доля карає мене.
Думав, що накінець заживу спокійно.
Вже цілий рік мене ніхто не чіпав,
вже рік жив мирним життям,
як годиться гідному ґазді,
аж тут неждано...

(підноситься схвильований)

Думав, що той любас, той чужоложник
уже наситився тобою, має тебе досить,
що примари минулого не лякатимуть більше нас,
що благородний мир увійде в нашу хату,
аж тут тобі маєш...
Чого моє минуле, чого опришківство
переслідує мене? Не хочу з ними,
не хочу з тим світом мати нічого спільного.
Я син чесних ґаздів, син гідної сім'ї,

я тепер чесний ґазда на свому паю
і чого від мене хочуть ці палії,
пройдисвіти, шибайголови, волоцюги,
паливоди, нероби, гультяї,
харцизи й злодюги.
Пропадь, маро, розвійся, щезни!
Для вас верхи й ліси безмежні,
а дім мій мирний залишіть!
Хіба прийдеться утікати,
не виставлюсь на людський посміх,
не гомонітиме село за мною:
це чоловік опришкової любки!
Мерщій добро збираймо, винесемо з хати!
Вже час нам заховатись...

ДЗВІНКА (дивиться на нього з погордою, але перемагає себе):

Степане, не застануть нас,
можуть хату спалити.

Степан розкладає безрадно долоні.

ДЗВІНКА:

Адже ти колись ходив з ними.
Наскільки збільшив ти своє майно
за їхні гроші?
А Довбушеві червінці? — (з іронією)
моє придане!

СТЕПАН:

Облиш це... Що минуло, те забулось.
Не розумію: раз зарискувати,
але набрався добра, так жий гідно,
а їм вічно хочеться бушувати,
а їм воля, боротьба, незайманість, орлі льоти!
Бездомна наволоч, зводники жінок, мерзота!
Подумай, подумай тільки:
що скажуть, люди, коли знов до тебе прийде?

ДЗВІНКА (зітхнувши):

Ох, ти про це...

СТЕПАН:

Знаю, моє добре ім'я тобі нізащо.

ДЗВІНКА (з докором):

Але ж Степане!
(насмішливо) І знову, знову
опришок прийде з твоєю жінкою ночувати,
а ти гречно славного гостя вітатимеш.
І ти мій чоловік, мій леґінь,
І ти хочеш, щоб я тебе кохала...
такого?
Добре, милуватиму, кохатиму, голубитиму,
але не тебе, а того, хто справжній леґінь.

Степан дивиться похмуро в землю. Згодом підводиться, йде до стіни, здіймає рушницю з кілка й оглядає її.

СТЕПАН (більш до себе):

Кажуть, що його куля не ймеиться.
Чари-мари, чари-мари,
але хто зна: може в цьому щось дійсне...

ДЗВІНКА:

Ти віриш?

Степан стенає плечима, не знаючи, що відповісти. Тоді Дзвінка йде до скрині, відчиняє її, перегортає тремтячими руками всякі предмети, а потрапивши на чоловіків сховок пороху й куль, бере першу з краю й тисне її в долоні.

ДЗВІНКА:

Це... це священна куля.

(Степан дивиться недовірливо).

Моїми слізьми посвячена,
моїм горем, моєю кривдою,
моїм зламаним коханням...

СТЕПАН (байдуже):

Хай собі! Обережність ніколи не завадить.

Бере кулю, набиває рушницю, але вішає її знов на давнє місце. Проходжується.

Вже знаю.
Маю кращий спосіб.
Навіщо робити це самому?

Навіщо брати на своє сумління
чиєсь життя?
Хто зна: може по смерті щось і буває...
В усьому будь ти обережний!
Може колись кажуть здати обрахунок.
Тоді скажеш: не вбив нікого.
Навіщо нести вантаж душі чиєїсь?
Вмиваю руки: хто інший зробить це.
Ну, і завжди безпечніше.
Ну, і нагорода за живого
більша. Їм потрібний
на колесо, на гак, на ялицю,
щоб пострах був, щоб приклад був
для інших. Гей, орле, орле,
високо ти літав, високо залетиш!
За нагороду докупимо
ще полонини.
Знаю, що робити.
Тільки сміло до діла!

(підходить, лестячись, до Дзвінки)

А ти, голубко, милуватимеш
свого законного чоловіка, ге?

(Дзвінка відштовхує його)

Вже йду!

(швидко виходить, узявши капелюха).

ДЗВІНКА (стоїть, наче отупіла. Нагло схоплюється, мов пробудилась із міцного сну. Кидається до вікна):

Степане! Агов! Степане!
Вернись! (по хвилині) Вернись!
(по хвилині) Вже пішов, не чує,
не видно його. Боже мій,
що я накоїла, що вдіяла нещасна!
По гайдуків пішов.
Лесю, Лесику, соколе ясний,
не дам тебе, не дам тебе!

Вибігає з кімнати.

Заслона.

II. ВІДСЛОНА

Майдан серед села. Позаду в деякій віддалі вийтів дім. Ліворуч видніється здалеку Степанова хата. Низка інших будівель, порозкиданих нерівно, проходить у вулицю. На майдані гурт селян, спершу не надто великий, згодом з кожною хвилиною більшає. Можна завважити між ними якийсь турботливий неспокій, що теж по деякому часі виразно зростає. Раз у раз хтось проходить у тому чи цьому напрямі. Зустрічаються, спиняють, скупчуються в менші або більші гуртки, про щось один одному повідомляють, роздивляються навкруги, гомонять рухливо з жвавими жестами.

ХОР СЕЛЯН:

Ой, не гаразд, ой, не гаразд,
та й у верховині.
Навис, мов хмара, лютий час
на нашій країні.

Ой, не добро, ой, не добро
по світу гуляє.
Вогонь, повітря, всяке зло,
мов галич, ширяє.

Колись не так, було не так,
жить було прекрасно.
Прийшли тривога, злидні й ляк,
ясне сонце згасло.

Ой, брате, зле, ой, свате, зле
та й несправедливо.
Воно не так повинно, вже ж!
Інакше судилось.

Наш дім не наш, наш лад не наш,
над нами хто інший.
ой, не гаразд, ой, не гаразд
та й жити смутніше.

Ой, не гаразд, ой, не гаразд
в верховині славній.
Чи ще зустрінем кращий час?
Чи вернеться давнє?

ГОЛОСИ З-ЗА СЦЕНИ:

Аго-о-ов!

СЕЛЯНИ:

Що там? Що там?

Вбігає новий гурток селян, жваво розповідають.

ОДИН ГУРТ СЕЛЯН:

Опришки під селом!
Сам Довбуш!
Сунуть просто до нас!

ДРУГИЙ ГУРТ:

Аби тільки не з лихою думкою!

ПЕРШИЙ ГУРТ:

Довбуш, Довбуш суне!

ДРУГИЙ ГУРТ:

Ой, що то буде?
Ой, що то буде?

Від сторони війтового дому надходить Степан. Поволі наближається до юрби. Неспокійний, нерішучий, рухами виявляє вагання й затривоження. Видно: не знає, що робити й хитається перед якоюсь важною постановою. Прислухається хвилину до голосів гурту. Згодом відходить трохи осторонь. В юрбі появляється — виринув, не знати звідкіля — крамар Пилип. Завважує Степана й його неспокій. Підходить ближче.

ПИЛИП:

Здорові! Хе-хе... Бачу: щось на серці сіло.

СТЕПАН (відпекується):

Еге... нічого!

ПИЛИП:

Не кажіть! Маю очі.
Бачу й розумію.
Так-так... Є чого журитись.

СТЕПАН (неохоче):

Лишіть!.. (по хвилині) Пек вам!
Все відгадаєте.

ПИЛИП (сміється):

Хто б по вас не пізнав?
Маю очі й розум.
Так-так: Довбуш знов у село суне.

Хе-хе... Може пригадаємо собі
горілочку з торішнього весілля?

СТЕПАН (кидається, наче вжалений):

Не торкайте!

ПИЛИП

Чому ж? Гаряча ви вода.
Старий друг і розраду дасть
і пораду...
Ви від війта? Розумію...

СТЕПАН (хитається, чи признатись):

Але його немає.
З тою якоюсь панею
аж до самого кастеляна поїхав..
Дідько її наніс.

(знову вагається, але Пилип немилосердно дивиться йому в вічі)

Гайдуки знов далеко.
Не добігну на час.

ПИЛИП

А так, вже по гайдуків запізно...
Ну й знов прийматимете
славного гостя, чим хата багата:
хлібом, сіллю й ще чимсь... Хе-хе...

СТЕПАН:

Чорт його приймав би!

ПИЛИП

Бо можна прийняти й інакше,
Можна привітати й інакше,
гей-гей, ще славніше...

СТЕПАН:

Що ви кажете?

ПИЛИП

Гей-гей, ще славніше!

Поволі, стиха перемовляючись, відходять осторонь у напрямі Степанової хати й никнуть між юрбою. Гурт селян зростає й хвилюється щораз більше. Здалеку чути тупіт копит, гамір їздців, брязкіт зброї.

ОДИН ГУРТ СЕЛЯН:

Опришки вже в селі.

ДРУГИЙ ГУРТ:

Зсідають з коней на толоці.

ПЕРШИЙ ГУРТ:

Пускають їх на траву.

ДРУГИЙ ГУРТ:

Йдуть туди.

ПЕРШИЙ ГУРТ:

Хлопці, як смерічки!

На майдан входить бадьоро й з розмахом ватага. Довбуш, Баюрак і Орфенюк замішані в гурт. Опришки вітають селян, здіймаючи вгору топірці, дехто крисаню. Селяни відповідають.

ОПРИШКИ

Здорові, чесні люди!

СЕЛЯНИ:

Як Бог дасть, леґіники!
З чим приходите?

ОПРИШКИ

Не з лихом.

СЕЛЯНИ:

Абисте жили сто літ, соколята!

ОПРИШКИ

Ми в гості до вас!

СЕЛЯНИ:

Гостюйте, хорошенькі!

Довбуш виступає попереду своєї ватаги. З усіх усюдів ще збігаються ґазди, парубоцтво, жінки, дітвора тощо.

ДОВБУШ:

Славні ґазди, ми до вас у гостину,
на розраду. Банно самим
у лісах скитатись без впину.
Наскучилось. Прийшли
розважитись у гіднім товаристві.

СЕЛЯНИ:

Вітайте, славний ватажку,
аби не в злу годину!

ДОВБУШ:

Як живеться чесній громаді?

СЕЛЯНИ:

Ой, не гаразд, ой, не гаразд!

ОДИН ГУРТ СЕЛЯН:

Кастелянські гайдуки в нас гостювали.

ДРУГИЙ ГУРТ:

Замиряти нас прислали їх.

ПЕРШИЙ ГУРТ:

Ой, нас замиряти, ой, нас замиряти,
небесна сила їх скарала б!

ДРУГИЙ ГУРТ:

Мовляв, ми всі опришки,
коли не по ділу, то по душі.

ПЕРШИЙ ГУРТ:

Три найгідніші ґазди погоріли.

ДРУГИЙ ГУРТ:

Від вогню... від гайдуків, від наглої
й несподіваної смерти...

ПЕРШИЙ ГУРТ:

Від вогню, від води, від чужих порядків...

ОБИДВА РАЗОМ:

Господи помилуй!

ОПРИШКИ:

А коли хочемо свої порядки чинити,
нам кажуть: ми опришки...

ПЕРШИЙ ГУРТ СЕЛЯН:

Кастелянські орендарі шкуру здерли б...

ОБИДВА ГУРТИ РАЗОМ:

Ой, не гаразд, ой, не гаразд!

ДОВБУШ:

Хай вийдуть уперед погорільці!
(Виступають три ґазди).

ДОВБУШ (до Баюрака й Орфенюка):

Вирахуйте три рівні паї дукатів!

Три селяни кланяються глибоко Довбушеві й відбирають з рук Баюрака заплати.

ДОВБУШ:

А тепер ті, що найбільше потерпіли від гайдуків!
Дедю Митре, ви найстарший,
назначуйте чергу!

Ґазди підходять за чергою до міхів з багатством і беруть свої паї від Баюрака й Орфенюка. Старий дядько встановляє порядок. Брязкіт монет. За цей час хор співає.

ХОР СЕЛЯН:

Дужий Довбуш, славний Довбуш
по всій верховині.
Хай про нього буйна слава
із вітрами лине!

Любий Довбуш, славний Довбуш
за щедрість велику.
Хай про нього кличе слава
аж до суду-віку!

Гідний Довбуш, леґінь Довбуш
на всю верховину.
Вість про нього кожен гуцул
перекаже сину.

ХОР СЕЛЯНОК:

Ясен Довбуш, красен Довбуш
В киптарі черленім.
Ім'я його в серцях наших
всеноситимемо.

ХОР ПАРУБКІВ:

Довбуш леґінь, Довбуш леґінь
понад леґінями.
Хай для нього верховина
спалахне піснями!

УСІ СЕЛЯНИ:

Дужий Довбуш, славний Довбуш
за мужність завзяту.
Збережем про нього пам'ять
і славу крилату.

В одному моменті Баюрак підходить незавважно до Довбуша й підказує йому.

БАЮРАК:

Пане ватажку, це вже марнотратство.
Що нам лишиться?
На вітер усе багатство?

ДОВБУШ:

Ех ти, старий скнаро,
до дна сипте з міхів,
чуєш, до дна!
Хай знає верховина, що Довбуш гуляє!

Баюрак відступає, стенає лихий плечима й повертається до міхів.

ХОР:

Леґінь Довбуш, славний Довбуш
на всю верховину...

Коли черга ґаздів кінчається, Баюрак, моргаючи значливо в сторону Довбуша, виймає з одного клунка коралі й підіймає їх угору.

БАЮРАК:

А тепер дарунки для челяді...

Жіноцтво схоплюється, одна за одною підбігають, метушаться, хвилюються.

ХОР ЖІНОК:

Матінко Божа, зорі так не сяють,
Як Довбушеві коралі!

БАЮРАК (з значливим усміхом):

Але не бачу найкращої з красунь...

Довбуш заклопотаний Баюраковим помислом. Жінки перезираються одна на одну, підсміхаються, штовхаються значуче ліктями.

ХОР ЖІНОК:

Це певне за Степанову...
Еге ж?.. Та ось вона!

Саме на майдан вбігає Дзвінка задихана, затривожена й прямує просто до Довбуша.

ДЗВІНКА:

Ватажку!.. Довбушу!..
Хай віддих зловлю... тікай, тікай!

ДОВБУШ (схоплюється):

Дзвінко! Що з тобою?

ДЗВІНКА:

Тікай з села!.. Скоріш!.. Хутчіш!..
Гайдуки... він... ну, Степан... мій чоловік
веде гайдуків.

Серед юрби помітне збентеження. Всі притихають, мов оглушені, тільки Довбуш не тратить самовпевнености й рівноваги.

ДОВБУШ:

Як це?

ДЗВІНКА:

А так! Пішов по гайдуків.
Я вибігла за ним, бігла аж на шлях,
але вже не дігнала, зник з очей.
Вже певне з гайдуками
вертається в село.

ДОВБУШ:

Ти зайво налякалась.
Хай собі веде, кого хоче,
хоча б чортів з пекла!
Не Довбуша гайдуками полохати!
Зате я щасливий, що тебе бачу.

ДЗВІНКА:

Але я боюсь. Я чую:
щось зле скоїться.
Тікай, тікай, Лесю,
не йди долі в зуби!

ХОР:

Ой, щоб не зла година...

ДОВБУШ:

Тож ні, люба,
а щоб не боялась:
(дає знак топірцем)
гей-там, десять леґінів,
сховатись за селом біля шляху,
коли б йшли гайдуки, спинити
стрілами, ми прийдемо в поміч.
Змірятись з ворогом завжди готовий!

Відділ опришків виходить з майдану за село.

ХОР (уся юрба):

Славний наш ватажок!

ДОВБУШ:

А тепер, любі друзі,
не псуймо собі розваги!

Юрба повертається знов у бадьорий настрій. Хвилюється, майже починає танцювати.

ДОВБУШ (до Дзвінки):

Зозулечко красна,
накінець при тобі!

ХОР:

Красний Довбуш, красна Дзвінка.
Сідай-рідай-дана.
Будуть тоті любки славні
зо свого кохання.

ДОВБУШ:

Дзвінко, Дзвіночко,
не запросиш до своєї хати?
Прийшли гості гостювати.

ДЗВІНКА (відступає):

Не мені тепер
гостей приймати!

ДОВБУШ:

Дзвінко, Дзвіночко,
що це тобі?

Так підем самі!
Огей! За наше кохання!

Хоче її обняти за стан, але Дзвінка виплигує з-під його рук і повертається до своєї хати. Довбуш, здоганяючи її, швидко йде за нею.

ХОР:

Сідай-рідай, сідай-рідай,
сідай-рідай-дана!

Юрба на майдані переливається, мов прибої й відбої хвиль, метушиться, кружляє. Опришки розкидають з міхів на всі сторони останні залишки золота та іншого добра. Дзенькіт і брязкіт. Звідкілясь появляються чарки. Вирування, загальна гульня. Підводячи Довбуша, приспівують:

ХОР:

Славна Дзвінка, славний Довбуш
з юнацької вдачі.
Ой, такого леґіника
світ іще не бачив.

Заслона.

III. ВІДСЛОНА

Сіни в Степановій хаті. Праворуч дебелі входові двері. Позаду в середині двері в світлицю. Ліворуч міцна драбина, що нею входять на горище. Угорі над нею видніється вхід на горище. Густий сутінок, тут і там промережаний нитками проміння, що впадає крізь шпарини. Передвечірній час.
Коли відкривається сцена, входить в подвір'я Степан, тривожно роздивляється, жваво заходить у світлицю й за мить вертається в сіни з рушницею в руках, ще раз підозріло оглядається, швидко підіймається щаблями драбини вгору й зникає в пролазі горища. За ввесь час долітають знадвору голоси юрби, заблукані уривки пісень, сильніші то слабші приливи гамору, окремі вигуки тощо.

За мить хвиля голосів ударяє сильніше, наближається й спиняється в деякій віддалі. Відокремлюється відгомін чиїхось кроків, виразнішає, вже ось під дверима. Тоді Степан вихиляється з горища й висовує перед себе цівку рушниці. Двері відчиняються й стає в них... Дзвінка. Дзвінка переходить поріг, не бачить у сутінках причаєного Степана, робить декілька кроків у сіни й повертається обличчям до дверей, плечима до горища. В дверях появляється Довбуш.
Степан робить розпачливий порух рукою, мов би хотів зігнати Дзвінку, що заслонює йому Довбуша: бачить, що даремно, й швидко ховається вглиб горища.

ДОВБУШ (з докором):

Дзвінко,
ти так мене приймаєш,
ти так мене вітаєш,
а я до тебе линув,
наче крила виросли б мені.

ДЗВІНКА (з іронією):

Дійсно,
такого рідкого й славного гостя
треба б медом-вином частувати,
так що ж, чоловіка немає в хаті,
а ці крила виросли вам, ватажку,
либонь трохи пізно.

ДОВБУШ:

Дзвінко, не пізнаю тебе.
Невже ж це ти?
Тамта Дзвінка була така інша,
така неподібна до неї,
зозулька ночі весняної,
що зіркою на мить засяла.

ДЗВІНКА:

Це гаразд, що мене не пізнаєш.
Не було коли мене пізнати
за одну ніч, одну коротку ніч.
І я тебе запізно пізнала.
Запізно пізнала й зарано покохала.

ДОВБУШ:

Пташко,
що тобі на гадку спало,
що з тобою сталось?
Я знову твій,
чого ж мені ти докоряєш?

ДЗВІНКА:

Не докоряю і нічого не хочу
і не спиняю більш.
Усе пройшло. Облиш!
Давніше плакала. Тепер вже ні.

Ти не мій і не мені
в'язать своє життя з твоїм.
Пощо ж до мене ти тепер прийшов?
Щоб повторити знов,
чого не можна повторити?

ДОВБУШ:

Дзвінко, я може зле колись зробив,
проте я зовсім не перестав тебе кохати,
я саме аж тепер тебе насправді полюбив,
коли пізнав, що ніхто інший мені тебе не
зможе заступити,
що ти одна, одна на всьому світі.

ДЗВІНКА:

Уже даремно!
Було задовго ждати.
Кохання це така квітка,
що її так легко,
так легко розтоптати.
Я теж маю свою гордість.
Знаю: не перша я й не остання.
Пощо ж у піжмурки нам гратись?

ДОВБУШ:

Що було, не важно.
Так марнотратно, так легковажно
згасити зірку, що нам спільно сяла?
Що раз зв'язалось, не розв'язати,
що доля скувала, не розкувати
і не порвати нам!

ДЗВІНКА:

Ми інші вже, не ті, що нас життя звело.
Не зрозуміємось ніколи.
В сльозах кохання і скорботи
зів'яла наша квітка долі.

ДОВБУШ:

Не кажи так мені!
Не зів'яла, о ні!

ДЗВІНКА:

Я вже не та, не та, не та,
що ночі-ранки виглядала,
я вже не та, не та, не та,
що квіткою з кохання в'яла,
я вже не та, не та, не та,
що зір молила таємничих,
щоб любого дали обличчя
побачить хоч ще раз.

І я не та, і ти не той,
зустрілись ми запізно,
не зрозуміємось ніколи,
бо наші душі різні.

І ти не той,
про кого мріяла колись я,
і я не та,
яку хотів ти мати б,
тож краще нам розстатись,
розстатись рано, коханий!

ДОВБУШ:

Дзвіночко! Не може бути!
Для мене це день
нового народження!
Для мене це початок кохання!

ДЗВІНКА:

Для мене це початок кінця.
Я вже не годна, не можу, не зумію.
В мені все вигоріло, випалилось, вихололо.
Не можу ні кохати, ні ненавидіти.
Подумай: чим було б тепер наше кохання.
Послухай: наше кохання це пісня без мелодії.
Послухай: наше кохання це скрипка, що
не грає.
Подумай: наше кохання це квітка без запаху
й барви.
Іди собі!
Щасливий будь і славний!

ДОВБУШ:

Без тебе не буду ні щасливий, ні славний!
Гей, зозулечко, я не звик відходити ні з чим.

Беру сам, коли не хочуть дати.
Ти оце послухай:

Ти пригорни ще раз,
ти приголуб ще раз,
може коротка ця мить
давнім похміллям сп'янить.

Тож обійми ще раз,
тож приворож ще раз,
може хвилина одна
й вернеться перша весна.

Так пригорни ще раз,
так приголуб ще раз,
може хвилина оця
замирить навіки серця.

ДЗВІНКА:

Навіки, замирить аж смерть!
Ні, поцілунок мого щастя не верне,
поцілунок моєї кривди не зітре!

Довбуш поступає кілька кроків уперед, хоче обняти Дзвінку, але вона відскакує вбік і таким чином відслонює Довбуша від горища. Степан, що ждав нетерпеливо такої хвилини, зненацька стріляє.

Довбуш поцілений захитується й хватає себе одною долонею за груди. Степан жваво сходить з горища вниз і на драбині вигукує, махаючи рушницею, що ще димить.

СТЕПАН:

Але куля зітре!
Це куля від неї!
Даруночок від любки!
Гу-гу!

ДЗВІНКА:

Боже, що я вдіяла!
Я не знала, що він тут...
Я цього не хотіла,
Лесю!

На відгук пострілу прибігають опришки, перші Орфенюк і Баюрак, за опришками суне вся юрба, спиняється в дверях, видно, як хвилюється й переливається бурхливо. Кілька опришків хватають Довбуша й піддержують його.

ОРФЕНЮК:

Ради Бога, ватажку, що вам?

БАЮРАК (піднявши вгору топірець):

Це напевне через цю суку!
Я казав, що баба це погуба.
Що лихо завжди через бабу...

ДОВБУШ (спиняє його порухом долоні):

Облиш її!..
Лишіть цю хату в спокої!
Не чиніть лиха!
Вже, вже по всьому...
Леґіники, друзі, братіки!..
Знайте... я... я... бажав добра...
все пропало... це за мою слабість...
запізно... не можна йти крізь зло до добра...
Орфенюк, ватажківська бартка в твої руки!..
(подає Орфенюкові свій топірець)
Будь гідніший від мене!..
А-а-а-а... темно...

К і н е ц ь.

ДОВБУШ

II-а редакція

I. ДІЯ

I. ВІДСЛОНА

Кімната в хаті Степана. Праворуч стіл і в правій бічній стіні двері до ванькира. Ліворуч у задній стіні двері в хороми, де йдуть гулі. На столі калач з деревцем. При відкритті сцени в кімнаті батьки Степана й частина весільних гостей. Інші входять крізь хороми тримаючись за руки.

Степан і Дзвінка входять з хорами.

ХОР БОЯРІВ (що саме входить у кімнату):

Та відчини, свату, хату,
відчини і сіни!
Ведемо весну крилату,
ясен ранок синій.
Ой, розтвори, свату, хату,
розтвори і ліску,
уведем тобі, як сонце,
молоду невістку.

ХОР ДРУЖОК І МОЛОДИЦЬ:

Стелиться хміль по долині —
зелений,
принесли ми ранок синій
до нені.
Ой, відчини, ненько, хату,
і ліску!
Ведемо тобі, мов сонце,
невістку.

Частина боярів, дружбів, гостей сідає за стіл. Одночасно співають.

ХОР ПАРУБКІВ:

Увійшла молода у нові двори
та й сплеснула в долоні

Та свекор, мов ніч, чомусь гнівний і злий
не виходить до доні.

СТАРШІ ВЕСІЛЬНІ ГОСТІ:

Ой, закувала зозуля молодій
і молодому тричі.
Вийди, свекре, на порозі не стій,
чуєш: зозуля кличе.

ДЗВІНКА:

Ой, увійшла я у ваші двори
та й сплеснула в долоні.
Ой, чому ж, тату, ви гнівні та злі
не вітаєте доні?

Дзвінка підходить до свекра й перев'язує його шовковою хусткою. За цей час хор співає.

ХОР ДРУЖОК І МОЛОДИЦЬ:

Увійшла молода у нові двори
та й сплеснула в долоні.
Уже свекор, мов день, розсвітився ясний,
вийшов, вийшов до доні.

Свекор ламає калач, бере куснї з нього й мед і частує гостей.

СВЕКОР:

Щоб були ви такі чесні та величні в Бога,
як цей калач,
а життя щоб вам було таке солодке,
як цей мед!

Наступає пропій, свекор бере пляшку й чарку та припиває до гостей по черзі.

ХОР ДРУЖОК І МОЛОДИЦЬ:

Ой кувала зозуленька
на вишні, на латі.
Як я буду пробувати
в свекрушиній хаті?
Свекор лихий, свекор лихий —
Свекруха лихійша,
Бідна ж моя голівонька,
моя мати ліпша.

ХОР БОЯРІВ І ПАРУБКІВ:

Ой, кувала зозуленька
на вишні, на латі.

Як я буду пробувати
в свекрушиній хаті?
Свекор лихий, свекор лихий —
Свекруха лихійша,
Бідна ж моя голівонько,
моя мати ліпша.

ПЕРШИЙ ВЕСІЛЬНИК (сидить за столом, до сусіда):

Абисте були здорові, куме Петре! Що чувати?

ДРУГИЙ ВЕСІЛЬНИК (сидить побіч першого):

Тяжкі часи, тяжкі часи...

ПЕРШИЙ:

Кажуть: страшні розбої...

ДРУГИЙ (до крамаря, що сидить недалеко мовчазний, задуманий, сперши голову на долоні):

Ви в світі бували. Торгуєте в усій верховині
та й у доли заходите. Розкажіть нам щось нового.

ХОР ГОСТЕЙ:

Про опришків, про опришків!

ПЕРШИЙ:

Може якусь нову співанку, що про них складають.
Ви все знаєте.

ХОР ГОСТЕЙ:

Про Довбуша, про Довбуша!

Пилип підводиться, п'є й починає баляду про Довбуша.

ПИЛИП:

Кожух зелений на ізвори
весна вдягає молода.
Мов сині мури, мрячні гори,
кипить в сто струменях вода.
В ґруні, де скель і зір колиска
єдина постіль для опришка,
де місяць, наче вартовий
на промінь сперся, мов на кий,
поніс там Довбуш буйну душу
й життя широке й молоде.

Незайманий, як і верхівя,
як вся підхмарна батьківщина,
ніким незайману займати
не дозволяє він нікому.
Панів і корчмарів неситих
що в гори сунуть павуками,
червоним із рушниці квітом
вітає він і куль джмелями.

Жінки в його долонях в'януть,
як вітром зламані лілеї.
Та ні одну не покохав ще
і серця ні одній не дав.

Про нього кажуть: навіть чорта
у таємничих, диких бортах
поцілив, мов шуліку, раз.
Тоді явився янгол білий,
Мов блиск сто зір палали очі:
— „Проси дарунків, сину, сміло,
якої нагороди хочеш?"
На це опришок щиро й просто:
„Кинь чар від куль і від отрути"!
Із цього дня ніякий постріл
його не зможе досягнути.

Лиш срібна куля, що улита
в сльозах кохання і скорботи,
зуміє Довбушеве серце
мов клин, надвоє розколоти.

Отак про Довбуша співають!

ХОР ГОСТЕЙ:

От ватажок, яких не бувало!
Такого гори ще не знали!
Славний Довбуш!
Славний леґінь!

СВЕКОР:

За красну співанку дякую
й до танцю всіх запрошую!

Б А Л Е Т

Знагла лоскіт у сінях.

ГОЛОС ВІД ДВЕРЕЙ:

Довбуш!

ХОР:

Довбуш!

ДОВБУШ (стає в дверях):

Так, Довбуш!
Ми чули про княгиню — про сонце ясне,
про квітку гірську, що не в'яне,
день білий і нічку синю.
Прийшли припити
На щастя княгині!

СТЕПАН:

І я й моя княгиня вітаємо вас, ватажку!

ДЗВІНКА:

Просимо в бояри.

ХОР ОПРИШКІВ:

Слава молодій і молодому,
слава весільній хаті!

СТЕПАН (відступає трохи назад, нишком до Пилипа):

Не знаєте, що до нас привело опришків?

ПИЛИП:

Може й знаю...

СТЕПАН:

Хіба не схочуть грабувати?

ПИЛИП:

Може й схочуть... тільки не те, що ви думаєте...

Довбуш підходить до стола і бере чарку, Степан наливає.

ДОВБУШ:

За красу, за молодість, за здоров'я княгині!
Ні, не зайво ми линули побачити диво,
справді, друзі, не перебільшила чутка:

з такою жінкою, то кожен день щасливий,
і з нею позникають з хати смутки,
мов роси, що спливуть по калині.
За красу, за молодість, за здоров'я княгині.

СТЕПАН І ДЗВІНКА:

Просимо за стіл.

Ведуть Довбуша за стіл. Довбуш сідає побіч Дзвінки.
Хвилина мовчанки.

ДЗВІНКА:

Ви звідкіля до нас прийшли, ватажку?

ДОВБУШ:

Звідкіля прийшли? Молодице!
Для опришка немає хати,
це вітра питати,
звідкіля прилітає.

ХОР ОПРИШКІВ:

Питайте вітра, куди літає?

ДОВБУШ:

За сьомим ґрунем, за сьомим гаєм.

ХОР ОПРИШКІВ:

Зорі питайте, куди відлине?

ДОВБУШ:

За сьоме море, за море синє.

ХОР ОПРИШКІВ:

Питайся сонця, куди заходить?

ДОВБУШ:

За сьомий берег, де чорні води.

Д У Е Т

ДЗВІНКА:

Але для мене кращий спокій хати.

ДОВБУШ:

Ви не хотіли б так як я літати?

ДЗВІНКА:

І коло хати сад квітчатий.

ДОВБУШ:

Похміллям синіх гір впиватись.

ДЗВІНКА:

І коло дому шум ліщини.

ДОВБУШ:

Де на верхів'ях вечір синій.

ДЗВІНКА:

Коли приходить ласка тиші.

ДОВБУШ:

Що сон опришка заколише.

Довбуш дивиться визивно в Дзвінчині очі, а ця закриває їх віями й спускає вниз.

Хвилину клопітлива мовчанка. Згодом Дзвінка підсуває Довбушеві миски зо стравами та й знесхочу бере яблуко з короваю і подає ватажкові.

ДЗВІНКА:

Це найкраще з мого короваю.

Довбуш бере, сміючись, Степан іздалеку кидає на нього похмурий погляд.

ДОВБУШ:

Наша прабаба теж подала
Прадідові яблуко.

ПИЛИП (докидає крізь стіл):

І від нього згинув...

Степан, що весь час кружляв занепокоєний і нетерпеливий, наче прочуваючи щось злого, підходить до свекри.

СТЕПАН:

Мамо, вже час заводини робити.

Дружби виводять Дзвінку з-за столу. Довбуш усміхається.

ХОР ДРУЖОК І ПОДРУГ:

Ой світе ж, мій світе,
як маковий цвіте!

Коли б була знала,
що жде доля зла,
була б дівувала,
рожею цвіла.

ДЗВІНКА, ХОР ДРУЖОК І ПОДРУГ:

Ой, світе ж, мій світе,
як маковий цвіте!
Коли б була знала,
що жде доля зла,
була б дівувала,
рожею цвіла.

Довбуш моргає на своїх легінів, виступає наперед і ловить Дзвінку одною рукою за плече. Дзвінка ховає обличчя в долоні, пручається й тріпочеться в ватажковій руці, мов злякана птаха.

ДОВБУШ (визивно):

У комору Дзвінку поведу — я!

ДЗВІНКА (скрикує):

Матінко моя!

ХОР (усіх):

А-а-а-а-а...

ДОВБУШ (до Степана, що кидається перед нього):

Будеш рік набуватись, камрате,
будеш двадцять, будеш сорок,
будуть мліти вам від розкоші ночі,
але сьогодні світ до Довбуша належить,
а світ — то Дзвінчині очі.

СТЕПАН (похмуро):

Не зробите цього, ватажку!

Довбуш підсовує йому топірець перед очі, з різних кутів бурмотять грізно опришки.

ДОВБУШ:

Понюхай бартку, камрате!
Сьогодні у Довбуша свято,
Довбуша не спинить ніхто!

Завіса падає скоро.
Оркестрова інтермедія (при темній залі).

II. ВІДСЛОНА

Комора (ванькир) в хаті Степана. Праворуч постіль, ліворуч на задній стіні вікно в сад. З боку двері. Стільці.

Трохи пізніше. Продовження дії з попередньої відслони. Пошлюбна ніч. Спершу сцена в темряві. Починає світати. За весь час тривання цієї відслони поволі й ступнево прояснюється. Біля вікна виступає з сутінків постать Довбуша, що саме кінчає одягатись, перепоясується, закладає черес і вкладає пістолі за пояс. Голос Дзвінки від постелі, що ще тоне в тіні.

ДЗВІНКА:

Оле! Чому так скоро?
(мовчанка)
Оле! Чому не відповідаєш?

ДОВБУШ:

Вже час мені ладнатись
у дорогу. Бачиш: з-за гаю
світ прозирає. За мить над бором
викотиться сонце, мов червоний кіш,
що з нього сиплються звої проміння.
Годі! Опришки тільки тоді кохаються в сонці,
коли безпечні на своїх царинах.

ДЗВІНКА:

Ти боїшся, Оле! Чого?

ДОВБУШ:

Я не боюсь! Але зайво
виставляти хлопців під кулі погоні.
Ми вже майже день на одному місці, і то в селі.
Чутка про нас певне рознеслась на сто конях.

З сутінків виринає Дзвінка й, підійшовши, закидає Довбушеві руки на шию.

ДЗВІНКА:

Ні, не лишай мене, Оле!
Ще не йди... не пущу!

ДОВБУШ:

Годі, любочко, годі! Час іде! Не можу!
Може ще колись навідаюсь. Дарунків принесу.

ДЗВІНКА:

Дарунків не хочу. Тебе хочу!

ДОВБУШ (підходить ближче до вікна й дивиться в нього. Світло довкола обличчя):

Щораз більше дня...

ДЗВІНКА (захоплено, простягнувши долоні):

Мій князь!
Матінко, чи це мені снилось?
Було моє весілля, скрипка грала,
мене кудись вели, заводили й відводили,
а потім явився ти, князь із казки,
і поніс мене у свій полон.
Та я цієї казки не забуду
ніколи, ні!
Я тебе давно знала, про тебе говорили всі люди,
я тебе давно вже бачила у сні.
Про тебе всі розказували, що ти тут, що ти там,
що на місто з хмарою леґінів,
що вчора в верховині, мов орел, сам,
про тебе складали пісень,
і не минав один день
щоб від тебе нових чуток не приносили.
Я цих пісень напам'ять училась:
...що дужий, що гарний, відважний,
що всі жінки за ним пропадають
і кохають і тужать і в'януть за ним.
Я це знала напевне: він прийде,
він явиться, він стане на порозі
і скаже: я Довбуш, Дзвінко, я по тебе прийшов.
І візьме мене на руки
і приголубить і понесе до гір,
де вільний вітер і де хижий звір
і буде при мені весь час.
мій князь!

ДОВБУШ:

Але там за стіною жде другий князь
і певне тисне зуби!

ДЗВІНКА:

Я його не знаю, він мені не любий,
він мені чужий, ні добрий, ні злий.
Матінка казали: господарський син,
батько казали: дужий багатир,
люди казали: маєтків скільки серце прагне,
полонини в нього здовж і вшир.
Ні про що не думала, нічого не знала,

барвінок рвали, вінок плели
й мене у церкву повели
і повінчали.
Але тепер візьми мене з собою, любий!
Я віддана тобі, лишень тобі
і більш нікому.

ДОВБУШ:

Немає в мене дому.

ДЗВІНКА:

З тобою всюди я щаслива,
Щоб тільки з тобою.

ДОВБУШ:

Я не дозволю, щоб ти каралась
по ґрунях, вертепах та ізворах!

ДЗВІНКА:

Так кинь гори!
Забери скарби із підхмарних лігов,
підем в доли, униз,
де тебе ніхто не знає,
де заживемо, як пани,
де панам станемо рівня!

ДОВБУШ:

Ха-ха-ха... Спокуснице! Це ти б хотіла,
Щоб я опришківство кинув?
Так знай, голубко:
Довбуш не зрадить своєї долі, не зрадить!
Що раз писано мені, писано назавжди!

ДЗВІНКА:

І ти писаний мені назавжди.

ДОВБУШ:

Неправда!
Я опришок
і вільний птах.
Облиш заходи, голубко,
ні з ким, ні з чим мені в'язатись.
Розлучимось, моя любко,
не зловиш птаха,
дарма!

(Дзвінка мовкне, мов приголомшена. Довбуш дивиться у вікно).

ДОВБУШ:

Тільки ось зійде сонце...
спішитись треба до дня...

(Довбуш нагло задумується, лагідніє, голубить Дзвінку й просить м'яко).

Дзвінко, Дзвіночко! Заспівай що на прощання!

ДЗВІНКА (по хвилині надуми):

Соловейку, князю ночі,
не дзвони в діброві!
Ніч нам з карт наворожила:
не тривать любові.

Соловейку — князю ночі,
не клич із ліщини!
Зірки наші розлучились,
одна з них відлине.

Соловейку — князю ночі,
не співай на терні!
Ніч закрила карти долі,
щастя не поверне.

Соловейку — князю ночі,
не мани із лугу!
Від'їжджає мій коханий,
може знайде другу.

Соловейку — князю ночі,
не співай не вільсі!
Стежки наші розійшлися,
не зійдуться більше.

ДУЕТ

ДЗВІНКА І ДОВБУШ:

Соловейку — князю ночі,
не клич із долини!
Стежки наші відділились,
Мов гілки ліщини.

Соловейку — князю ночі,
не п'яній на вільсі!
Стежки наші розійшлися,
не зійдуться більше.

ДЗВІНКА:

Ні, це неправда!
Ти ще вернешся до мене,
мусиш вернутись,
конче, конче, конче...
Це неправду каже
ця пісенька сумна.
Мені свого серця не збагнути,
але воно вірить шалене,
що доля писана нам одна
і зведе стежки наші знов.

(Від вікна б'є жмут проміння).

ДОВБУШ:

Вже зійшло сонце,
Час мені...

ГОЛОСИ ОПРИШКІВ З-ЗА СЦЕНИ:

Пане ватажку! Аго-о-ов!

ДОВБУШ:

Прощай! Ну добре, добре,
вернусь, вернусь напевне,
з дарунками багатими.
Вернусь, гаразд!
Коралі пришлю,
від себе не раз.

ДЗВІНКА:

Тільки довго ждати не дай!

(кидається йому на шию).

Ні, ні, не пущу, єдиний,
Ще хвилину, хвилиночку,
Ще трохи, трішки...

ДОВБУШ:

Вже й так задовго
забарився.

(Вирвавшись, іде до дверей).

Здорова! Прощай!

Виходить.

З а с л о н а.

II. ДІЯ

Верховина. Галявина на одному з гірських горбів. Праворуч видніє здаля вхід до печери і заломи скель. Позаду, трохи ліворуч, видно схил горба, так що можна частинно бачити, коли на нього входять чи з нього сходять. Здалеку ліс. Тут і там декілька великих каменюк. Біля одної праворуч, спертий на лікті, напів сидить, напів лежить Довбуш. Посередині на мураві розташувалась як-небудь, без ладу ватага опришків. Серед неї Баюрак. Дехто з опришків сидить, дехто лежить, Передвечірній час.

ХОР ОПРИШКІВ:

Прийде вечір — вірний друг,
втихне дня прощальний спів.
Нам бездомним дім навкруг,
скельні лігва — дім орлів.
Прийде вечір — вірний друг,
Зір і долі не збагнеш.
Всі заснем, заснем навкруг,
тільки варта не засне.

Довбуш устряває знеохотя, відрухово до хору опришків, і затягає разом з ними.

ДОВБУШ І ХОР:

Воле, воле — світ цей без меж,
воле, воле — птахів без хат,
воле, воле — ти нас ведеш,
воле, воле — вільним вмирать!

Довбуш підводиться поволі й виступає перед гурт опришків.

ДОВБУШ:

Хлопці, відпочили вже?

ХОР ОПРИШКІВ:

Відпочили, пане ватажку,
готові хоч би зараз у дорогу!
На світу край чи в чортове кубло
веди, веди, веди нас!

ДОВБУШ:

Жити з вами та умирать,
легіники!
Як світ дужий,
світ великий,

таких друзів
хоч весь вік шукай!

(по хвилині)

Але ще заждем,
поки Орфенюк із здобиччю приїде.
Поділим по паю, погуляєм!
А завтра
хай кат, хай чорт!

ХОР ОПРИШКІВ:

А завтра,
хай кат, хай чорт!
Підем з тобою, —
знаєм, що нас жде.
Підем з тобою, —
знаємо, за що!

ДОВБУШ (по короткій перерві):

Ці гори, ці ліси, ці долини
ще пам'ятають давню славу.
Це наша спадщина по предках, по батьках.
Тут кожний з нас, як кому завгодно,
вільний жити міг
і на чуже ніхто не був голодний,
добра доволі тут для всіх.
Але хто кликав їх
із їхнім ладом і з їхнім правом,
для них пригожим, для нас лукавим!
Для них і нас цих гір замало.
Не тісно нам колись було,
та тепер нам тісно стало.
Не жди добра, хто сіє зло!
І душі гнівом пропалали
і серце бунтом зайнялось.
Хто має право нас судити?
Не люди, напевне не вони,
не ті, що схоплених нас судять.
Над ними вперше треба суду.
Ми перед Бога кличем їх на суд!
О, воле! Ти над усі скарби єдина!
Як наші очі зводимо до зір,
до тебе серцем невгамовним линем,
ми знаєм тільки давнє право гір!

Цих гір наказ крилатий
нас веде
на волі жити
і за волю стати!
І непокореним віддати
тобі, країно, вічна мати,
життя прокляте й молоде!

ХОР ОПРИШКІВ:

Хай хробак залізний — гак —
в башті мук між ребра вб'ють,
хай червоні сльози ллють —
краплі олива до віч,
петля, цівка, кат і чорт,
що кому від долі — от!
Ні, від лиха не втекти,
завжди найдорожча ти.

(Довбуш встряває й собі, як уперше).

ДОВБУШ І ХОР:

Воле, воле — світ цей без меж,
воле, воле — птахів без хат,
воле, воле — ти нас ведеш,
воле, воле — вільним вмирать!

Зза сцени чути умовлений сигнал. Один з опришків схоплюється і дає знак рукою. За ним схопляються усі інші. Метушаться й повертають голови в сторону плаю, що веде схилом горба на його верх. Дехто прикладає долоні понад очі. Довбуш повертається за ними, куди спокійніший і стриманіший у поруках.

ХОР ОПРИШКІВ:

Справді, вже їдуть!
Усі, як один! Славно!
Під горбом зсідають з коней.
Здіймають клунки. Несуть.
Полонянка між ними. Ех, квіточка красна!
Славно, Орфенюк, веди!

Найперше виходять на горб декілька опришків з бесагами. Приносять здобич. Складають її в правий кут сцени.

БАЮРАК (до Довбуша):

Може б провірити,
скільки привезли?

ДОВБУШ:

Справді, побачу.

Довбуш відходить у правий кут, де опришки, що принесли бесаги, здають йому звіт з дороги. Видно, що плаєм угору йде Кастелянша. Виходить на горб. За нею декілька кроків задивлений у неї Орфенюк. Згодом ще кількох опришків. Між ними крамар Пилип.

На середину виходить Кастелянша; перелякано роздивляється в усі сторони.

КАСТЕЛЯНША:

Яка незвичайна пригода!
Думаю, що тільки на Корсиці
можна таку пережить.
Заблукана в лісах каруца, зламане колесо,
напад опришків, я безборонна в полоні
жорстоких розбишак...
Куди попала я, мій Боже!
Аж серце перестало битись,
ніяк думок зібрать не можу.
О, чи зумію прихилити
їх голосного ватажка?
Добро чи зло
мене тут жде?
Мій Боже!

Її словам прислухується Орфенюк, який стоїть окремо ліворуч і весь час захоплений вдивляється в Кастелянщу, і Баюрак. Решта опришків (ті, що тільки прийшли й давніші) в гуртах, щось собі розказують. Під час співу Орфенюка і Баюрака починають звертати увагу на них і на Кастелянщу, згодом наближаються і беруть участь у цілій сцені, яка власне розгривається.

БАЮРАК:

Ех, красна панська чічко,
Так кортить між панів вертатись?
А ми що? Може гірші?
Тільки подивись: хлопці, як смереки!

ОРФЕНЮК:

Яка прекрасна, хоч весь день дивись!
Які в неї білі долоні!
Тільки раз такі бачив на іконі,
на іконі у церкві колись.

БАЮРАК:

Хоч старий, а погуляю!

Кастелянша щораз більше затривожена, відступає трохи назад.

ХОР ОПРИШКІВ:

Полонянко! Погуляти! до нас!
Полонянко! Помилуєм! хоч раз!

Опришки заточують півколо. Поволі наближаються до Кастелянші, мов обруч, що затіснюється. Сяють у них пристрасно очі. Кастелянша бентежиться.

КАСТЕЛЯНША:

Боже мій! Рятунку!

Півколо опришків уже зовсім близько. Баюрак хоче зловити її за руки, але тоді схоплюється Орфенюк, що ввесь час стояв від гурту осторонь, швидким жестом добуває з-за пояса пістоля й прискакує з ним до Баюрака. Баюрак скручує Орфенюкову долоню, постріл іде вбік, старий опришок хватає молодика за груди й кидає об землю.

БАЮРАК:

Щеня! На мене?

Довбуш, почувши постріл, вибігає на середину сцени й розділює обидвох. З очей б'є вогонь гніву.

ДОВБУШ:

Як ви сміли!
На мою здобич зводить руки!
Ви не чули, ви забули,
що кожна бранка — це мій пай?!

(По хвилині починає розглядати Кастелянщу з лукавою усмішкою на лиці).

Тепер побачим цеє диво,
ці панські ручки — білі квіти,
і ті уста, що їх пестити
опришок зможе, як і пан!

(ловить її за плече).

КАСТЕЛЯНША (у найбільшій тривозі):

Пустіть мене, облиште! Гетьте!
О, майте серце!

ПИЛИП (який глядів зі сторони, кидає до гурту опришків):

На Довбушевім небі,
нова щовечір зірка.

зійшла панянка біла,
погасла швидко Дзвінка.

ДОВБУШ (нагло повертається, але все ще тримаючи Кастелянщу):

Хто тут згадав про Дзвінку?

ПИЛИП:

Я, пане ватажку!

ДОВБУШ:

Чув про неї?

ПИЛИП:

Чув.

ДОВБУШ:

Був у неї?

ПИЛИП:

Був,
ох, сказати важко,
як горює, як сумує,
як тужить, як щемить.
Сохне, наче квітка на піску.
Ой, не матиме з неї щастя чоловік,
що не забуде Вам повік
весільних сватань.
Селом кружляють поговори:
Ви залишили тільки горе.

ДОВБУШ (зняв руку з плечей Кастелянші, поринає у спогадах; задумавшись, до себе):

Далека зірко, Дзвінко,
здавалось, час затер вже образ твій,
а в мене час на рвійних колах лине,
а в мене рік, це в інших десять літ,
так сповнений пригод, як хмелю повна чаша.
Вже більше рік, як ніч весільна наша
коротким полум'ям на мить осяла нас
і соловейком раненим упало
твоє кохання, що його безжурно
я необачний без надуми кинув.
Так рік пролинув, мов пролинув вік.
Ой, неодна з зозуль мені кувала: будеш славний!

Ой, неодна з дівчат мені казала: мій коханий!
Коли відходив з сіл у гори, мов птах таємничий,
голосили, гомоніли щонайкращі молодиці.
Та чому, коли й наймення неодної
вже з пам'яті струснув я, мов дорожній пил,
мій спомин, Дзвінко, знов з тобою, знов з тобою
і чую ріст незнаних крил.
Може надто марнотратно,
може надто неуважно
проходив я повз своє щастя,
забув сягнути,
сягнути в пору.
Тепер моєї постанови
вже ніщо не зрушить.
І знову, знову, знову,
тебе побачить, Дзвінко, мушу...

Загальне збентеження і здивовання, навіть переляк.

КВІНТЕТ І ХОР

КАСТЕЛЯНША:

Невже ж? Тут коїться щось дивне,
щось вирішається нове.
Опришок запальний, нестримний
ім'я коханої зове.
Від мене очі відвертає,
забув про мене, інший став.
О, чар міцний, що так зміняє!
Та хто ж це — чарівниця та?

ДОВБУШ:

Простіть і не дивуйтесь, друзі,
панянко красна, не дивуйсь!
Опришок — соловейко в лузі,
опришок мріє наяву —
це дивовижне, розумію.
Зміняюсь, чую це, о так!
Хтось кинув чар, що міцно діє.
Це Дзвінка — чарівниця та!

ПИЛИП:

А пек! Хай щезне всяка негідь!
Щоб Довбуш мріяв і зітхав!
Вогонь був на жінок, не леґінь.
Мов красну квітку, кожну брав.

Тепер застиг при пишній лялі
з іменням іншим на устах.
О, давній чар, що діє далі!
Це Дзвінка — чарівниця та.

БАЮРАК:

А цур! аби не вийшло лихо!
Ой, ватажок немов не той!
Колись був верховинський вихор.
Хто дорівняв йому? — Ніхто!
Тепер зам'явся, зм'як, на ката!,
опришок соловейком став.
Хто кинув чар, зумів зв'язати?
Це Дзвінка — чарівниця та.

ОРФЕНЮК:

Боюсь, що це початок злого.
Ввижалась зірка, що паде.
Знаки зловіщі — осторога
від небезпеки, що нас жде.
Вже нас не кличе, не навчає
учитель волі, хижий птах,
а давнім споминам співає.
Це Дзвінка — чарівниця та.

ХОР:

Уперше Довбуш бранку залишає...
Хто кинув чар, хто так зміняє?
Це Дзвінка, чарівниця та...

Нагло за сценою коротка метушня; хутко впадає на сцену пастух Микола, голий до пояса, з розкуйовдженим волоссям, проводжений вартовим, що за ним поспішає, даремне намагаючись додержати йому кроку.

ДОВБУШ:

Хто ти? Кажи!
Звідкіль попав сюди?
Як шлях знайшов до нас?

ПАСТУХ (падає навколішки й простягає долоні):

Наш ватаженьку, ясен, славен,
не гнівайтесь — усе скажу —
хай дух зловлю — ледве прибіг —

я з Космача — звідкіль і ви —
пастух Микола — не пізнали?
до вас, до вас — мене післали:
негода, катів суд, адське горе в Космачі.
Вельможний пан вогнем карає.
На наших спинах справедливість
вельможні пишуть карбачі.
За наскок ваш, за скарб пропалий, за доню панську
стократна кара нам сердешним.

(схоплюється з навколішок і показує на спині сліди від карбача. Знов простягає долоні):

Наш ватаженьку, славен, красен,
наш соколику гіден, ясен,
за всіх, за всіх молю, благаю:
сіромі людській,
всім погорілим,
всім потерпілим ради вас
неси ти іншу справедливість
і відверни гнітущий час!

(оглядаючись, завважує Кастеляншу і, добувши ножа з-за пояса, кидається до неї).

Що бачу! Панська пташка тут!
Жива, без пут!
О, суче плем'я!

Довбуш схоплює його за руку. Микола, мов скажений, виривається до Кастелянші; потім поволі заспокоюється.

ДОВБУШ:

Нести вам допомогу
в цю мить готов.
До пана графа дорогу
знайдем ізнов.
Та помсти не шукаєм
ми на жінках,
не ножем і не нагаєм
ми мірим справедливість
на слабих. Облиш!

(вириває пастухові ножа)

Не вільно так!

Довбуш пускає пастуха й виступає на середину.

ДОВБУШ:

Збиратись у похід!
Вантажить клунки! Лагодь зброю!
Усе добро берем з собою!
Його покривдженим дамо!

(до заляканої, тремтячої Кастелянші):

Прощайте, гарна панська госте.
Таку красуню вперше відпускаю,
не ради пана батька, знайте!
Сьогодні хочу бути добрий...

(прикликавши порухом долоні Орфенюка, до нього):

Візьмеш пару коней,
відвезеш цю паню,
Лишиш в селі у війта.
Хай дістане, сердега, панську нагороду.
А в Космачі.
Заходь... до Дзвінки... і скажеш,
що прийду завтра під ніч.

ОРФЕНЮК (кидається вперед):

Ватажку, батьку, хоч карайте,
але не йдіть туди, не йдіть!
Мав сон лихий: зоря упала.
Не йдіть туди, не йдіть, не йдіть!

БАЮРАК (кидається вперед):

Пане ватажку! Тільки зважте:
Йти через бабу недоречно —
як друг старий — це добра рада:
погуба баба — баба зрада!

ХОР ОПРИШКІВ:

Не йдіть туди! Це добра рада:
Погуба баба — баба зрада!

ДОВБУШ:

Моя тут воля!
Мій наказ!
Ладнатись! Час!
Готові?

ХОР ОПРИШКІВ:

Готові!

З а с л о н а.

НА ДРУГОМУ БЕРЕЗІ

Уривки з недокінченої повісті

Вже отетеріли пальці, вже так довго пишу. Загруз в оці спомини та міркування. Тягнуть мене за собою, наче вода топільника на дно. В кімнаті душно. Повітря тяжке й згусле. Так важко зачерпнути його грудям. Віддих прискорений та нервний. А там за вікном сонце, вітер, широкий простір...

— Ігоре, будь-ласка, відчини вікно!

Але ж... мій Боже... що я говорю?

Ти вже відчинив собі інше вікно... вікно на другий беріг. Одночасно ти тут є, й тебе нема. Одночасно ти слухаєш моєї сповіді й належиш до іншої дійсності. Бачу виразно твою струнку постать. Пізнаю навіть цю чорну, шовкову краватку, що в ній ти мене прощав останній раз. Тоді, коли від'їздив назавжди. Ця чорна краватка занепокоювала мене довго, хвилює мене ще досі, нагадується навіть у сні. Навіщо ти вбрав саме її? Власне чорну? Чи ж би це мало означати, що...

Встаю з крісла. Підходжу до вікна. За ним осінь. Золотоволоса осінь. Розхиляю віконниці. Широко. Осінь вливається струменем до кімнати.

Віддихаю глибоко. Розправляю руки. Хотів би випити жадібними устами ввесь запах розтоплений у прозорому повітрі.

Над містечком синя парасоля погідного неба. На західнім краї кілька скуйовджених хмарин. Мають барву рожеву, перехідну між жовтою а червоною. Нагадують нею кленове листя, що від осені також почервоніло. Кленове листя хмар на ясній блакиті.

Ти не любив осені. Чую, мов би це було сьогодні, як говорив ти до мене. Була це осінь перед двома роками. Чудовий вересень напередодні наших університетських студій. Ми стояли в вашім саді на селі. Ти завів балачку.

— Бачиш, Марку, листя, що паде з дерев, і айстри, що он там цвітуть?

— Очевидячки.

— А мені здається, що це не є дійсне листя й дійсні айстри.

— Якже ж?

— Маю враження, що це є поетичний трафарет, що це банальний образ з якогось віршика. Наша поезія жахливо розосеніла, набрякла, напухла цією осінню, нассалася її, мов бібула чорнила. Покажи мені в нашій літературі такого поета, що б не поповнив вірша про осінь! Немає... Зів'яле листя та айстри. Айстри та зів'яле листя. Зів'ялі айстри та листя. Можна ці слова ще й інакше переставляти. Наші поети осінь докраю зсонетили, зтріолетили, зоктавили, зтрохеїли, занапестили, оспівали, виспівали, розспівали, переспівали. Вичавили з неї все можливе, мов з цитрини останню краплю соку.

Я реготався на ввесь рот з цієї повені слів. Ти тягнув далі.

— Скажи мені тепер, що лишилося на бідній осені. Де ці „злототканії шати", коли їх поздирали з неї таки самі поети. Вони збаналізували пожовкле листя та айстри в такому ступені, що коли сьогодні дивлюся на них тут у саді, видається мені, що це не жива природа, а лише сантиментальна поетична сценерія. Так загарбали її собі, засвоїли, узяли на виключну власність, що тепер не хочеться мені вірити, що зів'ялі листки та айстри це щось більше, як тільки постійний реквізит менше або більше вдалих, менше або більше милозвучних і солодкавих віршів.

Хвилину ти мовчав, а пізніше звернуся до мене з питанням:

— Яка ціль існування поезії, який її глузд? Навіщо її пишуть?

— Щоб учила бачити, розуміти й відчувати світ. Щоб давала вище, сублімоване його відчуття.

— Гарно. А що ж ти на те, коли поезія, замість це здійсняти, навпаки вбиває в нас спроможність відчування дійсности та справжньої, несфальшованої краси?

— Це не поезія. Правдива поезія не фальшує природи, вона незалежна від її краси. Дійсна поезія має свою й тільки свою, власну й нічим незамінну красу, вона — суспільна потреба, як наприклад для собаки виття до місяця, творить вищі життєві вартості, як релігія. Вона — світська відміна релігії.

— Ага. Поети — жерці, шамани, друїди, кобзарі, вайделоти, бояни, Діоніс. Чув, чув... Одначе не в тому річ. Чи між цими сотнями осінніх віршів немає ні за шага правдивої поезії? Адже ж підручники літератури зачисляють неодин з них до так званих перлин нашої лірики. І хто зна, чи не їм, цим „перлинам", завдячуємо передусім розвіяння чару осені, а бодай принад пахучого листя та айстрів. Хто верне нам по прочитанні цих

десятків і сотень віршів — не говорю вже про віршища — первісну, молодечу силу захоплення? Хто вилускає зерно захвату з лушпиння метафор, хто дасть нам ізнов свіжість та безпосередність чуття, коли в нашій пам'яті застрягли поетичні труїзми хочби з найкращих, цих „правдивих" поезій?

— Отже кінець-кінцем зайвість поезії, в недалекім майбутті її смерть. Чув, чув...

— О, ні. Тільки поети повинні зрозуміти, що їх співуче ремесло це не автомат, але жива хвиля, струя, електричний струм, що виходить із цього вищого світу й дрижить на чулих дротах душі. Смійся, що я сам ліризую. Хай буде, як фізик шукаю метафори в своїй ділянці. Отже поезії слід справді давати нам оці понадвартості, що про них ти перше балакав. Накінець мале побажання: поети, віддайте нам осінь![1])

Ти підійшов до грядки, що на ній цвіли розкішні, білі айстри. Зірвав одну з них і майже одночасно підніс з землі пожовклий листок, що впав з недалекої яблуні, та розтер його на долоні в мілкий, рудавий порошок.

— Справді, Марку, автентичні, дійсні айстри та осінні листки кращі від цих із віршів. Не можу простити поетам, що вкрали нам осінь. Вона либонь гарна, а через їхню нахабність та влізливість остобісіла мені, мов стара, марудна тітка. Як часто поети мимохідь бувають чудаками та морочилами.

— Але ж ти сам марудиш, Ігоре. Далебі, торочиш, мов скучна тітка, або наче... співець айстер.

Так покінчилася наша гутірка. Ми про осінь та поезію вже більше не говорили. Одначе чи осінь це тільки зів'яле листя та айстри? Чи осінь це тема витиснена, мов макух, що з нього вже не можна видушити ані краплі олії? Чи взагалі можна вичерпати який-небудь сюжет? Чи кожна, хоч би найпростіша річ, не таїть у собі стільки й таких можливостей, про яких не снилося поетам? Треба вміти дивитися на світ. Це перша заповідь майбутніх поетів. Але навіть і вони не зможуть добути з якогобудь явища всіх явних і таємних його сторінок. Кожне покоління й кожна людина приносить на світ власні готові окуляри й бачить що інше, без огляду на те, чи річ сама собою має ці прикмети, чи ні. Чи ми загалом бачимо дійсні явища та речі, чи тільки творива власних окулярів.[2])

---

[1]) Автор застерігається, що його герої не вирішили питання. Передусім треба би визначити докладніше поняття „вищих вартостей".

[2]) Пахне злегка Кантом. Мартович починає грузнути в філософію. Видно не є вродженим повістярем.

Осінь налита міддю по береги. Дерева й земля наче обковані мідною бляхою. Біла зима, зелена весна, жовте літо та мідна осінь. Але три перші щодо барви більш одноманітні. Пригляньмося осені. Скільки тут відтінків основного кольору, скільки барвних півтонів, ніжних нюансів від літньої жовтості збіжжя аж до кривавого пурпуру, аж до темної бронзи. Скільки тут розкоші для ока. Вакханалія соковитих барв. Осінь це малярська пора, навпаки весна — музична.

Ти не любив осені, Ігоре, але не лише з причини її банальности як поетичного сюжету. З тобою не погоджувалася архітектура осені. Бачу твій здивований погляд. Підносиш угору збентежені повіки. Так, ти чув гаразд: архітектура осені. Усе на світі збудоване, а кожна будівля мусить мати свій стиль. В кожній речі проявляється якась основна думка. Її зовнішній вияв називають стилем. Це таємний, підсвідомий вислів того, що складається на глузд кожної частини дійсності. Це вираз так званої душі явищ. Справді, великий архітект світу не творить нічого безстильового. І природа має свою архітектоніку. Таку послідовну, про яку даремно мріють і мріяли інженери всіх часів, послідовну навіть у божественній химерності припадку, послідовну в непослідовності, єдину в змінливості та змінливу в однині. Мистецькі стилі це тільки вислів архітектури душі їхніх творців і будови середовища, що їх сприймає, й відбивають будівництво того кругу природи, який співдзвенить найкраще з психічним укладом мистців.

Чи ти коли роздумував про білу, мармурову клясику зими, про досконалу гармонію простих, дорійських форм снігового вбрання? Чи ти дивувався з молодечої ґотики весни, коли все струнке, шпилясте, внебозривне, коли все підноситься, росте, прямує вгору? А могутній розгін ренесансу літа, пори широких, кручених, лагідних, повних, спілих форм. Вкінці з черги барокко осені — химерне, казкове, поплутане, неправильне, нерівномірне, нерівноположне, неодноманітне, багатобарвне, багатоформне й багатотонне. Повінь прикрас, орнаментів, позолочення, гарячі, ситі кольори. Півтони та чвертьтони... і якась нудьга. Знеохочення, пересит вражінь, наче в людей, що багато пережили. Будівництво сучасся знову вертається до простих, прямовисних, могучих постатей без орнаментових витребеньків. Архітектура майбуття, може, нагадуватиме непорочним стилем дорійський мармур зими. Колесо природи й мистецтва замкнене й обертається.

Ти не любив осені, бо твоя душа не була бароккова. Недоставало підсвідомої нитки, що в'язала б твій світ з осіннім оточенням. Це була внутрішня причина цього наступу на поезію осені.

Бо справжня архітектура людської душі відповідає теж головним стилям, відомим з історії будівництва. Психіка справжніх мужчин є ґотична або клясична. Перші — це романтики, борці, лицарі, завзяті визнавці ідей, ворохобники, люди невдоволені з суспільного ладу своєї епохи, творці релігій, святі, пророки, подорожники, волоцюги, бандити й руїнники. Другі, це будівники, організатори, державні й громадські діячі, мистці, клясики, філософи, вчені. Зате дійсна жінка має нахил до барокко. Не диво, що в жіночій поезії переважає осінь.

Твоє „я", Ігоре, мало в своїй основі клясичну простолінійність та гармонію, але з певним відхилом до ґотичної стрункості.

Хто зуміє бути приятелем так щиро й просто, як ти? Хто зможе любити й ненавидіти без застережень і без хитань, як ти?

Хто зуміє так спокійно пожертвувати собою для друга, як ти?

Хто зможе без слова скарги відійти для добра близьких осіб, як ти відійшов назавжди? Я негідний цієї посвяти. Я та вона недостойні твоєї трагедії й твого чину. Вона... Що за жорстоке глузування долі! Як люто вона насміялася з нас. Не пощастило нам. Годі!

І це в той самий день, коли вона... А може це був звичайний випадок? Такий, що їх бувають сотні й дають наживу газетам. Ні... Це прощання... цей стиск долонь... ця чорна краватка...

Даремно хочу себе потішити.

Цей геройський чин сповнив так звичайно, природно, сіро, самозрозуміло, без великих жестів. Сумний припадок, як тисячі інших. Зайва річ багато балакати. Ти був такий спокійний тоді, коли прощав. Твоєї гармонії й безжур'я не здавалося ніщо каламутити. А може дійсно це тільки нещасливий випадок?

Ігоре, скажи! Вияв мені цю таємницю! Чому твоя тінь така тиха та спокійна?

Нагадав цей день і знов не можу без зворушення писати. Дарма бажаю себе заспокоїти.

Такий друг, як ти, трапляється один раз у житті. Уже такого другого не знайду. Щойно від тебе я навчився, що на світі справді існує приязнь та любов. Інакше не повірив би. Поза

тобою я її досі ще не знайшов. О, ти вмів приятелювати з товаришем і любити жінку.

У тебе все було на своєму місці. Кожний твій рух був гармонійний, ритмічний, вільний, невимушений. Кожний твій усміх природний і щирий. Твоя хода була рішуча, самовпевнена, легка, гнучка, одночасно гостра й спокійна. Твоя ціла постать висловлювала справжню гармонію, гармонію сильних людей. Так, ти був сильний. Ти мав стійку, витривалу, непсовану волю селюха, спроможність захоплення поета, первісну простоту вихованця природи й рівновагу людини великої культури.

Але ж я дав понести себе думкам, наче віз без візника рознузданим коням. Проте не випереджаймо подій. Хочу тобі висповідатися з усього нашого минулого й не можу пропустити більшої частини спільних дитячих днів. Вертаймось отже до тих літ, які були, може, й ненайкращі в житті, але про котрі згадує кожний з найбільшим зворушенням, наче про недосяжне щастя. Віддаль ще не велика й власне тому може не побачу всього виразно і докладно. Але ти, Ігоре, мабуть пам'ятаєш це сам, сам переживав ти це зі мною й тобі всього не треба описувати дрібничково, вистачить іноді натякнути й вже знатимеш, у чому річ.

ГРІХ

Фрагмент з роману „На другому березі"[1])

Старий Шут кружляв між столом та ліжком із затисненими п'ястуками. Важкі, дебелі кроки дудніли глухо в низькій, убогій, примерклій кімнаті. Борсався, неначе зловлений і замкнений у клітці хижак. В очах маяли зловісні, похмурі блискавки.

На ліжку лежала Соня, зануривши обличчя в подушку. Плечима потрясало нервове дрижання. Хлипала тихо, безголосно, безмовно, безслізно, німо. Одну руку встромила під заголовок, друга тремтіла поверха, мов би перебирала струни. Горнулася до подушки, обіймала її, наче б шукала в неї рятунку. Її дрібне тіло щулилося, неначе шмагана батогом мала тваринка.

Ляпав дощ.

Хмари курилися сувоями диму. Сумні осінні хмари непроглядні, наче вічність.

— Простіть мені, тату!

Похмурий, одноманітний стукіт чобіт об долівку.

— Простіть мені, тату!

Грубі чоботи лупали розмірно й тупо.

У квадратах маленьких шиб сірі, брудні плями. Нічого не видно. Дощ дзеленькав стогінливо об скло.

Заялозена вуглем і маззю блюза морщилася на пригнутих додолу плечах машиніста.

— Я невинна, тату!

Затовщена, блискуча від сажі блюза розправилася гладко на плечах, напнулася, мов тятива лука.

Дощ хлюпав роздзвінно об рейки. Холодні краплини полоскали гаряхе залізо, розігріте недавнім переїздом вагонів.

— Не вірите мені, тату!

Змочена дощем шапка піднеслася з голови й упала на лавку.

---

[1]) Автор працює зараз над романом з життя залізничників. Даємо один фрагмент. (Прим. ред. журнала „Ми").

— Не вірите своїй доньці?

Мозолиста, порепана долоня зім'яла раптово мокрий кашкет.

Дощ падав одностайно, сонливо, марудно, безнадійно.

— Боюся. Чому ви...

Чорні від палива пальці зціпилися судорожно в німому, але багатомовному жесті.

Від вокзалу долетів скляний, холодний брязкіт. Моторошно.

— Що це, тату?

Пальці поринули глибоко в скуйовджену, густу, припорошену інеєм старости, розкошлану чуприну.

Осіння чвиря сіра й сумна, наче людська доля. Немає початку й немає кінця. Бодай ніхто не вміє ясно з'ясувати, коли починається й коли кінчиться. Принаймні ніхто не завважує її меж. Приходить невідомо звідкіля. Виринає десь із-за гір, із-за лісів, десь від заходу або від сходу. Небо сіріє. Ясна блакить линяє, половіє, сповивається сивою ймлою. День у день стає бруднішою й туманнішою. Над обрієм усміхається сумно слізна слота. Розливається широкий струмок розледащіння й безділля. Мляве бажання дармувати обтяжує руки та ноги. Осоружна нудьга вверчується до костей. Остогидливий смак порожнечі лоскоче млосно язик. Глуха й тупа тиша відбирає всім звукам їхню дзвінкість. Одноманітна сірина вкриває всі речі й забирає барвам їхній блиск. Загальне притуплення, причавлення лягає на наше оточення й відіймає запахом їхню гостроту й приємність. Мерзотна вогкість утискається в кожну клітину нервів, розпливається в кожній частинці крови. Люди ходять похнюплені, носять у серці невисловлену тугу й несвідомий сум. Не говорять про це між собою й оця невисказаність мучить їх, наче важка таємниця. Загадка щоденних трагедій. Недоспівана пісня безіменного життя. Існування без прізвища, без назви, без свого „я". Слітна осінь дошкульна, наче біль зубів. Така терпка, така гірка й така буденна.

Ось така негода стояла над похилою хатою машиніста, над близькими рейками й над далеким містечком. Безрадісна, немов душі тих двоє простих людей, що ними торгав німий біль.

Протяжно стугоніли міцні, повільні кроки на твердій долівці. Приплющені очі мабуть не бачили нічого. А може дивилися далі, туди, де не добачують відчинені. В устах тримав люльку давно погаслу. Сливе що й не завважив цього. Пригорблена, кремезна постать кидала велику тінь. Людина й тінь наближалися до себе й віддалювались, зустрічалися й розходились, подавали собі долоні й розлучувалися. Іноді ставали, нахилялися до себе й виявляли собі щось страшне, щось жахливе. Людина й тінь про щось шепотіли, людина й тінь змовлялися таємно. Обличчя було кам'яне, непорушне. Одна-однісінька риса не задрижала. Людина була вирізьбленою тінню, а тінь живою істотою.

— Я невинна, тату!

Шапка піднеслася раптово з лавки.

— Простіть мені, тату!

Кашкет закрив глибоко чоло, дійшов майже до очей.

Ляпав дощ.

Старий Шут луснув гостро дверми й вийшов з кімнати.

НАЦІОНАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

(Спроба ідеалістичної системи мистецтва)

ЩО ТАКЕ МИСТЕЦТВО?

Почнім від цього примітивного питання. Стільки разів повторюємо слова: мистецтво, мистець, мистецький, які мали вже час витертися, вигладитися в наших устах, наче камінчики у воді, вилиняти із змісту, мов сукно з барви. З причини частого вживання стали вони такими близькими і знайомими, що не вважаємо за потрібне призадуматися про суть і межі понять, які їм відповідають. Ми ніби то розуміємо їх самих про себе, нам так видається, але коли доведеться визначити їх, стаємо майже завжди безпорадні. Оця плутаність і неозначеність змісту та обсягу поняття доводить до постійних непорозумінь.

Перед остаточною відповіддю треба доконче вирішити й усталити основні преміси.

АВТОНОМНІСТЬ МИСТЕЦТВА

Загально поширеним є погляд, що мистецтво відтворює реальну дійсність.[1]) Правда, що не один раз підносилися проти такого розуміння спротиви, а хоч би тільки застереження; все ж таки оцей помилковий підхід до мистецтва залишився не тільки серед загалу, але і в самих мистецьких кругах. Усе ще говориться про відтворювання, відбивання, віддзеркалювання тощо. Цей погляд є далекою спадщиною по матеріялізмі, чому не перечить те, що він є також основою початкового, примітивного розуміння мистецтва. Матеріялізм, визнавши мистецтво не за ціль, а тільки за засіб до осягнення інших цілей, не міг погодитися на признання окремої мистецької дійсности і таким чином придав первісному, спрощеному підходові зовнішню покришку науковости. Треба сказати різко: отже ні! Мистецтво не відтворює дійсности, ані її не перетворює, як хочуть інші, а лише створює окрему дійсність. Це не є програма якогось надреалізму. Ніколи. Навіть звичайний реалізм, коли він є мистецтвом, не обмежується тільки до простого відбивання дійсности. Навіть звичайна світлина, якщо вона хоче називатися мистецькою, не дає лише віддзеркалення. Власне відбиття в дзеркалі або світлина до посвідки не мають з мистецтвом нічого спільного. Відношення мистецтва до дійсности не можна спрощувати до звичайного відтворювання, воно є далеко складніше. В кожному випадку мистецька дійсність є суцільна, в собі замкнена, окрема із своєрідними законами. Мистецькі закони не є тотожні з законами реальної дійсности.

МЕТА МИСТЕЦТВА

Найперше слід зазначити, що мистецтво діє виключно на нашу психіку, цебто обсяг або поле його впливу є стисло обмежене. Воно викликує в нашій психіці певні переживання, а саме враження, уявлення, почуття та навіть відрухи волі. З'являється воно завжди та всюди, навіть на найнижчому рівні культури, тому мусить бути одною з первісних потреб людини. Воно торкається тільки психіки, отже є одною з потреб психічних. Звичайна річ, що є люди, які їх зовсім не мають, які з природи нездібні їх відчувати, котрим вистачать біологічні потреби. Тому завжди буває стільки байдужих до мистецтва. Їх не можна ні обвинувачувати, ні осуджувати, їм не до снаги розуміння мистецтва, це їхня природа та й годі. Вони до певної міри хворі, вони не є повними людьми, одначе не кожну хворобу зможемо вилікувати. Зате в кожному підсонні, в кожній епосі та в кожному місці знайдемо людей, що в них мистецькі потреби вроджені, і для них такі первісні, як їда чи сон. Це повинна бути загально відома річ, та проте так не є. Вряди-годи трапляються пугачі, що передбачують у майбутньому загин мистецтва, ніби то прийде час, коли воно буде непотрібне. Коли б вони усвідомили собі найпростіші основи мистецтва, соромилися б виступати з такими дивовижними та недоречними теоріями. Вони дають ними тільки свідоцтво наївної несвідомости та власної, особистої неспроможности сприймання мистецтва.

З преміси, що мистецтво є первісною потребою людини, можна видобути два висновки. Перше: якщо мистецькі переживання є початково потрібні, то таким чином вони є також вартісні й корисні, отже, мистецтво є саме про себе суспільною вартістю. Подруге: коли визначна частина людей має вроджений нахил до сприймання мистецтва, виходить, що не вистачають ті переживання, котрі дає реальна дійсність. Мистецькі переживання не є ні гірші, ні ліпші від дійсних переживань (дійсних у розумінні тих, що їх спонукою є реальна дійсність), зате в кожному разі вони є корисні, до певної міри незалежні, окремі, самі для себе вартісні та потрібні.

Одне застереження. Не належить розуміти цього в пересічний спосіб, не треба вважати цього за звичайний естетизм. Метою мистецтва не є краса. Це було б завузьке обмежування. Мистецькі переживання не вичерпуються естетичними переживаннями. Треба сказати загальніш: метою мистецтва є викликувати в нашій психіці такі переживання, яких не дає нам реальна дійсність.

ЗМІСТ ТА ФОРМА

Формою мистецтва є більші або менші клаптики полотна чи паперу, що на них наложена тонка верства фарби або туші. Це конкретні, реальні предмети, це лінії, плями, площини, обриси, мазки пензля, наверствування відтінків, уклад ліній та плям. Змістом[2]) є переживання, котрі постають у безпосереднім зв'язку з оцими конкретними предметами. Мистецтво це до певної міри явище психічне. Образи, картини є тільки спонукою, джерелом мистецтва, зрештою, джерелом конечним та необхідним.

Мистецькі переживання є двоякі, а саме творчі, себто ті, що їх відчуває мистець перед та в часі творення, і сприймальні, то є ті, що їх переживає сприймач у моменті сприймання мистецького твору. І одні й другі є первісні і теж потреба як одних, так других є вроджена. Також суб'єктивні переживання є не тільки перші, але й другі. Кожна людина сприймає кожний мистецький твір на свій спосіб, себто інакше. В кожному образі, картині тощо є стільки мистецьких творів, скільки цей образ мав сприймачів. Об'єктивного мистецтва немає й не може бути.

У творця зміст випереджує форму, у сприймача навпаки — форма випереджує зміст.

МЕЖІ МИСТЕЦТВА

Якщо метою мистецтва є згадані своєрідні переживання, то насувається питання, чи нема інших ділянок, що давали б нам такі самі або дуже подібні спонуки. Очевидно, спадають на думку наука та релігія. Побіч основних біологічних потреб (голод та ерос) і їхніх відмін (наприклад господарські, суспільні) людина має ще три роди психічних потреб: пізнавальні, метафізичні та мистецькі. Мистецтво належить, отже, до тієї ж групи, що релігія та наука. Одначе є між ними та різниця, що мистецькі переживання є окремі від реальної дійсности, а пізнавальні (бажання пізнати дійсність) та метафізичні

(бажання зрозуміти суть дійсности) є від неї стисло залежні, безпосередньо з нею зв'язані; одним словом, вони не є окремі.

Можливо найкоротша, можливо найзагальніша і можливо найбільш наукова дефініція мистецтва є така: мистецтво це окрема дійсність, яка викликує в нас переживання, потрібні для нашої психіки, котрих не може дати нам реальна дійсність.

З цього такий висновок: мистецький твір є тоді й лиш тоді вартісний, коли викликує вартісні переживання і передусім такі переживання, яких інша ділянка не могла б у нас спонукати. Твір, що не сповнює цих умов, властиво годі назвати мистецьким твором.

КОЖНЕ МИСТЕЦТВО Є КОНСТРУКТИВНЕ

Мистець створює окрему дійсність. Але створити щось із нічого не можна. Навіть природа не творить із нічого. До кожної творчости потрібний матеріял. Матеріялом мистецького творення є уявлення мистця. Барва та лінія, фарба, вугіль та туша для маляра чи графіка; брила, мармур та дерево для різьбаря; слово для письменника, тощо — це тільки засіб зовнішнього оформлення, відтворення уявлень, їхньої матеріялізації. Помилковим є загально досі поширений погляд, що матеріялом творчости є колір, площина або слово. Мистець будує твір виключно з власних уявлень. Уявлення постають на основі вражінь, вражіння мусять мати спонуки; вони є витвором нервів під впливом зовнішніх побуджень, себто постають вони на основі зовнішньої дійсности. Ось такий далекий шлях від реальної дійсности до мистецької дійсности. Має він аж п'ять ступенів: від спонуки до вражіння, від вражіння до уявлення, від уявлення до укладу уявлень, від їхнього укладу до засобів барви чи слова, і вкінці матеріялізація цих засобів. Перейшовши стільки стадій, первісні спонуки зправила не є зовсім подібні до кінцевих вислідів, себто мистецька дійсність є інша ніж реальна дійсність. Майже при кожній стадії мистець будує, а саме з вражінь уявлення, з уявлень зміст (іноді також ідею) твору і т. д. Уявлення, а ще більше вражіння, є хаотичні, безладні, невпорядковані. Цей сирий матеріял треба впорядкувати, виправити, вибрати з нього те, що важне й суттєве, а навпаки відкинути те, що неважне й несутнє. З вибраних уявлень треба зложити суцільну цілість. Одним словом, мистець мусить скомпонувати твір. Первень будування виступає на-

віть у творах, що на перший погляд роблять враження хаотичности та недоладности. Попросту, в мистецькому творі навіть треба хаос збудувати. Справжній хаос є можливий тільки в реальній дійсності, але ніколи в мистецькій. Тому помилково називати якийсь мистецький напрям „конструктивізмом"[3]), бо взагалі кожне мистецтво є конструктивне.

ТУГА ЗА РЕАЛІЗМОМ

Кожний мистець виявляє в будові свою спроможність, це виявлення дає йому почуття сили, а почуття власної потуги приносить, як відомо, внутрішнє вдоволення, повну насолоду, інакше кажучи — щастя. Чим більше вкладає він себе в твір, тим більше він задоволений. Тому нічого дивного, що кожний мистець настроєний зправила протиреалістично. Навпаки, звичайний сприймач хоче в дію сприймання вкласти якнайменше зусилля, момент будування лишається для нього майже завжди неспостережний, увага його переходить понад ним здебільшого байдуже. Тому пересічний сприймач був у кожній добі та в кожному краї настроєний реалістично, він бажав і бажає реалізму. І з своєї точки погляду він має безперечну слушність. Тут таємниця вічної незгоди мистця із сприймачем. Коли мистець іде в реалістичному напрямі, то робить уступки (компроміс) на користь останнього. Є очевидно люди, що з природи люблять податливість (компромісовість).

КОЖНЕ МИСТЕЦТВО Є ДИДАКТИЧНЕ

Мистецькі переживання потрібні й вартісні самі про себе, тому мистецтво це суспільна вартість. Але окрім цього сповнює воно ще одну суспільну дію. Мистецтво вчить, так, усюди та завжди вчить. Вчить не гаслами, моральними науками, проповідями. Вчить саме собою. Мистецтво викликує своєрідні переживання, що їх не може дати ніяка інша дійсність. Мистецтво діє в окремий спосіб на нашу психіку і таким чином збагачує її, поширює її обсяг та досвід, підносить кількісно та якісно її засоби, розвиває чутливість вражінь, прецизність уявлень, напруження почувань та силу явищ волі. Це один його вклад у нашу психіку, а є ще другий. Мистецтво дає нам хвилини повної, практично безвартісної, безкорисної насолоди, або, інакше кажучи, переносить нас на якийсь час у ділянку вищих вартостей. Побут хоч би хвилевий на такій височині, очевидно, підносить нас морально. Це робить кожне

мистецтво, котре є правдивим мистецтвом. Не треба до цього окремих настирливих наук. Тому кожне мистецтво є навчальне (дидактичне).

ЗМІСТ НЕ Є БАЙДУЖИЙ

Якщо мистецтво діє морально, то робить це безпосередньо тільки змістом. Це стається попросту тому, що форма це конкретний предмет, а моральні явища належать до абстрактної ділянки. Конкретність не може безпосередньо діяти на обстрактність, посередником мусить бути зміст, який є явищем психічним, отже абстрактним. Щоб мистецтво побільшувало ділянку вищих вартостей, його зміст мусить до неї належати. Для цього вистачає, коли він справді мистецький. Виходить, що зміст не є байдужий.

ЄРЕТИЧНІ ДУМКИ

Говоримо майже на кожному кроці, що мистецтво розвивається, поступає вперед, здобуває нові позиції. Очевидно, що кількісно мистецьке надбання росте з кожним роком, з кожним днем. Але це не похід уперед. Чи справді в мистецтві існує розвиток та поступ? Коли досі від чотирьох століть недосяжним ідеалом є майстри Ренесансу, коли сьогодні можемо захоплюватися технікою й майстерністю передісторичного маляра буйволів із печер Альтаміри, коли на багато тисяч літ розв'язано в цьому печерному мистецтві проблему руху, бігу (буйволи в розгоні), що над нею так клопотався недавно футуризм...[4]) Кажуть про одного пуриста, що він зачеркнув на папері кілька обрисів і дав до лякувальника замалювати площини. Звичайно, лякувальник закриє фарбою площину найрівніше. Проте цей образ міг бути твором мистецтва, але хто відважиться доказувати, що техніка цього наймодернішого з модерних мистців стоїть вище від мистецького ремесла якоїнебудь минулої епохи? Навіть у ділянці технічній можемо про розвиток та поступ у мистецтві говорити тільки з великими застереженнями, а що вже й мовити про справи самої творчости! Мистецтво не є водою, не пливе, а проте воно завжди творче.

Безперечно, що кожна доба має свої власні художні форми, свої власні способи мистецького вияву. Одначе вони тільки змінюються, і годі говорити про їхній ступневий та послідовний розвиток. Мистецькі форми одної епохи не є здебільшого ні вар-

тісніші, ні кращі від мистецьких засобів іншої. На них складається надбання поодиноких мистців, а це залежить передусім від одиниць. Одиниця це не тільки витвір обставин, що серед них вона живе, як вчить матеріялізм — одиниця це одноразова подія. Мистецькі форми якоїсь доби це способи мистецького вияву одиниць, що живуть у цьому моменті. А втім, усі мистці, без огляду на те, в якому часі вони живуть, подібні один до одного хоч би тому, що кожний з них має вроджені творчі потреби. Очевидно, кожний хто є справжнім мистцем, бо тільки такі будують мистецтво. Висновок: мистецькі форми кожної епохи є неповторні, а одночасно художні закони всіх часів до себе подібні.

Вартість одиниць, їхнє творче напруження, не підлягає якомусь однонапрямному розвиткові, хоч зазнає воно змін. Тому й засоби мистецького вислову є цариною, що в ній не діють закони однобічного поступу.

Поняття розвитку перенесено механічно на ділянку мистецтва (точніше кажучи, на мистецтвознавство) з природничих наук. Але сьогодні, коли й у природознавстві спадщина Дарвіна захитана, і коли частинно виправдується старого Карно, слід і в мистецькій критиці вживати слова „розвиток" чи „поступ" дещо обережніше.

ПРОТИ ПЕРЕВАГИ НАПРЯМІВ

Другим фетишем мистецької критики є поняття напрямів. Вона намагається за всяку ціну втиснути кожного мистця в якусь шухляду, приклеїти йому дешеву етикету якогось напряму. Чи поняття мистецької течії справді потрібне, важне та конечне? Чи мистецькі напрями дійсно існують в об'єктивному розумінні цього слова, себто чи справді мистецьке життя кожної епохи розпадається на поодинокі струмені і замикається без решти в їхніх рамах? Одним словом, чи мистецтво творять напрями? Назви видумують здебільша критики, щоб таким дешевим способом облегшити собі завдання, повкладати мистців до готових шухляд і мати святий спокій, або другорядні мистці, щоб звернути увагу на себе і свою нецікаву творчість. Якусь признану величину беруть за майстра й усе в порядку. Хай собі, але фетиш напрямів шкідливий для молодих і некритичних початківців (або й непочатківців), бо викликує дурійку епігонства. Пам'ятаймо, що мистецтво творять мистці (одиниці), а не напрями. Пікассо знаменитий маляр, але має на собі щось аж чотири наліпки. Вийміть його з шухляд ізмів!

ТРУЇЗМИ ПРО НАЦІОНАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

Слід пригадати відому, не один раз висловлювану, проте ще непризнану й непоширену правду, а саме, що національний характер не творить у мистецтві народна або історична тематика чи наслідування народних або наших давніх способів оформлення мистецького твору. Аж соромно повторювати такі труїзми, але годі. Мистецтво само про себе є суспільною вартістю, а нація це, очевидно, суспільство; отже мистецтво саме про себе є також і національною вартістю. Мистець є тоді національним, коли признає свою приналежність до даної нації та відчуває співзвучність своєї психіки із збірною психікою свого народу. Якщо це відчування справді щире, воно напевно знайде вислів — навіть мимохіть — у творах мистця.

ЧИ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО ТАКЕ ОРИҐІНАЛЬНЕ?

Національної ориґінальности не треба шукати виключно в народництві та бувальщині. Їхня праґідність і чистість є дуже та дуже сумнівна, в кожному разі не стовідсоткова. Борис Антоненко-Давидович у своїй відомій повісті „Смерть" говорить, що українська нація вигадала тільки „плахту (sic!) й бандуру". Це, звичайно, помилка. Ми навіть бандури не винайшли, бо, як загально відомо, прийшла вона до нас власне з Італії та ще й до цього дуже пізно. Яких дев'ятдесят відсотків наших народних казок, приказок тощо, навіяні з чужини. Деякі коломийки та думки нагадують до омани ні менше ні більше тільки... еспанську народну музику. Чи творчість такого, наприклад, Андрієнка[5]) така знову чужа, а всяке народництво таке знову праґідне?

Навпаки, прихильників останнього можна потішити іншим прикладом. Такий модерний кубізм, який нібито вискочив з голови Пікасса і є плодом холодного інтелекту, це ніщо інше, як тільки справжнє народне еспанське мистецтво,[6]) очевидно, у великій мірі перетворене (це річ менше відома, але таки так). Але з народного мистецтва треба видобути загальні проблеми, а не зовнішні прикраси, одним словом, треба піднести його до понадлюдового рівня, але це може вчинити хіба... Шопен чи... Пікассо.

МИСТЕЦЬКИЙ МАТЕРІЯЛІЗМ

Вимоги чітких, яскравих зовнішніх національних признак у мистецтві — хоч із свого вихідного пункту оправдані — мимохіть наближуються до матеріялістичного розуміння мистецтва. Тут мистецтво це тільки надбудова (клясичне слово їхньої термінології) суспільного життя, а його єдиною метою є помагати в зовнішньому та внутрішньому закріпленні кляси (другий фетиш), що його витворила. Мистецтво — засіб суспільної боротьби. Послідовно йдучи, вони повинні були дійти до заперечення мистецтва взагалі. Спинив їх перед тим останнім кроком звичайний здоровий глузд. Так як він тепер проявляється, мистецький матеріялізм сам у собі суперечний.

МИСТЕЦЬКИЙ ІДЕАЛІЗМ

Навпаки, мистецький ідеалізм суцільний та послідовний. Він є єдиною системою, яку можна оперти на науковій дефініції мистецтва та в логічний спосіб вивести з неї. Вважаючи мистецьку дійсність за окрему і знаходячи в ній самій, а не поза її межами, мету та всякі вартості, ідеалізм відкриває в самому мистецтві широкі обрії.

---

[1]) Вислів „реальна дійсність", що його автор уживає скрізь у статті — це не тавтологія; завданням прикметника „реальна" є протиставити це поняття до поняття **мистецької** дійсности. — (Ред.).

[2]) Поняття змісту не є однозначне з поняттям ідеї. (Примітка Антонича).

[3]) Конструктивізм — мистецький рух, що процвітав у перших двох декадах нашого століття, спершу в Україні та в Росії, а потім у західній Німеччині. Речниками цього мистецького напряму були Наум Ґабо, Антон Певзнер, Е. Лісицький та Владімір Татлін — потім прилучився до них відомий мадярський мистець Моголі Надж.

Конструктивісти намагалися створити мистецтво функціональної та „математичної" краси, яка відповідала б добі революції з одного боку і технічним досягненням модерної цивілізації з другого. Доба НЕП-у в Радянському Союзі криво дивилася на абстрактні твори конструктивістів, і вони рано внеміґрували в західну Европу, особливо в Німеччину, де їх естетичні гасла знайшли більшу популярність. Вони також вплинули на таких західніх мистців як Ф. Леже, Мондріян, Калдер, Стюарт Дейвіс, у скульптурі одним з перших конструктивістів був Ол. Архипенко.

Конструктивізм також позначився на літературі східньої Европи. В Україні група „Аванґард", з поетом Валеріяном Поліщуком на чолі, вважала себе за конструктивістів. Такі футуристи як Семенко чи Шкурупій, застосовували ідеї літераторів-конструктивістів у своїх теоретичних писаннях. Найвідоміший російський поет-конструктивіст — це Ілля Сельвінський. Конструктивізм також залишив свій слід на музиці й театральному мистецтві. В театрі, цей напрям проявлявся в першу чергу в сценічній обстанові та декораціях. На сцені звичайно появлялися масивні, машино-подібні абстрактні конструкції, і сцена була поділена на кілька площин чи плятформ. Український театр „Березіль" часто послуговувався конструктивістичними декораціями А. Петрицького, В. Меллера і ін. (Ред.).

[4]) Футуризм — мистецький та літературний напрям, що народився в Італії, приблизно 1910 року, і прийшов на Україну та в Росію в цілком зміненому вигляді, як кубофутуризм, еґофутуризм, психофутуризм, і т. д. Речниками цього напряму були поет Еміліо Марінетті в Італії, П. Ковжун і Василь Семенко та його брат Михайло Семенко і його група „Нова Ґенерація" в Україні, та Велемір Хлєбніков, В. Кручоних, Владімір Маяковський (кубофутуристи) і Іґор Северянін (еґофутуристи) в Росії. (Ред.).

[5]) Михайло Андрієнко-Нечитайло, нар. 1894 на Херсонщині, з 1924 р. в Парижі, маляр конструктивіст і надреаліст. Його малярські твори були вперше показані у Львові на виставці АНУМ в Українському Національному Музеї, де їх і бачив Антонич.

[6]) Народження відомого мистецького напряму — кубізму — дослідники позначують роком 1907, коли 26-літній Пабльо Пікассо і його приятель Жорж Брак вирішили підняти протест проти сантименталістичних теорій імпресіонізму. Свідома розрахована організація кольору, світлотіні та лінії з одного боку, і цілком свідома архітектонічна підстава композиції з другого, заставляють багатьох істориків мистецтва говорити, що ранні кубісти підходили до творчости з холодним інтелектом (радше ніж інтуїтивно). Одним з основних засобів кубістів була деформація; Антонич має тут на увазі той факт, що Пікассо — катальонець, а катальонський романський стінопис саме визначається деформізмом і фантазією нереальних форм. Отже, основи мистецтва Пікасса вроджені, і деформація — національна (расова) його риса. (Ред.).

СТАНОВИЩЕ ПОЕТА

(Слово при роздачі літературних нагород дня 31 січня 1935).

Шановні Пані й Панове!

Те, що скажу, не буде ні нове, ні незвичайне. В короткому принагідному слові розкрити ширше обрії нашої сучасної літератури, чи зокрема хоч би тільки поезії — неможливо.

Живемо в часах, коли дійшло до того, що поети мусять виправдувати своє право на існування й коли дуже часто не вміють на це спромогтися, та й самі починають зневірюватися, чи вони потрібні. А втім, торкається це не тільки поетів, але взагалі всіх письменників і мистців.

Тут не місце, щоб вияснювати причини цього складного явища. Одне тільки певне: їх щонайменце кілька, вони зв'язані з самою літературою і з зовнішніми обставинами та переплутуються в дуже складний спосіб. Тут хочу звернути увагу тільки на одну з них, а саме на переміну суспільного становища письменника чи мистця, на зміни у відношенні суспільства до нього. Розуміння суспільної ролі мистецтва, побажання й вимоги, що їх ставить творцеві громадянство, очевидно, не є чимось сталим, вони завжди розвиваються й зміняються, але зміна, що довершилась під впливом останньої війни, одна з найяскравіших і найгостріших.

У добі розквіту символізму — найважнішої довоєнної течії в літературі, в році 1896 такі три заповіді давав Брюсов „Юному поету":

Юноша бледный со взором горящим,
Ныне даю я тебе три завета:
Первый прими: не живи настоящим,
Только грядущее — область поэта.
Помни второй: никому не сочувствуй,
Сам же себя полюби безраздельно.
Третий храни: поклоняйся искусству,
Только ему, безраздумно, безцельно.

В цих „трьох заповідях" вміщується вся програма тодішніх мистців: творити для майбутнього, для вічного, sub specie aeternitatis, — крайній індивідуалізм і служба мистецтву для

нього самого. Сьогодні поети стоять у всіх трьох точках на протилежному становищі: творити для сучасности, для актуального, підпорядкувати індивідуальність творця якійсь ідеї, доктрині, програмі, якійсь групі, якійсь практичній цілі, підпорядкувати мистецтво тим самим чинникам. На цьому не кінець: вони йдуть ще далі, домагаються не тільки, щоб ставити проблеми, але й їх розв'язувати, не тільки відтворювати сучасність, але й вияснювати її, ще й ставити їй єдині й непомильні дороговкази. Очевидно, що там, де блукають і губляться діячі, політики, публіцисти, філософи тощо, тим більше й письменники стають безпорадні або спрощують себе до ролі групових гітаристів якоїсь фірми з крикливою вивіскою.

Не хочу боронити „заповідей" Брюсова, але вважаю, що тільки синтеза їх з їхніми суперечностями зможе витворити справжнього сучасного письменника. Погодити службу сучасному з тривкішими, вищими мистецькими вартощами, зберегти в цій службі свою індивідуальність і незалежність, влити в жили мистецтва бурхливу кров наших днів, але так, щоб не перестало воно бути справжнім мистецтвом. Дозволю собі навести слова Пруста з „Temps retrouvé": „Баррес говорив, що мистець повинен служити передусім хвалі своєї Батьківщини. Одначе може він служити їй тільки будучи мистцем, себто під умовою, що в хвилині, коли досліджує закони мистецтва, коли довершує свої досліди й відкриття, такі тонкі, як і відкриття в науці, що в цих хвилинах він не думає про ніщо інше, навіть про Батьківщину, а тільки про правду, що перед нею стоїть".

Я сам у своїх поезіях підкреслюю свою національну та навіть расову приналежність не тільки в змісті, але що важніше — й трудніше — ще й у формі. Роблю це менше за надуманою програмою, більше з внутрішньої потреби вірности світові, що з нього я вийшов. Проти деяких голосів, ідейно я себе знайшов від першого рядка, що його написав. Основ свого світогляду ніколи не змінював, що не значить, щоб завжди не оформлював його точніше й не викінчував його у подробицях. Людина це незвершена статуя, жива людина твориться в кожному дні, в кожній хвилині. Не шукаю фікційного Окциденту з львівської каварні, але несмілий підходжу до традиції моєї землі. Це не значить, щоб я національний стиль розумів як щось скам'яніле й невідсвіжувальне. Тут Тобі хвала, сивобородий міністре республіки поетів, Уоте Вітмене, що навчив Ти мене молитись стеблинам трави. В корчмі „Під Романтичним місяцем" п'ючи палючу й похмільну горілку мистецтва, разом з Тобою звели-

чую найтайніше й найдивніше явище: факт життя, факт існування. Вдаряючи по плечі молодого челядника теслярства — розкриваєш мені крізь століття таємниці „прапричини".

Хочу й маю відвагу йти самітно й бути собою. Я не мандолініст ніякого гурта. Не вистукую верблів на барабані дерев'яного патосу. Знаю добре, що криця й бунтарство, котурни й сурми наших поетів це здебільша векслі без покриття.

Сіра братіє й світочі моєї парохії, челядники й майстри з мого цеху, теслі строф, ганчарі поем, різьбарі сонетів, ткачі повістей, будівничі драм, — усі ви, що нам дано жити в цей „час бурхливих воєн і варварських звичаїв" (з Ольжича), повторім з Драй-Хмарою:

> — „крізь бурю й сніг гримить наш переможний спів,
> Що розбиває лід одчаю і зневіри.
> Дерзайте, лебеді: з неволі, з небуття
> Веде нас у світи ясне сузіря Ліри,
> Де пінить океан кипучого життя".

МОНУМЕНТАЛЬНИЙ РЕАЛІЗМ

(Про Джона Ґолсуорті)

Повість з природи реалістична. Під цим гаслом народилися, під ним довершилися всі справді великі досягнення прозової епіки. Реалізм відповідає психічному наладженню звичайного читача, його бажанням та світоглядові й тому зрозуміла річ, що роман має далеко ширші круги сприймачів, ніж протиреалістична з природи лірика. Тому сливе кожний великий повістяр є реалістом без огляду на напрямок чи моду, яка володіє під даний момент. З цієї причини роман лишається дещо осторонь від загальних зрушень, що потрясають поезією чи драмою. Проти змінливости інших ділянок літератури та мистецтва роман видається широкою рікою, що пливе спокійно глибоким руслом в одному напрямі. Чи це буде натуралізм чи нова речевість (die neue Sachlichkeit) суть є завжди та сама. Це тільки дрібні відміни, парості великої струї.

Прізвище Ґолсуорті зв'язане з реалізмом нашої епохи якнайтісніше. Це хіба найбільш типовий його клясик. Початки майбутнього лавреата нагороди Нобеля були дуже скромні. Перший раз він виступив як спілий тридцятилітній мужчина в р. 1897 книжкою "From the Four Winds". І цей, і наступні твори минули без відгомону. В 1905 р. був уже автором п'яти повістей, а одначе його близький друг, славний Джозеф Конрад, дивився на його творчість дуже скептично. Як личить правдивому клясикові, Ґолсуорті починав пересічними речами, щоб поволі, ступнево, з року на рік здобути таємниці мистецького реалізму, а закінчити на найвищих шпилях. По п'яти ремісничих студіях заблиснув майстер. Це був рік 1905. Це був перший том „Саґи Форсайтів" ("The Forsyte Saga"). По ньому п'ять дальших, тож разом шість грубих романів, пов'язаних спільними персонажами (історія однієї родини). Так постала епопея новітньої Англії. Вже заголовок указує на намір дати монументальний епічний образ. Сьогодні рукописи „Саги" оправлені в сап'ян виставлено за склом у славному Британському музеї, де може їх кожний здалека оглядати. Сьогодні Ґолсуорті є го-

ловою найбільшої міжнародної, дійсно світової організації письменників, Pen-Club.

Покінчивши „Саґу”, автор не може відірватися від своєї теми, вийти з завороженого круга своїх героїв. Пише продовження, нову епопею: „Новітню комедію” (“A Modern Comedy”). Знову товсті, багатосторінкові книжки. Щойно останній том циклу, „На біржі Форсайтів”, визволив його накінець від тиранії світу, ним самим створеного.

А цей світ багатий наче справжня дійсність. Сотні постатей, а кожна інша, кожна — окремий індивід, кожна живе. Немає двох тотожних. Сотні подій, здебільшого сірих, буденних, звичайних, а всі пов'язані із собою довгими, поплутаними, але міцними нитками. Під цим оглядом метода Ґолсуорті далеко вища від звичайного, такого частого в реалістичній повісті хронікарства. Автор не тільки розказує події, але й об'яснює їх, в'яже в одну майстерну, до найменших подробиць викінчену, суцільну мережку. Це сливе історичний прагматизм. Тут немає нічого припадкового. Все обдумане, розраховане, прецизне, послідовне. Спіле академічне майстерство в найкращому значенні цього слова. Тільки однією прикметою нагадує техніка англійського автора хронікарську методу. Ґолсуорті переповідає події в такому порядку, в якому вони відбувалися б у дійсності. Автор нічого не пропускає, розкриває все ясно перед очима читача. Немає натяків, перерв, недосказів. Події чергуються одна за одною, пливуть рівно, негальмовані, вперед, котяться широкими хвилями. Це є найвища форма справжньої епіки.

Безособистість, можлива об'єктивність (якщо взагалі можна її в мистецтві осягнути) посунена до останніх границь. І тільки зрідка дещо песимістична усмішка над долею поколінь англійського міщанства, що сходить з обріїв історії.

ВІД РЕДАКТОРІВ ВИДАННЯ

Даючи читачеві цю книгу, ми виконуємо обов'язок перед генієм Богдана Ігоря Антонича, який давно вже мав би бути виконаний. Від початку ж бо другої Світової війни твори цього вельми талановитого поета майже невідомі ширшим колам нашого громадянства. Його ориґінальні збірки існують на еміґрації дослівно в кількох примірниках, і навіть томик вибраних поезій, що вийшов в „Українському Видавництві” в Кракові в 1940 р., уважається сьогодні за бібліографічну рідкість. Тільки минулого року перевидано в Пряшеві вірші Антонича з його п'яти львівських збірок, разом з частиною критичного матеріялу про нього. Це видання негайно розійшлося і тільки кілька його примірників мають бібліотеки Америки, все ж це видання вже спонукало критиків написати кілька вдумливих статтей, які кинули новий жмут світла на Антоничеву поезію і спробували визначити його місце в сучасній українській (і не тільки українській) літературі. Це видання показало також актуальність Антоничевої поезії в нашій добі і його популярність серед широких кіл читацтва, спраглого поезії глибоких душевних переживань.

Зацікавлення поезією Антонича на Україні обмежилося покищо кількома статтями і вибором його поезій у журналах і газетах. Літературні кола України вже кілька років добиваються дозволу на видання вибраних його поезій, які книжкою досі, коли пишемо ці рядки, ще не появилися.

Ми назвали цю книгу „Зібраними творами", тут бо зібрано все найважливіше, що написав Антонич. Можливо, що ще кілька віршів можна буде знайти в газетах і журналах, які редакторам видання були недоступні, це стосується також прози і, зокрема, бібліографії. Доповнити ці прогалини стає завданням наших літераторів на Україні. А все ж, це видання — найповніше з усіх дотеперішніх, матеріяли його перевірені з рукописами автора, а обширна бібліографія і примітки дають змогу пізнати поета не тільки поточному читачеві, а й вимогливому літературознавцеві. Для не одного читача несподіванкою будуть два нові цикли поезій Антонича — „Велика гармонія" і „Поезії поза збірками", що, фактично, могли б дати дві окремі книжки віршів. Між віршами тих двох нових збірок є чимало речей майстерних, але є й перші спроби пера, як теж речі незавершені з причини передчасної смерти поета.

Намагаючись дати в цій книжці все доступне з написаного Антоничем, редактори цього видання свідомі того, що сам поет, як би жив, вилучив би із своїх зібраних творів не одну річ, яку вважав би слабшою поетично чи ідейно. Редактори видання цього не робили, вважаючи, що він належить уже до історії літератури і що тільки всебічне пізнання його писань дасть правдивий образ Антонича — людини і поета в складних умовах Західної України напередодні світового катаклізму. Якщо тут щось вилучено, то тільки приватне листування поета, а й те передусім з огляду на дуже скупий матеріял, доступний редакторам видання.

***

Це видання було б неможливим без жертвенної й безкорисної допомоги великої групи любителів поезії Антонича, які зрозуміли доцільність нашого

труду. Перш за все ми хотіли б подякувати пані Дарії Сіяк з бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка в Сарселі (Франція), яка перегорнула сотні примірників різних періодичних видань, щоб знайти потрібні нам матеріяли. Багато допомогли нам проф. Ярослав Б. Рудницький, який дав нам до диспозиції свою збірку першодруків Антонича, і ред. Богдан Кравців, що знайшов нам різні малодоступні бібліографічні дані.

Книгочій Осип Коган, який так радів і болів нашим трудом, дав до наших послуг свою знамениту книгозбірню і власноручно переписав чимало матеріялів. Він, на жаль, не дожив, щоб побачити це видання готовим і почути щирий вислів нашої подяки за його допомогу. Різні матеріяли отримали ми й від пп. Богдана Ковальського і Ярослава Рака.

Ми дуже зобов'язані п. Бараникові з Українського Національного Музею в Чікаґо, паням з Культурно-Освітнього Осередку у Вінніпеґу та бібліотекареві слов'янського відділу бібліотеки при Манітобському університеті п. Отто Броєрові, які допомогли нам у нашій дослідній праці. Цінні поради і вказівки отримали ми від проф. Григорія Лужницького, мистця Володимира Ласовського, проф. Мирослава Семчишина і поета Остапа Тарнавського. Технічно в приготуванні книги допомогли нам пані Анна Рубчак та пп. Олег Коверко і Антін Засадний, а великий ентузіяст Антоничевої творчости п. Микола Гнатів з власного почину зробив додаткову коректу всіх матеріялів перед друком.

Об'єднання Українських Письменників „Слово" вже давно плянувало видати твори Б. І. Антонича, і праця над цією книжкою почалася ще кілька років тому в Нью-Йорку, Чікаґо і Вінніпеґу. Одначе

видавнигі засоби Об'єднання обмежені і признагені передусім для видавання літературних збірників, тому „Слово" шукало за фундатором для цієї книжки і щойно тепер змогло здійснити свій замір.

Це видання, саме в 30-ріггя смерти Поета, стало можливе завдяки зрозумінню з боку Організації Оборони Лемківщини та її представників пп. Юліяна Котляра, Івана Сквіртнянського і д-ра Ярослава Падоха, які зорганізували для видання цієї книжки потрібні кошти і тим уперше удоступнили гитагеві всі поетигні твори Антонига. Український літературний світ буде їм вдягний за це і зуміє їх допомогу відповідно оцінити.

Редакторам цього видання справді приємно було зустріти стільки зрозуміння й допомоги при виданні цієї книжки, і вони приймають це за доказ того, що поезія в нашу добу, яку гасто називають матеріялістигною, — жива і важлива справа.

ОПИС РУКОПИСІВ АНТОНИЧА

Крім друкованих збірок, редактори цього видання мали до диспозиції низку оригінальних рукописів поета, серед яких була деяка скількість віршів ще недрукованих, як теж численні варіянти віршів, що появилися в збірках чи по журналах. Цей рукописний матеріял такий:

1. Видерті по одній або по дві, 14 карток лінійованого зшитка без обгортки, картки поплямлені і досить подерті. Частина сторінок записана університетськими викладами з мовознавства, польською мовою. Вірші займають разом 16 сторінок, повністю або тільки частинно. Тому, що картки розсипані, а сторінки ненумеровані, неможливо установити порядок віршів. Усі дані вказують на те, що це є найраніша чернетка Антоничевих поезій, з яких кілька віршів попало до першої його збірки „Привітання життя" (1931). На це вказує невироблена форма віршів, плутанина силябічної системи віршування з метричною, як теж факт, що поет використав з цього зшитка в згаданій збірці тільки чотири поезії, а саме: „Стратосфера" (12-ий за чергою сонет циклу „Зриви й крила"), „Прочитан", „Підсвідомість" і три строфи (4, 10, 11) „Зеленої елегії". Оба перші вірші мають у чернетці деякі відміни і викреслення. Тому, що на збережених картках маємо найраніші спроби Антоничевого пера, наводимо вибір різних фрагментів, вони бо допомагають краще зрозуміти, як формувався молодий поет.

* * *

Мідний місяць потопає в хвилях вечора.
Розливається срібне вино,
пахне далеч кавова як кава пе́чена
та зливається в одно
завтра, нині й давно.

* * *

рожі будують з атомів сну радісний силогізм
і це
срібної пісні логіка.

* * *

Це було вже давно,
це покрила вже мла.
А тепер все одно
чи це правда була.

Хай ошука це лиш,
мов на воді,
та такою вже лиш,
як була нам тоді.

найсвятішою правдою є.

ЧОРНИЙ КІТ

Чорний, бурий, мурий кіт
на білій призьбі лежить
від днів, від тижнів, літ,
ні то (?) бачить, ні то спить
(мрячні очі може незрячі, може всевидючі плющить)
плюсклі очі всевидющі вирячивши мрячно плющить
(плюсклі очі може незрячі, може всевидющі
мрячно рячить (?) і плющить
(шерсть лискуча, круча) (перекреслено)
лискучий, кручий кряж ряхтить шерсткою шерстю.
Сонце жижке золотої жижі(?) кладе на нього верству
спечну (жужмом)

* * *

(внизу незаписаної сторінки)
А ніч мов мати над тобою, долоню на чоло кладе.
Тоді щасливий навіть кривди забудеш і простиш найгірші,
Тоді думки квітками пахнуть і чуєш серце молоде.

* * *

В бігу віків в смутливій днині
На двох епох десь різних грані
Все людськість подібна дитині,
Яка над пропастю пристане.
Що бачить? Не догляне дна,
Туман мли з глибу вирина,
Та в серце їй сумне сіда,
Мов сумнів та розпука гряне.

* * *

Ой піду я на поле у жалю,
(нишком-тишком, тихо, скрито)
маків збиратиму мрії,
мрії червоні молодії
й блаваткові сни
(дитинні) невинні, невпинні весни,
Ой піду . . . . . .

підслухаю й підгляну
розмову квітів весняну,
підгляну й підслухаю
тайни шумів гаю,
піду й припаду ниць
до (земних) землі лиць.

* * *

і будуть двері співати
і будуть тіні на стіні (ох) гуляти
і буде жито на стелі шуміти
і буде вітер на гудіти
і будуть вікна вінками вінчатись
і будуть чмілі в похміллі мчатись

і буде серце мріями пільних маків співати.

* * *

АМЕРИКАНСЬКИЙ ФІЛЬМ

Тисяч сюксів в темнім ярі
лютих, диких жде,
Том Мікс грає на гітарі:
Мері! де ти, де?

Ніч поклала катаракти
вже кругом з імли
Там у лісі шварцхарактер
демонічно злий.

Небезпека хижим кроком
лине з двох сторін,
з яру, з лісу блиска оком.
Сюкси там, тут він.

Вірш мусів мати продовження. „Сюкси" це сіюкси, індійське плем'я. Цей зшиток дає вгляд у початки Антоничевої поезії, його можна б датувати 1930 р.

2. Грубий книжкоподібний зшиток у сірій твердій оправі, сторінки (всіх 198) позначені самим Антоничем. На титульній сторінці напис:

Богдан І. Антонич
ПОЕЗІЇ
23 березня 1932 — 29 серпня 1933
чернетка
(Поезії релігійні з проектованої збірки „Велика гармонія", вірші принагідні, поезії з „Трьох перстенів").

Вірші мабуть переписані начисто з іншої чернетки. 28 сторінок у різних місцях зшита незаписані, остання картка видерта; очевидно, зошит мав 200 сторінок. Сторінки записані гострим пером, яким вигідно можна було робити вставки між рядками. У зошиті чимало різних початих віршів, деякі перекреслені олівцем навхрест, між ними ціла тристорінкова поема „Похмурий гімн". Тут подаємо тільки деякі цікавіші фрагменти зшита:

Ст. 69. „Пісня про ізгоя" мала первісно заголовок „Пісня про Липинського".

Одна поема, яку можна б назвати „Дух людини", з 12 восьмирядкових строф збереглася тільки від 4-ої строфи. Не буде мабуть помилкою припустити, що це одна з найраніших поетичних спроб Антонича. З рукопису видно, що поема первісно була написана з багатьма силабічними відхиленнями і щойно пізніше поет почав переставляти слова для вирівняння метру; це, проте, не скрізь йому вдалося. Він так і залишив її недокінченою і недрукованою.

4. О сірі міти! Як крилá
шум вашого враз загуде,
в цілунках задріжать уста,
на землю келіх з рук впаде.
Поете, мудрче посивілий,
тут огонь зверни ти смілий,
з тих глибів може в світ стемнілий
пізнання дерево росте.

5. Що каже казка? Він прийдé,
Покаже в всіх місцях себе,
В серцях людства вознесе свій трон.
Випреться всіх, сам бог брехливий,
він всі відновить давні чуда-диви,
він зв'яже блеск і вітер буйногривий,
а в нього всесвіт — пантеон.

6. Все завоює, й цвітні лýги,
й безкраїх морів площини,
взлетить до неба повен пихи й наруги,
мов до своєї батьківщини.
Та лиш над скель стіни вступить(?)
і в простір без запор полетить,
тут Бог його враз громом звалить (вразить),
аж на спід бездонної заглибини.

7. Ця казка дзвенить в ухо моє,
та душа не боїться ні хвилини,
глядить в бій, який з дня сходом веде
відвічна тьма без спину години.
І з цьої тьми зоря їй блимає!(?)
І з цих тернів тобі сплітає,
бо в антихриста казці вітає
лиш тебе — духу людини!

8. Що ти в природі не підбив?
Не має міць твоя межі!
Де є закон, щоб боронив
часть Бога нам найти в душі?
Чи лет твій світ не обійма?
В чин твоє змагання розцвіта!
Лиш вгору, де блестить зоря,
весь всесвіт вітчина тобі!(?)

9. І в небо ти взлетиш! — Та іний
кінець читаю з казки заслон,
зоря зі сходу звіє тіні
та струн моїх прониже тон:
не зіпхне з неба громом Бог тебе,
рукою батька вознесе,
на вік віків одесную себе
посадить тебе на слави трон!

Знаки запиту скрізь Антоничеві. І ритмічні зриви, і провінціялізми в мові, і непевні наголоси та, врешті, чоловічі рими без опірних приголосних (крила-уста, душі-тобі) вказують, що це перші спроби пера. А проте майбутній Антонич уже вичутний у ширині небуденної, складної філософічної теми.

Чимала кількість усяких варіянтів і початих або закреслених віршів робить неможливим подати їх усіх, тому тут надруковані тільки деякі важливіші. Числа означають сторінки зошита.

81. ТРИ МУШКЕТЕРИ

Три мушкетери, три кавалери,
з пригод в пригоди, з нагод в нагоди.
Мороз чи спека, чи небезпека,
наш крок гуде.

Ми всі однакі три гольтіпаки
. . .
Три срібні шпаги, зір повен спраги.

93. Горить під ногами земля,
колеса холодного полум'я мають в невидних очах,
в розгоні — чорні коні
(їх гриви, мов китиця іскор)
у мозок, мов свердлом тне різко
(це може є розкоші крик, може скарга розстань)
туманами стелиться шлях.
Стань.

Вже спалене серце на попіл,
на губах замерзли слова,
вже наші

118. Де срібнолентий Сян пливе,
там юність моя й моє серце.

цвіли літа дітвацьким герцем.

(Середа, 8 березня 1933 р.)

119. днів табун.
Це іскри зір на синім небі
запалили в серці бунт

(Понеділок, 13 березня 1933 р.)

121. **МАРШ**

Б'ють тарабани, б'ють тарабани.
Понад тумани (?) б'ють нам серця.
Кожен мов п'яний, кожен мов п'яний (?)
іскри з лиця.
(Це твоє зелене свято,
Україно). (кінець, пуанта)

(Неділя, 19 березня 1933 р.)

128. Це Львів, це місто є моє!
І занімів
зловісний спів
і тиша йде на мури.
...
Тільки на святому Юрі
годинник історії б'є.

132. Вийди, вийди, п'яна юрбо, на бульвари,
вийся в радощах і болю, мов змія.
У моїй кімнаті чорні дві примари:
я і тінь моя.

Вийди, вийди, п'яна юрбо, на вулиці,
веселися, радій і смійся, смій.

болем дрижатиме голос мій
(...і гріш)
(До склянки чаю вкину аршенік
і вип'ю отрую до дна) (кінець)

135. (старий філософ — сивий щур)
коліна об коліна труть
...ртуть.

180. **НАПИС НА КНИЗІ**

Я — слів різьбар і мрій коваль,
цю книгу вам передаю.

(Понеділок, 22 травня 1933 р.)

3. Зошиток на 135 карток (деякі картки видерті), нумерація олівцем, рукою не Антонича. Бронзової барви півкартонова обкладинка з написом:

Богдан І. Антонич
Чернетка поезій
ЛІТО 1936
3.

На титульній сторінці напис:

Богдан Ігор Антонич
Поезії з року 1936
Зшиток III
24 травня — 7 вересня 1936.
Львів (24 травня — 8 липня),
Бортятин (10 липня — 7 вересня 1936).

Після смерти Антонича 6 липня 1937 р., його поезії із збірок „Зелена євангелія" і „Ротації" були зредаґовані на основі цього зошита Ольгою Олійник та Славою і Володимиром Ласовськими. Вони мали чималі труднощі вибрати з багатьох варіянтів найліпші. Узгіднення вибраних варіянтів позначені у зошиті олівцем — ініціялами **О, Ла** і **Л.** Цей зошит позначений на обкладинці цифрою 3, це значить, що в руках редакторів цієї збірки творів Антонича знаходяться зошити чч. 1 і 3, і що ще десь повинен бути зошит ч. 2, з поезіями „Книги Лева" та іншими, можливо й невідомими нам віршами.

Перший вірш цього зошита — „Знак Лева". Незаписаних сторінок 4. Тексти віршів куди більше покреслені і заповнені поправками та варіянтами, ніж у зошиті ч. 1. Крім поезій, що увійшли до вище згаданих збірок, у зошиті є ще фраґмент „Довбуша", поза тим десятки сторінок заповнені різними записками, переважно словами і їх граматичними відмінами, виписаними із словників Грінченка, Голоскевча, Ізюмова, Грицака-Кисілевського, Огієнка, Паночіні, як теж із словників грецької, латинської і польської мов. В зошиті кілька окремих довідок, наприклад, на ст. 255-6 трактат про постання плазунів-презвірів (аммонітів), ящурів-іхтіосаврів, крилатих ахтеоптериксів тощо. Одночасно в зошиті розсипані виписки різних слів чи строф

таких авторів: П. Куліш, Маланюк, Рильський, Драй-Хмара, Олесь, Стефанович, Ольжич, Бажан, Черкасенко, Первомайський, Донченко, Гончаренко; польських: Стафф, Вежинський, Павліковська, Совіньський, Пехаль; французьких: Бенвіль, Валері, Гарокур; еспанських: Кальдерон.

Усяких уривків і варіянтів стільки, що подати їх неможливо, передусім через велику поплутаність рукопису. Щоб дати поняття про характер цього зошита, наводимо виписки поодиноких поетичних образів, вписаних усуміш на ст. 10—11, з датою вівтірка 26 травня 1936 р.:

— З екстази птахи в'януть
— Плюють холодним сріблом горла кранів
— І слина золота на язику зорі
— Язик дощу з троянд червоність лиже
— Сліпа зоря не бачить
— Сліпа зоря не бачила, глуха зоря не чула
(глуха зоря не бачила, сліпа зоря не чула)
— На пустині піраміди ночі
— Помазаний єлеєм музи
— Пірамідальні гори
— Де пікетантропос — твій старший брат?

На сторінці 133 маємо експерименти з творенням нових словесних значень:

блаки́тнява — зеле́нява — золо́тява — черво́нява, сріблява, білява, жо́втява, хме́лява (це суть п'яніння — хме́лява), мали́нява, кали́нява.

Ст. 178: правдоборець (чи за правду, чи з правдою?), світлоборець, ясноборець, світлогуб, боголов, боголюб;

На ст. 163 знаходимо такі нові теми віршів:

Молитва за поворот ластівок
" за врожай вівса
" за милосердя для змій (для павуків, для нетль)
" за прощення для змій (вужів, полозів)
" за ласку голосу (співу) для риб
" за дощ серед посухи
" за соковитість яблук
" за сонце серед сльоти
" за ненароджених
" за тих, що ждуть

Зошит цей — справжня ляботаторія поета, він показує, що Антонич з великою увагою й відповідальністю формував свою

поезію, обточував своє слово як скульптор камінь, аж воно приймало потрібні йому форми.

4. Крім згаданих зшитків, є ще 4 картки паперу з ручно переписаними такими поезіями: До істот з зеленої зорі, Полярія, Мертві авта, Епічний вечір, Колискова. Дат під тими віршами немає, але вони були друковані в газеті „Назустріч", ч. 22, 1935.

5. Машинопис лібретта до опери „Довбуш", з власноручними поправками Антонича. Заголовна картка і спис дієвих осіб написані пером. Машинопис двох дій ІІ-ої редакції писаний на іншій машинці і не Антоничем. Авторська перевірка тільки почата, внесено деякі доповнення пунктуації і такі характерні зміни, як „зараз у дорогу" замість" „зараз в дорогу", як є в хорі опришків І редакції.

Разом у руках редакторів цього видання було до 500 сторінок рукописів поета і 59 сторінок машинопису „Довбуша".

ПРИМІТКИ

Це видання охоплює всю доступну редакторам поетичну спадщину Антонича. Матеріял п'яти друкованих збірок подано в тому самому порядку, що і в збірках. В основному, в передруку поезій затримано всі особливості Антоничевої мови, уведено тільки невеликі правописні зміни. У кількох випадках, де тексти віршів мають інші варіянти, ніж друковані в збірках, їх умотивовано в примітках. Цих самих засад дотримано при редаґуванні збірок „Велика гармонія" і „Поезії поза збірками". Трохи вільніші були редактори при передруку таких статтей, як „Національне мистецтво", де саме зрозуміння тексту вимагало дрібних мовних уточнень.

Варіянти текстів подані у відміну від текстів п'яти основних збірок. Список першодруків, тобто віршів, що були друковані в журналах і газетах ще до зібрання їх в окремих збірках, не зовсім повний, причиною цього брак річників деяких видань, що в них Антонич друкував свої твори, на еміґрації.

ПРИВІТАННЯ ЖИТТЯ

Б. І. Антонич: Привітання життя. Книжка поезій. Видавництво „Дажбог", Львів 1931. З друкарні Вид. С-ки „Діло", Львів, Ринок 10. Ст. 64. Обкладинка В. Ласовського.

Стор. 52. **„Перший сніг"**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони" (Львів) 1931, ч. 7.

Стор. 52. **„Копання картопель"**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони" 1931, ч. 7.

В журналі зустрічаємо такі варіянти окремих рядків:

рядок 2 — *по сивому полі*
" 17 — *Вже літа досить.*

Стор. 56. **„Пісня бадьорих бродяг"**

Рядки 8—9 в збірці надруковані так:

і буде серце юним шалом цвіло,
і буде в тобі грав пташиний тьох.

Пізніше, коли Антонич став свідомий мовних неправильностей цих двох рядків, він, даруючи свою збірку, ручно виправляв згадані рядки. Текст надрукований є редакторським відтворенням поправок поета.

Стор. 57. **Лунатизм**

В збірці в 5 рядку надруковано „зіницями хмар". Редакторське справлення, див. примітку до „Пісні бадьорих бродяг".

Стор. 58. **„Людина"**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони" 1931, ч. 8.

В журналі є варіянт 7 рядка, який може бути друкарською помилкою:

Лиш ревучий подув торгає похмурий тінь.

ТРИ ПЕРСТЕНІ

Богдан Ігор Антонич: Три перстені. Поеми і лірика. Накладом Богдана Дороцького. Львів, 1934. Друкарня Наукового Товариства імени Шевченка у Львові. Ст. 80. Обгортка і оформлення книжки В. Ласовського.

Вірші в цій збірці надруковані без дат, одначе на основі рукописного зошита редактори цього видання додали їх там, де їх удалося знайти.

Стор. 68. **„Елегія про співучі двері"**

Вперше надруковано в ж. „Дажбог" (Львів) 1934, ч. 8. (В той час редактором журнала був Антонич).

Стор. 77. **„Елегія про перстень молодости"**

Вперше надруковано в ж. „Вістник" (Львів), 1934, ч. 4.

В рукописі початок поеми має такий варіянт:

Зоря майнула, мов стріла,
неначе іскра, згасла пісня.
Мов сажа, темрява лягла,
неначе яструб, лиховісна.
Стою спокійний та невгнутий
під небом, що важке, мов камінь.
Мені сьогодні не заснути.
Пишу холодними руками
оці слова.

Під цим вступом стоїть дата „25 серпня, 1933".

Стор. 81. **„На вітер"**

В рукописі зустрічаємо такі варіянти:

2-а строфа — *Полинуть потоком,*
полинуть у даль.
Подумай, ніроку,
навіщо твій жаль.

рядок 21 — *десь шелестом сливи*
" 24 — *ти є, далебі!*

Стор. 82. **„Пейзаж з вікна"**

Вперше надруковано в ж. „Студентський шлях" (Львів) 1934, ч. 9—10.

В журналі рядки 3 і 4 звучать так:

В товстому дзбані варить рожі,
аж піна млою ізвідтіль.

Стор. 83. **„Світанок"**

Вперше надруковано в ж. „Студентський шлях" 1934, ч. 9—10.

В журналі зустрічаємо такі варіянти окремих рядків:

рядок 2 — *втікаючи понад полями*
" 9 — *Аж юне серце задрижить,*
" 12 — *всю вічність світу хоче спити.*

Стор. 87. **„Праліто I"**

Стор. 88. **„Праліто II"**

Вперше надруковано в ж. „Дажбог" 1934, ч. 7, (число редаґоване Антоничем).

Стор. 89. **„Лист"**

Текст подаємо за збіркою „Три перстені".

В рукописі, після 7 рядка, зустрічаємо такий пасаж:

Це якась птаха синьопера,
як пролітала повз вікно,
кинула нам на стіну тінь.
А може місяць, що тепер
похмуро світить цим словам моїм
і зачаровує зваблпвим чадом синіх плям.

На клаптику паперу
рука напише, дрижачи,
що тісно диким двом серцям
в кохання перстені одні.
Спливають, наче каплі, роки,
та завжди буде тісно диким двом серцям
на світі
широкім.

Стор. 91. **„Над книжкою поезій"**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони" 1933, ч. 2. Число журнала було присвячене Богданові Лепкому.

В журналі зустрічаємо такі варіянти окремих рядків:

рядок 2 — *де кілька книжечок лежить оправлених в газету.*
" 3 — *Коли зза неба виринає ніч на стрічу дневі,*
" 10 — *Дрижу над книжкою у вічности холодній тіні.*

Стор. 92. **„Пізня година"**

Вперше надруковано в ж. „Дажбог" 1934, ч. 1—2.

Стор. 92. **„Ранок"**

Вперше надруковано в ж. „Дажбог" 1934, ч. 1—2.

В рукописі зустрічаємо варіянти окремих рядків:

рядок 1 — *Ранок триснув. Сонце, мов червона цегла,*
" 5 — *Ще перечеркнула неба синь безмірну*

Стор. 93. **„Суворий вірш"**

Вперше надруковано в ж. „Вістник" (Львів) 1933, ч. 2.

В журналі зустрічаємо такі варіянти окремих рядків:

рядок 4 — *під суворих світань осінь пізню.*
" 5 — *Вже не вирватись більше з давлючих обійм,*
" 20 — *цим блискучим, солодким віршем?*

Стор. 94. **„Гірке вино"**

Вперше надруковано в ж. „Вістник" 1933, ч. 2.

В журналі рядок 6 звучить так:

слів спокуслива, єхидна їдь,

Стор. 95. **„Гірка ніч"**

В рукописі назва поезії — „Ніч". Там же зустрічаємо такі варіянти окремих рядків:

рядок 4 — *стін чотирьох обруч тісний.*
" 10—12 — *схиливши до долонь чоло,*
безпутньо мрієш, що захопиш,
направиш віршем світу зло.

Стор. 95. **„Поетова весна"**

Вперше надруковано в ж. „Дажбог" 1934, ч. 5.

(Від червня 1934 року редакцію того журнала вів Антонич. Він був головним редактором його до січня 1935).

В журналі назва поезії — „Весна поета".

Там же рядки 17 і 21 звучать так:

Дрижить захоплення струною голос твій
у завороженому колесі краси.

Стор. 96. **„Ніч на площі Юра"**

Вперше надруковано в ж. „Вістник" 1933, ч. 9.

В рукописі 3 рядок звучить так:

в'ються, гнуться темні смуги

Також у рукописі вірш розбитий на катрени.

Стор. 97. **„Кличу"**

В рукописі немає рефренів, натомість зустрічаємо там окрему — третю — строфу:

Це тобі я складаю дань слів,
моя пісня тобі та мій спів,
це для тебе любов моя й гнів,
динаміко суворих днів!

Стор. 98. **„Ранок юнаків"**

Вперше надруковано в ж. „Дажбог" 1934, ч. 7.

КНИГА ЛЕВА

Богдан Ігор Антонич: Книга Лева. Поезії. Бібліотека „Дзвонів" ч. 18. Львів 1936, ст. 64. Друкарня Н. Т. Ш. Обгортка С. Гординського. Примітка при кінці книжки:

Поезії з часу: грудень 1934 — жовтень 1936. Книжка друкована в листопаді 1936. Вірш „Площа янголів" дедикований мистцеві Іванові Іванцеві.

Стор. 105. **„Самаритянка біля криниці"**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони" 1936, ч. 11. Там само: „Подвійний концерт".

Стор. 107. **„Скарга терну"**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони" 1936, ч. 4.
В журналі 3 рядок звучить так:

сверлить холодним світлом темні нетрі лісу.

Стор. 109. **„Шлюб"**

Вперше надруковано в ж. „Наша культура" (Варшава) 1936, ч. 4.

Стор. 111. **„Фіялки"**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони" 1936, ч. 5.
В журналі 4 рядок звучить так:

змиває попіл з дня обличчя.

Там само: „Хоровід".

Стор. 112. **„Сутінь"**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони" 1936, ч. 4.
В журналі рядки 3 і 4 звучать так:

В твоїх очах блакитна сутінь
і дно клярнету дном задуми.

Стор. 114. **Ars poetica** („Мистецтво поезії")

Журнал „Київ" (Філядельфія), 1953, ч. 6 опублікував дещо відмінний текст цієї поезії, базований на одній з кількох версій, які знаходяться в рукописах поета. Там зустрічаємо такі варіянти окремих рядків:

рядок 1 — *Мініятюра сонця — яблуко надхненне*
" 4 — *і муз скупих із світом золоте купецтво.*
" 8 — *із розпачу, із смутку, з гордощів, з безвіри*
" 11 — *діяпазон п'яніння, світло, слова гами,*

Стор. 116. **„Монументальний краєвид"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1936, ч. 11.
В газеті є такі відміни тексту:

рядок 5 — *Мов дзеркала, басейни нерухомі в куряві червоній,*
" 8 — *камінні янголи...*
" 11 — *і леви з прапорів маєстатично йдуть рядами містом.*

В тому самому числі газети є ще поезія „До холодних зір", „Молитва за душі топільниць", що увійшла в збірку „Зелена євангелія".

Стор. 117. **„Апокаліпсис"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1935, ч. 14, разом з віршами „Арктика", „Океанія" і „Концерт з Меркурія" (що відійшов до збірки „Ротації").

Стор. 117. **„Зорелев або сузір'я Лева"**

В 2 рядку збірки надруковано:

„криниці ласки вічної, що мурів цих діткнулась".

Одначе після виходу збірки С. Гординський звернув Антоничеві увагу на те, що „діткнулась" не римується із словом „галас" і Антонич признав, що це мимовільний „ляпсус" при переписуванні вірша до друку і що мало бути „торкалась". Згідно з цим, справлено це місце.

Стор. 121. **„Пісня про незнищенність матерії"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1935, ч. 17.
В газеті 1 рядок звучить так:

Зашитий у хащі, закутаний у вітер,

Стор. 121. **„Океанія"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1935, ч. 14. разом з віршами „Площа янголів", „Апокаліпсис", „Арктика", „Океанія". Першим віршем цього циклу в газеті є „Концерт з Меркурія", якого Антонич до „Книги Лева" не включив, відклавши його до збірки „Ротації".

Стор. 121. **„Полярія"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1935, ч. 22.

Стор. 124. **„Мій давній голос"**

Вперше надруковано в ж. „Наша культура" (Варшава) 1936, ч. 2. Там само: „Диво" і „Уривок".

Стор. 126. **„Колодійство"**

Вперше надруковано в журналі „Наша культура" 1935, ч. 1. Там само: „Черемхи".

Стор. 127. **„Батьківщина"**

Вперше надруковано в ж. „Батьківщина" (Львів) 1935, ч. 3.

Стор. 128. **„Забута земля"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1935, ч. 10.

Стор. 128. **„Червона китайка"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1935, ч. 9.

Стор. 129. **„Слово до розстріляних"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" ч. 2, 1936.
В газеті назва поезії — „До розстріляних".

Стор. 129. **„Слово про чорний полк"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1936, ч. 7.

Стор. 133. **„На три шляхи"**

Вперше надруковано в журналі „МИ" (Варшава) 1936, ч. 5.

Стор. 134. **„Стяги в куряві"**

Вперше надруковано в журналі „МИ" 1936, ч. 5.
В журналі є такі варіянти окремих рядків:

рядок 5 — *Дівчата, що вночі коханців обплітали,*
" 16 — *подивиться тривожно, де й кудою йти.*

Стор. 135. **„Слово про полк піхоти"**

Вперше надруковано в журналі „МИ" 1936, ч. 5.
В журналі поезія була першою частиною поеми „Стяги в куряві"; в збірці вона друкується як цілком окремий твір.
В журналі 11 рядок звучить так:

біжать в юрбу, толочать, брук у крові,

ЗЕЛЕНА ЄВАНГЕЛІЯ

Богдан Ігор Антонич: Зелена евангелія. Посмертне видання. Видавництво „Ізмараґд", Львів 1938, ст. 56. Друкарня Н. Т. Ш. Портрет поета роботи В. Ласовського, обгортка С. Гординського.

Деякі автори подають назву збірки „Зелена Євангелія", одначе сам Антонич у змісті збірки „Три перстені" один із своїх віршів назвав „Зелена евангелія" — з малої літери.

Стор. 137. **„Запрошення"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1935, ч. 4.

В газеті 2 рядок звучить так:

росою вітер трави з попелу полоще

При вірші зазначено: „З давніх зшитків".

Стор. 137. **„Життя по грецьки біос"**

Вперше надруковано в ж. „МИ" 1935, ч. 4.

В цій самій книжці журнала є ще такі вірші: „Хміль", „Підкови", „Малий гімн", „Коропи", „Зима".

Стор. 138. **„Епічний вечір"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1935, ч. 22.

В газеті зустрічаємо такі варіянти окремих рядків:

рядок 12 — *Мужчини волохаті палять таємним оком*
" 14 — *Горбатий янгол лісу манить темним мохом.*

Там само: „До істот з зеленої зорі".

Стор. 143. **„Тернина"**

Вперше надруковано в газеті „Назустріч" 1935, ч. 17.

Стор. 145. **„Портрет теслі"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1935, ч. 9.

В цьому самому числі газети є ще такі поезії: „Проповідь до риб", „Перша глава біблії", „Хати", „Весна" і „Червона китайка" (з „Книги Лева").

Стор. 145. **„Теслів син"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1935, ч. 7.

В цьому самому числі газети є ще такі поезії: „Село", „Весільна", „Весільна ніч", „Калина", „Корчмарські чари".

Стор. 145. **„Ярмарок"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1935, ч. 4.

В цьому самому числі газети є ще такі поезії: „Зозуля", „Наука", „До дна", „Мій цех". Внизу зазначено: З приготовуваної збірки „Книга теслів".

Стор. 148. **„Бики і буки"**

У першому виданні читаємо:

рядок 6 — *за беріг зір, де біліють тіней луки.*
" 14 — *спить тіла пень і душа в ньому, мов заснула ватра,*

Ці рядки були редакторами 1-го видання неточно прочитані, що й зумовило ритмічні зриви обох тих рядків. Як видно з рукопису

(зшиток III, ст. 13), Антонич спершу написав: „у підземеллях світла" і пізніше додав варіянти: „до підземеллів, у наземеллях світла (сонця), за беріг зір". Але цей останній варіянт, використаний у першому виданні, ритмічно не вкладається в рядок, отже, був ще поетом до вірша не допасований. Подібна ритмічна похибка виникла в 2 рядку 4-ої строфи. Первісно в рукописі було: „спить тіла пень і спочиває в ньому розпач — ватра". Під „спить" написано: „і душа у ньому, мов заснула ватра", очевидно, Антонич мав на увазі: „спить тіло і душа у ньому, мов заснула ватра".

Інші рукописні варіянти цієї поезії такі:

рядок 1 — *Потік рослин булькоче над землею...*
" 4 — *рудий вогонь кори, суниць густі, червоні плями.*
" 9 — *Мов ряд зубів трухлявих, пні стирчать з провалля пащі.*
" 11 — *...зоря в сестри малини просить крови,*

Крім цього рядок 14 має низку субститутів під словом „розпач", а це: „гордість, пристрасть, віри, смутку, крови, болю, долі, доля".

Стор. 148. **„Знак дуба"**

Текст подано за першим виданням, крім 4 рядка 3-ої строфи, де знаходимо неправильний наголос на слові „рóгах": „а ніч — як чорний буйвіл, в рóгах місяць — шерсти віхоть". Як видно з рукопису, поет первісно написав: „ніч — чорний тур і з хмари місяць — золотої шерсти віхоть", і до цього тексту повертаємося.

Ця поезія в рукописі має кілька варіянтів:

рядок 1 — *...мов вир заклятий,*
" 2 — *безодня зелені в невдійснім півбутті дрімає.*
" 6 — *...що мов холодносрібна склиця.*
" 9 — *Зоря на промінь сперта, як на кий...*
" 11 — *...цвіль горить рудим пожаром,*
" 12 — *Безумна щедрість форм...*
" 16 — *щодня підводить сонця жезл...*

Стор. 152. **„Косовиця"**

Вперше надруковано в ж. „Наша культура" 1935, ч. 4.

В цій самій книжці журнала є ще такі вірші: „Черемховий вірш", „Країна Благовіщення".

Стор. 154. **„Вільхи"**

Вперше надруковано в ж. „Наша культура" 1935, ч. 2.

В цій самій книжці журнала є ще вірш „Поворот".

Стор. 157. **„Дахи"**

Вперше надруковано в журналі „Наша культура" 1935, ч. 5.

Стор. 159. **„Золотоморе"**

В журналі „Київ" 1953, ч. 6., був надрукований інший текст, реконструований С. Гординським на підставі комбінації багатьох варіянтів рукопису:

рядок 2 — *поламані. Приїхали посли з Золотоморя.*
рядки 4—5 — *В червоний ягід дощ в'їзджає білий кінь. Про зорі мовлять посли, та їхня мова нам незрозуміла.*

рядок 7 — *підводне царство, де ночує сонце. Ти вся біла*
рядки 8—9 — *Це від'їзд дня. Струна долоні грає. Ти так близько. Червона молодість малини тихо попеліє.*
рядки 13—15 — *В устах зорі тростина флейти. Ніч вінчає чола законам пристрасти послушні. Дуб святий. Мчить ланя. Лежиш на шкурі ночі...*

Стор. 160. **„Руно"**

Вперше надруковано в газеті „Назустріч" 1936, ч. 18.

Стор. 162. **„Дзвінкова пані"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1938, ч. 4, вже по смерті поета.

Стор. 163. **„Дім за зорею"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1938, ч. 6, вже по смерті поета.

РОТАЦІЇ

Богдан Ігор Антонич: Ротації. Посмертне видання. Видавництво „Ізмарагд", Львів 1938, ст. 20. Друкарня Н. Т. Ш. Обгортка В. Ласовського.

Стор. 164. **„Ротації"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1938, ч. 3, вже по смерті поета.

Стор. 165. **„Міста й музи"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1936, ч. 13.

Стор. 166. **„Весна"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1936, ч. 8.

Стор. 166. **„Вербель"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1935, ч. 5.

Стор. 169. **„Назавжди"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1936, ч. 2.

Стор. 171. **„Кінець світу"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1938, ч. 1—2.
Цей вірш був кількакратно передрукований у різних виданнях, при чому деколи змінювано в 11 рядку „калібани" на „канібали". Це непотрібне, Антонич мав на увазі Калібана з Шекспірової „Бурі" — дикого покруча, Проспперового невільника.

Стор. 172. **„Концерт з Меркурія"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1935, ч. 14.

Стор. 172. **„Мертві авта"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1935, ч. 22.

Стор. 173. **„Сурми останнього дня"**

Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1935, ч. 17.

ВЕЛИКА ГАРМОНІЯ

Збірка не видана за життя поета, вірші частинно друковані у львівському католицькому журналі „Дзвони". Тексти подано за рукописами (зошит І). Українські підзаголовки віршів належать редакції.

Стор. 174. **"Ut in omnibus glorificetur Deus"**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони" (Львів) 1932, ч. 3.
Там само: "Veni Sancte Spiritus".

Стор. 182. **"Resurectio"**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони" 1932, ч. 4.
Там само: "Ave Maria".

Стор. 187. **"Mater dolorosa"**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони" 1932, ч. 5.
Там само: "Ascensio".

Стор. 197. **"De Deum"**

Вперше надркуковано в ж. „Дзвони" 1932, ч. 5.
Там само: "Confiteor".

Стор. 188. **"Liber peregrinorum"**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони" 1932, ч. 9.
В журналі назва поезії — „Єрусалим".

Стор. 194. **"Spes"**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони" 1933, ч. 3.
В журналі назва поезії — „Надія".

Стор. 199. **"Magnificat"**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони" 1932, ч. 11.

ПОЗА ЗБІРКАМИ

Тут знаходяться поезії, які не увійшли до окремих збірок, зібрані з журналів, газет і рукописів. Це останнє зазначується тільки тоді, коли є відміни від тексту друкованого або якщо існують сумніви, що даний вірш був уже десь надрукований. В основі всі поезії, які мають докладні дати написання — з рукописних зшитків.

Стор. 201. **„Різдво"**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони" 1932, ч. 2.

Стор. 201. **„Глухо безвість гуде"**

В рукописі цей вірш незакінчений.

Стор. 201. **„Маніфест серця"**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони" 1932, ч. 2.
Текст подаємо за рукописом. Вірш — пародія на стиль В. Маяковського.

Стор. 203. **„Жіноча доля"**

Друковано або в газеті, або в календарі під цією назвою, що появлявся в Коломиї.

Стор. 204. **„Ваймар"**

Вперше надруковано в журналі „Літературно-науковий вістник" 1932. ч. 5.

Текст подаємо за журналом. В кінці поезії є примітка автора до 8 рядка:

„У Ваймарі є гроби Ґете і Шілєра”.

Стор. 204. **„Смерть Ґете”**

Текст подаємо за рукописом.

Стор. 207. **„Пісня про ізгоя”**

Вперше надруковано в ж. „Дажбог” 1932, ч. 2.
Текст подаємо за рукописом.

Стор. 211. **„Заповіт листопаду”**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони” 1932, ч. 11.

Стор. 212. **„Гімн перед світанням”**

Вперше надруковано в ж. „Дзвони” 1933, ч. 1.
В рукописі підкреслення окремих слів і фраз відсутні.

Стор. 213. **„Гострим ножем”**

Вперше надруковано в ж. „Вістник” 1933, ч. 4.
Текст подаємо за рукописом.

Стор. 216. **„Батьківщина”**

Вперше друковано в дитячому журналі „Наш приятель” (Львів).

Стор. 217. **„Поет”**

Вперше надруковано в журналі „Дзвони” 1934, ч. 2.
Текст подаємо за журналом.
В рукописі назва поезії — „Старий поет”.
Там же 8 рядок звучить так:

в нім відбився гірський, синій шпиль.

Стор. 217. **„Львівська елегія”**

Текст подаємо за рукописом. В рукописі твір незакінчений.

Стор. 218. **„Вони”**

Цей вірш у рукописі незакінчений.

Стор. 22. **„Дитирамб”**

Текст подано за рукописом. Дальші строфи цієї поезії Антонич залишив у дуже сирих стадіях композиції.

Стор. 225. **„Чайник”**

Вперше надруковано в ж. „Дажбог” 1934, ч. 2.
В рукописі назва поезії — „Перстень ночі”.

Стор. 226. **„Книжка”**

Першодруку не вдалося встановити, імовірно в редаґованому проф. В. Сімовичем журналі „Просвіта”.

Стор. 228. **„Франко”**

Вперше надруковано в журналі „Життя і знання” (Львів) 1936, ч. 5.

Стор. 228. **„Схід сонця”**

Вперше надруковано в ж. „МИ” 1939, кн. 1.
Там само: „Зелена віра”, „Тюльпани два”.

Стор. 229. **„Молитва”**

Вперше надруковано в ж. „МИ” 1939, кн. 3.
Там само: „Ніч”.

Стор. 230. **„Шевченко”**

Першодруку не вдалося встановити, імовірно в редаґованому проф. В. Сімовичем „Житті і знанні” (Львів).

Стор. 231. **„Просвіті”**

Вперше надруковано в календарі „Просвіта” (Львів) на рік 1937.
Текст подаємо за календарем.

Стор. 233. **„Довбуш”, лібретто до опери.**

Текст лібретта, що його подав цілістю львівський „Жовтень” (1965, ч. 9), надрукований з однієї з копій того самого машинопису, що є в руках редакторів цього видання. Проте, у львівському виданні є чимало дрібних похибок, спричинених імовірно невиразним друком машинопису. Деякі зразки похибок: „викотилось сонце, мов червоний кіл” — замість „кіш”; „кулі погані” — зам. „погоні”; „умовний сиґнал” — зам. „умовлений”; „доля картає мене” — зам. „карає”; „здіймає рушницю з вікна” — зам. „з кілка”; „я вже не горда” — зам. „не годна”. Є теж похибки в транскрипції французьких слів.

Дві дії другої редакції „Довбуша” подані також за машинописом, в якому є ручні позначки рукою Антонича. Третьої дії Антонич не написав, але зміст її був устійнений ним з композитором А. Рудницьким. Цей зміст також знаходиться в руках редакції. Він написаний рукою Рудницького на одному листі паперу, на якому знаходиться власноручний Антоничів запис вірша „Колискова”. Зміст III дії мав бути такий:

„В хаті.

Дзвінка сама, колише дитину, співає колисанку. Під час співу входить Степан, прислухоується, приглядається — зворушений. Тихо підходить, кладе руку Дзвінці на плече. Ладиться йти в дорогу (куди?), поверне аж (коли?). Прощається, виходить.

Стук в двері. Входить Орфенюк. Дзвінка перелякана („Ви. Орфенюк? Тут? До кого? За чим?”) Орфенюк довідується, чи нема Степана, потім подає вістку від Довбуша: він прийде сьогодні на початку ночі. Прощається, відходить.

Дзвінка не знає, що їй робити. Різні почування: радість побачити Довбуша, любов, що все ще нею володіє, — одночасно пошана до Степана, прив'язання до нього, врешті головний мотив· любов до дитини (Степанової). Рішення: не допустити Довбуша зганьбити хату Степана — її мужа і батька її дитини. Вона кидається за Степаном, щоб завернути його з дороги, бо в ньому бачить свій захист (або: кидається напроти Довбушеві, щоб йому витолкувати існуючу ситуацію — дитини і т. д.).

Несе дитину до другої кімнати, виходить, зодягаючись.

(Вечоріє).

Завіса.

Перед хатою. Майдан. Село.
Ясна літня ніч. Зорі.
Сцена пуста. Здалеку чути радісні співи й вигуки.
З'являється (або: скоро виходить) Степан, стомлений, видно, що спішив. Підходить до своєї хати, входить, по хвилині виходить з рушницею в руках.
Арія („Дзвінки нема в хаті"). Степан довідався, що Довбуш з ватагою приходить (прийшов?) допомогти сусідньому селу і боїться, чи він не схоче прийти до Дзвінки; любов до Дзвінки і дитини; кошмарне марево спогаду пошлюбної ночі; рішучість: тепер боронити своєї чести і жінки.
Чує, що хтось надходить, ховається.
Дзвінка і Довбуш у гарячій розмові. Великий дует.
У Довбуша — пристрасть,
у Дзвінки — любов, але одночасно резиґнація: вона тепер мати дитини, шанує свого чоловіка, не дозволить удруге його зганьбити. Нагадує про ніч, коли Довбуш кинув її, не дивлячись на її благання взяти її з собою. Сьогодні — це вже запізно.
Довбуш глузує з Степана і Дзвінчиного прив'язання до нього; горячиться, хоче примусити Дзвінку увійти з ним у хату (він чув, що Степана нема, що він пішов на декілька днів? — що вони тут самі).
Дзвінка стає перед дверми до хати, боронить входу до неї. У вирішнім моменті вискакує з укриття Степан і стріляє (ззаду) до Довбуша (може в його рішаючій фразі нав'язати до балади? „Лиш срібна куля"...)
Збігаються опришки і нарід.
Останні слова Довбуша."

(Третя дія була, на основі цього змісту, дописана С. Гординським.)

Стор. 321. **„На другому березі"**
Вперше надруковано в ж. „МИ" 1939, кн. 1.

Стор. 327. **„Гріх"**
Вперше надруковано в ж. „Дажбог" 1932, ч. 1.

Стор. 330. **„Національне мистецтво"**
Див. примітки вміщені при кінці статті, ст. 338-9. Підставою цієї статті для Антонича були, імовірно, якісь підручники естетики. Одначе Антонич дуже вміло пристосував свої власні погляди до загальної філософічно-естетичної канви і дав оборону самостійности мистецького і поетичного світу.

Стор. 340. **„Становище поета"**
Вперше надруковано в г. „Назустріч" 1935, ч. 4.

Стор. 343. **„Монументальний реалізм"**
Рецензія надрукована в ж. „Дажбог" 1932, ч. 2.

БІБЛІОГРАФІЯ ПРОЗИ АНТОНИЧА

1. **Ф. Моріяк.** Клубок гадюк. „Дзвони" (Львів), 1932, ч. 10. (Рецензія).
2. **Гріх.** Фрагмент з роману „На другому березі". „Дажбог" (Львів) 1932, ч. 1, ст. 6—9.
3. **Монументальний реалізм.** (Про Джона Ґолсуорті). „Дажбог" 1932, ч. 2, ст. 33—34.
4. **Криза сучасної літератури.** „Дзвони" 1932, ч. 12. (Есей).
5. **Франциск Моріяк.** Тайна Фронтенаків. „Дзвони" 1933, ч. 3. (Рецензія).
6. **Політик.** (Сатиричний гротеск). „Дзвони" 1933, ч. 4.
7. **Національне мистецтво.** (Спроба ідеалістичної системи мистецтва). „Карби" (Львів) 1933. (Журнал був редаґований Б. І. Антоничем, В. Гаврилюком та С. Луциком).
8. **Проти поменшування мистця.** Там же. Стаття-рецензія з приводу монографії О. Новаківського пера В. Хмурого (В-во „Рух", Харків).
9. **Мішок веселого божка.** (Місячна хроніка). „Дажбог" (Львів) 1934, ч. 1—2. (Під псевдонімом Дан Антонич).
10. **Сучасна українська поезія.** "Sygnały", чч. 4—5, 1934. Львів. Стаття Антонича польською мовою в „українському числі" того журнала. Точної назви статті редакція не має.
11. **Становище поета.** (Слово при роздачі літературних нагород дня 31 січня 1935). „Назустріч" (Львів) 1935, ч. 4.
12. **На другому березі.** Уривки з недокінченої повісти. „МИ" (Варшава), 1939, кн. І, ст. 50—57.

БІБЛІОГРАФІЯ

МАТЕРІЯЛІВ ПРО БОГДАНА ІГОРЯ АНТОНИЧА ТА ЙОГО ТВОРЧІСТЬ

1932

1. **Г. Костельник.** І. Антонич: Привітання життя. „Дзвони" (Львів) 1932, ч. 5.
2. **Евген Маланюк,** Б. І. Антонич: „Привітання життя". „Літературно-науковий вістник" (Львів), 1932, ч. 5.

1934

3. **М. Гнатишак.** Нова українська лірика в Галичині на тлі західньо-европейської модерної поезії. „Дзвони" (Львів), 1934, ч. 6—7. В статті є довший уривок про Антонича.

1935

4. **Т. Р.** богдан ігор антонич. три перстені. „Дзвони" (Львів), 1935, ч. 1.
5. **Л. Нигрицький** (Гр. Лужницький). „Дні", ч. 2, Львів, 1935.
6. **Л. Мосендз.** Богдан Ігор Антонич — Три перстені. „Вістник" (Львів), 1935, ч. 3.
7. **Літературні нагороди за 1934 р.** Повідомлення про відзначення нагородою Т-ва Українських письменників і журналістів ім. І. Франка „Трьох перстенів" Антонича і інших авторів. „Назустріч" (Львів), ч. 3, 1935. З портретом Антонича.
8. **І. В. Дубицький.** Богдан Ігор Антонович (sic!). Три перстені. „МИ" (Варшава), 1935, ч. 4.
9. **Є. Ю. Пеленський.** Сучасне західньо-українське письменство. Огляд за 1930—1935 рр. Львів, 1935. Про Антонича на ст. 29—30.
10. **Іван Огієнко.** Мова Б. І. Антонича. „Рідна мова" (Варшава), 1935, ч. 6, ст. 255—262.

1936

11. **Читач.** Сучасні українські поети. Бібліотека „Самостійної думки" І, (Чернівці), 1936, ст. 114—122.
12. **Іван Огієнко.** Соняшний поет Богдан Ігор Антонич. „Наша культура" (Варшава), 1936, ч. 3, ст. 213—220.
13. **Ярослав Б. Рудницький.** Антоничеве п'ятиліття. „Новий час" (Львів), 1936, ч. 96.

14. **с. гор.** (С. Гординський). Богдан Ігор Антонич. Книга Лева. Рецензія. „Новий час", Львів, 1936, ч. ? (В руках редакції є витинок рецензії без зазначення числа і дати).

1937

15. **Літературний ярмарок.** Філія т-ва „Просвіта" в Сокалі, 12 лютня 1937. Плякат з оповіщенням, що „автори продаватимуть свої твори з автографами". На плякаті фото і рисункові портрети Н. Королеви, Ю. Липи, Б. І. Антонича, С. Гординського, Василя Ткачука і рецитаторки Л. Кривіцької. Портретний шарж Антонича роботи В. Ласовського. (Два перші автори були неприявні).
16. **(Без автора).** Богдан Ігор Антонич. „Діло" (Львів), 7 липня, 1937. Вістка-некролог про смерть поета, де подано інформації про обставини його смерти.
17. **Антін Рудницький.** Лебедина пісня Богдана Антонича. „Діло", 8 липня, 1937.
18. **Похорон Богдана Антонича.** Газетне повідомлення, „Діло", 10 липня, 1937.
19. **С. Гординський.** Поет, що любив життя. „Діло", 11 липня 1937. Літературна сторінка.
20. **М. Рудницький** Посмертний портрет. „Діло", 14 липня 1937.
21. **Олесь Бабій.** Смерть альбатроса. „Українські вісті" (Львів), 1937, ч. ? (стаття написана в першому тижні смерти Антонича).
22. **Осип Боднарович.** Хлопчина з сонцем на плечах. Грудка землі на могилу Богдана І. Антонича. „Назустріч" (Львів), 1937, ч. 14.
23. **Богдар Жарський** (Нестор Ріпецький). Слово про поета. Там же.
24. **П. І.** (П. Ісаїв). Б. І. Антонич. „Дзвони" (Львів), 1937, ч. 6—7. Некролог.
25. **Богдар Жарський.** Поет, що ходив з сонцем у кишені. „Голос знад Буга", (Сокаль), 15 липня 1937.
26. **Ярослав Б. Рудницький.** Над домовиною поета. „Новий час" (Львів), 1937, ч. 151.
27. **Іван Огієнко.** Богдан І. Антонич. „Наша культура" (Варшава), 1937, ч. 8—9.
28. **Е. М.** (Е. Маланюк). Богдан І. Антонич (посмертна згадка). „Вістник", 1937, ч. 9.
29. **Tadeusz Hollender.** Wspomnienia o poecie Antonyczu. "Chwila" (Львів), 13 листопада 1937. Стаття польського поета і перекладача української поезії.

1938

30. **м. г.** (М. Гнатишак). Б. І. Антонич: Зелена Євангелія. „Дзвони" (Львів), 1938, ч. 4—5.
31. **м. г.** Б. І. Антонич: Ротації. Там же.

32. **(Ред.)** Б. І. Антонич. „Жінка”, двотижневик. Львів, квітень 1938 (Ч. 7—8).
33. **Л. Нигрицький.** Спадщина Б. І. Антонича. „Новий час” (Львів), 6 червня 1938.
34. **(Без автора).** Пам'яті Б. І. Антонича. „Назустріч” (Львів), 1938, ч. 10.
35. **Е. М.** (Е. Маланюк). Богдан Ігор Антонич: 1) Зелена Євангелія; 2) Ротації. „Вістник” (Львів), 1938, ч. 11. Обі рецензії передруковані в „Книзі спостережень” II, Торонто, 1966.
36. **Святослав Гординський.** Сновидів. Поема. Львів, 1938. В поемі є 4 октави, присвячені пам'яті Антонича. На цю поему появилася в 1938 р. у львівському польському журналі „Сиґнали”, ч. 66, рецензія Степана Тудора, написана з чисто естетичних позицій, де згадані 4 строфи поеми названо „живим пам'ятником Антоничеві”. Тудор — був відомий як марксистський критик і ця його рецензія в ніякому виданні його „повних” творів в УРСР не згадується. Від 1936 р. „Сиґнали” стали на позиції „народного фронту” і ніхто з українських письменників національного табору там уже не співпрацював.
37. **Ол. Бабій.** Останній дар Б. І. Антонича. Замість рецензії на збірки „Зелена Євангелія” і „Ротації”. „Українські вісті”, Львів, 1938, ч. 4.

1939

38. **Ольга Олійник.** Надгробок на могилі щастя. Біографія. „МИ” (Варшава), 1939, ч. 3.
39. **Володимир Ласовський.** Два обличчя Антонича. Там же.
40. **Святослав Гординський.** Ляборaторія Антонича. Там же.

1940

41. **Богдан Романенчук.** Вступна стаття. В книжці: Богдан Ігор Антонич. „Вибрані поезії”. Українське видавництво, Краків-Львів, 1940.

1941

42. **С. В.** (Св. Гординський). Б. І. Антонич: Вибрані поезії. Рецензія „Ілюстровані вісті”, Краків, ч. 4, 1941.

1947

43. **Б. Бійченко** (Яр. Рудницький). Поетична спадщина Б. І. Антонича (в десятиліття смерти поета: 1937—1947). „На чужині”, календар-альманах, Авґсбурґ, 1947.
44. **Я. Бирич** (Яр. Рудницький). Б. І. Антонич і його літературна спадщина. (В десятиліття смерти поета). „Арка” (Мюнхен), 1947, ч. 2—3.
45. **Богдан Романенчук.** Про поета, що був хрущем. (Спогад про Антонича в десяті роковини смерти). „Літаври” (Зальцбурґ), 1947, ч. 4—5.

46. **Іларіон Чолган.** Львів. Мелодрама провулка св. Духа. Там же. Уривок з п'єси про історію Львова, що її складову частину творять строфи поезій Антонича.
47. **Ярослав Б. Рудницький.** Богдан Ігор Антонич з погляду мови і стилю. „Час” (Фюрт), 1947, ч. 25.

1949

48. **Святослав Гординський.** „Пісні, що їх диктує Бог”. (Релігійні поезії Богдана Ігоря Антонича). „Народний календар”, Париж, 1949.
49. **Яр Славутич.** Від землепоклонства до християнства. Християнські поезії Богдана І. Антонича. „Шлях” (Філядельфія), 25 грудня, 1949.

1950

50. **Яр Славутич.** Модерна українська поезія. Видання „Америки”, Філядельфія, 1950. На ст. 37—38 замітка про Антонича із світлиною.

1952

51. **Володимир Радзикевич.** Українська література 20-го століття. Видавництво „Америка”, Філядельфія, 1952. Про Антонича на ст. 121—122, із світлиною.
52. **С. Г.** (С. Гординський). Він шукав есенції поезії. До 15-річчя смерти Б. І. Антонича „Свобода” — недільне видання (Джерзі Сити), 25 травня, 1952.

1953

53. **Володимир Барагура.** Спогад про Б. І. Антонича. „Свобода” (Джерзі Сити), 8 травня 1953.
54. **(Без автора).** Наша антологія. Богдан Ігор Антонич. „Київ” (Філядельфія), 1953, ч. 6. Вступ і вибір поезій.

1954

55. **Антонич Богдан Ігор.** (Довідка). Енциклопедія Українознавства, Париж-Мюнхен-Нью-Йорк, 1954. Словникова частина I, ст. 50.

1955

56. **Яр. Рудницький.** Слово про Альказар. „Новий шлях” (Вінніпеґ), 6 травня 1955. Замітка про Антоничеве „Слово про золотий полк”.
57. **Die ukrainische Lyrik** 1840—1940. Ausgewählt und übertragen von Hans Koch. Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1955. На ст. 122 переклад Антоничевого „Різдва” (1932).

1957

58. **Орест Павлів.** Богдан Ігор Антонич (у 20 роковини смерти поета). Альманах-календар „Гомону України” на рік 1957. Ст. 85—98.

59. **Дмитро Бучинський.** Заснеш без зір, поете, — життя на звуки промінявши. (До двадцятої річниці смерти Б. І. Антонича). „Християнський голос" (Мюнхен), 7—14 липня 1957.
60. **О. Жд.** (Олег Жданович). Зустріч з минулим і вічним. „Українське слово" (Париж), 11 серпня 1957.
61. **Ярослав Б. Рудницький.** Богдан Ігор Антонич — супутник екзистенціялізму. „Київ" (Філядельфія), 1957, ч. 8. Автор зупиняється на творах із „Ротацій".
62. **Я. Рудницький.** Богдан Ігор Антонич з погляду мови і стилю. (В двадцятиріччя смерти 1937—1957). „Гомін України" (Торонто), 19 жовтня 1957. Передрук з газети „Час", 1947.
63. **Г. Г.** (Гр. Голіян). У змиршавілий вік. „Українське слово" (Буенос Айрес), 8 грудня 1957.
64. **Оксана Керч.** Альбатроси, роман. В-во Юліяна Середяка, Буенос Айрес, 1957. Роман з життя львівської довоєнної богеми. На ст. 26—30, 39—44, 96—99 зображений Б. І. Антонич у постаті поета Богдана Явора.
65. **Weinstock der Wiedergeburt.** Moderne ukrainische Lyrik, asgewählt, übertragen und herausgegeben von Elisabeth Kottmeier. Kossler Verlag, Mannheim 1957.

    На ст. 18 переклад Антоничевого „Золотоморя", на ст. 98 замітка про нього.

1958

66. **Ольга Олійник-Ксенжопольська.** „Весни розспіваної князь", поет Богдан Ігор Антонич і проф. д-р Іван Огієнко. „Віра і культура" (Вінніпег), 1958, ч. 3. Авторка цієї статті була нареченою поета.

1959

67. **Марта Калитовська.** Богдан Ігор Антонич. В книзі: „Рими і не-рими", видання „На Горі", Мюнхен-Париж. Вірш, присвячений пам'яті поета.
68. **Антонич Богдан Ігор.** Довідка. Українська Радянська Енциклопедія, Київ, 1959. Том І, ст. 257.

1960

69. **Ольга Олійник.** Богдан Ігор Антонич в очах товаришів по перу. „Віра і культура" (Вінніпег), 1960, ч. 9.
70. **Богдан Кравців.** Життя і творчість Б. І. Антонича. „Вісник" (Нью-Йорк), 1960, ч. 12.
71. **Богдан Рубчак.** Поетові. В книзі: „Промениста зрада", Нью-Йоркська Група, Нью-Йорк-Чікаго, 1960. Вірш, присвячений пам'яті Антонича.

1961

72. **Г. Голіян.** Християнський поет. „Українське слово" (Буенос Айрес), 9 квітня 1961.
73. **Володимир Ласовський.** Антонич у масках і без масок. „Овид" (Чікаго), 1961, ч. 4.

1962

74. **Іван Боднарук.** Поет, що любив сонце й життя. „Шлях перемоги", (Мюнхен), 8 липня 1962. Передрук цієї статті появився в газеті „Українське народне слово" (Питсбург), 19 серпня 1962.
75. **(Без автора).** Богдан Антонич. „Українське слово" (Буенос Айрес), 14 жовтня 1962.

1963

76. **Ольга Ксенжопольська.** Забутий поет Лемківщини. „Український календар" (Варшава), 1963.
77. **Ярослав Б. Рудницький.** Чи Антонич справді забутий? „Українські вісті" (Едмонтон), 1963, ч. 19.
78. **The Ukrainian Poets,** by C. H. Andrusyshen and Watson Kirkconnell. Toronto University Press, 1963.

    В цій антології української поезії англійською мовою на ст. 473—9 подано характеристику творчости Антонича і переклад 8 його поезій, між ними „Елегії про перстень пісні".
79. **Дмитро Павличко.** Поет весняного розвою. В антології „День поезії", Київ, 1963, ст. 298—302. З додатком 8 поезій Антонича. Довідка про Антонича поміщена зараз після подібної довідки про іншого молодого поета, Панька Педу, розстріляного комуністами. Мабуть тому Павличко при Антоничеві зазначив, що він „помер своєю смертю".

1964

80. **Богдан Рубчак.** Міти метаморфоз у поезії Антонича. Збірник „Слово", Нью-Йорк, 1964, ч. 2.
81. **Степан Трофимук.** Поет весняного похмілля. Слово про Богдана Ігоря Антонича. „Жовтень" (Львів), 1964, ч. 2. Це перша стаття про поета на терені радянської України. В цьому числі журнала також передруковано 44 поезії Антонича. Цитуючи із статті Антонича „Національне мистецтво (спроба ідеалістичної системи мистецтва)" вислів: „мистецька дійсність є суцільна, в собі замкнена, окрема, із своєрідними законами", Трофимук виправив „суцільна" на „суспільна" і на цій основі зробив висновок, що „Антонич не був прихильником ідеалістичної теорії".

1965

82. **І. Красовський.** Пам'яті співця Лемківщини. „Наше слово" (Варшава), 21 лютого 1965. В числі газети поміщена також репродукція пам'ятника Б. І. Антоничеві за проєктом Теодозії Бриж.
83. **Іван Мацинський.** Богдан Ігор Антонич. „Дукля", (Пряшів), ч. 4, 1965.
84. **Поема про славного опришка.** До 220-річчя з дня загибелі Олекси Довбуша. „Вісті з України", серпень 1965. Нотатка про знайдення у Львові однієї з копій Антоничевого „Довбуша", з додатком винятків з лібретта: Пісня про Довбуша, Пісня Дзвінки і Хор опришків.

85. **Богдан Ігор Антонич.** Довбуш, опера в трьох діях. Ліногравюри Євгена Безніска. „Жовтень" (Львів), ч. 9, 1965. Ст. 56—102.

1966

86. **Богдан Ігор Антонич.** Ґерстені молодості. До тридцятиліття від смерти поета (1909—1937). Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1966. Підготова текстів, упорядкування, примітки та критико-біографічний нарис Миколи Неверлі. Мистецьке оформлення Ореста Дубая. Ст. 380.
На зміст цього найбільшого і найосновнішого дотепер видання поезій Антонича складаються такі матеріяли: вступна стаття М. Неверлі „Поет із сонцем у руках", п'ять друкованих збірок Антонича повністю (за вийнятком вірша про Альказар у „Книзі Лева"), розділ „З різних піль" з 8 поезіями поза збірками, уривки Антоничевої прози, лібретто до опери „Довбуш" і фотоматеріяли. В розділі „Спогади про Антонича" поміщені статті О. Олійник (ч. 38 цієї бібліографії), В. Ласовського (39), О. Ксенжопольської (76), проф. Л. Ґеца, О. Волошиновича і О. Кузельової-Нойбаверової. В розділі „Літературно-критичні матеріяли" статті С. Г. (С. Гординського) (40), І. О. (проф. І. Огієнка) (10), І. Сірка, некролог з „Вісника", рецензія О. Бабія (35), стаття О. Трофимука (81), висловлювання товаришів по перу про Б. І. Антонича. В додатку примітки, словничок і бібліографія літератури про Антонича. В книжці перед текстом портрет поета роботи В. Ласовського, а далі 8 ілюстрацій О. Дубая, його ж суперокладинка.
87. **Ф. Лазорик.** Шлюб з добрим приданим. Рецензія на „Перстені молодості". „Нове життя" (Пряшів), ч. 24, 11 червня 1966.
88. **С. Гординський.** Видання творів Богдана І. Антонича. „Свобода" (Джерзі Сити і Нью-Йорк), 28 червня 1966. Інформаційна стаття про підготову до видання „Зібраних творів".
89. **Те саме.** „Український Голос" (Вінніпеґ), 29 червня 1966.
90. **Те саме.** „Новий Шлях" (Вінніпеґ), 2 липня 1966.
91. **С. Гординський.** „Перстені молодости". Про пряшівське видання творів Антонича. „Свобода" (Джерзі Сити), 1 липня 1966.
92. **О. І. Олійник-Ксенжопольська.** Мій друг Б. І. Антонич. „Вільне життя" (Тернопіль), 8 липня 1966.
93 **Орест Зілинський.** Дім за зорею. До видання зібраних творів Б. І. Антонича. „Дукля" (Пряшів), ч. 6, 1966, ст. 36—44.
94. **А. Г. Г.** (Анна Галя Горбач). Перстені молодості. „Сучасність", ч. 8(68) 1966, Мюнхен (Німеччича). Рецензії на збірку під ч. 86.
95. **Микола Ільницький.** Від веретена пісні до теслі слова. Рецензія на пряшівське видання поезій Антонича. „Дніпро" (Київ), ч. 12, 1966. Перша в УРСР стаття про Антонича, яка пробує об'єктивно визначити місце поета в загальноукраїнській поезії.

СЛОВНИЧОК

менше зрозумілих слів і назв у творах Б. І. Антонича

Абеляр, П'єр (1079—1142) — французький філософ-схоласт і богослов, висував інтелектуальне мислення проти містицизму. Головний його твір „Так і ні". Широковідома його романтична історія з братаницею прелата Фульбера, який доручив його зловити і скаструвати.

аґава — рід південних рослин з родини амарилісових, типова для краєвиду Мехіко, в нас росте на Чорноморському побережжі.

Альказар — замок у Толедо в Еспанії, де під час громадянської війни 1936 р. повстанці оборонялися проти військ т. зв. леґалістичного уряду.

Альтаміра — печера в Еспанії, де 1876 р. відкрито багатокольорові малюнки пізньопалеолітичної доби із зображеннями зубрів, лань, кабанів і ін. тварин. Це відкриття започаткувало досліди над мистецтвом доісторичної людини.

амбразура (фр.) — отвір у стіні для вікон або стріляння в оборонних замках.

анабазис (гр.) — довга мандрівка, виправа.

анапест — віршова метрична одиниця на три склади, з ударом на останньому.

анатема (гр.) — прокляття, відлучення від Церкви.

анестезія (гр.) — в медицині: знечулення.

„апаґе сатанас" (лат.) — „геть, дияволе!", одна з форм заклинання нечистої сили.

Апокаліпсис (гр.) — книга кінецьсвітніх пророцтв у Новому завіті.

апріорно (лат.) — визначати щось згори, без доказів.

Аріядна (гр.) — в старогрецькій мітології дочка крітського царя Міноса, яка допомогла Тезеєві вийти з лябіринту за допомогою клубка ниток.

банить (мад.) — банує, тужить.

Баррес, Моріс (1862—1923) — фр. повістяр і політик, націоналізм якого виріс на тлі німецької окупації Льоррени (Лотаринґії). Між його творами: „Роман національної енерґії".

бесаги — гуцульські торби-мішки до ношення обабіч плеча.

бескет — крутий гірський обрив, провалля.

бонза (фр.) — назва дана европейцями буддійським жерцям і монахам у Китаї і Японії.

бормащина (нім.) — машина до свердлення в дентистів, також у промислі.

борть — дупло-вулик для бджіл у дереві.
le brigand romantique (фр.) — романтичний розбійник.
Брюсов, Валерій (1873—1924) — рос. поет-символіст, що протиставив мистецтво життю. Теоретик поезії, перекладач, м. і. Шевченка і Самійленка.

Ваймар — місто в центральній Німеччині, кол. столиця Тюрингії, к. 60 т. мешканців. Сама назва символізує німецьку культуру, так як Потсдам — пруський мілітаризм. У Ваймарі жили і працювали органіст і дириґент Й. С. Бах, пізніше Фр. Ліст; при дворі Карла Авґуста від 1775 р. перебували Ґете, Шіллер, Гердер. Багаті архіви Ґете і Шіллера.
валторна (нім.) — лісний ріг („вальдгорн"); у симфонічній оркестрі — духовий мідяний інструмент.
вербель (нім.) — барабанні звуки.
Верґарн, Еміль (1855—1916) — бельгійський франкомовний поет. Його поезія повна енерґії, а водночас символістичної тривоги перед грядучим невідомим, трагізму протиріч, а також соціяльних мотивів на тлі зросту модерного промислового міста. В поемі „Хвала вітрові" згадує „вітер з України". Досить численні переклади в українській мові, найбільше М. Терещенка.
Вітмен, Волт (1819—1892) — великий американський поет, автор збірки „Стебла трави", у 8 видань якої постепенно входили все нові вірші. У своїй поезії шукав він власного світу монізму — органічної єдности між Богом і матеріяльним світом. В Америці визнаний з деяким запізненням. Ще не дуже багато перекладений українською мовою.
ворина — на Гуцульщині жердка, палиця.
вориння — пліт з бервен, вкладених між дві забиті в землю ворини.
ворса — пушок на поверхні тканин.

гарпуни (гол.) — прив'язані до шнурів списи з гаками для ловлі великих риб.
гарпаґон (гр.) — скупар; Мольєр назвав одну з дієвих осіб своєї комедії „Скупар", Гарпаґоном.
гебан (гр.) — тверде, майже чорне дерево південних країв, уживане до коштовних виробів.
гетери (гр.) — в стародавній Греції співачки і танцюристки легкої поведінки.
гісоп (гр.) — рослина, що з неї роблять етеровий олійок.
гобой (фр.) — музичний інструмент, подібний до флейти.
говда (діял.) — покривало або одіяло домашнього виробу, також брила.
гриф (лат. - гр.) — орлиноподібний птах, у грецькій мітології крилатий лев з орлиною головою.
грудима — лемківська форма 2-го відм. від груди.

Ґете, Йоган Вольфґанґ (1749—1932) — найвизначніший нім. поет, драматург, новеліст, також учений, автор „Фавста" і ін. творів, що увійшли в скарбницю світової літератури.

Ґолсуорті, Джон (1867—1933) — англійський письменник,, автор роману-епопеї „Саґа про Форсайтів", що складається з шести романів.

демен (гол.) — кермо корабля.
джин (англ.) —англійська горілка з ялівцевими ягодами.
deus ex machina (лат.) — дослівно „бог з машини", для означення чогось несподіваного.
Dies irae (лат.) — день гніву, кари (Господньої).
Діоніс (гр.) — бог вина і веселощів, на честь якого справляли обряди з піснями і танками.
Діяна — в староримській мітології богиня полювання.

ебен — див. гебан.
Екерман, Йоган Петер (1792—1854) — нім. автор, співробітник Ґете. Його „Розмови з Ґете", 1836—48, є важливим біографічним документом.
ефеб (гр.) — юнак 18—20 років у давніх Атенах, що привчався до військової служби.
ефемерний (гр.) — недовговічний, скороминущий.

Зельман — постать в українських весняних іграх.
зодіяк (гр.) — 12 сузір на небесному рівнику, що панують над 12 місяцями року.
зонда (фр.) — медичний інструмент до впускання в тілесні тканини.

ізгой — стара назва вигнанця, що хоч був вільний, але позбавлений становища і що осідав на чужих землях.
іманентний (лат.) — властивий, притаманний, постійний.
інкавст (гр.) — чорнило; інкавстика — малювання кольоровим воском.
інтеґрувати (лат.) — об'єднувати, включати до цілости.
інтермеццо (іт.) — короткий музичний твір, виконуваний між двома частинами поважного твору.
іхневмон (гр.) — староєгипетський щур, що з'їдав яйця крокодилів і тому був шанований фараонами.

калагатія (гр.) — добро і краса, означення певного ідеалу.
калібани — від „Калібана", драматичної постаті в Шекспірівській „Бурі", тип покруча.
камертон (нім.) — невеликий металевий прилад, кінці якого при коливанні видають звук певної висоти. Застосовується при мірянні висоти звука під час настроювання інструментів і при співі.
кантилена (іт.) — співуча мелодія; в середні віки в Зах. Европі — невеличкий ліро-епічний вірш для співу; також загальна назва старофранцузької лірично-епічної народної пісні.
карбач — нагайка (від „карбувати").
Карно, Ніколя (1796—1832) — фр. візик, основник модерної термодинаміки, з'ясував відношення тепла і механічної енерґії.
Картуш, Люї Домінік — популярний французький розбійник початку 18 ст.

Карузо, Енріко (1873—1921) — італ. драматичний тенор, перший співак, якого голос записано на грамофонні пластинки.
касопорці — ті, що виломлюють (порють) каси.
кичера — гора покрита лісом, крім вершини.
кінкет (фр.) — лямпа з дзеркалом для відбивання світла.
кода (іт.) — хвіст, закінчення; в циклі поезій — завершальна частина.
Конрад, Джозеф (1857—1924) — англійський письменник польського походження, народжений на Україні к. Бердичева. Справжнє прізвище — Корженьовський. Автор багатьох романів, співець моря („Лорд Джим", „Тайфун", „Перемога" і ін.). Досить численно перекладений на українську мову.
контемпляція (лат.) — роздумування, вглиблення в якусь справу.
Корсика — франц. острів на Середземному морі, дикі гори якого були гніздами розбійників.
креп(а) (фр.) — прозора матерія, чорна — знак жалоби.
Ксантипа — жінка Сократа, звичайно — тип лайливої, недоброї жінки.
кутирі — закутки, нетрі.
крокос (бот.) — шафран, рід декоративної рослини.

Лета (гр.) — підземна мітична ріка мертвих, забуття.
летаргія (гр.) — завмертя, глибокий півмертвий сон.
ліґатура (лат.) — пов'язання, кілька пов'язаних букв або нот.

Май, Карл (1842—1912) — німецький автор пригодницьких романів.
малахай — батіг.
мандраґора (гр.) — „адамова голова", рослина, якій у середньовіччі приписували чудодійні властивості.
меґафон (гр.) — гучномов, підсилювач звуку.
Мейсфілд Джон (1878—) англійський письменник-поет, прозаїк і драматург.
мерва — зім'ята непридатна солома.
мітральєза (фр.) — давніше скорострільна гармата, також скоростріл.
Mon Dieu (фр.) — мій Боже!

назадгузь (діял.) — поступати назад.
нельсон — стиск упоперек при грецько-римській боротьбі.
non est certum (лат.) — немає певности.

окарина (іт.) — музичний духовий інструмент з глини або фарфору, укр. дитячі півники-свиставки належать до цього типу інструментів.
октостих (з лат.) — осьмивірш.
окцидент (лат.) — захід, Західна Европа.
осцилювання (лат.) — хитання, вібрування.

паґоди (інд.) — храми в Індії, Японії і Китаї.
пантеїзм (гр.) — погляд на природу як на втілення божества.
паполома (арх.) — покривало коня, в „Слові о полку" і в гуцулів — покривало мертвих.

пасіонуватися (лат. - фр.) — пристрасно захоплюватся, запалюватися.
патина (лат.) — на старій скульптурі в бронзі — зеленавий окис, на мурах — взагалі познаки зужиття, старости.
пеан (гр.) — гімн, пісня перемоги.
persona grata (лат.) — важлива особа.
петарда (нім.) — розривний набій до підкладання або кидання.
Пікассо, Пабльо (1881) — еспанський маляр, співтворець багатьох мистецьких напрямків сучасности, передусім кубізму. Провідна постать мистецтва 20 ст.
пузон (нім.) — металевий духовий музичний інструмент.
Пруст, Марсель (1871—1922) — фр. повістяр, одна з чільних постатей модерної літератури. У своїх творах вказував на те, що головною причиною людських страждань є бажання людини, яких вона не в силі здійснити. Головний його твір це роман-ріка „На пошуках загубленого часу", який він почав видавати з 1913 р. (16 томів).

ритурнель (фр.) — повторення приспіву, коротка музична фраза в акомпаньяменті.

саван (гр.-араб.)) — сорочка для мерців, загально — білий покров.
самум — дуже гарячий, сухий вітер, що несе піском і пилом, гол. на Арабській пустині і Сагарі.
санскрит — літературна мова старовинної Індії, сьогодні мертва.
Сарданапал — останній ассирійський цар (VII в. до Хр.), відомий своїм марнотратством і розпустою; загально — розпусник.
свастика (санскр.) — первісно символ вогню в східних народів, є і в українськім орнаменті (писанки, орнамент св. Софії в Києві). Гітлерівці пробували собі його привласнити як знак панівної раси.
симбіоз (гр.) — співжиття.
signum temporis (лат.) — знак часу, дух доби.
сіюкси — індіянське плем'я Півн. Америки, що воювало з білими. Часто зображувані в пригодницьких фільмах.
скерцо (муз.) — весела п'еса, що виконується у жвавому темпі.
Сократ (469—399 до Хр.) — грецький філософ-ідеаліст. Прославляв розум творця світу, обороняв погляд про первісну божественну доцільність світу. Головним завданням людини уважав пізнання власного духового „я".
сплін (англ.) — хандра, нудьга.
стигма (гр.) — рани на тілі хворих; також знаки на тілі, викликані в процесі релігійної екстази.

таловина — мокрий сніг, що починає танути.
Тахо — найбільша ріка Піренейського півострова, пливе через Еспанію і Португалію, м. і. через Толедо.
Тритон — у грецькій мітології морське божество, у вигляді людини з риб'ячим хвостом; **тритон** — рід хвостатих земноводних тварин з родини салямандри, до 10 см. довгих. Є і в українському морі.

тріолет (фр.) — вірш з 8 рядків, у якому 1-ий рядок повторяється в четвертому і сьомому рядку, а другий — у восьмому. Розвинутий у франц. поезії середньовіччя і ренесансу.
трохей (гр.) — також хорей, одиниця віршової стопи з двох складів, з ударом на першому.
труш (діял.) — порохно, що сиплеться.

урбаністичний (лат.) — міський; урбанізмом у літературі і мистецтві називають напрям, що зображує модерне місто.
urbi et orbi (лат.) — буквально, „місту і світові", тобто всім до до загального відома. Фраза вживана в старому Римі, а сьогодні в католицькій Церкві.

фішбін (нім.) — кістяне піднебіння кита; також вироби з такої кости.
фляжолет (фр.) — нині невживаний духовий музичний інструмент, подібний до флейти.

хасиди (гебр.) — жидівська релігійна секта.
хітон (гр.) — одяг давніх греків, подібний до сорочки без рукавів, з поясом.
храбуст — рід капусти.

цинобра, киновар — червона фарба із сірчака ртуті. Вживана до прикраси давніх рукописів.
чабер (бот.) — трав'яниста ароматна рослина (чабрець).

шафір (арх.) — сафір, самоцвіт синьої барви.
chevalier (фр.) — кавалер з лицарською поведінкою.

ядуха (мед.) — народна назва астми.

(В цьому словничку частинно використано матеріял подібного словничка у пряшівському виданні поезій Антонича, 1966 р.).

АЛЬФАВІТНИЙ ПОКАЗЧИК ПОЕЗІЙ

ЗМІСТ

Стор.

Стор.

Стор.

ВЕЛИКА ГАРМОНІЯ

Стор.

ПОЕЗІЇ ПОЗА ЗБІРКАМИ

Стор.

**
*

ПОЯСНЕННЯ ДО ІЛЮСТРАЦІЇ:

Гурток студентів-україністів у Львові, червень 1931 р.

1 ряд внизу зліва: М. Семчишин, Б. Романенчук, Яр. Рудницький.
2 ряд: Б. І. Антонич, Ірина Пеленська, посередині лектор О. Шемлей.
3 ряд: І. Дурбак, (3-ій) Б. Гошовський, (5-ий) Ю. Редько.
4 ряд: (4-ий зліва) В. Барагура.

Ця книжка появляється коштами Організації Оборони Лемківщини та її відділів у таких місцевостях ЗДА і Канади:

Нью-Йорк, Йонкерс, Н. Й., Пасейк, Н. Дж., Елізабет, Н. Дж., Ньюарк, Н. Дж., Бриджпорт, Конн., Чікаґо, Ілл., Стемфорд, Конн., Вотервлит, Н. Й., Рочестер, Н. Й. (ім. Б. І. Антонича), Сиракюз, Н. Й. (ім. о. П. Шпильки), Обирн, Н. Й., Гартфорд, Конн., Аллентавн, Па., Торонто, Онт. (ім. композитора о. М. Вербицького) і Ошава, Онт.

ЗАВВАЖЕНІ ПОМИЛКИ

стор.:	*рядок:*	*надруковано:*	*має бути:*
34	3 знизу	срібнясте	сріблясте
37	4 згори	Додому	Додолу
154	3 знизу	іскриться.	іскриться,
160	13 згори	кучевявих	кучерявих
289	6 знизу	Як	як
327	4 "	гаряхе	гаряче
358	12—13 згори	збі - рік	збі - рок